

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

РЪКОВОДСТВО ПО ЧЛЕН 6
от Европейската конвенция
за правата на човека

Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

Актуализирано на 31 декември 2021 г.

Съставено от Регистратурата. Документът не обвързва Съда.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

Оригиналът на това ръководство е изготвен на английски език. Актуализира се редовно, като най-новата актуализация е от 31 декември 2021 г. Възможни са редакционни корекции.

Ръководствата по съдебна практика могат да бъдат изтеглени от www.echr.coe.int (Съдебна практика – Анализ на съдебната практика – Ръководства по съдебна практика). За новини относно публикациите, моля, следвайте акаунта на Twitter на Съда на адрес https://twitter.com/ECHR_CEDH.

© Съвет на Европа/Европейски съд по правата на човека, 2022

© Превод на български език - Министерството на правосъдието, Република България, 2022 г

Преводът на изданието е осъществен с финансовата подкрепа на Норвежкия финансов механизъм 2014–2021 г. , програма „Правосъдие“

Съдържание

Бележка към читателите.....	6
I. Общи съображения по член 6 в неговия наказателно-правен аспект.....	8
A. Основни принципи.....	8
B. Отказ от права.....	10
II. Обхват: понятието „наказателно обвинение“.....	11
A. Общи принципи.....	12
1. Съществуването на „обвинение“.....	12
2. „Наказателният“ характер на обвинението.....	13
B. Прилагане на общите принципи.....	15
1. Дисциплинарни производства.....	15
2. Административни, данъчни, митнически, финансови и производства по конкурентно право и други специални производства.....	17
3. Политически въпроси.....	19
III. Право да достъп до съд.....	22
Ограничения.....	23
1. Парламентарен имунитет.....	23
2. Процедурни правила.....	24
3. Изискване за изпълнение на предходно решение.....	25
4. Други ограничения в нарушение на правото на достъп до съд.....	25
IV. Общи гаранции: институционални изисквания.....	26
A. Понятието „съд“.....	26
B. Съд, създаден въз основа на закон.....	27
1. Относими принципи.....	28
2. Примери.....	31
C. Независимост и безпристрастност.....	31
1. Независим съд.....	32
2. Безпристрастен съд.....	35
V. Общи гаранции: процесуално изисквания.....	45
A. Справедливост.....	45
1. Ефективно участие в производството.....	45
2. Равни права на страните и състезателно производство.....	47
3. Мотивиране на съдебни решения.....	54
4. Право да се запази мълчание и привилегия срещу самоинкриминиране.....	58
5. Администриране на доказателства.....	62
6. Подбуждане към престъпление.....	66
7. Принципът на непосредственост.....	73

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

8.	Правна сигурност и противоречива съдебна практика.....	75
9.	Публичност във вреда на правосъдието	77
10.	Споразумение.....	77
V.	Публично гледане на делото.....	79
1.	Принципът на публичност.....	79
2.	Право на устно изслушване и лично участие в заседанието	80
3.	Изключения от правилото за публичност.....	86
4.	Публично обявяване на съдебните решения	89
C.	Разумен срок.....	89
1.	Определяне продължителността на производството.....	90
2.	Преценка на разумния срок.....	92
3.	Няколко примера.....	94
VI.	Специфични гаранции	95
A.	Презумпцията за невинност (член 6 § 2).....	95
1.	Обхват на член 6 § 2.....	95
2.	Вредоносни изказвания.....	100
3.	Вредоносна медийна кампания.....	104
4.	Санкции при неизпълнение на задължение за представяне на информация	105
5.	Тежест на доказване.....	105
6.	Презумпции за фактите и правото	106
B.	Право на защита (член 6 § 3).....	107
1.	Информация за характера и причината за обвинението (член 6 § 3 (а)).....	108
2.	Подготовка на защитата (член 6 § 3 (б)).....	112
3.	Право да се защитава лично или да ползва правна помощ (член 6 § 3 (в)).....	116
4.	Разпит на свидетели (член 6 § 3 (г)).....	131
5.	Превод (член 6 § 3 (д))	147
VII.	Екстра-териториално действие на член 6	152
A.	Флагрантно лишаване от правосъдие	152
B.	„Реалният риск“: стандарт и тежест на доказване	153
	Списък на цитирани дела	155

Бележка към читателите

Това ръководство е част от поредицата ръководства по практиката, публикувани от Европейския съд по правата на човека (наричан по-долу „Съдът“, „Европейският съд“ или „Съдът в Страсбург“), за информация на практикуващите юристи относно основните решения по същество и допустимост, постановени от Съда в Страсбург. Това конкретно ръководство анализира и обобщава практиката в наказателно-правния аспект на член 6 от Европейската конвенция за правата на човека (наричана по-долу „Конвенцията“ или „Европейската конвенция“). Тук читателите ще намерят ключовите принципи в тази област и съответните прецеденти.

Цитираната практика е избрана сред водещите, важните и/или скорошни решения по същество или допустимост.¹

Решения на Съда по същество и допустимост служат не само за решаване на делата, заведени пред него, но като цяло и за изясняване, защита и разработване на правилата, установени от Конвенцията, като по този начин допринасят за спазването от страна на държавите на ангажиментите, поети от тях като договарящи страни ([Ireland v. the United Kingdom](#), § 154, и по-скорошното [Jeronovičs v. Latvia](#) [GC], § 109).

По този начин мисията на системата, създадена от Конвенцията, е да определя, в общ интерес, въпросите на публичната политика, като по този начин повишава стандартите за защита на правата на човека и разширява съдебната практика по правата на човека в цялата общност на държавите по Конвенцията ([Konstantin Markin v. Russia](#) [GC], 30078/06, § 89, ЕСПЧ 2012). Всъщност Съдът подчертава ролята на Конвенцията като „конституционен инструмент на европейския обществен ред“ в областта на правата на човека ([Bosphorus Hava Yollan Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland](#) [GC], § 156,; и по-скорошното решение [N.D. and N.T. v. Spain](#) [GC], § 110).

Това ръководство съдържа препратки към ключови думи за всеки цитиран член на Конвенцията и допълнителните протоколи към нея. Правните въпроси, разглеждани във всеки отделен случай, са обобщени в [Списък с ключови думи](#), избрани от речника на понятията, взети (в повечето случаи) директно от текста на Конвенцията и нейните протоколи.

[Базата данни HUDOC](#) за съдебната практика на Съда позволява да се извършват търсения

¹ Цитираната съдебна практика може да бъде на единия или и на двата официални езика (английски и френски) на Съда и на Европейската комисия по правата на човека. Освен ако не е посочено друго, всички препратки са към съдебно решение по същество, постановено от камара на Съда. Съкращението „(dec.)“ показва, че цитирането е на решение по допустимост на Съда, а „[GC]“ - че делото е гледано от голямата камара. Съдебните решенията на камарите, които не са били окончателни, когато тази актуализация е публикувана, са маркирани със звездичка (*).

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

по ключови думи. Търсенето с тези ключови думи дава възможност за намиране на групи документи с подобно правно съдържание (мотивите и заключенията на Съда във всеки случай са обобщени чрез ключовите думи). Ключови думи за отделни случаи можете да намерите като щракнете върху етикета за подробности по случая в HUDOC. За допълнителна информация относно базата данни HUDOC и ключовите думи, моля, вж [Ръководството за работа с HUDOC](#).

Член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес

“1. Всяко лице, при решаването на правен спор относно неговите граждански права и задължения или основателността на каквото и да е наказателно обвинение срещу него, има право на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок, от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона. Съдебното решение се обявява публично, но пресата и публиката могат да бъдат отстранявани по време на целия или на част от съдебния процес в интерес на нравствеността, обществената и националната сигурност в едно демократично общество, когато това се изисква от интересите на непълнолетните лица или за защита на личния живот на страните по делото или, само в необходимата според съда степен, в случаите, когато поради особени обстоятелства публичността би нанесла вреда на интересите на правосъдието.

2. Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, се смята за невинно до доказване на вината му в съответствие със закона.

3. Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, има следните минимални права:
а) да бъде незабавно и в подробности информирано за характера и причините за обвинението срещу него на разбираем за него език;

б) да има достатъчно време и възможности за подготовка на своята защита;

в) да се защитава лично или да ползва адвокат по свой избор; ако не разполага със средства за заплащане на адвокат, да му бъде предоставена безплатно служебна защита, когато интересите на правосъдието го изискват;

г) да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите, свидетелстващи против него, и да изисква призоваването и разпита на свидетелите на защитата да се извършват при същите условия;

д) да ползва безплатно услугите на преводач, ако не разбира или не говори езика, използван в съда.

Ключови думи в HUDOC

Гражданско производство (6) - Наказателно производство (6) - Административно производство (6) - Конституционно производство (6) - Дисциплинарно производство (6) - Изпълнително производство (6) - Експулсиране (6) - Екстрадиция (6)

1. Граждански права и задължения (6-1): Определяне (6-1) - Спор (6-1); Наказателно обвинение (6-1): Определяне (6-1) - Достъп до съд (6-1) - Справедливо изслушване (6-1):

Състезателен процес (6-1); Равнопоставеност между страните (6-1); Правна помощ (6-1) - Публично гледане на делото (6-1); Устно изслушване (6-1); Отстраняване на пресата (6-1); Отстраняване на публиката (6-1) - Необходимо в едно демократичното общество (6-1); Защита на морала (6-1); Защита на обществения ред (6-1); Национална сигурност (6-1); Защита на непълнолетните (6-1); Защита на личния живот на страните (6-1); Строго необходима степен (6-1); Вреда за интересите на правосъдието (6-1) - Разумен срок (6-1) - Независим съд (6-1) - Безпристрастен съд (6-1) - Съд, създаден въз основа на закон (6-1) - Публично съдебно решение (6-1)

2. Обвинен в престъпление (6-2) - Презумпция за невиновност (6-2) - Доказан за виновен съгласно закона (6-2)

3. Обвинен в престъпление (6-3) - Право на защита (6-3)

а) Информация за същността и причината на обвинението (6-3-а) - Навременна информация (6-3-а) - Информация на разбираем език (6-3-а) - Подробна информация (6-3-а)

б) Подготовка на защитата (6-3-б) - Адекватен срок (6-3-б) - Адекватни съоръжения (6-3-б) - Достъп до съответните файлове (6-3-б)

в) Лична защита (6-3-в) - Защита с правна помощ (6-3-в) - Правна помощ по свой избор (6-3-в) - Липсва на средства (6-3-в) - Безплатна правна помощ (6-3-в) - Изискван от интересите на справедливостта (6-3-в)

г) Свидетели (6-3-г) - Разпит на свидетели (6-3-г) - Осигуряване на присъствието на свидетелите (6-3-г) - Същите условия (6-3-г)

д) Безплатна помощ от преводач (6-3-д)

I. Общи съображения по член 6 в неговия наказателно-правен аспект

A. Основни принципи

1. Ключовият принцип, регулиращ прилагането на член 6, е справедливостта ([Gregačević v. Croatia](#), § 49). Обаче това, което представлява справедлив процес, не може да бъде обект на едно непроменено правило, а трябва да зависи от обстоятелствата в всеки конкретен случай ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 250).

2. Във всеки случай основната грижа на Съда е да се оцени цялостната справедливост по наказателното производство. Съответствието с изискванията за справедлив процес трябва да се проверява за всеки случай, като се има предвид развитието на производството като цяло, а не въз основа изолирано разглеждане на един конкретен аспект или конкретен инцидент. Не може обаче да се изключи това, че даден фактор може да бъде толкова решаващ, че да позволи да се оцени справедливостта на процеса на по-ранен етап от производството ([ibid.](#), § 250). В тази връзка, когато се установи

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

процесуално нарушение, на първо място националните съдилища трябва да преценят дали то е отстранено в хода на последвалото производство, като липсата на такава преценка сама по себе си е *prima facie* несъвместима с изискванията за справедлив процес съгласно член 6 от Конвенцията ([Mehmet Zeki Çelebi v. Turkey](#), § 51). Освен това, кумулативният ефект на различни процесуални нарушения може да доведе до нарушение на член 6, дори ако всяко нарушение, взето само за себе си, не би убедил Съда, че производството е несправедливо ([Mirilashvili v. Russia](#), § 165).

3. Общите изисквания за справедливост, съдържащи се в член 6, се прилагат за всички наказателни производства, независимо от вида на конкретното престъпление (вж., например, [Negulescu v. Romania](#),*, §§ 39-42, и [Buliga v. Romania](#),*, §§ 41-44, относно производство за дребни правонарушения). Въпреки това, когато се определя дали производството като цяло е било справедливо, може да се вземе предвид тежестта на обществения интерес в разследването и наказанието на разглежданото престъпление. Освен това член 6 не трябва да се прилага по такъв начин, че да създава непропорционални трудности на полицейските власти при предприемането на ефективни мерки за противодействие на тероризма или други тежки престъпления при изпълнение на задълженията им по членове 2, 3 и 5 § 1 от Конвенцията за защита на правото на живот и правото на физическа безопасност на населението. Опасенията от обществен интерес обаче не могат да оправдаят мерки, които погават самата същност на защитните права на жалбоподателя ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 252).

4. Изискванията за справедливо изслушване са по-строги в сферата на наказателно-правния аспект на член 6, отколкото са в гражданско-правния му аспект ([Moreira Ferreira v. Portugal \(no. 2\)](#) [GC], § 67; [Carmel Saliba v. Malta](#), § 67). Гаранциите на наказателно-правния аспект обаче не е задължително да се прилагат с пълната им строгост във всички случаи, по-специално в тези, които не принадлежат към традиционните категории на наказателното право, като напр. производства за данъци върху допълнителни такси ([Jussila v. Finland](#) [GC], § 43), производства за дребни пътно-транспортни нарушения ([Marčan v. Croatia](#), § 37) или производства, свързани с административна глоба за предоставяне на помещения за проституция ([Sancaklı v. Turkey](#), §§ 43-52).

5. Член 6 не гарантира право на дадено лице да не бъде наказателно преследвано ([International Bank for Commerce and Development AD and Others v. Bulgaria](#), § 129). Нито гарантира абсолютно право на получаване на съдебно решение по наказателно обвинение срещу жалбоподател, по-специално когато няма значителен, необратим, неблагоприятен ефект върху страните ([Kart v. Turkey](#) [GC], § 113).

6. Лицата не могат да твърдят, че са жертва на нарушение на правото им на справедлив

съдебен процес съгласно член 6 от Конвенцията, което според тях е станало в хода на производство, в което са оправдани или което е било прекратено ([Khlyustov v. Russia](#), § 103). Всъщност отхвърлянето на обвинения срещу жалбоподател го лишава от статут на жертва за твърдените нарушения на правата по член 6 ([Batmaz v. Turkey](#), § 36). Освен това Съдът е приел, че жалбоподателите не могат да се оплакват от нарушаване на правата им по член 6, ако националните съдилища са приложили само мярка, която е спряла постановяването на наказателна санкция срещу тях ([Kerman v. Turkey](#), §§ 100-106).

7. И накрая, трябва да се отбележи, че съдебният процес на починало лице противоречи на принципите на член 6, тъй като по самото си естество е несъвместим с принципа за равенство на страните и всички гаранции за справедлив процес. Нещо повече, от само себе си се разбира, че не е възможно да се накаже лице, което е починало и най-малко в това отношение наказателното правосъдие е възпрепятствано. Всяко наказание, наложено на мъртъв човек, би нарушило неговото достойнство. И накрая, съдебният процес на починало лице противоречи на обекта и целта на член 6 от Конвенцията, както и на принципа на добросъвестност и принципа на ефективност, присъщи на този член ([Magnitskiy and Others v. Russia](#), § 281; вж. също [Grădinar v. Moldova](#), §§ 90-104, относно производство след смъртта на обвиняем, проведено по искане на съпругата му с намерение да получи потвърждение, че съпругът ѝ не е извършил престъплението, което Съдът разглежда по гражданско-правния аспект на член 6).

8. От друга страна, член 6 не забранява да бъде наложена глоба на дружество по отношение на нарушение, извършено от дъщерно дружество, слято с него, когато основната дейност е продължена от дружеството-майка ([Carrefour France v. France](#) (dec.)).

В. Отказ от права

9. Съдът е приел, че нито буквата, нито духът на член 6 от Конвенцията възпрепятстват дадено лице да се откаже по собствена воля, изрично или мълчаливо, от правото на гаранции за справедлив процес. В такъв случай обаче, такъв отказ трябва, за да бъде ефективен за целите на Конвенцията, да бъде установен по недвусмислен начин и да бъде придружен от минимални гаранции, съответни на неговото значение ([Pfeifer and Plankl v. Austria](#), § 37). Освен това то не трябва да противоречи на някакъв важен обществен интерес ([Hermi v. Italy](#) [GC], § 73; [Sejdovic v. Italy](#) [GC], § 86; [Dvorski v. Croatia](#) [GC], § 100).

10. Преди да може да се каже, че обвиняемият имплицитно, чрез поведението си, се е отказал от важно право съгласно член 6 от Конвенцията, трябва да се покаже, че той разумно е могъл да предвиди последиците от своето решение ([Hermi v. Italy](#) [GC], § 74; [Sejdovic v. Italy](#) [GC], § 87). По този начин, например, Съдът е приел, че

жалбоподателите, които доброволно и с пълно знание са приели да бъдат съдени в съкратено производство, което води до определени предимства за защитата, недвусмислено се отказват от правото си на гаранциите по член 6, които са били изключени във въпросното производство (разпит на свидетели на фазата на обжалване на производството) ([Di Martino and Molinari v. Italy](#),*, §§ 33-40).

11. По същия начин Съдът счита, че жалбоподател, който за период от единадесет месеца до заключителната пледоария пред апелативния съд, многократно е отказал да участва в производството чрез видеоконферентна връзка (което при обстоятелствата е било легитимна форма на участие в производството), се отказва от правото да участва в съдебното заседание по собственото си дело ([Dijkhuizen v. the Netherlands](#), § 60)

12. Някои гаранции по член 6, като правото на защита, които са основно право сред онези, които съставляват понятието за справедлив процес и гарантират ефективността на останалите гаранции, посочени в член 6 от Конвенцията, изискват специалната защита на стандарта за „информиран и интелигентен отказ“, установен в практиката на Съда ([Dvorski v. Croatia](#) [GC], § 101; [Pishchalnikov v. Russia](#), § 77-79).¹ Това обаче не означава, че жалбоподателят трябва да има присъстващ адвокат, за да се откаже валидно от правото си на достъп до адвокат ([Fariz Ahmadov v. Azerbaijan](#), §§ 50-55).

13. По същия начин, отказът от правото на разпит на свидетел, основно право сред изброените в член 6 § 3, които съставляват понятието за справедлив процес, трябва да бъде стриктно в съответствие със стандартите за отказ, съгласно съдебната практика на Съда ([Murtazaliyeva v. Russia](#) [GC], § 118).

II. Обхват: понятието „наказателно обвинение“

Член 6 § 1 от Конвенцията

“1. „1. Всяко лице, при решаването на ... каквото и да е наказателно обвинение срещу него, има право на ... изслушване ... от съд ...”

Ключови думи в HUDOC

Наказателно производство (6) - Административно производство (6) - Конституционно производство (6) - Дисциплинарно производство (6) - Изпълнително производство (6) - Експулсиране (6) - Екстрадиция (6)

Наказателно обвинение (6-1): Определяне (6-1)

¹ Вж. допълнителен Раздел [Правна помощ](#).

А. Общи принципи

14. Понятието „наказателно обвинение“ има „автономно“ значение, независимо от категоризациите, използвани от националните правни системи на държавите-членки ([Blokhin v. Russia](#) [GC], § 179; [Adolf v. Austria](#), § 30). Това важи, както за определянето на „наказателния“ характер на обвинението, така и за момента, от който съществува такава „обвинение“.

15. Когато се използват термините „наказателно обвинение“ и „обвинен в престъпление“, трите параграфа на член 6 се отнасят до идентични ситуации. Следователно тестът за приложимост на член 6 в неговия наказателно-правен аспект ще бъде еднакъв за трите параграфа.

1. Съществуването на „обвинение“

16. Понятието „обвинение“ трябва да се разбира по смисъла на Конвенцията. Съдът приема „материално-правна“, а не „формална“ концепция за „обвинението“, предвидено в член 6 ([Deweert v. Belgium](#), § 44). По този начин обвинението може да се определи като „официалното уведомление на дадено лице от компетентния орган, изразяващо се в твърдение, че то е извършило престъпление“ - определение, което също отговаря на теста дали „положението на [заподозрения] е било съществено засегнато“ ([ibid.](#), §§ 42 и 46; [Eckle v. Germany](#), § 73, и също [Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 249; [Simeonovi v. Bulgaria](#) [GC], § 110).

17. Съдът приема, че лице, арестувано по подозрение, че е извършило престъпление ([Heaney and McGuinness v. Ireland](#), § 42; [Brusco v. France](#), §§ 47-50), заподозрян, разпитан за участието му в деяния, съставляващи престъпление ([Aleksandr Zaichenko v. Russia](#), §§ 41-43; [Yankov and Others v. Bulgaria](#), § 23; [Schmid-Laffer v. Switzerland](#), §§ 30-31) и лице, което е било разпитано във връзка със съмнението му за участие в престъпление ([Stirmanov v. Russia](#), § 39), независимо от факта, че той или тя формално е бил третиран като свидетел ([Kalēja v. Latvia](#), §§ 36-41), както и лице, което е официално обвинено в престъпление по процедура, установена във вътрешното законодателство ([Pélissier and Sassi v. France](#) [GC], § 66; [Pedersen and Baadsgaard v. Denmark](#) [GC], § 44), биха могли да се считат за „обвинени в престъпление“ и да търсят защитата по член 6 от Конвенцията. От друга страна, лице, разпитано в контекста на граничен контрол, при липса на необходимост да се установи наличието на основателно подозрение, че е извършило престъпление, не се счита за обект на наказателно обвинение ([Beghal v. the United Kingdom](#), § 121). В [Sassi and Benchellali v. France](#),* §§ 70-78, относно показания, дадени от жалбоподателите пред някои френски власти в американската база в Гуантанамо, Съдът не счита, че разпитът в рамките на административни мисии, несвързани със съдебното производство, с цел установяване на самоличността на задържаните лица и

събиране на разузнавателна информация, а не с цел събиране на доказателства за твърдяно престъпление, е равнозначен на наличие на наказателно обвинение.

18. В [Deweer v. Belgium](#) (§§ 41-47), писмо, изпратено от прокурор, в което жалбоподателят е уведомен за затварянето на неговото търговско предприятие и е приканен да плати парична сума като споразумение за избягване на наказателно преследване, се равнява на съществуване на „наказателно обвинение“, задействащо приложимостта на член 6 от Конвенцията.

19. По подобен начин, в [Blaj v. Romania](#) (§§ 73-74), Съдът разглежда контекста, в който са предприети действия срещу жалбоподател, заловен в хода на извършване на престъпление от корупционен характер (*in flagrante delicto*). За Съда вземането на проби от местопрестъплението и от жалбоподателя, и поканата към жалбоподателя да отвори плик в кабинета си, предполага, че властите са се отнесли към жалбоподателя като към заподозрян. При тези обстоятелства информацията, съобщена на жалбоподателя по време на последвалия разпит, е имплицитно и съществено повлияла на неговото положение, отключвайки приложимостта на член 6.

2. „Наказателният“ характер на обвинението

20. Що се отнася до автономното понятие „наказателен“, Конвенцията не се противопоставя на стъпките към „декриминализация“ сред договарящите страни. Въпреки това, престъпленията, класифицирани като „регулаторни“ след декриминализация, могат да попаднат в автономното понятие за „наказателно“ престъпление. Оставянето на държавите на свобода на преценка да изключват тези престъпления, може да доведе до резултати, несъвместими с обекта и целта на Конвенцията ([Öztürk v. Germany](#), § 49).

21. Освен това Съдът е приел, че Конвенцията позволява на държавите при изпълнение на функцията им на пазители на обществения интерес да поддържат или установяват разграничение между наказателното право и дисциплинарното право и да очертаят разделителната линия, но само при спазване на определени условия. Конвенцията оставя на държавите свободата да определят като престъпление действие или бездействие, което не представлява нормалното упражняване на едно от правата, които тя защитава. Такъв избор, който води до приложимостта на членове 6 и 7, по принцип избягва надзор от Съда. Обратният избор от своя страна е предмет на по-строги правила. Ако договарящите страни са имали възможност по свое усмотрение да квалифицират правонарушението като дисциплинарно, вместо наказателно, или да преследват извършителя на „смесено“ престъпление в дисциплинарен, а не в наказателен план, действието на основните клаузи на членове 6 и 7 ще бъдат подчинени на тяхната суверенна воля. Разширяването до такава степен може да доведе до резултати,

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

несъвместими с целта и предмета на Конвенцията. Следователно Съдът има юрисдикция съгласно член 6, за да се увери, че дисциплинарното наказание не посяга неправилно на наказателната сфера ([Gestur Jónsson and Ragnar Halldór Hall v. Iceland](#) [GC], § 76).

22. Отправната точка за преценка на приложимостта на наказателния аспект на член 6 от Конвенцията са критериите, посочени в [Engel and Others v. the Netherlands](#) (§§ 82-83):

1. класификация в националното законодателство;
2. характер на престъплението;
3. тежест на наказанието, което съответното лице рискува да му бъде наложено.

23. Първият критерий е с относителна тежест и служи само като отправна точка. Ако националното законодателство класифицира престъплението като наказателно, то това ще бъде решаващо. В противен случай Съдът ще погледне отвъд националната класификация и ще изследва каква е действително по своето същество въпросната процедура ([Gestur Jónsson and Ragnar Halldór Hall v. Iceland](#) [GC], §§ 85 и 77-78).

24. При преценката на втория критерий, който се счита за по-важен ([Jussila v. Finland](#) [GC], § 38), могат да бъдат взети под внимание следните фактори:

- дали въпросната правна норма е насочена единствено към определена група или има общозадължителен характер ([Bendenoun v. France](#), § 47);
- дали производството е образувано от публичен орган със законоустановени правоналагащи правомощия ([Benham v. the United Kingdom](#), § 56);
- дали правната норма има наказателна или възпираща цел ([Öztürk v. Germany](#), § 53; [Bendenoun v. France](#), § 47);
- дали правната норма има за цел да защити общите интереси на обществото, обикновено защитени от наказателното право ([Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. v. Slovenia](#), § 42);
- дали налагането на наказание зависи от установането на вина ([Benham v. the United Kingdom](#), § 56);
- как са класифицирани сравними процедури в други държави-членки на Съвета на Европа ([Öztürk v. Germany](#), § 53).

25. Третият критерий се определя по отношение на максималното потенциално наказание, което съответният закон предвижда ([Campbell and Fell v. the United Kingdom](#), § 72; [Demicoli v. Malta](#), § 34).

26. Вторият и третият критерий, определени в [Engel and Others v. the Netherlands](#), са алтернативни и не задължително кумулативни; за да се приеме, че член 6 е приложим, е достатъчно въпросното престъпление по своята същност да се разглежда като „наказателно“ от гледна точка на Конвенцията или че престъплението е довело до това лицето да бъде санкционирано, което, по своята същност и степен на тежест, по принцип принадлежи към „наказателната“ сфера ([Lutz v. Germany](#), § 55; [Öztürk v. Germany](#), § 54).

Фактът, че престъплението не се наказва с лишаване от свобода, сам по себе си не е решаващ, тъй като относителната несериозност на разглежданото наказание не може да лиши престъпление от присъщия му престъпен характер ([ibid.](#), § 53; [Nicoleta Gheorghe v. Romania](#), § 26).

Може обаче да се възприеме кумулативен подход, когато отделен анализ на всеки критерий не позволява да се стигне до ясен извод относно съществуването на наказателно обвинение ([Bendenoun v. France](#), § 47).

В. Прилагане на общите принципи

1. Дисциплинарни производства

27. Престъпленията срещу военната дисциплина, които водят до налагането на дисциплинарно наказание за период от няколко месеца, попадат в обхвата на наказателно-правната глава на член 6 от Конвенцията ([Engel and Others v. the Netherlands](#), § 85). Напротив, строгият арест за два дни се счита за твърде кратък, за да принадлежи към сферата на „наказателно-правната“ сфера ([ibid.](#)).

28. По отношение на професионалното дисциплинарно производство, в [Albert and Le Compte v. Belgium](#) (§ 30) Съдът счита за ненужно да се произнася по въпроса, като намира, че производството попада в гражданско-правната сфера. Подчертава обаче, че двата аспекта, гражданско-правен и наказателно-правен, на член 6 не са непременно взаимно изключващи се ([ibid.](#)). За разлика от това, що се отнася до дисциплинарното производство пред съдилищата на спортните федерации, Съдът приема, че наказателният аспект на член 6 не се прилага ([AH Rıza and Others v. Turkey](#), § 154).

29. В [Müller-Hartburg v. Austria](#) (§§ 42-49), което се отнася до дисциплинарно производство срещу адвокат, Съдът не намира наказателният аспект на член 6 за приложим. Той взема предвид факта, че приложимата дисциплинарна разпоредба не е насочена към широката общественост, а към членовете на професионална група, притежаваща специален статут, и че тя има за цел да гарантира, че членовете на адвокатурата спазват специфичните правила, уреждащи тяхното професионално поведение. Следователно тя не е имала елементи от наказателно, а по-скоро дисциплинарно естество. Освен това жалбоподателят никога не е бил заплашен от лишаване от свобода, а глобата, която е рискувал да му бъде наложена, макар и да е достигнала сума, която може да се счита за наказание, сама по себе си не е била достатъчна, за да определи мярката като наказателна. Същото важи и за санкцията за заличаване на жалбоподателя от адвокатския регистър, което не е имало непременно постоянен ефект и не е направило обвиненията „наказателни“ по характер.

30. В случай на дисциплинарно производство, довело до задължително пенсиониране или уволнение на държавен служител, Съдът е установил, че такива производства не са били „наказателни“ по смисъла на член 6, доколкото националните власти са успели да запазят своето решение в чисто административна или трудова сфера ([Moulet v. France](#) (dec); [Trubić v. Croatia](#) (dec), § 26; [Pişkin v. Turkey](#)*, §§ 105-109; [Čivinskaitė v. Lithuania](#), §§ 98-99). Той също така е изключил от наказателният аспект на член 6 спор относно освобождаването на армейски офицер поради дисциплинарни нарушения ([Suküt v. Turkey](#) (dec.)), както и военно-дисциплинарно производство за налагане на забрана за повишаване и намаляване на заплатата ([R.S. v. Germany](#) (dec), § 33).

31. Съдът също така приема, че производството за уволнение на съдебен изпълнител ([Bayer v. Germany](#), § 37) и съдия ([Oleksandr Volkov v. Ukraine](#), §§ 93-95; [Kamenos v. Cyprus](#), §§ 51-53) не включва определянето на наказателно престъпление и следователно член 6 не е приложим в неговия наказателен аспект. По същия начин дисциплинарно производство срещу съдия, когото е грозяла значителна глоба, не е равносилно на определяне на наказателно обвинение ([Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal](#) [GC], §§ 124-128). По същия начин, в контекста на уволнение на съдия, резултат от проверка, Съдът не приема, че наказателният аспект на член 6 се прилага, въпреки факта, че уволнението води до постоянна забрана за упражняване на съдийска професия ([Xhoxhaj v. Albania](#)*, § 245).

32. Като прави "съответна отстъпка" за контекста на затворите и за специалния дисциплинарен режим в затворите, член 6 може да се прилага за престъпления срещу затворническата дисциплина поради естеството на обвиненията и естеството и тежестта на наказанията (четиридесет и седем допълнителни дни задържане съответно в [Ezeh and Connors v. the United Kingdom](#) [GC], § 82; а обратно вж. [Štitić v. Croatia](#), §§ 51-63). Процедурите, отнасящи се до системата на затворите обаче, по принцип не попадат в обхвата на наказателния аспект на член 6 ([Boulois v. Luxembourg](#) [GC], § 85). Така например, настаняването на затворник в звено със строг надзор не касае наказателното обвинение; достъпът до съд за оспорване на такава мярка и ограниченията, които могат да я придружават, следва да бъдат разгледани съгласно гражданско-правната глава на член 6 § 1 ([Enea v. Italy](#) [GC], § 98).

33. Мерките, разпоредени от даден съд по правила относно непристойно поведение в производството пред него (неуважение към съда), обикновено се считат за такива извън обхвата на член 6, тъй като те са сродни на упражняването на дисциплинарни правомощия ([Ravnsborg v. Sweden](#), § 34; [Putz v. Austria](#), §§ 33-37). Въпреки това, естеството и тежестта на наказанието могат да направят член 6 приложим за присъда за неуважение към съда ([Mariusz Lewandowski v. Poland](#), §§ 29-31, относно налагане на изолация в отделна килия на затворник), особено когато е класифицирана в

националното законодателство като престъпление ([Kyprianou v. Cyprus](#) [GC], §§ 61-64, относно наказание от пет дни лишаване от свобода).

34. В [Gestur Jónsson and Ragnar Halldór Hall v. Iceland](#) [GC], §§ 84-98, по отношение на първия и втория критерий на Енгел, Съдът установява, че не е демонстрирано, че санкцията за неуважение към съда е класифицирана като „наказателна“ съгласно вътрешното законодателство; нито е станало ясно, въпреки сериозността на въпросното нарушение на професионалните задължения, дали престъплението на жалбоподателите трябва да се счита за наказателно или дисциплинарно по своя характер. Що се отнася до третия критерий на Енгел, а именно тежестта на санкцията, Съдът пояснява, че липсата на горна законова граница на размера на глобата не е сама по себе си решаваща за приложимостта на член 6 в неговия наказателно-правен аспект. В тази връзка Съдът отбелязва по-специално, че разглежданите глоби не могат да бъдат превърнати в лишаване от свобода в случай на неплащане, за разлика от някои други релевантни случаи; глобите не са били вписани в криминалните досиета на жалбоподателите; и размерът на глобата не е бил прекомерен.

35. По отношение на неуважението към Парламента, Съдът прави разлика между правомощията на законодател, който да регулира собственото си производство за нарушаване на привилегиата, прилагано към неговите членове, от една страна, и разширена юрисдикция за наказване на лица, които не са членове, за действия, случващи се другаде, от друга страна. Първият случай би могъл да се счита за дисциплинарен по своя характер, докато Съдът разглежда втория като наказателен, като взема предвид общото приложение и тежестта на потенциалното наказание, което би могло да бъде наложено (лишаване от свобода до шестдесет дни и глоба в [Demicoli v. Malta](#), § 32).

2. Административни, данъчни, митнически, финансови и производства по конкурентно право и други специални производства

36. Следните административни нарушения могат да попаднат в обхвата на наказателно-правния аспект на член 6:

- нарушения на правилата за движение по пътищата, наказуеми с глоби или ограничения за шофиране, като наказателни точки или лишаване от право ([Lutz v. Germany](#), § 182; [Schmautzer v. Austria](#); [Malige v. France](#); [Marčan v. Croatia](#), § 33; [Igor Pascari v. the Republic of Moldova](#), §§ 20-23, обратно [Matijašić v. Croatia \(dec.\)](#));
- дребни нарушения, причиняващи безредици или смущаване на спокойствието ([Lauko v. Slovakia](#); [Nicoleta Gheorghe v. Romania](#), §§ 25-26; [Šimšek, Andig and Božatekin v. Turkey](#) (dec), които Съдът обявява за недопустими с мотива, че не е имало значителна вреда);
- правонарушения в сферата на социално-осигурителното законодателство

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[\(Hüseyin Turan v. Turkey, §§ 18-21](#), за неизпълнение на задължение за деклариране на трудово правоотношение, въпреки скромния характер на наложената глоба);

- административно нарушение за популяризиране и разпространение на материали, сеещи етническа омраза, наказуемо с административно предупреждение и конфискация на въпросната публикация ([Balsytė-Lideikienė v. Lithuania, § 61](#));
- административно нарушение, свързано с провеждането на публично събрание ([Kasparov and Others v. Russia, § 39-45](#); [Mikhaylova v. Russia, §§ 50-75](#)).

37. Член 6 не се прилага за обикновените данъчни производства, които обикновено нямат „наказателна конотация“ ([Ferrazzini v. Italy \[GC\], § 20](#)). Член 6 обаче се прилага по отношение на производствата за начисляване на данъци ([Jussila v. Finland \[GC\], § 38](#); [Steininger v. Austria, §§ 34-37](#); [Chap Ltd v. Armenia, § 36](#), [Melgarejo Martinez de Abellanos v. Spain,* § 25](#)),

38. При вземането на решение относно приложимостта на наказателно-правния аспект на член 6 към данъчните глоби, Съдът по-специално взема предвид следните елементи:

- законът, предвиждащ наказанията, е обхващал всички граждани в качеството им на данъкоплатци;
- глобата не е била предназначена като парично обезщетение за вреди, а по същество като наказание за възпиране на повторно нарушение;
- глобата е наложена по общо правило, както с възпираща, така и с наказателна цел;
- глобата е била съществена ([Bendenoun v. France](#); за обратното, вж. лихвата за забавено плащане в [Mieg de Boofzheim v. France \(dec.\)](#)).

Наказателният характер на правонарушението може да е достатъчен, за да направи член 6 приложим, независимо от ниския размер на данъчната глоба (10% от преоцененото данъчно задължение в [Jussila v. Finland \[GC\], § 38](#)).

39. Член 6 в неговия наказателноправен аспект е намерен за приложим към митническото право ([Salabiaku v. France](#)), за наказания, наложени от съд с юрисдикция по бюджетни и финансови въпроси ([Guisset v. France](#)), и за някои административни органи с правомощия в областта на икономическото, финансовото и конкурентното право ([Lilly France S.A. v. France \(dec\)](#)); [Dubus S.A. v. France](#); [A. Menarini Diagnostics S.r.l. v. Italy](#); [Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. v. Slovenia, §§ 45-46](#); за разлика от [Prina v. Romania \(dec\)](#)), включително пазарни манипулации ([Grande Stevens and Others v. Italy, §§ 94-101](#)).

40. В [Blokhin v. Russia \[GC\] \(§§ 179-182\)](#) Съдът намира член 6 за приложим в производството за настаняване на непълнолетен в център за временно задържане на непълнолетни нарушители. Той взема предвид естеството, продължителността и начина

на изпълнение на лишаването от свобода, което би могло да бъде наложено и което действително е било наложено на жалбоподателя. Съдът подчертава, че лишаването от свобода на жалбоподателя създава презумпция, че производството срещу него е „наказателно“ по смисъла на член 6 и че такава презумпция е оборима само при напълно изключителни обстоятелства и само ако лишаването от свобода не може да се разглежда за „значително вредно“ предвид неговия характер, продължителност или начин на изпълнение. В разглеждания случай не е имало такива изключителни обстоятелства, които биха могли да оборят тази презумпция.

41. В някои случаи наказателно-правният аспект на член 6 може да бъде приложим към производството за настаняване на нарушители с психични отклонения в психиатрични болници. Това ще зависи от особеностите на националните производства и начина на тяхното функциониране на практика ([Kerr v. the United Kingdom](#) (dec) и [Antoine v. the United Kingdom](#) (dec), когато наказателно-правният аспект не е бил приложим; за разлика от [Valeriy Lopata v. Russia](#), § 120 и [Vasenin v. Russia](#), § 130, където наказателно-правният аспект е бил приложим).

42. И накрая, наказателно-правният аспект на член 6 не се прилага за частно наказателно преследване. Правото трети лица да бъдат наказателно преследвани или осъждени за престъпление не може да бъде установено независимо: то трябва да бъде неотделимо от упражняването на правото на жертвата да заведе гражданско производство в националното законодателство, дори и само за осигуряване на символична репарация или за защита на гражданско право като правото на „добра репутация“ ([Perez v. France](#) [GC], § 70; [Arlewin v. Sweden](#), §§ 51-52).

3. Политически въпроси

43. Счита се, че член 6 не се прилага в наказателния си аспект за производства, свързани с изборни санкции ([Pierre-Bloch v. France](#), §§ 53-60); разпускане на политически партии ([Refah Partisi \(the Welfare Party\) and Others v. Turkey](#) (dec.)); парламентарни анкетни комисии ([Montera v. Italy](#) (dec.)); публично установяване на конфликт на интереси на изборна длъжност ([Cătăniciu v. Romania](#) (dec), §§ 38-41); и импийчмънт на президент на дадена държава за грубо нарушение на Конституцията ([Paksas v. Lithuania](#) [GC], §§ 66-67, за разлика от [Haarde v. Iceland](#), относно производството срещу бивш министър-председател в Съда по импийчмънта). Съдът също така счита, че лишаването от право да се кандидатира за избори и отстраняването от изборна длъжност поради наказателни присъди за корупция и злоупотреба с власт, не е еквивалентно на наказателни санкции ([Galan v. Italy](#) (dec.), §§ 80-96).

44. По отношение на производството по лустрация Съдът е приел, че преобладаването на аспекти с наказателни конотации (естеството на престъплението - невярна декларация

за лустрация - и естеството и тежестта на наказанието - забрана за упражняване на определени професии за дълъг период от време) може да доведе до причисляване на производството към наказателноправния аспект на член 6 от Конвенцията ([Matyjek v. Poland](#) (dec); за разлика вж. [Sidabras and Džiautas v. Lithuania](#) (dec), и [Polyakh and Others v. Ukraine](#), §§ 56-59).

4. Експулсиране и екстрадиция

45. Процедурите за експулсиране на чужденци не попадат в наказателноправния аспект на член 6, независимо от факта, че те могат да бъдат заведени в рамките на наказателно производство ([Maaouia v. France](#) [GC], § 39). Същият подход на изключване се прилага и за производството по екстрадиция ([Pehafiel Salgado v. Spain](#) (dec)) или производства, свързани с европейска заповед за арест ([Monedero Angora v. Spain](#) (dec)).

46. За разлика от това обаче, замяната на присъда лишаване от свобода с депортиране и недопускане на национална територия за десет години, може да се третира като наказание на същото основание като това, наложено с първоначалната присъда ([Gurguchiani v. Spain](#), §§ 40 и 47-48).

5. Различни етапи от наказателното производство, спомагателни производства и средства за защита

47. Мерките, приети за предотвратяване на безредици или престъпления, не са обхванати от гаранциите в член 6 ([Raimondo v. Italy](#), § 43 и [De Tommaso v. Italy](#) [GC], § 143, за специален надзор от страна на полицията; [R. v. the United Kingdom](#) (dec), за или предупреждение, дадено от полицията на непълнолетен, извършил неприлични посегателства над момичета от неговото училище).

48. По отношение на досъдебната фаза (проверки, разследване), Съдът разглежда наказателното производство като цяло, включително досъдебния етап на производството ([Dvorski v. Croatia](#), § 76). В ранната си съдебна практика Съдът подчертава, че някои изисквания на член 6, като изискването за разумен срок или правото на защита, също могат да бъдат от значение на този етап от производството, доколкото справедливостта на процеса може да бъде сериозно засегната от първоначалното несъобразяване с тях ([Imbrioscia v. Switzerland](#), § 36). Въпреки че разследващите съдии не определят „наказателно обвинение“, предприетите от тях стъпки оказват пряко влияние върху поведението и справедливостта на последващото производство, включително същинския процес. Съответно, член 6 § 1 може да се счита за приложим към производството по разследване, провеждано от разследващ съдия, въпреки че някои от процесуалните гаранции, предвидени в член 6 § 1, може да не се прилагат ([Vera Fernández-Huidobro v. Spain](#), §§ 108-114).

49. Член 6 § 1 е приложим през цялото производство за определяне на всяко „наказателно обвинение“, включително процеса на осъждане (например, производство по конфискация, позволяващо на националните съдилища да оценят сумата, за която следва да бъде издадена заповед за конфискация, в [Phillips v. the United Kingdom](#), § 39; вж. още [Aleksandr Dementyev v. Russia](#), §§ 23-26, относно определяне на общо наказание, включващо превръщането на обществения труд в лишаване от свобода). Член 6 може да бъде приложим и в рамките на наказателно-правния аспект за производства, водещи до събаряне на къща, построена без разрешение за строеж, тъй като събарянето може да се счита за „наказание“ ([Hamer v. Belgium](#), § 60). Той обаче не е приложим за производства за привеждане на първоначални присъди в съответствие с по-благоприятните разпоредби на нов Наказателен кодекс ([Nurmagomedov v. Russia](#), § 50), въпреки че може да се прилага за процедурата за коригиране на присъда, ако това влияе върху общата продължителност на лишаването от свобода на жалбоподателя ([Kereselidze v. Georgia](#), §§ 32-33).

50. Производство, свързано с изпълнението на присъди - например производство за прилагане на амнистия ([Montcornet de Caumont v. France](#) (dec.)), производство за условно освобождаване ([A v. Austria](#), Решение на Комисията), производство за прехвърляне по Конвенцията за трансфер на осъдени лица ([Szabó v. Sweden](#) (dec), но вж. за обратното, [Buijen v. Germany](#), §§ 40-45) - и производство по екзекватура, свързано с изпълнението на заповед за конфискация, издадена от чуждестранен съд ([Saccoccia v. Austria](#) (dec.)) не попадат в обхвата на наказателно-правния аспект на член 6.

51. По принцип мерките за конфискуване, засягащи неблагоприятно имуществените права на трети страни при липса на заплахата от наказателно производство срещу тях, не се равняват на „определяне на наказателно обвинение“ (изземване на самолет в [Air Canada v. the United Kingdom](#), § 54; конфискуване на златни монети в [AGOSI v. the United Kingdom](#), §§ 65-66). Такива мерки вместо това попадат в гражданско-правния аспект на член 6 ([Silickienė v. Lithuania](#), §§ 45-46).

52. По принцип гаранциите по член 6 се прилагат за обжалвания по същество ([Meftah and Others v. France](#) [GC], § 40), и за конституционални производства ([Gast and Popp v. Germany](#), §§ 65-66; [Caldas Ramírez de Arrellano v. Spain](#) (dec.); [Üçdağ v. Turkey](#), § 29), когато такива производства са следващ етап от съответното наказателно производство и резултатите от тях могат да бъдат решаващи за осъдените лица.

53. И накрая, член 6 обикновено не се прилага за производства, свързани с извънредни средства за защита, като например възобновяване на дело. Съдът се аргументира с това, че лице, чиято присъда е станала окончателна и иска възобновяване на своето дело, не е „обвинено в наказателно престъпление“ по смисъла на този член ([Moreira Ferreira](#)

[v. Portugal \(no. 2\)](#) [GC], §§ 60-61; [Fischer v. Austria](#) (dec.)). Само новото производство, след като е уважено искането за възобновяване, може да се счита за определяне на наказателно обвинение ([Löffler v. Austria](#), §§ 18-19). Този подход е следван и по дела, свързани с искане за възобновяване на наказателното производство след установяване на нарушение от Съда ([Öcalan v. Turkey](#) (dec.))

54. Ако обаче извънредно средство за защита доведе автоматично или при конкретни обстоятелства до пълно преразглеждане на даден случай, член 6 се прилага по обичайния начин за производството по „преразглеждане“. Освен това Съдът приема, че член 6 е приложим в някои случаи, когато производството, макар да се характеризира като „извънредно“ или „изключително“ във вътрешното законодателство, се счита за сходно по характер и обхват с обикновеното производство по обжалване и характеристика на производството по националното право не се счита за решаваща по въпроса за приложимостта. В обобщение, естеството, обхватът и специфичните особености на съответното извънредно производство в съответната правна система могат да бъдат такива, че да включат това производство в обхвата на член 6 § 1 ([Moreira Ferreira v. Portugal \(no. 2\)](#) [GC], §§ 60-72; see further, for instance, [Serrano Contreras v. Spain \(no. 2\)](#),* §§ 27-28).

55. По същия начин производствата за надзор, водещи до изменение на окончателно съдебно решение, попадат в наказателната глава на член 6 ([Vanyan v. Russia](#), § 58).

56. Накрая следва да се отбележи, че Съдът може да разгледа жалба по член 6, която преди това е била заличена от списъка на делата въз основа на едностранна декларация, признаваща нарушение на тази разпоредба, в случай че върне делото в списъка на делата поради факта, че националните съдилища не са изпълнили едностранната декларация, като са възобновили съответното национално производство. ([Willems and Gorjon v. Belgium](#), §§ 54-66).

III. Право да достъп до съд

Член 6 § 1 от Конвенцията

“1. „1. Всяко лице, при решаването на ... каквото и да е наказателно обвинение срещу него, има право на ... изслушване ... от съд ...”

Ключови думи в HUDOC

Достъп до съд (6-1)

57. „Правото на съд“ не е абсолютно в наказателно-правната материя, така както не е и в гражданско-правната. То подлежи на подразбиращи се ограничения ([Deweert v. Belgium](#), § 49; [Kart v. Turkey](#) [GC], § 67).

58. Тези ограничения обаче не трябва да ограничават упражняването на правото по такъв начин или до такава степен, че самата същност на правото да бъде нарушена. Те трябва да преследват легитимна цел и трябва да има разумна пропорционалност между използваните средства и преследваната цел ([Guérin v. France](#) [GC], § 37; [Omar v. France](#) [GC], § 34, с препратки към граждански дела).

Ограничения

59. Ограниченията на правото на достъп до съд могат да произтичат от:

1. Парламентарен имунитет

60. Гаранциите, които двата типа парламентарен имунитет осигуряват (освобождаване от отговорност и неприкосновеност), преследват една и съща цел – гарантиране на независимостта на парламента при изпълнение на неговите задачи. Несъмнено неприкосновеността помага за постигането на пълна независимост на парламента чрез преграждане на всяка възможност за политически мотивирани наказателни производства, като по този начин се защитава опозицията от натиск и злоупотреби от страна на мнозинството ([Kart v. Turkey](#) [GC], § 90, с препратки към граждански дела). Освен това образуването на наказателни производства срещу членове на парламента може да засегне функционирането на законодателния орган, към който те принадлежат, и да наруши работата на парламента. Следователно тази система на имунитет, представляваща изключение от обичайното законодателство, може да се разглежда като преследваща легитимна цел ([ibid.](#), § 91).

61. Без обаче да се разгледат конкретните обстоятелства по делото, не могат да се направят изводи за съответствието на твърдението за легитимност на парламентарния имунитет с Конвенцията. Следва да се установи дали парламентарният имунитет е ограничил правото на достъп до съд по начин, който засяга самата същност на това право. Изследването на пропорционалността на такава мярка означава да се вземе под внимание справедливият баланс, който следва да се постигне между общия интерес за запазване на интегритета на парламента и индивидуалния интерес на жалбоподателя от снемане на имунитета му, за да може да отговаря на наказателните обвинения срещу себе си в съда. Изследвайки въпроса за пропорционалността, Съдът следва да обърне особено внимание на обхвата на имунитета по конкретното дело ([ibid.](#), §§ 92-93). Колкото в по-малка степен защитната мярка е насочена към защита на парламентарния интегритет, толкова по-аргументирано следва да бъде нейното оправдание. Така например Съдът е приел, че невъзможността на член на парламента да се откаже от своя имунитет не нарушава неговото право на достъп до съд, тъй като имунитетът е бил само

временна процесуална пречка в наказателното производство, която е ограничена от продължителността на неговия парламентарен мандат ([ibid.](#), §§ 92-93, 95 and 111-113).

2. Процедурни правила

62. Това са например изискванията за допускане на обжалване по линия на инстанционния надзор. Член 6 от Конвенцията не принуждава договарящите страни да създават апелативни или касационни съдилища ([Dorado Baúlde v. Spain](#) (dec.), § 18). Въпреки това, когато такива съдилища съществуват, гаранциите по член 6 трябва да бъдат спазени, например тази, гарантираща ефективно право на достъп до съд на жалбоподател ([Maresti v. Croatia](#), § 33; [Reichman v. France](#), § 29).

63. Макар да е възможно, разбира се, правото на подаване на жалба да бъде обусловено от спазването на законови изисквания, при прилагане на процесуалните норми съдилищата следва да избягват прекомерния формализъм, който би накърнил справедливостта на производството ([Walchli v. France](#), § 29; [Evaggelou v. Greece](#), § 23). Особено строгото прилагане на процесуална норма може понякога да подрони самата същност на правото на достъп до съд ([Labergère v. France](#), § 23), по-специално предвид значението на жалбата и залога в производството за жалбоподател, който е бил осъден на дълъг срок лишаване от свобода ([ibid.](#), § 20).

64. Правото на достъп до съд може да бъде съществено накърнено поради процесуално нарушение – например, когато служител на прокуратурата, отговорен за преценката на допустимостта на жалби срещу глоби или молби за освобождаване, е действал *ultra vires*, като сам се е произнесъл по съществуващата жалба, лишавайки по този начин жалбоподателите от възможността „обвинението“ да бъде определено от съдия (community judge) ([Josseaume v. France](#), § 32).

65. Същото важи и в случая на решение за обявяване на жалба за недопустима на погрешни основания е довело до удържане на депозит на стойност, равна на стандартната глоба, в резултат от което глобата е била счетена за платена, а наказателното преследване е било прекратено, което е направило невъзможно за жалбоподателя, след като е платил глобата, да оспори пред „съд“ пътнотранспортно нарушение, в което е бил обвинен ([Célice v. France](#), § 34).

66. Друг пример: жалбоподателят е станал жертва на прекомерно ограничение на правото му на достъп до съд поради това, че неговата жалба по основателността е обявена за недопустима поради пропускане на законните срокове, като този пропуск се е дължал на некоректния начин, по който властите са изпълнили своето задължение да връчат решението на по-долуостоящия съд на жалбоподателя ([Davran v. Turkey](#), §§ 40-47; [Maresti v. Croatia](#), §§ 33-43, за разлика от [Johansen v. Germany](#), §§ 46-57).

3. Изискване за изпълнение на предходно решение

67. Относно автоматичната недопустимост на жалби по основателността на задържане, подадени от жалбоподатели, които не са оказали доброволно съдействие, макар че за задържането им са били издадени съответни разпореждания.

- когато жалбата по основателността на задържането е обявена за недопустима с аргумент че жалбоподателят се е укрил, това представлява непропорционална санкция предвид ключовото място, което правата на защитата и принципът за върховенството на закона заемат в едно демократично общество ([Poitrimol v. France](#), § 38; [Guérin v. France](#), § 45; [Omar v. France](#), § 42);
- когато жалба по основателността е определена като недопустима само поради това, че жалбоподателят не се е явил доброволно, за да бъде задържан под стража по силата на съдебен акт, оспорен с жалбата, такова разпореждане принуждава жалбоподателя да се предаде, за да бъде задържан на основание атакувания акт, макар че той не може да се смята за окончателен, докато няма произнасяне по жалбата или докато срокът за обжалване не е изтекъл. Това представлява прекомерна тежест за жалбоподателя и по този начин нарушава справедливия баланс, който следва да се установи между легитимното изискване за изпълнение на съдебните решения, от една страна, и правото на достъп до Касационния съд и упражняване правото на защитата, от друга ([ibid.](#), §§ 40-41; [Guérin v. France](#), § 43).

68. Същото важи и когато правото на жалбоподателя на оспорване на задържането по същество се ограничава, поради неспазване на задължението за предаване за задържане ([Khalfaoui v. France](#), § 46; [Papon v. France \(no. 2\)](#), § 100).

69. Но изискването за внасяне на депозит преди подаване на жалба срещу глоба за превишена скорост - като целта на това изискване е да се предотвратят отлагачи или неоснователни жалби в сферата на пътнотранспортните нарушения - може да представлява легитимно и пропорционално ограничение на правото на достъп до съд ([Schneider v. France](#) (dec.)).

4. Други ограничения в нарушение на правото на достъп до съд

70. Те могат да възникнат, например, когато обвиняемият е убеден от властите да оттегли жалбата си въз основа на фалшиво обещание за отмяна на присъдата, наложена от първоинстанционния съд ([Marpa Zeeland B.V. and Metal Welding B.V. v. the Netherlands](#), §§ 46-51); или когато апелативният съд не е предоставил на обвинено лице нов срок за подаване на жалба по основателност след отказа на официално назначения му адвокат да го защитава ([Kulikowski v. Poland](#), § 70).

71. Ще има ограничение на достъпа до съд и ако жалбоподателят е в невъзможност да оспори глоба, наложена от административен орган, пред съд, който има достатъчно контролни правомощия по отношение на административния акт ([Julius Kloiber Schlachthof GmbH and Others v. Austria](#), §§ 28-34)²

IV. Общи гаранции: институционални изисквания

Член 6 § 1 от Конвенцията

“1. „Всяко лице, при решаването на ... каквото и да е наказателно обвинение срещу него, има право на ... изслушване ... независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона. ...”

Ключови думи в HUDOC

Независим съд (6-1) - Безпристрастен съд (6-1) - Съд, създаден в съответствие със закона (6-1)

72. Концепцията за „съд, създаден в съответствие със закона“, заедно с концепциите за „независимост“ и „безпристрастност“ на съда, е част от „институционалните изисквания“ на член 6 § 1. В практиката на Съда има много тясна взаимовръзка между тези понятия ([Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland](#) [GC], § 218).

73. По-конкретно, Съдът приема, че съдебен орган, който не отговаря на изискванията за независимост - по-специално от изпълнителната власт - и за безпристрастност, може дори да не бъде характеризиран като „съд“ за целите на член 6 § 1. По същия начин, когато се определя дали „съдът“ е „създаден в съответствие със закона“, позоваването на „закона“ включва всяка разпоредба на вътрешното законодателство - включително, по-специално, разпоредби относно независимостта на членовете на съда - която, ако бъде нарушена, би направила участието на един или повече съдии в разглеждането на дадено дело „нередовно“. Освен това, когато установява дали даден съд може да се счита за „независим“ по смисъла на член 6 § 1, Съдът взема предвид, *inter alia*, начина на назначаване на неговите членове, който е свързан със създаването на „съда“. Съответно, макар всеки от тях да изпълнява специфични функции като отделни гаранции за справедлив съдебен процес, има обща черта, която свързва институционалните изисквания на член 6 § 1, предвид че те се ръководят от целта да спазват основните принципи на върховенството на закона и разделението на властите ([Ibid.](#), §§ 232-233).

A. Понятието „съд“

² Вж. Раздел [Общи гаранции: институционални изисквания](#).

74. В практиката на Съда, съдът се характеризира в материалния смисъл на това понятие чрез своята съдебна функция, тоест определяне дали даден въпрос попада в на кръга на неговата компетентност въз основа на законови норми и производство, проведено по предварително установен начин. Той също така трябва да отговаря на редица допълнителни изисквания - независимост, по-специално от изпълнителната власт; безпристрастност; продължителност на мандата на членовете му; гаранции, предоставени от неговата процедура - няколко от които се появяват в самия текст на член 6 § 1 ([Belilos v. Switzerland](#), § 64; [Coëme and Others v. Belgium](#), § 99; [Richert v. Poland](#), § 43). В допълнение, самото понятие за „съд“ предполага, че той съставен от съдии, избрани въз основа на заслуги - тоест съдии, които изпълняват изискванията за техническа компетентност и морална почтеност за изпълнение на съдебните функции, изисквани в една правова държава ([Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland](#) [GC], §§ 219-220 и 232).

75. По този начин, например, възлагането на функцията по наказателно преследване и наказване на леки „наказателни“ престъпления на административните органи не е в противоречие с Конвенцията, при условие че заинтересованото лице има възможност да представи така взето решение срещу него пред съд, който предлага гаранциите на член 6 ([Öztürk v. Germany](#), § 56; [A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italy](#); [Flisar v. Slovenia](#), § 33). Следователно решенията, взети от административни органи, които сами по себе си не отговарят на изискванията на член 6 § 1 от Конвенцията, трябва да бъдат предмет на последващ контрол от „съдебен орган, който има пълна юрисдикция“. Определящите характеристики на такъв орган включват правомощието да отмени решението на административния орган във всеки аспект, както по отношение на фактическите констатации, така и по правото ([Schmautzer v. Austria](#), § 36; [Gradinger v. Austria](#), § 44; [Grande Stevens and Others v. Italy](#), § 139): например административни съдилища, извършващи съдебен контрол, който надхвърля „формалния“ контрол за законносъобразност и включва подробен анализ за целесъобразността и пропорционалността на наказанието, наложено от административния орган ([A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italy](#), §§ 63-67, по отношение на глоба, наложена от независим регулаторен орган, отговарящ за конкуренцията). По същия начин съдебният контрол може да удовлетвори изискванията на член 6, дори ако самият закон определя санкцията в съответствие с тежестта на нарушението ([Malige v. France](#), §§ 46-51, по отношение на приспадането на точки от шофьорска книжка).

76. Правомощието да издава обвързващо решение, което не може да бъде променяно от несъдебен орган, е присъщо на самото понятие „съд“ ([Findlay v. the United Kingdom](#), § 77).

В. Съд, създаден въз основа на закон

1. Относими принципи

77. Съгласно член 6 § 1 от Конвенцията, съдът винаги трябва да бъде „създаден в съответствие със закона“. Този израз отразява принципа на върховенството на закона, който е присъщ на системата за защита, установена от Конвенцията и нейните протоколи ([Jorgic v. Germany](#), § 64; [Richert v. Poland](#), § 41). Всъщност орган, който не е създаден съобразно закона, ще бъде лишен от легитимността, изисквана в едно демократично общество, за разглеждане на индивидуални жалби ([Lavents v. Latvia](#), § 114; [Gorgiladze v. Georgia](#), § 67; [Kontalexis v. Greece](#), § 38).

78. „Законът“ по смисъла на член 6, § 1 включва по-специално законодателството относно създаването и компетентността на съдебните органи ([Lavents v. Latvia](#), § 114; [Richert v. Poland](#), § 41; [Jorgic v. Germany](#), § 64), но и всяка друга разпоредба на вътрешното законодателство, която, ако бъде нарушена, би направила участието на един или повече съдии в разглеждането на дело незаконно ([Pandjigidze and Others v. Georgia](#), § 104; [Gorgiladze v. Georgia](#), § 68). Изразът „създаден в съответствие със закона“ обхваща не само нормативната база за самото съществуване на даден съд, но и спазването от страна на съда на конкретните правила, на които е подчинен (*ibid.*), и състава на съда за всяко дело ([Posokhov v. Russia](#), § 39; [Fatullayev v. Azerbaijan](#), § 144; [Kontalexis v. Greece](#), § 42). Освен това, като взема предвид основните последици за правилното функциониране и легитимността на съдебната власт в една демократична правова държава, Съдът намира, че процесът на назначаване на съдии задължително представлява неразделен елемент от концепцията за „създаване“ на съдилище или съд „в съответствие със закона“ ([Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland](#) [GC], § 227).

79. Съответно, ако съдът не е компетентен да съди подсъдим в съответствие с разпоредбите, приложими съгласно националното законодателство, той не е „създаден в съответствие със закона“ по смисъла на член 6 § 1 ([Richert v. Poland](#), § 41; [Jorgic v. Germany](#), § 64).

80. Целта на термина „създаден в съответствие със закона“ в член 6 „е да гарантира, че съдебната организация в демократичното общество не зависи от преценката на изпълнителната власт, а че тя се регулира от закон, приет от Парламента“ ([Richert v. Poland](#), § 42; [Coëme and Others v. Belgium](#), § 98). Също така организацията на съдебната система в страните, в които законът е „писан“, не може да бъде оставена на преценката на съдебните власти, въпреки че това не означава, че съдилищата нямат известна свобода да тълкуват съответното вътрешно законодателство (*ibid.*; [Gorgiladze v. Georgia](#), § 69).

81. По принцип, нарушаването на националните нормативни разпоредби относно създаването и компетентността на съдебните органи от даден съд поражда нарушение на

член 6 § 1 (вж. [Tempel v. the Czech Republic](#), където въпросите, свързани с възлагането на компетентността на съда, са разгледани от гледна точка на общата справедливост на производството). Следователно Съдът е компетентен да провери дали националното законодателство е спазено в това отношение. Като цяло обаче, предвид общия принцип, че на първо място самите национални съдилища тълкуват разпоредбите на вътрешното законодателство, Съдът няма да поставя под съмнение тяхното тълкуване, освен ако не е налице грубо нарушение на вътрешното законодателство ([Coëme and Others v. Belgium](#), § 98 в глоба; [Lavents v. Latvia](#), § 114; [Gudmundur Andri Ástrdsson v. Iceland](#) [GC], §§ 216 и 242). Следователно задачата на Съда е ограничена до проверка на това дали са съществували разумни основания за установяване на юрисдикция от страна на властите ([Jorgic v. Germany](#), § 65).

82. Съдът още обяснява, че разглеждането на изискването за „съд, създаден в съответствие със закона“ не трябва да се отклонява от общата цел на институционалните изисквания на член 6 § 1 и трябва систематично да проверява дали твърдяната нередност в даден случай е била с такава тежест, че да подкопае гореспоменатите основни принципи и да компрометира независимостта на въпросния съд. В тази връзка „независимост“ се отнася до необходимата лична и институционална независимост, която е необходима за безпристрастно вземане на решения, и следователно е предпоставка за безпристрастност. Тя се характеризира както (i) състояние на духа, което обозначава непоколебимостта на съдията пред външен натиск като въпрос на морална почтеност, така и (ii) набор от институционални и оперативни договорености - включващи както процедура, чрез която съдиите могат да бъдат назначени по начин, който гарантира тяхната независимост, така и критерии за подбор въз основа на заслуги, които трябва да осигурят предпазни мерки срещу неправомерно влияние и/или непремерена преценка на другите държавни власти, както в началния етап на назначаването на съдии, така и по време на упражняването на техните задължения ([Gudmundur Andri Ástrdsson v. Iceland](#) [GC], § 234).

83. В този контекст Съдът също така отбелязва, че констатацията, че даден съд не е „съд, създаден в съответствие със закона“, може да има значителни последици за принципите на правната сигурност и несменяемостта на съдиите. Въпреки това придържането към тези принципи на всяка цена и за сметка на изискванията за „съд, създаден в съответствие със закона“, може при определени обстоятелства да нанесе още по-голяма вреда на върховенството на закона и общественото доверие в съдебната власт. Както в случаите, когато основни принципи на Конвенцията влизат в конфликт помежду си, и в тази ситуация трябва да се намери баланс, за да се определи дали има належаща необходимост - от съществен и убедителен характер - оправдаваща отклонението от принципите на правната сигурност, *res judicata* и несменяемост на съдиите, с оглед конкретните обстоятелства по дадено дело ([Ibid.](#), § 240).

84. Що се отнася до твърдяните нарушения на изискването за „съд, създаден в съответствие със закона“ във връзка с процеса на назначаване на съдии, Съдът е разработил следните критерии, които, взети кумулативно, дават основа за насочване на неговата оценка ([Ibid.](#), §§ 243-252):

- На първо място, по принцип трябва да има явно нарушение на вътрешното законодателство в смисъл, че то трябва да бъде обективно и истински идентифицируемо. Отсъствието на такова нарушение обаче не изключва възможността за нарушение, тъй като процедура, която привидно е в съответствие с правилата, все пак може да доведе до резултати, които са несъвместими с горните предмет и цел;

- На второ място, само онези нарушения, които се отнасят до основните правила на процедурата за назначаване на съдии (т.е. нарушения, които засягат същността на въпросното право), вероятно ще доведат до нарушение: например, назначаването за съдия на лице, което не изпълнява съответните критерии за избираемост, или нарушения, които иначе могат да подкопаят целта и ефекта на изискването „създаден в съответствие със закона“. Съответно нарушенията от чисто технически характер попадат под съответния праг;

- На трето място, прегледът от националните съдилища на правните последици от нарушение на вътрешно правило относно съдебните назначения трябва да се извърши въз основа на съответните стандарти на Конвенцията. По-специално трябва да се постигне справедлив и пропорционален баланс, за да се определи дали е налице належаща нужда от съществен и убедителен характер, оправдаваща отклонението от конкуриращите се принципи на правната сигурност и несменяемост на съдиите, както е приложимо в конкретните обстоятелства на даден случай. С течение на времето запазването на правната сигурност ще има все по-голяма тежест при упражняването на баланс.

85. В [Gudmundur Andri Ástrðsson v. Iceland](#) [GC], прилагайки горния тест, Съдът установява, че самата същност на правото на жалбоподателя на „съд, създаден в съответствие със закона“ е била нарушена поради участието в неговия процес на съдия, чиято процедура по назначаване е била опорочена от явно и тежко нарушение на фундаментално вътрешно правило, предназначено да ограничи влиянието на изпълнителната и да укрепи независимостта на съдебната власт. По този начин първият и вторият критерий са изпълнени. Що се отнася до третия критерий, Върховният съд не е извършил оценка, съответстваща на Конвенцията и не е намерил правилния баланс между съответните конкуриращи се принципи, въпреки че оспорените нередности са били установени още преди встъпването в длъжност на въпросните съдии. Този съд не е отговорил и на някой от изключително уместните аргументи на жалбоподателя. Ограничението, допуснато от Върховния съд при разглеждането на делото на жалбоподателя, са подкопали водещата роля на съдебната власт при поддържането на контрол и баланс, присъщи на разделението на властите.

2. Примери

86. Примери, в които Съдът е установил, че въпросният орган не е „съд, създаден в съответствие със закона“:

- Касационният съд, който е съдил съобвиняеми, различни от министри, за престъпления, свързани с тези, за които министрите са изправени пред съда, тъй като правилото за връзката не е било установено от закона ([Coëme and Others v. Belgium](#), §§ 107-108);
- съд, състоящ се от двама непрофесионални съдии, избрани да заседават в конкретно дело в нарушение на законовото изискване за избор чрез жребий и за максимален срок за работа на тази длъжност от две седмици на година ([Posokhov v. Russia](#), § 43);
- съд, състоящ се от непрофесионални съдии, които са продължили да решават дела в съответствие с установената традиция, макар че законодателството за непрофесионални съдии е било отменено, а ново не е било прието ([Pandjigidze and Others v. Georgia](#), §§ 108-111);
- съд, чийто състав не е съответствал на закона, тъй като двама от съдиите са били дисквалифицирани по закон от участие в разглеждането на делото ([Lavents v. Latvia](#), § 115);

87. Съдът установява, че съдът е „създаден в съответствие със закона“ в следните случаи:

- немски съд, който съди лице за актове на геноцид, извършени в Босна и Херцеговина ([Jorgic v. Germany](#), §§ 66-71);
- специален съд, създаден да разглежда дела за корупция и организирана престъпност ([Fruni v. Slovakia](#), § 140);
- съдия, командирован от по-висшестоящ съд за разглеждане на делото на жалбоподателите ([Maciszewski and Others v. Poland](#) (dec.));
- пренасочване на дело към специализиран съд, извършено в съответствие със закона и без индикация за намерение се да повлияе на изхода на делото ([Bahaettin Uzan v. Turkey](#)*)).

88. За още примери, в които изискването за „съд, създаден в съответствие със закона“ е разгледано от Съда - както в наказателно-правния, така и в гражданско-правния аспект на член 6 § 1 – вж. [Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland](#) [GC], § 217).

С. Независимост и непристрастност

89. Правото на справедлив съдебен процес в член 6 § 1 изисква делото да бъде разгледано от „независим и непристрастен съд“, създаден в съответствие със закона. Съществува тясна връзка между концепциите за независимост и обективна

безпристрастност. Поради тази причина Съдът обикновено разглежда двете изисквания заедно ([Findlay v. the United Kingdom](#), § 73).

Принципите, приложими при определяне дали даден съд може да се счита за „независим и безпристрастен“, се прилагат еднакво за професионалните съдии, непрофесионални съдии и съдебните заседатели ([Holm v. Sweden](#), § 30).

90. Въпреки това гаранциите за независимост и безпристрастност съгласно член 6 § 1 се отнасят само до органа, който следва да вземе решение по наказателното обвинение срещу жалбоподател и не се отнасят до представителите на обвинението, които са само страни в производството ([Kontalexis v. Greece](#), § 57; [Haarde v. Iceland](#), § 94; [Thiam v. France](#), § 71).

1. Независим съд

а. Общи принципи

91. Член 6 § 1 от Конвенцията изисква независимост от другите два клона на властта - изпълнителната и законодателната власт - а също и от страните ([Ninn-Hansen v. Denmark](#) (dec.)).

92. Въпреки че идеята за разделение на властите между политическите органи на властта и съдебната власт придобива все по-голямо значение в практиката на Съда, нито член 6, нито която и да е друга разпоредба на Конвенцията изисква от държавите да се съобразяват с всякакви теоретични конституционни концепции относно допустимите ограничения на взаимодействието между властите. Въпросът винаги е дали в даден случай са изпълнени изискванията на Конвенцията ([Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland](#), § 46).

б. Критерии за оценка на независимостта

93. Съответствието с изискването за независимост се оценява по-специално въз основа на законовите критерии ([Mustafa Tunç and Fecire Tunç v. Turkey](#) [GC], § 221). При определяне на това дали даден орган може да се счита за „независим“, Съдът взема предвид следните критерии ([Findlay v. the United Kingdom](#), § 73):

- i. начина на назначаване на неговите членове и
- ii. продължителността на мандата им;
- iii. съществуването на гаранции срещу външен натиск;
- iv. дали органът изглежда независим.

i. Начин на назначаване на членове на даден орган

94. Назначаването на съдии от Парламента не може да се разглежда само по себе си като поставящо под съмнение тяхната независимост ([Filippini v. San Marino](#) (dec); [Ninn-Hansen v. Denmark](#) (dec.))

95. По същия начин назначаването на съдии от изпълнителната власт е допустимо, при условие че назначените лица не са подвластни от влияния или натиск, когато изпълняват ролята си на съдия ([Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland](#), § 49; [Campbell and Fell v. the United Kingdom](#), § 79; [Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina](#) [GC], § 49).

96. Въпреки че разпределението на дадено дело на конкретен съдия или съд попада в полето на преценката, ползвана от националните власти по такива въпроси, Съдът трябва да се убеди, че това е съвместимо с член 6 § 1, и по-специално с неговите изисквания за независимост и безпристрастност ([Moiseyev v. Russia](#), § 176).

ii. Продължителност на назначението на членове на даден орган

97. Не е определен период от време в смисъл на необходим минимум. Несменяемостта на съдиите по време на мандата им като цяло трябва да се счита за основен елемент от тяхната независимост. Но липсата на официално признаване на тази несменяемост в закона сама по себе си не означава липса на независимост, при условие че тя е призната в действителност и че са налице други необходими гаранции ([Campbell and Fell v. the United Kingdom](#), § 80).

98. Присъствието на командировани международни съдии за подновим двугодишен мандат в съда на съдебно отсъждане по военни престъпления се счита за разбираемо предвид временния характер на международното присъствие в страната и механизмите на международното командироване ([Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina](#) [GC], § 51).

iii. Гаранции срещу външен натиск

99. Съдебната независимост изисква да не се допуска неправомерно влияние по отношение на съдиите във или извън системата на съдебната власт. Вътрешната съдебна независимост изисква те да бъдат неподвластни на указания или натиск от страна на други съдии или административни ръководители на съда, като например председателя или лицето, оглавяващо отдел в съда. Липсата на достатъчно предпазни мерки, гарантиращи независимостта на съдиите в съдебната система, по-специално по отношение на техните съдебни висшестоящи, може да доведе до заключението на Съда, че съмненията на жалбоподателя относно независимостта и безпристрастността на съда може да се считат за обективно обосновани ([Parlov-Tkalčić v. Croatia](#), § 86; [Daktaras v. Lithuania](#), § 36; [Moiseyev v. Russia](#), § 184).

iv. Впечатление за независимост

100. За да се определи дали даден съд може да се счита за „независим“, както се изисква от член 6 § 1, впечатленията също могат да бъдат от значение. Заложено е доверието, което съдилищата в демократичното общество трябва да вдъхват на обществеността и най-вече, що се отнася до наказателното производство, на обвиняемите ([Sahiner v. Turkey](#), § 44).

101. При решаването дали има основателна причина за опасения, че на определен съд липсва независимост или безпристрастност, позицията на обвинения е важна, но не и определяща. Решаващо е това дали неговите съмнения могат да се считат за обективно обосновани ([Incal v. Turkey](#), § 71). Не възниква проблем по отношение на независимостта, когато Съдът е на мнение, че „обективен наблюдател“ не би имал повод за безпокойство по този въпрос предвид обстоятелствата по конкретен случай ([Clarke v. the United Kingdom](#) (dec.)).

102. Когато членовете на един съдебен състав включват лица, които са в подчинено положение, от гледна точка на техните задължения и организацията на тяхната служба, по отношение на една от страните, за обвиняемият може да възникне основателно съмнение относно независимостта на тези лица ([Sahiner v. Turkey](#), § 45).

103. В [Thiam v. France](#), § 75-85, Съдът не счита, че опасението на жалбоподателя за липса на независимост и безпристрастност на съд, сезиран с разглеждането на наказателно обвинение срещу него за престъпление, увреждащо президента на републиката, който се присъединява към производството като гражданска страна, е оправдано само поради факта, че президентът участва в назначаването и повишаването на съдии. Съдът отбелязва, че независимостта на мандата на съдиите е гарантирана по конституция и ги предпазва от възможни атаки срещу тяхната независимост. Освен това съдиите не са подчинени на министерството на правосъдието и не са им оказвани никакъв натиск или давани указания при упражняването на техните съдебни функции, включително указания от президента. Освен това Съдът взема предвид факта, че решенията, засягащи назначаването на членове на съдебната власт и израстването им в кариерата, преместването и повишенията са взети след намесата на Националната комисия за правно обслужване (Conseil supérieur de la magistrature) и след състезателни производства. Освен това номинирането на съдии не е било дискреционен въпрос, а е било предмет на контрол от Държавния съвет. Съдът също така отбелязва, че жалбоподателят не е представил конкретни доказателства, които да показват, че той обективно би могъл да се опасява, че съдиите по неговото дело са под влиянието на президента. По-конкретно, делото няма връзка с политическите функции на президента и той нито е образувал производство, нито е предоставил доказателства, целящи да

установят вината на жалбоподателя; националните съдилища надлежно са разгледали всички аргументи на жалбоподателя; и последвалите конституционни изменения изключват участието на президента в назначаването на съдии на техните постове.

2. Безпристрастен съд

104. Член 6 § 1 от Конвенцията изисква съдът, попадащ в обхвата на преценката му, да бъде „безпристрастен“. Безпристрастността обикновено означава липса на предразсъдъци или пристрастия и нейното наличие или отсъствие могат да бъдат проверени по различни начини ([Kyprianou v. Cyprus](#) [GC], § 118; [Micallef v. Malta](#) [GC], § 93).

а. Критерии за оценка на безпристрастността

105. Съдът прави разлика между:

- i. субективен подход, т.е. стремеж да се установи личното убеждение или интерес на даден съдия в конкретно дело;
- ii. обективен подход, т.е. определяне дали той или тя е предложил достатъчно гаранции, за да изключи всяко легитимно съмнение в това отношение ([Kyprianou v. Cyprus](#) [GC], § 118; [Piersack v. Belgium](#), § 30; [Grieves v. the United Kingdom](#) [GC], § 69; [Morice v. France](#) [GC], § 73).

106. Въпреки това няма недвусмислено разделение между двете понятия, тъй като поведението на съдията може не само да предизвика обективно неизразени опасения относно безпристрастността от гледна точка на външния наблюдател (обективен тест), но може да отвори и въпроса за неговото или нейното лично убеждение (субективен тест). Следователно, това дали даден случай трябва да бъде разгледан в рамките на един или друг тест, или и на двата, ще зависи от конкретните факти на оспорваното поведение ([Kyprianou v. Cyprus](#) [GC], §§ 119 and 121).

i. Субективен подход

107. При прилагането на субективния тест, Съдът последователно приема, че личната безпристрастност на съдията трябва да се предполага, докато няма доказателства за противното ([Kyprianou v. Cyprus](#) [GC], § 119; [Hauschildt v. Denmark](#), § 47).

108. Що се отнася до вида на изискуемото доказателство, Съдът например се е опитвал да установи дали съдията е проявил враждебност или недоброръководност или е уредил делото да му бъде възложено по лични причини ([De Cubber v. Belgium](#), § 25). Обаче сам по себе си фактът, че съдията може да е приел процесуални решения, неблагоприятни за защитата, не е показателен за липса на безпристрастност ([Khodorkovskiy and Lebedev](#)

[v. Russia \(no.2\)](#), § 430).

109. Въпреки че в някои случаи може да е трудно да се осигурят доказателства, с които да се обори презумпцията за субективната безпристрастност на съдията, изискването за обективна безпристрастност предоставя допълнителна важна гаранция. Съдът наистина признава трудността да установи нарушение на член 6 поради субективна пристрастност и следователно в по-голямата част от случаите се фокусира върху обективния тест ([Kyprianou v. Cyprus](#) [GC], § 119; [Morice v. France](#) [GC], § 75).

ii. Обективен подход

110. При обективния тест, когато се прилага по отношение на колективен орган, който заседава като съд, трябва да се определи дали, освен личното поведение на някой от членовете на този орган, има установими факти, които могат да предизвикат съмнения относно неговата безпристрастност ([Castillo Algar v. Spain](#), § 45).

111. При вземането на решение дали в даден случай има легитимна причина за опасения, че на даден орган липсва безпристрастност, позицията на тези, които твърдят, че той не е безпристрастен, е важна, но не и решаваща. Решаващото е дали опасенията могат да се приемат за обективно оправдани ([Ferrantelli and Santangelo v. Italy](#), § 58; [Padovani v. Italy](#), § 27).

112. Обективният тест се отнася най-вече за йерархични или други връзки между съдията и други лица, участващи в производството, които обективно оправдават съмненията по отношение на безпристрастността на съда и по този начин не отговарят на стандарта на Конвенцията съгласно обективния тест ([Micallef v. Malta](#) [GC], § 97). Следователно във всеки отделен случай трябва да се реши дали въпросната връзка е от такова естество и степен, че да показва липса на безпристрастност от страна на съда ([Pullar v. the United Kingdom](#), § 38).

113. В това отношение дори впечатленията могат да имат определено значение. Под въпрос е доверието, което съдилищата в демократичното общество трябва да вдъхват в обществеността, включително обвиняемите лица. Затова всеки съдия, по отношение на когото има основателна причина за опасения за липса на безпристрастност, трябва да се отведе ([Castillo Algar v. Spain](#), § 45; [Morice v. France](#) [GC], § 78; [Škrlić v. Croatia](#), § 43). По-конкретно, отговорността на отделния съдия е да идентифицира всякакви пречки пред неговото или нейното участие и да се отведе или, когато е изправен/а пред ситуация, в която не е безспорно дали той или тя следва отведе, въпреки липсата на еднозначна законова предпоставка, да доведе въпроса до знанието на страните, за да им даде възможност да оспорят участието му/й ([Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland](#), § 35).

114. Трябва да се вземат предвид и въпросите от вътрешно-организационен характер ([Piersack v. Belgium](#), § 30 (d)). Съществуването на национални процедури за осигуряване на безпристрастност, а именно правила, регулиращи отвода на съдиите, е релевантен фактор. Такива правила изразяват загрижеността на националния законодател за премахване на всички основателни съмнения относно безпристрастността на съответния съдия или съд и представляват опит за осигуряване на безпристрастност чрез премахване на причините за такива опасения. В допълнение към гарантирането на отсъствие на действителни пристрастия, те са насочени към премахване на всякакъв вид пристрастност и така служат за насърчаване на доверието, което съдилищата в демократичното общество трябва да вдъхват на обществото (вж. [Micallef v. Malta](#) [GC], § 99; [Mežnarić v. Croatia](#), § 27; [Harabin v. Slovakia](#), § 132).

115. Съдът ще вземе предвид правила, гарантиращи безпристрастност, когато прави своя собствена преценка дали даден „съд“ е бил безпристрастен и по-специално дали опасенията на жалбоподателя могат да се считат за обективно обосновани ([Pfeifer and Plankl v. Austria](#), § 6; [Oberschlick v. Austria \(no. 1\)](#), § 50; [Pescador Valero v. Spain](#), §§ 24-29). От жалбоподателите се очаква поради това да се възползват от правилата, съществуващи в съответното национално законодателство ([Zahirović v. Croatia](#), §§ 31-37).

116. Що се отнася до процедурата за вземане на решение по твърдение за липса на безпристрастност, Съдът разглежда естеството на основанията, на които се основава твърдението. Ако жалбоподателят основава своето твърдение на общи и абстрактни основания, без да се позовава на конкретни и/или съществени факти, които биха могли да предизвикат основателни съмнения относно безпристрастността на съдията, неговите действия могат да бъдат квасифицирани като злоупотреба. При такива обстоятелства фактът, че съдията, по отношение на когото е направено искане за отвод, е взел решение по искането на жалбоподател, не поражда основателни съмнения относно неговата безпристрастност. Освен това трябва да се вземат предвид и други елементи, по-специално дали основанията за отхвърляне на искането на жалбоподателя, съдържащо твърдения за пристрастие, са били адекватни и дали дадено процесуално нарушение е отстранено от по-висшестоящ съд ([Pastörs v. Germany](#), §§ 57 и 62-63; [Mikhail Mironov v. Russia](#), § 36).

117. Съдът констатира по-специално, че участието на съдии в разглеждане на искане за отвод срещу някой от техните колеги може да повлияе на безпристрастността на всеки от тях, ако срещу тях са били насочени идентични искания. Съдът обаче счита, че подобна процедура не засяга безпристрастността на съответните съдии в конкретните обстоятелства по дело, в което жалбоподателят е основал своите твърдения за липса на безпристрастност на общи и абстрактни, почти идентични основания, без да реферира към конкретни, материални факти, които биха могли да разкрият лична неприязън или

враждебност към него. В този контекст отбелязва, че изключването на всички съдии от разглеждането на такива искания би парализирало цялата съдебна система ([A.K. v. Liechtenstein](#), § 68; вж. [Kolesnikova v. Russia](#), § 55, където не е установен риск от това системата да бъде парализирана).

118. От друга страна, ако националните съдилища не разгледат искане за отвод, което на пръв поглед не е явно лишено от основание, това може да доведе до нарушение на член 6 § 1 от Конвенцията, предвид доверието, което съдилищата трябва да вдъхват на субектите в тяхна юрисдикция ([Remli v. France](#), § 48). Така например в [Danilov v. Russia](#), §§ 97-102, Съдът констатира нарушение на член 6 с мотива, че националните съдилища не са предприели достатъчни стъпки, за да проверят дали разглеждащият делото съд е създаден като безпристрастен съд по отношение на жалбата на жалбоподателя за липса на безпристрастност на съдебните заседатели с разрешения за достъп, които са предоставени и контролирани от съответната служба за сигурност, образувала наказателното производство срещу жалбоподателя.

119. Освен това е възможно при някои обстоятелства по-горестоящият или най-висшестоящият съд да компенсира нарушения, допуснати в първоинстанционното производство. Когато обаче по-горестоящият съд откаже да отмени решението на по-долустоящия съд, на който липсва безпристрастност, и потвърди обвинението и присъдата, не може да се каже, че е отстранил въпросния недостатък ([Kyprianou v. Cyprus](#) [GC], § 134; [De Cubber v. Belgium](#), § 33; [Findlay v. the United Kingdom](#), §§ 78-79).

120. И накрая, Съдът счита, че когато възникне въпрос за безпристрастност на съда по отношение на участието на даден съдия в производство, фактът, че той или тя е бил част от разширен съдебен състав, сам по себе си не е определящ за обективния аспект на безпристрастността по Член 6 § 1 от Конвенцията. Като се има предвид тайната на съвещанието, може да е невъзможно да се установи действителното влияние на съдията при вземането на решения, а безпристрастността на съда би могла поставена под реално съмнение ([Morice v. France](#) [GC], § 89; [Otegi Mondragon v. Spain](#), § 67; [Škrlj v. Croatia](#), § 46; [Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland](#), § 57; [Karrar v. Belgium](#), § 36, касаещ председателя на първоинстанционен, наказателен съд за най-тежки престъпления в Белгия (т. нар. „assize court“).

в. Ситуации, при които може да възникне въпросът за липса на съдебна безпристрастност

121. Възможни са две ситуации, при които възниква въпросът за липса на съдебна безпристрастност ([Kyprianou v. Cyprus](#) [GC], § 121):

- i. първата има функционален характер и засяга, например, упражняването на различни функции в рамките на съдебния процес от едно и също лице, или йерархични или други връзки с друго лице, участващо в производството;
- ii. втората е от личен характер и произтича от поведението на съдиите в дадено дело.

122. Освен това може да има случаи на структурна липса на безпристрастност на определен съд като цяло. Такъв е случаят в [Boyan Gospodinov v. Bulgaria](#) (§§ 54-60), където наказателният съд, който съди жалбоподателя в наказателното производство, е бил едновременно ответник в отделно гражданско производство за вреди, заведено от жалбоподателя.

i. Ситуации от функционално естество

a. Упражняване на различни съдебни функции

123. Самият факт, че съдия от наказателен съд е взел досъдебни решения по делото, включително решения относно задържането под стража, не може да се приеме сам по себе си като оправдание на опасенията относно липсата на безпристрастност; важни са степента и естеството на тези решения ([Fey v. Austria](#), § 30; [Sainte-Marie v. France](#), § 32; [Nortier v. the Netherlands](#), § 33). Когато решенията за удължаване на ареста изискват „много висока степен на яснота“ по отношение на въпроса за вината, Съдът намира, че безпристрастността на съответните съдилища може да се окаже обект на съмнение и че опасенията на жалбоподателя в това отношение могат да бъдат разглеждани за обективно обосновани ([Hauschildt v. Denmark](#), §§ 49-52). Във всеки конкретен случай важният въпрос е степента, до която съдията е преценил обстоятелствата по делото и отговорността на жалбоподателя при постановяване на мярката му за неотклонение ([Jasiński v. Poland](#), §§ 54-58, където Съдът не установява нарушение на член 6, § 1 от Конвенцията, и [Romenskiy v. Russia](#), §§ 28-30, където Съдът намира нарушение на член 6, § 1 от Конвенцията).

124. Когато възникне въпрос за пристрастност по отношение на предишно участие на съдия в производство, изтичането на време от близо две години от предходното участие в същото производство само по себе си не е достатъчна защита срещу пристрастност ([Dāvidsons and Savins v. Latvia](#), § 57).

125. Фактът, че някога даден съдия е бил прокурор, не е основание за описание, че му липсва безпристрастност ([Paunović v. Serbia](#), §§ 38-43). Но, ако дадено лице, след като е заемало в прокуратурата пост, чието естество е било такова, че да трябва да се занимава с даден въпрос в хода на своите задължения, а впоследствие участва в същото дело като съдия, обществеността основателно може да се опасява, че няма достатъчно гаранции за безпристрастност ([Piersack v. Belgium](#), § 30 (b) and (d)).

126. Последователното упражняване на функциите на разследващ съдия и съдия по главния процес от едно и също лице по едно и също дело води до това Съдът да установи, че непристрасността на разглеждащия делото съд подлежи на съмнение от гледна точка на жалбоподателя ([De Cubber v. Belgium](#), §§ 27-30).

127. Въпреки това, по казус, в който участието на съдията в разследването е било ограничено във времето и се е състояло от разпит на двама свидетели и не е довело до никаква оценка на доказателствата, нито е изисквало от него да стигне до заключение, Съдът е установил, че опасенията на жалбоподателя за липса на непристрасност на компетентния национален съд не могат да се разглеждат като обективно обосновани ([Bulut v. Austria](#), §§ 33-34). Следователно винаги е необходима оценка на индивидуалните обстоятелства по дадено дело, за да се установи до каква степен разследващ съдия е имал отношение към него ([Borg v. Malta](#), § 89).

128. Липсата на прокурор по време на наказателния процес, който да може да постави съдията в ролята на прокуратурата, докато провежда разпита и представя доказателства срещу даден жалбоподател, повдига друг въпрос относно непристрасността. Във връзка с това Съдът обяснява, че съдията е призван да бъде пазител на производството и че обикновено е задача на публичен орган, в случай на общественото обвинение, да представи и обоснове наказателното обвинение с оглед състезателността спрямо другите страни. Следователно смесването на двете роли в производството е потенциално нарушение на изискването за непристрасност съгласно член 6 § 1 от Конвенцията ([Karelin v. Russia](#), §§ 51-85).

129. По подобен начин Съдът разглежда въпроса за спазването на принципа на непристрасност в редица случаи, свързани с твърдяно неуважение от страна на жалбоподателя в съда, където същият съдия взема решение за наказателно преследване, разглежда въпросите, произтичащи от поведението на жалбоподателя, определя вината му и налага санкцията. Съдът подчертава, че в такава ситуация смесването на ролите тълковител, свидетел, прокурор и съдия може само по себе си да породи обективно обосновани опасения относно съответствието на производството с утвърдения с времето принцип, че никой не трябва да бъде съдия по собственото си дело и следователно по отношение на непристрасността на съда ([Kyprianou v. Cyprus](#) [GC], § 126-128; [Słomka v. Poland](#), §§ 44-51; [Deli v. the Republic of Moldova](#), § 43).

130. Не възниква съмнение за липса на съдебна непристрасност, когато даден съдия вече е постановявал официални и процедурни решения на други етапи от производството ([George-Laviniu Ghiurău v. Romania](#), § 67). Проблеми с непристрасността обаче могат да възникнат, ако в други фази на производството съдията вече е изразил становище относно вината на обвиняемия ([Gómez de Liaño y Botella v. Spain](#), §§ 67-72).

131. Самият факт, че даден съдия вече се е произнесъл по подобни, но несвързани наказателни обвинения, или че вече е разглеждал дело на съобвиняем в отделно наказателно производство, сам по себе си не е достатъчен, за да постави под съмнение безпристрастността на този съдия в следващо дело ([Kriegisch v. Germany](#) (dec); [Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia](#), § 544). Друг е въпросът обаче, ако по-ранните съдебни решения съдържат констатации, които действително предрежават въпроса за вината на даден обвиняем в последващи производства ([Poppe v. the Netherlands](#), § 26; [Schwarzenberger v. Germany](#), § 42; [Ferrantelli and Santangelo v. Italy](#), § 59). От тази гледна точка въпросът за безпристрастността на съда по смисъла на член 6 § 1 от Конвенцията може да се разглежда в светлината на правото на презумпция за невиновност по член 6 § 2 ([Mucha v. Slovakia](#),* §§ 48 and 66).

132. Например, в [Meng v. Germany](#), §§ 53-65, Съдът констатира нарушение на член 6 § 1 във връзка с обективно обосноващите съмнения относно безпристрастността на съда, осъдил жалбоподателката за убийство, председателстван от съдия, който преди това е заседавал в отделно производство, засягащ само нейните съобвиняеми, който е направил обширни констатации на установени факти и правни квалификации, предрежаващи вината на жалбоподателката.

133. Освен това, проблем може да възникне от гледна точка на общата справедливост, когато разглеждащият делото съд е достигнал до определени констатации, като се позовава на доказателства, разгледани в различни производства, в които жалбоподателят не е участвал ([Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia \(no.2\)](#), § 522).

134. Когато председателстващият съдия вече е намиран за предубеден спрямо жалбоподателя в предишен наказателни процес, свързан с подобни обвинения срещу него, могат да възникнат обективни и обосновани опасения за липса на безпристрастност, както по отношение на жалбоподателя, така и по отношение на съобвиняемия ([Otegi Mondragon v. Spain](#), §§ 58-69; обратно, [Alexandru Marian Iancu v. Romania](#), § 72).

135. Задължението за безпристрастност не може да се тълкува като налагане на задължение на по-горестоящ съд, който отменя административно или съдебно решение, да върне делото на друг орган или на нов състав на същия съд ([Marguš v. Croatia](#) [GC], §§ 85-89); [Thomann v. Switzerland](#), § 33; [Stow and Gai v. Portugal](#) (dec.)). С други думи, сам по себе си фактът, че един и същ съдия два пъти е изпълнявал една и съща функция в една и рамките на едно наказателно производство, не е достатъчен, за да покаже обективна липса на безпристрастност ([Teslya v. Ukraine](#)). Ако обаче задължението на горестоящият съд, който отменя съдебно решение, да върне делото на други съдии, е предвидено в съответното национално законодателство, възниква въпросът дали е създаден съд, създаден в съответствие със закона ([Lavents v. Latvia](#), § 115).

136. Фактът, че даден жалбоподател е бил съден от съдия, която сама е повдигнала съмнения относно своята безпристрастност по делото, може да повдигне въпрос от гледна точка на впечатление за справедлив процес ([Rudnichenko v. Ukraine](#), § 118; [Paixão Moreira Sá Fernandes v. Portugal](#), §§ 90-94; [George-Lavinia Ghiurău v. Romania](#), § 65). Това обаче няма да е достатъчно, за да се установи нарушение на член 6 § 1 от Конвенцията. Във всички случаи опасенията на жалбоподателя относно безпристрастността на съдията трябва да бъдат обективно обосновани ([Dragojević v. Croatia](#), §§ 116-123; [Alexandru Marian Iancu v. Romania](#), § 69).

в. Йерархични или други връзки с друг участник в производството

• Йерархични връзки

137. Определянето от военни съдилища на наказателни обвинения срещу военнослужещи по принцип не е несъвместимо с разпоредбите на член 6 ([Cooper v. the United Kingdom](#) [GC], § 110). Когато обаче всички членове на военния съд са с по-нисък по ранг на свикващия го офицер и му подчинени по служба, съмненията на жалбоподателя относно независимостта и безпристрастността на съда може да бъдат обективно обосновани ([Findlay v. the United Kingdom](#), § 76; [Miller and Others v. the United Kingdom](#), §§ 30-31). По същия начин, когато военен съд има в състава си военен офицер на служба в армията, подчинен на военна дисциплина и който е назначен от свой командващ и не се ползва от същите конституционни гаранции, предоставени на съдиите, не може да се счита, че такъв съд е независим и безпристрастен по смисъла на член 6 от Конвенцията ([Gürkan v. Turkey](#), §§ 13-20).

138. Съдебният процес на цивилни лица от съд, съставен частично от военнослужещи, може да породи легитимни опасения, че съдът може си позволи да бъде неправомерно повлиян от пристрастни съображения ([Incal v. Turkey](#), § 72; [Ibrahim Ülger v. Turkey](#), § 26). Дори когато военен съдия е участвал само в междинно решение в производство срещу цивилно лице, което решение продължава да действа, за цялото производство остава впечатление, че не е било проведено от независим и безпристрастен съд ([Öcalan v. Turkey](#) [GC], § 115).

139. Ситуации, в които даден военен съд е компетентен да съди цивилно лице за действия срещу въоръжените сили, може да породят основателни съмнения относно обективната безпристрастност на такъв съд. Съдебна система, в която на военен съд е предоставена юрисдикция да съди лице, което не е военнослужещ, може лесно да се възприеме като заличаваща дистанцията, която трябва да съществува между съда и страните в наказателното производство, дори и да има достатъчно предпазни мерки, които да гарантират независимостта на този съд ([Ergin v. Turkey \(no. 6\)](#), § 49).

140. Определянето на наказателни обвинения срещу цивилни лица във военни съдилища може да се счита за съвместимо с член 6 само при много изключителни обстоятелства ([Martin v. the United Kingdom](#), § 44; вж. също [Mustafa v. Bulgaria](#), §§ 28-37).

- **Други връзки**

141. Установено е, че съществуват обективно обосновани съмнения относно безпристрастността на председателя на разглеждащия делото съд, когато съпругът ѝ е ръководител на екипа следователи, разследващи случая на жалбоподателите ([Dorozhko and Pozharskiy v. Estonia](#), §§ 56-58). По същия начин е възникнал въпрос за обективната безпристрастност, когато синът на съдия по съдебен процес е бил член на екипа, разследващ случая на жалбоподателя ([Jhangiryan v. Armenia](#),* §§ 97-103).

142. Семейна връзка между съдии, вземащи решения по дадено дело на различни инстанции, може да породи съмнения относно липсата на безпристрастност. Въпреки това, в [Pastörs v. Germany](#), §§ 58-70, където двама съдии, които са разглеждали делото на жалбоподателя на първо и трето ниво на юрисдикция, са били съпрузи, Съдът не намира нарушение на член 6 § 1 от Конвенцията на основание, че жалбата на жалбоподателя за пристрастност е била подадена на последващ контрол от страна на съдебен орган с достатъчна компетентност и предлагащ гаранциите по член 6 от Конвенцията. Съдът също така отбелязва, че жалбоподателят не е дал конкретни аргументи защо професионален съдия - имащ брак с друг професионален съдия - трябва да бъде предубеден, когато взема решение по едно и също дело на различно ниво на юрисдикция, което освен това не предполага пряко преразглеждане на решението на съпруга.

143. Освен това семейни връзки с една от страните може да породи съмнения относно безпристрастността на съдията. Съдът приема, че подобни опасения въпреки всичко трябва да бъдат обективно обосновани. Дали те са обективно обосновани би зависело до голяма степен от обстоятелствата по конкретния случай и в това отношение се вземат предвид редица фактори. Те включват, *inter alia*, това дали роднината на съдията е участвал във въпросното дело, положението на роднината на съдията във фирмата, размера на фирмата, нейната вътрешна организационна структура, финансовото значение на делото за адвокатската фирма, както и всички възможни финансови интереси или потенциални ползи (и обхвата им), които би получил роднината ([Nicholas v. Cyprus](#), § 62, относно гражданско-правния аспект). В малки юрисдикции, където често може да възникне проблем с роднински връзки, за такава ситуация трябва да се информира в началото на производството и да се направи оценка като се вземат предвид различните релевантни фактори, за да се определи дали в случая действително е

необходим отвод ([ibid.](#), § 64).

144. Фактът, че член на съда познава лично някой от свидетелите по дадено дело, не означава непременно, че той ще бъде предубеден в полза на показанията на това лице. Във всеки отделен случай трябва да се реши дали въпросното познанство е от такъв характер и степен, че да означава липса на безпристрастност от страна на съда ([Pullar v. the United Kingdom](#), § 38, относно участието на служител на един от двамата ключови свидетели на обвинението като съдебен заседател; [Hanif and Khan v. the United Kingdom](#), § 141, относно участието на полицейски служител като съдебен заседател, и обратно §§ 39-45).

145. Установено е, че наказателно производство срещу жалбоподател в съд, в който майката на жертвата е работила като съдия, е в нарушение на изискването за безпристрастност съгласно член 6 § 1 ([Mitrov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), §§ 49-56).

ii. Ситуации от лично естество

146. Съдебните органи са длъжни да проявяват максимална дискретност по отношение на делата, които гледат, за да запазят имиджа си на безпристрастни съдии. Такава дискретност трябва да ги разубеждава да се обръщат към пресата, дори когато бъдат провокирани. По-високите изисквания за справедливост и по-издигнатия характер на съдебната длъжност налагат това задължение ([Lavents v. Latvia](#), § 118; [Buscemi v. Italy](#), § 67).

147. По този начин, когато председател на съда публично използва изрази, които показват, че той вече е формирал неблагоприятно мнение за делото на жалбоподателя още преди да председателства съда, който трябва да постанови решение, неговите изявления обективно обосновават опасенията на обвиняемия относно неговата безпристрастност ([ibid.](#), § 68; вж. също [Lavents v. Latvia](#), § 119, където съдия си позволява публично да критикува защитата и публично изразява изненада, че обвиняемият е пледирал, невинност).

148. Не е установено нарушение на член 6 по отношение на изявления, направени пред пресата от редица членове на националната правна служба, и на документ, публикуван от Националната асоциация на съдиите и прокурорите, критикуващ политическия климат, в който се е провел съдебният процес, законодателните реформи, предложени от правителството, и отбранителната стратегия, но без да коментира по какъвто и да е начин вината на жалбоподателя. Освен това съдебното изслушване по делото на жалбоподателя се провежда изцяло от професионални съдии, чийто опит и подготовка позволява да се издигнат над външното влияние ([Previti v. Italy](#) (dec.), § 253).

149. Съдът също така не установява липса на безпристрастност по дело, в което съдебен заседател прави коментари по случая в интервю във вестник след присъдата ([Bodet v. Belgium](#) (dec.), §§ 24-38; [Haarde v. Iceland](#), § 105). Обратно, в [Kristiansen v. Norway](#) (§§ 56-61), присъствието в журито на съдебен заседател, който познава жертвата и коментира нейния характер при обстоятелства, които биха могли да се възприемат като коментар или реакция на нейните устни доказателства, води до нарушаване на принципа на безпристрастност съгласно член 6 § 1. Съдът намира нарушение на чл. 6 § 1 и в [Tikhonov and Khasis v. Russia](#), §§ 44-53, което се отнася до отказ от страна на националните съдилища да оценят правилно ситуацията и да отстранят съдебните заседатели, които са чели онлайн статии за процеса, и които са обсъждали процеса с лице, което не е участвало в разглеждането на делото.

150. Публично изразената подкрепа за съдия, който е завел наказателно дело срещу жалбоподателя от съдия, заседаващ в състава на касационния съд по делото, представлява нарушение на член 6 § 1 от Конвенцията ([Morice v. France](#) [GC], §§ 79-92).

151. Фактът, че преди това е принадлежал към политическа партия, не е достатъчен, за да постави под съмнение безпристрастността на съдия, особено когато няма индикации, че членството на съдията в политическата партия е имало някаква връзка със същността на делото ([Otegi Mondragon and Others v. Spain](#) (dec.), §§ 25-29).

V. Общи гаранции: процесуално изисквания

A. Справедливост

Член 6 § 1 от Конвенцията

“1. „1. Всяко лице, при решаването на ... каквото и да е наказателно обвинение срещу него, има право на справедливо... изслушване ... от съд ...”

Ключови думи в HUDOC

Справедливо изслушване (6-1): Състезателен процес (6-1); Равенство на страните (6-1); Правна помощ (6-1)

1. Ефективно участие в производството

152. Член 6, разглеждан като цяло, гарантира правото на обвиняемия да участва ефективно в наказателен процес ([Murtazaliyeva v. Russia](#) [GC], § 91). По принцип това включва, *inter alia*, не само правото му да присъства, но и да изслушва и следи производството. Такива права са имплицитни в самото понятие за състезателен процес и

могат да бъдат извлечени от гаранциите, съдържащи се в букви в), г) и д) на параграф 3 от член 6 ([Stanford v. the United Kingdom](#), § 26). Съответно, лоша акустика в съдебната зала и проблеми със слуха могат да повдигнат проблем по член 6 (§ 29).

153. Съдът също така приема, че ефективното участие на обвиняемия в неговия или нейния наказателен процес трябва да включва в еднаква степен правото да води бележки за улеснение на защитата ([Pullicino v. Malta](#) (dec.); [Moiseyev v. Russia](#), § 214). Това е така, независимо дали обвиняемият е представляван от адвокат или не. Всъщност интересите на обвиняемия могат да бъдат най-добре защитени от приноса, който обвиняемият прави за работата на своя адвокат, преди обвиняемият да бъде призован да даде показания. Диалогът между адвоката и неговия клиент не трябва да бъде нарушаван чрез отнемане от последния на материали, които излагат неговите собствени възгледи за силните и слабите страни на доказателствата, представени от обвинението. Съдът обаче подчертава, че използването на бележки от обвиняем по време на неговия основен или кръстосан разпит може да се преценява по различни начини. Достоверността на показанията на обвиняемия може да бъде най-добре проверена от това как той реагира на свидетелката скамейка по време на разпит. Следователно националният съд може основателно да не е допуснал обвиняемият да разчита на писмени записки за събития или чете от бележки по начин, който предполага, че показанията са репетирани ([Pullicino v. Malta](#) (dec.)). Подобно Съдът приема, че член 6 от Конвенцията не предвижда неограничено право да се използват каквито и да било защитни аргументи, особено такива, които представляват клеветнически твърдения ([Miljević v. Croatia](#), §§ 55 и 64-66, относно свободата на изразяване на обвиняемия съгласно член 10 от Конвенцията).

154. Въпрос относно неефективно участие в производството може да възникне и във връзка с неспособността на националните власти да отговорят на нуждите на обвиняеми в уязвимо положение ([Hasáliková v. Slovakia](#), § 69, относно обвиняеми с интелектуални ограничения). Така, що се отнася до непълнолетните обвиняеми в съдебното производство, съдът приема, че наказателното производство трябва да бъде организирано така, че да спазва принципа за най-добрия интерес на детето. От съществено значение е детето, обвинено в престъпление, да се третира по начин, който изцяло отчита възрастта му, нивото на зрялост и интелектуалните и емоционални възможности, и да се предприемат стъпки за насърчаване на способността му да разбира и да участва в производство ([V. v. the United Kingdom](#) [GC], §§ 85-86). Правото на непълнолетен подсъдим да участва ефективно в наказателния процес изисква властите да възприемат отношение, което надлежно взема предвид неговата уязвимост и способности от първия етап на участието му в наказателно разследване и по-специално по време на разпитите от полицията. Властите трябва да предприемат стъпки, за да намалят възможността, доколкото е възможно, детето да се чувства сплашено и подтиснато и да гарантират, че то има широко разбиране за естеството на разследването и залога, включително значението на всяко потенциално наказание, както и правото му

на защита и по-специално правото му да запази мълчание ([Blokhin v. Russia](#) [GC], 195).

155. Мярка за обездвижване в съдебната зала може също да повлияе на справедливостта на изслушването като наруши правото на обвиняемия да участва ефективно в производството ([Svinarenko and Slyadnev v. Russia](#) [GC], § 134). Унизителното отношение към подсъдимия по време на съдебно производство, вследствие на задържане в пренаселена стъклена кабина в нарушение на член 3 от Конвенцията, би било трудно съвместимо с представата за справедливо изслушване, предвид значението на равнопоставеността между страните, презумпцията за невинност и доверието, което съдилищата в едно демократично общество трябва да вдъхват в обществото и най-вече в обвиняемия ([Yaroslav Belousov v. Russia](#), § 147).

156. Независимо от това, съображенията за сигурност по време на изслушване в наказателен съд могат да включват, особено при мащабно или деликатно дело, използването на специални механизми, включително стъклени кабинки. Въпреки това, като се има предвид значението, придадено на правото на защита, всякакви мерки, ограничаващи участието на подсъдимия в производството или налагащи ограничения на отношенията му с адвокати, трябва да бъдат налагани само до необходимата степен и да бъдат пропорционални на рисковете в конкретен случай (*ibid.*, § 150). В [Yaroslav Belousov v. Russia](#) (§§ 151-154), Съдът обявява за нарушения на член 6 § 1 невъзможността на жалбоподателя да осъществява поверителна комуникация със своя защитник по време на процеса поради настаняването му в стъклена кабина и непризнаването от страна на съда как тези организационни мерки влияят върху правото на защитата на жалбоподателя.

157. По подобен начин, що се отнася до използването на видеовръзка в процеса, Съдът прима, че тази форма на участие по същество не е несъвместима с понятието за справедливо и публично изслушване. Въпреки това прибягването до тази мярка във всеки отделен случай трябва да служи за постигане на легитимна цел и да са предоставени условия за събиране на доказателства, съвместими с изискванията за надлежен процес, както е посочено в член 6. По-специално, трябва да се гарантира, че жалбоподателят може да следи хода на процеса и да бъде изслушан без технически пречки, както и че е осигурена ефективна и поверителна комуникация с адвокат ([Marcello Viola v. Italy](#), §§ 63-67; [Asciutto v. Italy](#), §§ 62-73; [Sakhnovskiy v. Russia](#) [GC], § 98).

2. Равни права на страните и състезателно производство

158. Наличието на равни права на страните е присъща характеристика на справедливия съдебен процес. Изисква се всяка страна да получи разумна възможност да представи своята позиция при условия, които не я поставят в неравностойно положение спрямо

опонента й ([Öcalan v. Turkey](#) [GC], § 140; [Foucher v. France](#), § 34; [Bulut v. Austria](#); [Faig Mammadov v. Azerbaijan](#), § 19). Правилото за равните възможности на страните изисква справедлив баланс между тях и важи и за наказателни, и граждански дела.

159. Правото на състезателно изслушване по принцип означава възможността страните да се запознаят и да дадат становище по всички представени доказателства или становища с оглед да повлияят на решението на съда ([Brandstetter v. Austria](#), § 67). Като правило, от гледна точка на принципа на състезателния процес, Съдът не е необходимо да определя дали непредоставянето на съответния документ е било в ущърб на жалбоподателя: съществуването на нарушение е възможно дори при липса на такъв. Жалбоподателят е този, който трябва да прецени дали даден документ изисква да бъде обсъден от негова страна ([Bajić v. North Macedonia](#),* § 59). Правото на състезателен процес е тясно свързано с равните права на страните и наистина в някои случаи Съдът намира нарушение на член 6 § 1, разглеждайки двете понятия заедно.

160. В практиката на Съда се наблюдава значителна еволюция, по-специално по отношение на важността, която се придава на впечатлението и на изострената чувствителност на обществеността дали правораздаването е справедливо ([Borgers v. Belgium](#), § 24).

161. По наказателни дела член 6 § 1 се припокрива със специфичните гаранции на член 6 § 3, въпреки че не се ограничава до минималните права, посочени в него. Всъщност гаранциите, съдържащи се в член 6 § 3, са съставни елементи, наред с други, на концепцията за справедлив процес, изложена в член 6 § 1 ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 251). Съдът се е занимавал с въпросите за равните права на страните и състезателния процес в различни казуси, много често припокриващи се с правото на защита съгласно член 6 § 3 от Конвенцията.

а. Равни права на страните

162. Ограничение в правото на защита е установено в [Borgers v. Belgium](#), където на жалбоподателят не е дадена възможност да вземе отношение по становището на *avocat général* пред Касационния съд и не му е било предоставено предварително копие от становището. Неравнопоставеността се увеличава от участието на *avocat général* със съвещателно мнение в разискванията на съда. Подобни обстоятелства са довели до констатацията за нарушение на член 6 § 1 във връзка с неизпълнение на задължението на защитата да бъде предоставено становището на по-горестоящия прокурор, при обжалване ([Zahirović v. Croatia](#), §§ 44-50).

163. Съдът констатира нарушение на член 6 § 1, съчетано с член 6 § 3, в наказателно производство, при което адвокатът на защитата е накаран да чака петнадесет часа, преди

най-накрая да получи шанс да пледира по делото си в ранните часове на сутринта ([Makhfi v. France](#)). По същия начин Съдът констатира нарушение на принципа на равнопоставеност между страните във връзка с решение на Върховния съд по наказателно дело. Жалбоподателят, който е осъден от въззивния съд и е поискал да участва лично, не е бил допуснат до предварителното заседание, което е било закрито ([Zhuk v. Ukraine](#), § 35). Същото важи и за случаите, в които на жалбоподателя не е позволено да присъства на заседание пред апелативния съд, а в същото време присъства представителят на обвинението ([Eftimov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), § 41).

164. За разлика от това, жалба относно равнопоставеността на страните е обявена за недопустима като явно необоснована, когато жалбоподателят се оплаква, че прокурорът е стоял на по-високо издигната платформа спрямо страните. Обвиняемият не е бил поставен в неравностойно положение по отношение защитата на неговите интереси ([Diriöz v. Turkey](#), § 25).

165. Неустановяването на наказателно-процесуални правила в законодателството може да наруши равнопоставеността на страните, тъй като тяхната цел е да защити обвиняемия срещу злоупотреба с власт и следователно е най-вероятно именно защитата да пострада от такива пропуски и липса на яснота на правилата ([Coëme and Others v. Belgium](#), § 102).

166. Свидетелите на обвинението и на защитата трябва да бъдат третирани по еднакъв начин; но дали ще бъде установено нарушение зависи от това дали свидетелят всъщност е имал привилегирована роля ([Bonisch v. Austria](#), § 32; обратно, вж. [Brandstetter v. Austria](#), § 45). В [Thiam v. France](#), §§ 63-68, Съдът не счита, че участието в процеса на президента на Републиката като пострадал и гражданска страна нарушава принципа на равнопоставеността на страните, въпреки че той не може да бъде разпитван като свидетел в производството поради конституционна забрана. Съдът подчертава, че такава конституционна забрана сама по себе си не противоречи на член 6. Освен това отбелязва, по-специално, че при осъждането на жалбоподателя националните съдилища не са се позовали на представени от гражданската страна доказателства срещу него, които да изискват проверката на достоверността и надеждността чрез изслушване на президента. Съдът също така отбелязва, че естеството на делото, наличните доказателства и неоспорваните версии на жалбоподателя и гражданската страна в никакъв случай не са налагали последният да бъде разпитан. Освен това Съдът взема предвид факта, че по делото няма индикации, че участието на президента е насърчило прокуратурата да действа по начин, който би повлиял неправомерно на наказателния съд или би попречил на жалбоподателя да си осигури ефективна защита.

167. Отказът да бъдат изслушани свидетели или да бъдат разгледани доказателства на защитата, свидетелите и доказателствата на обвинението са приети, могат да повдигнат

въпрос за равнопоставеността на страните ([Borisova v. Bulgaria](#), §§ 47-48; [Topić v. Croatia](#), § 48). Същото важи и ако съдът, разглеждащ делото, откаже да призове свидетели на защитата, за да изясни неясна ситуация, която е в основата на обвиненията ([Kasparov and Others v. Russia](#), §§ 64-65). Затова, във всички такива случаи, за да се определи дали производството е било справедливо, на Съдът може да се наложи да приложи съответния тест, изложен в делото Муртазалиева, който има за цел да определи (1) дали искането за разпит на свидетел е било достатъчно обосновано и релевантно по отношение предмета на обвинението; (2) дали националните съдилища са преценили дали тези показания са относими и дали да са представили достатъчно мотиви за решението си да не разпитват свидетел по делото; и (3) дали решението на националните съдилища да не разпитват свидетел е подкопало цялостната справедливост на производството ([Abdullayev v. Azerbaijan](#), §§ 59-60).¹

168. Принципът на равнопоставеността на страните е от значение и във връзка с въпросите, свързани с назначаването на експерти в производството ([Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia \(no.2\)](#), § 499). Факт, че въпросните експерти са наети от една от страните, сам по себе си не е достатъчен, за да направи производството несправедливо. Съдът пояснява, че въпреки че този факт може да породви съмнения по отношение на безпристрастността на експертите, такива съмнения, макар и да имат определено значение, не са решаващи. Решаваща обаче е позицията, заета от вещите лица по време на производство, начинът, по който те са изпълнили своите функции и начинът, по който съдиите са оценили експертното становище. При установяване на процесуалната позиция на експертите и тяхната роля в производството, Съдът взема предвид факта, че становището, дадено от който и да е назначен от съда експерт, вероятно ще има значителна тежест при преценката на съда относно въпросите от компетентността на този експерт. ([Shulepova v. Russia](#), § 62; [Poletan and Azirovik v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), § 94).

169. Съдът е установил, че ако обвинителен акт се основава на доклад на експерт, назначен в предварителното разследване от прокурора, назначаването на същото лице за експерт от съда, разглеждащ делото, води до риск от нарушаване на принципа на равнопоставеност между страните, което обаче може да бъде компенсирано чрез специфични процесуални гаранции ([J.M. and Others v. Austria](#), § 121).

170. В тази връзка изискването за справедлив съдебен процес не налага на разглеждащия делото съд задължение да разпорежда експертно становище или каквото и да е друго следствено действие, само защото дадена страна е поискала това. Когато защитата настоява съдът да изслуша свидетел или да вземе предвид други доказателства (например експертен доклад), националните съдилища трябва да решат дали е необходимо или препоръчително тези доказателства да бъдат приети за разглеждане по

¹ Вж. Раздел [Разпит на свидетели \(член 6 § 3 \(d\)\)](#).

делото. Националният съд може свободно, при спазване на условията на Конвенцията, да откаже да призове свидетели, предложени от защитата ([Huseyn and Others v. Azerbaijan](#), § 196; [Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia](#), §§ 718 и 721; [Poletan and Azirovik v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), § 95).

171. Също така, съгласно член 6, ролята на Съда обикновено не е да определя дали конкретен експертен доклад, с който разполага националният съдия, е надежден или не. Обикновено националният съдия има широка преценка при избора между противоречиви експертни становища и избира такова, което счита за последователно и достоверно. Правилата за допустимост на доказателства обаче не трябва да лишават защитата от възможността да оспорва ефективно констатациите на експерт, поспециално чрез въвеждане или получаване на алтернативни становища и доклади. При определени обстоятелства отказът да се допусне алтернативна експертиза на веществени доказателства може да се разглежда като нарушение на член 6 § 1 ([Stoimenov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), § 38; [Matytsina v. Russia](#), § 169), тъй като може да е трудно да се оспори доклад на експерт без съдействието на друг експерт в съответната област ([Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia](#), § 187). Освен това неразкриването от страна на прокуратурата на техническите подробности, на които се основава експертното заключение, може да попречи на защитата да оспори експертното заключение и по този начин да повдигне въпрос за равностепенността съгласно член 6 § 1. ([Kartoyev and Others v. Russia](#),* §§ 71-73).

172. Равностепенността на страните може също да бъде нарушена, когато обвиняемият има ограничен достъп до папките по делото си или други документи на основания от обществен интерес ([Matyjek v. Poland](#), § 65; [Moiseyev v. Russia](#), § 217).

173. Съдът намира, че неограничаваният достъп до папките по делото и неограничаваното използване на бележки, включително, ако е необходимо, възможността за получаване на копия на съответните документи, са важни гаранции за справедлив процес. Неосигуряването на такъв достъп натежава в полза на констатацията, че принципът на равностепенност на страните е бил нарушен ([Beraru v. Romania](#), § 70). В този контекст се придава значение на впечатлението, както и на изострената чувствителност дали правораздаване е справедливо. Зачитането на правото на защита изисква ограниченията спрямо достъпа на обвиняем или негов адвокат до папките по делото да не възпрепятстват запознаването на обвиняемия с доказателствата преди процеса, нито възможността му да изложи становище по тях чрез своя адвокат чрез устни изявления ([Öcalan v. Turkey](#) [GC], § 140). В някои случаи обаче може да се очаква обвиняемият да изложи конкретни основания за искането си за достъп до определен документ по делото ([Matanović v. Croatia](#), § 177).

174. Непредоставянето на доказателства на защитата може да наруши

равнопоставеността между страните, както и правото на състезателно изслушване ([Kuopila v. Finland](#), § 38, където на защитата не е дадена възможност да вземе становище по допълнителен полицейски доклад).

б. Състезателно изслушване (представяне на доказателства)

175. По правило член 6 § 1 изисква обвинението да оповестява пред защитата всички веществени доказателства, с които разполага относно или срещу обвиняемия ([Rowe and Davis v. the United Kingdom](#) [GC], § 60). В този контекст съответните съображения могат да бъдат извлечени и от член 6 § 3 (б), който гарантира на жалбоподателя „достатъчно време и условия за подготовка на защитата си“ ([Leas v. Estonia](#), § 80).¹

176. Въпрос по отношение на достъпа до доказателствата може да възникне по член 6, доколкото разглежданите доказателства са от значение за делото на жалбоподателя, по-специално, ако те имат важно отношение към обвиненията, повдигнати срещу него. Такъв е случаят, ако доказателствата са били използвани и приети за определяне вината на жалбоподателя или са съдържали такива подробности, които биха могли да дадат възможност на жалбоподателя да се оневини или да намали присъдата си. Релевантни доказателства в този контекст са не само доказателства, пряко свързани с фактите по делото, но и други доказателства, които могат да се отнасят до допустимостта, надеждността и компетентността на първите ([Rowe and Davis v. the United Kingdom](#) [GC], § 66; [Mirilashvili v. Russia](#), § 200; [Leas v. Estonia](#), § 81; [Matanović v. Croatia](#), § 161).

177. От обвиняемия обаче може да се очаква да даде конкретни мотиви за искането си за достъп до доказателства и националните съдилища имат право да проверят валидността на тези мотиви ([C.G.P. v. the Netherlands](#), Решение на Комисията; [Janatuinen v. Finland](#), § 45; [Leas v. Estonia](#), § 81; [Matanović v. Croatia](#), § 157). Във всеки случай, в системи, в които органите на обвинението са задължени по закон да взимат под внимание както фактите срещу, така и тези оневиняващи заподозрения, процедура, при която тези органи се опитват да преценят какво може или не може да има отношение по случая, без никакви допълнителни процесуални гаранции за правото на защита, не може да отговаря на изискванията на член 6 § 1 ([Natanen v. Finland](#), §§ 47-49; [Matanović v. Croatia](#), §§ 158, 181-182).

178. Правото на достъп до съответните доказателства обаче не е абсолютно. В наказателното производство може да има конкуриращи се интереси, като например националната сигурност или необходимостта от защита на свидетели, които са изложени на риск от репресии, или от пазене в тайна на методите, използвани от полицията за разследване на престъпления, които трябва да бъдат преценени спрямо правата на обвиняемия. В някои случаи може да се наложи на защитата да не бъдат разкрити

¹ Вж. Раздел [Подготовка на защита \(Член 6 § 3 \(б\)\)](#).

определени доказателства, за да се запазят основните права на друго лице или да се защити важен обществен интерес. Но само такива мерки, ограничаващи правото на защита, които са строго необходими, са допустими съгласно член 6 § 1 ([Van Mechelen and Others v. the Netherlands](#), § 58; [Paci v. Belgium](#), § 85). Освен това, за да се гарантира, че обвиняемият получава справедлив процес, всички трудности, причинени на защитата от ограничаване на нейните права, трябва да бъдат достатъчно балансирани от процедурите, следвани от съдебните органи ([Rowe and Davis v. the United Kingdom](#) [GC], § 61; [Doorson v. the Netherlands](#), § 72)

179. В много случаи, когато въпросните доказателства никога не са били разкрити, не би било възможно Съдът да се опита да претегли съответния интерес по отношение на обвиняемия, без достъп до тези материали. Следователно той трябва да разгледа внимателно процедурата за вземане на решения, за да гарантира, че доколкото е възможно, тя е отговаряла на изискванията за осигуряване на състезателно производство и равнопоставеност на страните и е предоставяла адекватни механизми за защита на интересите на обвиняемия ([Dowsett v. the United Kingdom](#), §§ 42-43; [Leas v. Estonia](#), § 78).

180. При извършване на своята оценка на съответните процесуални гаранции, Съдът трябва също да вземе предвид значението на неразкрития материал и използването му в процеса ([Jasper v. the United Kingdom](#) [GC], §§ 54-55; [M v. the Netherlands](#), § 69, където неоповестената информация сама по себе си не е могла да бъде от помощ на защитата). По-специално трябва да се убеди, че националната процедура позволява влиянието на съответния материал върху сигурността на присъдата да се разглежда в светлината на подробна и информирана аргументация от страна на защитата ([Rowe and Davis v. the United Kingdom](#) [GC], § 66).

181. Например, в [Rowe and Davis v. the United Kingdom](#) [GC], Съдът констатира нарушение на член 6 § 1 поради непредоставянето от страна на прокуратурата на въпросните доказателства пред съдията в процеса, за да може последният да се произнесе по въпроса за достъпа до тях, като по този начин жалбоподателите са били лишени от справедлив процес. В [Jasper v. the United Kingdom](#) [GC] (§ 58) обаче, Съдът не констатира нарушение на член 6 § 1, като се позовава на факта, че непредоставеният материал не е представлявал част от обвинението и не е ставал достояние на съдебните заседатели. В [Edwards and Lewis v. the United Kingdom](#) [GC], на жалбоподателите е отказан достъп до доказателствата и поради това техните представители не са успели да изложат пред съдията изцяло аргументирана теза за подстрекаване към престъпление. Съдът съответно установява нарушение на член 6 § 1, тъй като процедурата, използвана за решаване на въпросите за разкриване на информация и операции под прикритие, не е отговаряла на изискванията за осигуряване на състезателност и равнопоставеност на страните, нито включва адекватни гаранции за защита на интересите на обвиняемия.

182. В контекста на разкриването на доказателства могат да възникнат сложни въпроси относно разкриването на електронни данни, които могат да представляват определен обем информация в ръцете на обвинението. В такъв случай, важна гаранция в процеса на пресяване е да се гарантира, че защитата има възможност да участва при задаването на критериите, по които ще се определя какво е релевантно и съответно следва да се разкрие ([Sigurður Einarsson and Others v. Iceland](#), § 90; вж. също [Rook v. Germany](#), §§ 67 и 72). Освен това, що се отнася до видифицирани или маркирани данни, всеки отказ да се даде възможност на защитата да извършва по-нататъшно търсене на такива данни по принцип повдига въпрос по отношение на предоставянето на подходящи условия за подготовката на защитата ([Sigurður Einarsson and Others v. Iceland](#), § 91).

183. Установено е също нарушение на правото на състезателен процес, когато страните не са получили доклада на съдията-докладчик преди заседанието, но същият е бил предоставен на прокурора, както и възможност да вземат отношение по неговото становище ([Reinhardt and Slimane-Kaïd v. France](#), §§ 105-106).

3. Мотивиране на съдебни решения

184. Съгласно установената практика, отразяваща принцип, свързан с това как е правилно да се правораздава, решенията на съдилищата и трибуналите трябва да посочват адекватно аргументите, на които са основани ([Moreira Ferreira v. Portugal \(no. 2\)](#) [GC], § 84; [Papon v. France](#) (dec.)).

185. Мотивираните решения имат за цел да покажат на страните, че са били изслушани, като по този начин допринасят решението да бъде доброволно прието от тяхна страна. Освен това те задължават съдиите да основават мотивите си на обективни аргументи, а също така защитават правото на защита. Националните съдилища следва да посочват с достатъчно яснота основанията, на които основават своите решения. Мотивираното решение е важно, за да позволи на жалбоподателя да упражнява ползотворно всяко налично право на обжалване ([Hadjianastassiou v. Greece](#)). Обхватът на задължението за мотивиране обаче варира в зависимост от естеството на решението и трябва да се определя в светлината на обстоятелствата по делото ([Ruiz Torija v. Spain](#), § 29).

186. Въпреки че съдилищата не са длъжни да дават подробен отговор на всеки повдигнат аргумент ([Van de Hurk v. the Netherlands](#), § 61), от решението трябва да става ясно, че са разгледани основните въпроси по делото ([Boldea v. Romania](#), § 30; [Lobzhanidze and Peradze v. Georgia](#), § 66) и че е даден конкретен и изричен отговор на

аргументите, които са решаващи за изхода на делото ([Moreira Ferreira v. Portugal \(no. 2\)](#) [GC], § 84; [S.C. IMH Suceava S.R.L. v. Romania](#), § 40, относно противоречия в преценката на доказателствата; [Karimov and Others v. Azerbaijan](#), § 29, относно твърдения за поставяне в робство, заради дълг).

187. Освен това, по дела, свързани с намеса в правата, гарантирани по Конвенцията, Съдът се стреми да установи дали мотивите, изложени в решенията, взети от националните съдилища, са автоматични или стереотипни ([Moreira Ferreira v. Portugal \(no. 2\)](#) [GC], § 84). Като цяло, въпрос относно липсата на мотиви на съдебни актове по член 6 § 1 от Конвенцията обикновено възниква, когато националните съдилища пренебрегнат конкретен, уместен и важен аргумент, повдигнат от жалбоподателя ([Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine](#), § 280; в този контекст, вж., [Rostomashvili v. Georgia](#), § 59; [Zhang v. Ukraine](#), § 73).

188. По отношение на начина, по който се мотивират националните съдебни актове, особен въпрос възниква, когато такива актове могат да бъдат определени като произволни до степен, която засяга справедливостта на производството. Това обаче ще бъде така, само ако не са посочени мотивите за решението или ако посочените мотиви се основават на явна фактическа или правна грешка, допусната от националния съд, водеща до „лишаване от правосъдие“ ([Moreira Ferreira v. Portugal \(no. 2\)](#) [GC], § 85; [Navalnyy and Ofitserov v. Russia](#), § 119, относно политически мотивирано преследване и осъждане; и [Navalnyy v. Russia](#) [GC], § 83; [Paixão Moreira Sá Fernandes v. Portugal](#), § 72).

Мотивиране на решения, взети от съдебни заседатели

189. Съдът отбелязва, че няколко държави-членки на Съвета на Европа имат система със съдебни заседатели, която се ръководи от легитимното желание за включване на гражданите в правораздаването, особено по отношение на най-тежките престъпления. Член 6 § 1 от Конвенцията обаче не предвижда право на съдебен процес със съдебни заседатели ([Twomey, Cameron and Guthrie v. the United Kingdom](#) (dec.), § 30). Съдебните заседатели по наказателни дела рядко издават мотивирани присъди и значението на това за справедливостта е засегнато в редица дела, първо от Комисията, а след това и от Съда.

190. Конвенцията не изисква съдебните заседатели да посочват мотиви за своето решение и член 6 не ограничава възможността обвиняемия да бъде съден от непрофесионални съдии, дори когато мотивите за присъдата не са посочени ([Saric v. Denmark](#) (dec.)). Независимо от това, за да бъдат изпълнени изискванията за справедлив процес, обвиняемият и всъщност обществеността трябва да могат да разберат присъдата, която е била издадена; това е съществена гаранция срещу произвол ([Taxquet v. Belgium](#) [GC], § 92; [Legillon v. France](#), § 53).

191. При особените съдилища (*assize courts*), чиито състави са от непрофесионални съдии, трябва да бъдат съобразени специални процесуални изисквания, отчитайки, че обикновено съдебните заседатели не са длъжни - или не им е разрешено - да мотивират своите лични убеждения. При тези обстоятелства член 6 изисква оценка на това дали са налице достатъчно предпазни мерки, за да се избегне риск от произвол и да се даде възможност на обвиняемия да разбере причините за осъждането си ([Lhermitte v. Belgium](#) [GC], § 68). Такива процесуални гаранции могат да включват например даването на съдебните заседатели на указания или насоки от страна на председателстващия състава съдия относно възникналите правни въпроси или представените доказателства и поставянето на заседателите на прецизни, недвусмислени въпроси, формиращи рамката, върху която да бъде постановена присъдата, или достатъчна аргументация, в случай, че отговорите на съдебните заседатели не са мотивирани ([R. v. Belgium](#), решение на Комисията; [Zarouali v. Belgium](#), решение на Комисията; [Planka v. Austria](#), решение на Комисията; [Papon v. France](#) (dec.)). Когато този съд отказва да постави отделни въпроси по отношение на всеки подсъдим относно наличието на утежняващи вината обстоятелства, като по този начин лишава съдебните заседатели от възможност да определят индивидуалната наказателна отговорност на жалбоподателя, Съдът установява нарушение на член 6 § 1 ([Goktepe v. Belgium](#), § 28).

192. В [Bellerín Lagares v. Spain](#) (dec.) Съдът отбелязва, че обжалваното решение - към което е бил приложен протокол от обсъжданията на съдебните заседатели - съдържа списък на фактите, които съдебните заседатели е трябвало да установят, за да признаят жалбоподателя за виновен, правен анализ на тези факти и, за целите на осъждането, позоваване на обстоятелства, за които е установено, че са оказали влияние върху степента на отговорност на жалбоподателя в конкретния случай. Поради това констатира, че въпросното решение съдържа достатъчно мотиви за целите на член 6 § 1 от Конвенцията. В [Matis v. France](#) (dec.), Съдът намира, че документът, в който са обективирани мотивите за решението (*feuille de motivation*), като излага основните обвинения, които са били обсъждани по време на производството, и който е разработен по време на обсъжданията и в крайна сметка формира основата за установяване на вина, отговаря на изискванията за достатъчно мотивиране.

193. Под внимание следва да се вземат всички възможности за обжалване, които обвиняемият има на разположение ([Taxquet v. Belgium](#) [GC], § 92). По това дело, по отношение на жалбоподателя са били поставени само четири въпроса; те са били формулирани така, както въпросите, отнасящи се до другия съобвиняем, и не са му позволили да определи фактическите и правни основания, въз основа на които е бил осъден. По този начин неспособността му да разбере защо е признат за виновен води до несправедлив процес (*ibid.*, § 100).

194. В [Judge v. the United Kingdom](#) (dec.), Съдът установява, че рамката около една

необоснованата присъда на шотландски съдебни заседатели, е достатъчна, за да може обвиняемият да разбере присъдата си. Съдът, освен това, се е убедил, че възможностите за обжалване, предоставени съгласно шотландското законодателство, биха били достатъчни за преодоляване на една неправилна присъда, постановена от съдебни заседатели. Съгласно приложимото законодателство, Апелативният съд се ползва с широки правомощия за контрол и е оправомощен да отмени всяка присъда, която представлява лошо павораздаване.

195. В [Lhermitte v. Belgium](#) [GC] (§§ 75-85) Съдът отбелязва следните фактори, въз основа на които не е констатирал нарушение на член 6 § 1: процесуални гаранции, използвани по време на процеса (по-специално ефективното участие на жалбоподателя в разглеждането на доказателствата и фактът, че въпросите, поставени на съдебните заседатели въпроси са били прочетени от председателя, а копие от тях е било предоставено на страните), комбинираният ефект от фактите, изложени в обвинителния акт и естеството на въпросите, поставени пред съдебните заседатели, правилното представяне на осъдителната присъда и ограничената тежест на експертните становища, които са били в противоречие с констатациите на съдебните заседатели.

196. По подобен начин, в [Ramda v. France](#) (§§ 59-71), по отношение на мотивирането на решение, постановено от специален съд за борба с тероризма, Съдът не установява нарушение на член 6 § 1 в светлината на комбинираното разглеждане на трите внимателно мотивирани заповеди за предаване на съд, аргументите, изслушани както на първа инстанция, така и при обжалването, както и многото подробни въпроси, поставени пред съда, които са позволили на жалбоподателя да разбере осъдителната присъда срещу него.

Мотивиране на решения на горни инстанции

197. При оставяне на жалба без уважение по принцип е достатъчно апелативният съд да препрати към мотивите на решението на долната инстанция ([García Ruiz v. Spain](#) [GC], § 26; [Stepanyan v. Armenia](#), § 35). По отношение на решението на апелативен съд относно това дали да допусне обжалване, Съдът е приел, че член 6 § 1 не може да се тълкува като изискващ решението за недопустимост да се подчинява на изискване за подробно мотивиране ([Sawoniuk v. the United Kingdom](#) (dec.)).

198. Независимо от това, когато възникне въпрос относно липсата на каквато и да било фактическа и / или правна основа на решението на съд от по-долната инстанция, е важно горестоящият съд да представи свои собствени мотиви ([Tatishvili v. Russia](#), § 62, по отношение на гражданско-правния аспект). Освен това, в случай на изрично възражение срещу допустимостта на доказателства, горестоящият съд не може да се позовава на тези доказателства без да даде отговор на повдигнатите аргументи

[\(Shabelnik v. Ukraine \(no. 2\)\)](#), §§ 50-55, относно надеждността на изявленията на обвиняемия, направени в контекста на психиатрична експертиза).

199. В [Baydar v. the Netherlands](#) (§§ 45-53), в контекста на отказ на националния горестоящ съд да отпрати преюдициално запитване до Съда на Европейския съюз (СЕС) (съответните принципи, изложени в контекста на гражданско-правния аспект в [Dhahbi v. Italy](#), § 31), Съдът взема предвид принципа, според който касационните съдилища се съобразяват със задължението си да предоставят достатъчно мотиви, когато се основават на конкретна законова разпоредба, без допълнителна мотивация, при отхвърляне на касационни жалби, които нямат никакви перспективи за успех ([Talmane v. Latvia](#), § 29). Намира, че тази практика е в съответствие с принципите, изложени в [Dhahbi v. Italy](#), и стига до заключението, че от позоваването от страна на горестоящия съд на съответната законова разпоредба, с указание, че не е необходимо да се прави преюдициално запитване, тъй като не е повдиган правен въпрос, който трябва да бъде решен, се е подразбирало виждането на съда, че сезиране на СЕС не би могло да доведе до различен изход по делото. Съдът приема, че в този случай е спазено изискването за достатъчно мотиви, съгласно член 6 § 1.

4. Право да се запази мълчание и привилегия срещу самоинкриминиране

а. Утвърждаване и сфера на приложение

200. Всяко лице, обвинено в престъпление, има право да запази мълчание и да не дава показания срещу себе си ([O'Halloran and Francis v. the United Kingdom](#) [GC], § 45; [Funke v. France](#), § 44). Въпреки че не е изрично споменато в член 6, правото на запазване на мълчание и привилегията срещу самоинкриминиране са общопризнати международни стандарти, които залягат в основата на идеята за справедлив процес съгласно член 6. Предоставяйки на обвиняемия защита срещу неправомерна принуда от страна на властите, тези имунитети допринасят за избягване на съдебни грешки и за охраняват целите на член 6 ([John Murray v. the United Kingdom](#) [GC], § 45; [Bykov v. Russia](#) [GC], § 92).

201. Правото да не уличава сам себе си е приложимо в наказателни производства по отношение на всички видове престъпления, от най-простите до най-сложните ([Saunders v. the United Kingdom](#) [GC] § 74).

202. Правото да се запази мълчание се прилага от момента, в който полицията започне да разпитва заподозрения ([John Murray v. the United Kingdom](#) [GC], § 45). Лице, „обвинено в престъпление“ по смисъла на член 6, има право да бъде уведомено за своята привилегия срещу самоинкриминиране ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 272).

б. Обхват

203. Правото да не уличава сам себе си предполага, че обвинението по наказателно дело се стреми да докаже своята теза срещу обвиняемия, без да прибегва до доказателства, получени чрез методи на принуда или натиск в разрез с волята на обвиняемия ([Saunders v. the United Kingdom](#) [GC], § 68; [Bykov v. Russia](#) [GC], § 92).

204. Привилегията срещу самоинкриминиране не защитава срещу даването на инкриминиращи показания само по себе си, а срещу получаването на такива доказателства чрез принуда или потисничество. Съществуването на принуда поражда опасения за това дали е спазена привилегията едно лице да не уличава само себе си. Поради тази причина Съдът първо трябва да вземе предвид естеството и степента на принуда, използвана за получаване на доказателствата ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 267).

205. Чрез своята практика Съдът е идентифицирал най-малко три вида ситуации, които пораждат опасения относно неправомерна принуда в нарушение на член 6. При първата, заподозреният е заставен да даде показания под заплаха от санкции, като в резултат на това или дава показания ([Saunders v. the United Kingdom](#) [GC], [Brusco v. France](#)) или е санкциониран за отказа да го направи ([Heaney and McGuinness v. Ireland](#); [Weh v. Austria](#)). Втората касае прилагането на физически или психологически натиск, често под формата на третиране, което нарушава член 3 от Конвенцията, за получаване на веществени доказателства или показания ([Jalloh v. Germany](#) [GC]; [Gäfgen v. Germany](#) [GC]). При третата властите използват уловка, за да извлекат информация, която не са успели да получат по време на разпит ([Allan v. the United Kingdom](#); обратно [Bykov v. Russia](#) [GC], §§ 101-102).

206. Показанията, получени по принуда, които на пръв поглед изглеждат са от неинкриминиращо естество, като оправдателни фрази или дори информация по фактически въпроси, могат да бъдат използвани в наказателното производство в подкрепа на тезата на обвинението, например за да се създаде противоречие или да се поставят под съмнение други изявления на обвиняемия или доказателства, представени от него по време на процеса, или да подкопаят по друг начин неговата надеждност. Следователно привилегията срещу самоинкриминиране не може разумно да се ограничи до показания, които са директно инкриминиращи ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 268).

207. Привилегията срещу самоинкриминиране обаче не се разпростира върху използването в наказателното производство на материали, които могат да бъдат получени от обвиняемия чрез прибегване до задължителни правомощия, но които съществуват независимо от волята на заподозрения, като документи, иззети след заповед

на претърсване, проби от дъх, кръв и урина и телесна тъкан за целите на ДНК тест ([Saunders v. the United Kingdom](#) [GC], § 69; [O'Halloran and Francis v. the United Kingdom](#) [GC], § 47; вж. обаче [Bajić v. North Macedonia](#),* §§ 69-70, относно твърдяното нарушаване на привилегията във връзка с използването в производството на писмени доказателства, получени от жалбоподателя при разпита му като свидетел. Съдът, освен това, счита, че противопоставянето в наказателния процес на показания на обвиняемите, направени по време на производство за разглеждане на молба за убежище, не може да се счита за използване на показания, изтързнати с принуда в нарушение на член 6 § 1 ([H. and J. v. the Netherlands](#) (dec.)).

208. Навременният достъп до адвокат е част от процесуалните гаранции, на които Съдът ще обърне специално внимание при разглеждането на това дали дадена процедура е погазила самата същност на привилегията срещу самоинкриминиране. За да може правото на справедлив съдебен процес съгласно член 6 § 1 да остане в достатъчна степен „действително и ефективно“, достъпът до адвокат, като правило, трябва да бъде предоставено от първия момент, в който даден заподозрян е разпитван от полицията, освен ако не е ясно, според конкретните обстоятелства за всеки отделен случай, че съществуват убедителни причини за ограничаване на това право ([Salduz v. Turkey](#) [GC], §§ 54-55; [Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 256).

209. Лицата задържани от полицията се ползват както с правото да не уличават сами себе си и да запазят мълчание, така и с правото да бъдат подпомагани от адвокат, когато бъдат разпитвани; тоест, когато срещу тях има „наказателно обвинение“ ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 272). Тези права ясно се разграничават: отказът от едно от тях не означава отказ от другите. Независимо от това, тези права се допълват, тъй като лицата, задържани в полицията, трябва да получат *a fortiori* помощ от адвокат, когато не са били предварително информирани от властите за правото си да запазят мълчание ([Brusco v. France](#), § 54; [Navone and Others v. Monaco](#), § 74). Значението на информирането на заподозрян за правото му да запази мълчание е такова, че дори когато човек доброволно се съгласи да даде показания в полицията, след като е бил информиран, че думите му могат да бъдат използвани като доказателство срещу него, това не може да се счита за напълно информиран избор, ако не е бил изрично уведомен за правото му да запази мълчание и ако решението му е взето без съдействието на адвокат ([ibid.](#); [Stojkovic v. France and Belgium](#), § 54).

210. Правото да запази мълчание и привилегията срещу самоинкриминиране служат по принцип за защита на свободата на заподозрения да избира дали да говори или да мълчи, когато бъде разпитван от полицията. Такава свобода на избора е на практика подкопана в случай, в който заподозреният е избрал да запази мълчание по време на разпит, а властите използват уловка, за да измъкнат от заподозрения признания или други изявления с инкриминиращ характер, които не са успели да получат по време на

разпита (в този конкретен случай, признание, направено пред полицейски информатор, споделящ килията на жалбоподателя), и когато получените по този начин признания или изявления са представени като доказателства по време на съдебния процес ([Allan v. the United Kingdom](#), § 50).

211. И обратно, в случая [Bykov v. Russia](#) [GC] (§§ 102-103), жалбоподателят не е бил подложен на никакъв натиск или принуда и не е бил задържан, а е имал възможността свободно да реши дали да се срещне полицейски информатор и да разговаря с него или да не го направи. Освен това по време на процеса записът на разговора не е бил ценен като обикновено самопризнание, въз основата на което да може да се установи вина; той е играл ограничена роля в сложна съвкупност от доказателства, оценени от съда.

в. Относително право

212. Правото да се запази мълчание не е абсолютно ([John Murray v. the United Kingdom](#) [GC], § 47; [Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 269).

213. При изследване на това дали дадена процедура е погазила самата същност на привилегиата срещу самоинкриминиране, Съдът ще вземе предвид по-специално следните елементи:

- естеството и степен на принуда;
- съществуването на съответни предпазни мерки в процедурата;
- как е използван материала, придобит по този начин ([Jalloh v. Germany](#) [GC], § 101; [O'Halloran and Francis v. the United Kingdom](#) [GC], § 55; [Bykov v. Russia](#) [GC], § 104; [Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 269).

214. От една страна, присъдата не трябва да се основава единствено или главно на мълчанието на обвиняемия или на отказа да отговори на въпроси или да даде показания. От друга страна, правото да се запази мълчание не може да попречи на това, мълчанието на обвиняемия - в ситуации, които явно изискват обяснение от него - да бъде ценено при преценката на убедителността на доказателствата на обвинението. Следователно не може да се каже, че решението на обвиняемия да запази мълчание по време на наказателното производство трябва непременно да няма последици ([John Murray v. the United Kingdom](#) [GC], § 47).

215. Дали извличането на неблагоприятни изводи от мълчанието на обвиняемия нарушава член 6 е въпрос, който трябва да се определи в светлината на всички обстоятелства по делото, като се вземе по-специално предвид тежестта, която националните съдилища придават на тези изводи при тяхната оценка на доказателствата и степента на принуда, присъща на ситуацията (*ibid.*, § 47). На практика трябва да има адекватни предпазни мерки, за да се гарантира, че неблагоприятните изводи не

надхвърлят разрешеното по член 6. По време на процеси със съдебни заседатели, насоките на съдиите към съдебните заседатели относно неблагоприятните заключения, са от особено значение по този въпрос ([O'Donnell v. the United Kingdom](#), § 51).

216. Освен това тежестта на обществения интерес по отношение на разследването и наказанието на конкретното престъпление може да бъде взета под внимание и претеглена спрямо интереса на индивида, при законното събиране на доказателствата срещу него. Съображение от обществен интерес обаче не могат да оправдаят мерки, които погават самата същност на правото на защита на жалбоподателя, включително привилегиите да не уличава сам себе си ([Jalloh v. Germany](#) [GC], § 97). Недопустимо е позоваването на обществения интерес за легитимиране използването на сведения, получени в хода на извънсъдебно разследване чрез принуда, за инкриминиране на обвиняемия по време на съдебното производство ([Heaney and McGuinness v. Ireland](#), § 57).

5. Администриране на доказателства

217. Въпреки че член 6 гарантира правото на справедливо изслушване, той не предвижда никакви правила относно допустимостта на доказателствата като такива, което е преди всичко въпрос за регулиране съгласно националното законодателство ([Schenk v. Switzerland](#), §§ 45-46; [Moreira Ferreira v. Portugal \(no. 2\)](#) [GC], § 83; [Heglas v. the Czech Republic](#), § 84).

218. Следователно не е роля на Съда да определя по принцип дали конкретни видове доказателства - например доказателства, получени незаконно от гледна точка на вътрешното право - могат да бъдат допустими. Въпросът, на който трябва да се отговори, е дали производството като цяло, включително начинът, по който са получени доказателствата, е било справедливо ([Ayetullah Ay v. Turkey](#), §§ 123-130). Това включва проверка на твърдяна незаконосъобразност и, когато се касае за нарушение на друго право по Конвенцията, естеството на констатираното нарушение ([Khan v. the United Kingdom](#), § 34; [P.G. and J.H. v. the United Kingdom](#), § 76; [Allan v. the United Kingdom](#), § 42).

219. При определяне на това дали производството като цяло е било справедливо, трябва да се вземе предвид и дали правата на защита са били спазени. По-специално трябва да се провери дали на жалбоподателя е била дадена възможност да оспори автентичността на доказателствата и да се противопостави на тяхното използване. Освен това трябва да се вземе предвид качеството на доказателствата, както и обстоятелствата, при които са получени, и дали тези обстоятелства поставят под съмнение тяхната надеждност или точност. Въпреки че не възниква проблем за справедливостта, когато получените доказателства не са подкрепени от друг материал, може да се отбележи, че

когато доказателствата са много силни и няма риск те да бъдат ненадеждни, необходимостта от подкрепящи доказателства е съответно по-малка ([Bykov v. Russia](#) [GC], § 89; [Jalloh v. Germany](#) [GC], § 96). В тази връзка Съдът придава значение и на това дали въпросните доказателства са били или не са били решаващи за изхода на наказателното производство ([Gäfgen v. Germany](#) [GC], § 164).

220. Що се отнася до проверката на естеството на предполагаемата незаконосъобразност, горепосоченият тест е бил приложен в случаи, касаещи оплаквания, че в производството са използвани доказателства, получени в нарушение на правата на защита. Това се касае, например, за използването на доказателства, получени чрез разпознаване ([Laska and Lika v. Albania](#)), неправилно вземане на проби от заподозрян за съдебен анализ ([Horvatić v. Croatia](#)), упражняване на натиск върху съобвиняем ([Erkapić v. Croatia](#); [Dominka v. Slovakia](#) (dec.); [Stephens v. Malta \(no. 3\)](#), §§ 64-67; използване на подхвърлени доказателства срещу обвиняем ([Layijov v. Azerbaijan](#), § 64; [Sakit Zahidov v. Azerbaijan](#), §§ 46-49; [Kobiashvili v. Georgia](#), §§ 56-58), несправедливо използване на други инкриминиращи гласни и веществени доказателства срещу обвиняем ([Ilgar Mammadov v. Azerbaijan \(no. 2\)](#); [Ayetullah Ay v. Turkey](#)); използване на самоинкриминиращи изявления в производството ([Belugin v. Russia](#), § 68-80); и използване на експертни доказателства в производството ([Erduran and Em Export Dis Tic A.Ş. v. Turkey](#), §§ 107-112; вж. също [Avagyan v. Armenia](#), § 41; and [Gülağacı v. Turkey](#) (dec.), §§ 35-40).

221. Същият тест е приложен в случаи, свързани с въпроса дали използването като доказателство на информация, за която се твърди, че е получена в нарушение на член 8, е направило даден процес като цяло несправедлив по смисъла на член 6. Това се отнася, например, за случаи, свързани с използването на доказателства, получени чрез (незаконно) тайно наблюдение ([Bykov v. Russia](#) [GC], §§ 69-83; [Khan v. the United Kingdom](#), § 34; [Dragojević v. Croatia](#), §§ 127-135; [Nifulescu v. Romania](#); [Dragoş Ioan Rusu v. Romania](#), §§ 47-50; [Falzarano v. Italy](#) (dec.), §§ 43-48; [Lysyuk v. Ukraine](#), §§ 67-76); операции по претърсване и обиск ([Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia](#), §§ 699-705; [Prade v. Germany](#); [Tortladze v. Georgia](#), §§ 69, 72-76, относно претърсването на помещенията на почетен консул; [Budak v. Turkey](#), §§ 68-73 и 84-86, относно, по-специално, значението на разглеждането на въпросите, свързани с отсъствието на поемни лица).

222. Особени съображения обаче се прилагат по отношение на използването в наказателното производство на доказателства, получени в нарушение на член 3. Използването на такива доказателства, получени в резултат на нарушение на едно от основните и абсолютни права, гарантирани от Конвенцията, винаги повдига сериозни въпроси относно справедливостта на производството, дори ако допускането на такива доказателства не е било решаващо за осигуряването осъдителна присъда. ([Jalloh](#)

[v. Germany](#) [GC], §§ 99 и 105; [Harutyunyan v. Armenia](#), § 63; за разлика, вж. [Mehmet Ali Eser v. Turkey](#), § 41, където в действителност при постановяване на присъдата не са използвани изявления, получени чрез принуда).

223. Следователно използването в наказателното производство на изявления, получени в резултат на нарушение на член 3 - независимо от класификацията на третирането като изтезание, нечовешко или унижително отношение - като цяло прави производството автоматично несправедливо и в нарушение на член 6 ([Gäfgen v. Germany](#) [GC], § 166; [Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 254; [El Haski v. Belgium](#), § 85; [Cēsnieks v. Latvia](#), §§ 67-70). Същите принципи се прилагат по отношение на използването в наказателното производство на изявления, получени в резултат на малтретиране от частни лица ([Ćwik v. Poland](#)).

224. Това важи и за използването на веществени доказателства, получени като пряк резултат от изтезания ([Gäfgen v. Germany](#) [GC], § 167; [Jalloh v. Germany](#) [GC], § 105). Допускането на такива доказателства, получени в резултат на деяние, определено като нечовешко отношение в нарушение на член 3, но неизпълняващо изискванията за определянето му като изтезание, ще наруши член 6 само ако е доказано, че нарушението на член 3 има отношение към резултата от производството срещу подсъдимия, тоест е оказало влияние върху неговото или нейното осъждане или присъда ([Gäfgen v. Germany](#) [GC], § 178; [El Haski v. Belgium](#), § 85; [Zličić v. Serbia](#),* § 119).

225. Тези принципи се прилагат не само когато жертвата на третирането, противоречащо на член 3, е действителният обвиняем, но и когато се касае за трети страни (*ibid.*, § 85; [Urazbayev v. Russia](#), § 73). По-конкретно, Съдът е установил, че използването в съдебен процес на доказателства, получени чрез изтезания, би означавало явно отричане на правосъдието, дори когато лицето, от което са изтръгнати доказателствата по този начин, е трета страна ([Othman \(Abu Qatada\) v. the United Kingdom](#), §§ 263 и 267; [Kaçiu and Kotorri v. Albania](#), § 128; [Kormev v. Bulgaria](#), §§ 89-90).

226. В тази връзка следва да се отбележи, че Съдът е приел, че липсата на допустима жалба по член 3 по принцип не му пречи да вземе предвид твърденията на жалбоподателя, че показанията, дадени пред полицията, са получени с помощта на методи за принуда или натиск и че приобщаването им към кориците на делото, и позоваването на тях от съда, следователно представлява нарушение на гаранцията за справедлив процес по член 6 ([Mehmet Duman v. Turkey](#), § 42). Подобни съображения се прилагат, когато жалбоподател се оплаква от използването на доказателства, за които се твърди, че са получени в резултат на лошо третиране, което Съдът не може да установи въз основа на наличните материали (няма нарушение на член 3 от Конвенцията в материален аспект). В такива ситуации, доколкото жалбоподателят е обосновал вероятната основателност на твърдението, че веществените доказателства са получени чрез лошо третиране, националните съдилища са длъжни да изяснят обстоятелствата по

делото и неизпълнението на това задължение може да доведе до нарушение на член 6 ([Bokhonko v. Georgia](#)*, § 96).

227. В *Sassi and Benchellali v. France*,* §§ 89-102, Съдът разглежда оплакването на жалбоподателите за несправедливост на наказателното производство срещу тях във Франция, свързано с използването на показания, които те са дали пред някои френски власти в американската база в Гуантанамо. Въпреки че Съдът и преди е отбелязвал твърденията за малтретиране и злоупотреба с лица, заподозрени в тероризъм, държани от американските власти в този контекст, в настоящия случай жалбата на жалбоподателите по член 3 по отношение на френските агенти е обявена за недопустима. Въпреки това Съдът счита, че е длъжен да провери по силата на член 6 дали и до каква степен националните съдилища са взели предвид твърденията на жалбоподателите за малтретиране, въпреки че се твърди, че то е било извършено извън държавата на съда, заедно с евентуалното въздействие върху справедливостта на производството. По-специално Съдът е трябвало да провери дали националните съдилища са разгледали правилно възраженията на жалбоподателите относно надеждността и доказателствената стойност на техните изявления и дали им е била дадена ефективна възможност да оспорят допустимостта на тези показания и да се възразят срещу използването им. По отношение на фактите Съдът установява, че това е така. Като отбелязва също така, че оспорваните показания не са били използвани като основание нито за образуване на наказателно производство срещу жалбоподателите, нито за тяхното осъждане, Съдът не намира нарушение на член 6 § 1 от Конвенцията.

228. Въпрос, свързан с администрирането на доказателства в производството, възниква във връзка с допускането на доказателства, предоставени от свидетели, които сътрудничат на обвинението. В тази връзка Съдът приема, че използването на показания на свидетели в замяна на имунитет или други предимства, може да постави под съмнение справедливостта на изслушването, предоставено на обвиняем, и може да повдигне деликатни въпроси, тъй като по самото си естество такива показания са податливи на манипулация и е възможно да се дадени просто с цел получаване на предимства или за лично отмъщение. Използването на този вид показания обаче само по себе си не е достатъчно, за да направи производството несправедливо ([Verhoek v. the Netherlands](#) (dec); [Cornells v. the Netherlands](#) (dec.)). Във всеки случай, когато прави своята оценка, Съдът ще разгледа производството като цяло, като вземе предвид правата на защита, но също така и интересите на обществеността и на жертвите в хода на самото преследване на престъплението, и когато е необходимо правата на свидетелите ([Habran and Dalem v. Belgium](#), § 96).

229. В [Adamčo v. Slovakia](#), §§ 56-71, по отношение на осъдителната присъда, основана в решаваща степен на показания на съучастник, произтичащи от споразумение, Съдът констатира нарушение на член 6 от Конвенцията, като взема предвид следните

съображения: показанията представят, ако не единственото, то най-малкото решаващото доказателство срещу жалбоподателя; неразглеждането от страна на националните съдилища на по-общия контекст, в който свидетелят е договорил с обвинението привилегии за себе си; фактът, че споразумението с прокуратурата е сключено без участие на съд; и липсата на съответна аргументация на националните съдилища по доводите на жалбоподателя.

230. За разлика от това, в [Kadagishvili v. Georgia](#), §§ 156-157, Съдът не намира, че позоваването на показанията на заподозрени, сключили споразумения с прокуратурата, е направил процеса като цяло несправедлив. Съдът акцентира върху факта, че процедурата за договаряне е била проведена в съответствие със закона и е била придружена от адекватен съдебен контрол. Освен това въпросите свидетели са дали показания пред съда по делото на жалбоподателите и той е имал действителна възможност да ги разпитва. Съдът придава още важност на това, че в процедурата за договаряне не е допуснато установяване на факти и съдебният процес на жалбоподателите не е проведен без пълно и надлежно съдебно следствие.

231. И накрая, трябва да се отбележи, че в някои случаи може да възникне положително задължение от страна на властите да разследват и събират доказателства в полза на обвиняемия. В [V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom](#), §§ 195-200, относно случай на трафик на хора, при който жертвите на трафик са наказателно преследвани за престъпления, свързани с наркотици (извършени във връзка с трафика на тези лица), Съдът подчертава, че доказателствата относно качеството „жертва на трафик на хора“ на обвиняемите лица, трябва да се разглежда като „основен аспект“ на защитата, която той или тя трябва да може да осигури без ограничения. В тази връзка Съдът се позова на положителното задължение на държавата съгласно член 4 от Конвенцията да разследва ситуации на потенциален трафик на хора. В разглеждания случай Съдът намира, че липсата на правилна оценка на положението на жалбоподателите като жертви на трафик на хора, е попречил на властите да осигурят доказателства, които може да са представлявали основен аспект на тяхната защита.

6. Подбуждане към престъпление

а. Общи съображения

232. Съдът признава необходимостта властите да прибегват до специални методи за разследване, особено по дела, свързани с организирана престъпност и корупция. В тази връзка приема, че използването на специални методи за разследване - по-специално на тайни техники - само по себе си не нарушава правото на справедлив процес. Въпреки това, поради риска от подбуждателство от страна на полицията, породено от такива техники, тяхното използване трябва да бъде ясно регламентирано ([Ramanauskas](#)

[v. Lithuania](#) [GC], § 51).

233. Въпреки че възходът на организираната престъпност изисква от държавите да предприемат подходящи мерки, правото на справедлив процес, от който трябва да се изведе изискването за правилно правораздаване, все пак важи за всички видове престъпления, от най-простото до най-сложното. Правото на справедливо правораздаване заема толкова важно място в демократичното общество, че не може да бъде пожертвано заради целесъобразност ([ibid.](#), § 53). В тази връзка Съдът подчертава, че полицията може да действа тайно, но не и да подбужда ([Khudobin v. Russia](#), § 128).

234. Освен това, въпреки че Конвенцията не изключва прибегването, в досъдебната фаза и когато това може да се налага, поради естеството на престъплението, до източници като анонимни информатори, последващото използване на такива източници от съда, разглеждащ делото, за да основе на тях присъда, е друг въпрос ([Teixeira de Castro v. Portugal](#), § 35). Подобна употреба може да бъде приемлива само ако са налице адекватни и достатъчни гаранции срещу злоупотреби, по-специално ясна и предвидима процедура за разрешаване, използване и надзор по отношение на въпросните разследващи мерки ([Ramanauskas v. Lithuania](#) [GC], § 51). Що се отнася до органа, упражняващ контрол върху тайните операции, Съдът счита, че макар съдебният надзор да е най-подходящото средство, могат да се използват и други средства, при условие че са налице адекватни процедури и гаранции, като например надзор от прокурор ([Bannikova v. Russia](#), § 50; [Tchokhonelidze v. Georgia](#), § 51).

235. Въпреки че използването на тайни агенти може да е приемливо, при условие че е обект на ясни ограничения и гаранции, общественият интерес не може да оправдае използването на доказателства, получени в резултат на подбудителство от страна на полицията, тъй като това би изложило обвиняемия на риска да бъде категорично лишен от справедлив процес още от самото начало ([Ramanauskas v. Lithuania](#) [GC], § 54). Тайните агенти в този контекст могат да бъдат държавни агенти или частни лица, действащи по техните указания и контрол. Обаче жалба, свързана с подбудителство към извършване на престъпление от частно лице, което не е действало съгласно инструкциите или в контрола на властите, се разглежда съгласно общите правила за администриране на доказателства, а не като въпрос за провокация ([Shannon v. the United Kingdom](#) (dec.)).

236. Забраната за провокация към престъпление се разпростира до прибегването до оперативни техники, включващи договарянето на множество незаконни сделки със заподозрян от държавните органи. Съдът приема, че такива оперативни техники са признати и допустими средства за разследване на престъпление, когато престъпната дейност не е еднократен, изолиран акт, а продължаващо незаконно начинание. Въпреки това, в съответствие с общата забрана за провокация към престъпление, с действията си

тайните агенти трябва да се стремят да разследват продължаващата престъпна дейност по пасивен начин и да не оказват влияние, подбуждащо към на по-голямо престъпление от това, което лицето вече планира да извърши без подобна провокация. Съответно, когато държавните органи използват оперативна техника, включваща договарянето на множество незаконни сделки със заподозрян, внедряването и участието на таен агент в незаконна сделка, ролята на полицията не следва да прераства отвъд такава на тайни агенти в такава на агенти-провокатори. Освен това всяко удължаване на разследването трябва да се основава на уважителни причини, като например необходимостта от осигуряване на достатъчно доказателства за получаване на осъдителна присъда, за по-добро проучване на същността и обхвата на престъпната дейност на заподозрения или за разкриване на по-широк престъпен кръг. При липса на такива причини може да се установи, че държавните органи участват в дейности, които неправилно разширяват обхвата или мащаба на престъплението ([Grba v. Croatia](#), §§ 99-101).

237. По-специално, в резултат на неправомерно поведение на тайни агенти при една или повече незаконни сделки или участие в дейности, разширяващи обхвата или мащаба на престъплението, държавните органи могат несправедливо да наложат на подсъдимия по-тежко наказание в рамките на установените минимум и максимум или такова по квалифициран състав. Ако се установи, че случаят е бил такъв, трябва да се направят следващите се изводи в съответствие с Конвенцията или по отношение на конкретната незаконна сделка, извършена, поради неправомерно поведение на държавните органи, или по отношение уреждането на множество незаконни сделки като цяло. От гледна точка на справедливостта, в наложеното наказание трябва да се отразява престъплението, което подсъдимият действително е планирал да извърши. По този начин, въпреки че не би било несправедливо деецът да бъде осъден, би било несправедливо той или те да бъде наказан за онази част от престъпната дейност, която е резултат от неправомерното поведение от страна на държавните органи ([ibid.](#), §§ 102-103).

238. Практиката на Съда относно подбудителството се отнася и до случаи на непряка провокация. Това е ситуация, при която дадено лице не е в пряк контакт с полицейските служители, работещи под прикритие, но е замесено в престъплението от съучастник, пряко подбуден от полицията да извърши престъпление. В тази връзка Съдът излага следния тест за своята оценка: (а) дали е било предвидимо за полицията, че лицето, пряко подбудено да извърши престъплението, е вероятно да се свърже с други лица, които да участват в престъплението; (б) дали дейностите на това лице също са били определени от поведението на полицейските служители; и (в) дали участващите лица са намерени за съучастници в престъплението от националните съдилища ([Akbay and Others v. Germany](#), § 117).

239. В своята практика по темата за подбуждането към престъпление Съдът е

разработил критерии за разграничаване на провокация, нарушаваща член 6, § 1 от Конвенцията, от допустимото поведение при използване на легитимни тайни техники в наказателни разследвания. Съдът обяснява, че макар разнообразието от ситуации, които могат да възникнат в този контекст, да не може да се сведе до списък с опростени критерии, разглеждането от Съда на жалбите, съдържащи такива твърдения, се е развива въз основа на два теста: материално-правен и процесуален тест за провокация ([Matanović v. Croatia](#), § 122; [Ramanauskas v. Lithuania \(no. 2\)](#), § 55).

б. Материално-правен тест за подбуждане

240. Съдът определя провокацията,¹ в отграничение от законното тайно разследване, като ситуация, при която участващите служители - независимо дали членове на силите за сигурност или лица, действащи по техните указания - не се ограничават до разследване на престъпна дейност по пасивен начин, а оказват такова влияние върху субекта, че да го подбудят към извършване на престъпление, което иначе не би било извършено, за да се даде възможност да се установи престъплението, тоест да бъдат осигурени доказателства и да се възбуди наказателно преследване ([Ramanauskas v. Lithuania](#) [GC], § 55).

241. При вземането на решение дали разследването е било „по същество пасивно“, Съдът разглежда причините, лежащи в основата на тайната операция и поведението на органите, които я извършват. По-конкретно, той ще определи дали е имало обективни подозрения, че жалбоподателят е участвал в престъпна дейност или е бил предразположен да извърши престъпление ([Bannikova v. Russia](#), § 38).

242. В своята оценка Съдът взема предвид редица фактори. Например, в ранния знаков случай [Teixeira de Castro v. Portugal](#) (§§ 37-38) Съдът взема предвид, *inter alia*, факта, че жалбоподателят е нямал криминално досие, че срещу него не е било започнато разследване, че е бил непознат на полицейските служители, че в дома му не са намерени наркотици и че количеството им, открито у него при ареста му, не надвишава количеството, поискано от тайните агенти. Констатира, че действията на агентите са надхвърлили тези за тайни агенти, тъй като са подбудили към престъплението, и нищо друго не сочи на извод, че без тяхна намеса то би било извършено.

243. Предишно криминално минало само по себе си не е показателно за наличие на предразположеност към извършване на престъпление ([Constantin and Stoian v. Romania](#), § 55). Въпреки това, запознатостта на жалбоподателя с модалностите на престъплението ([Virgil Dan Vasile v. Romania](#), § 53) фактът, че не се е отказал от сделката въпреки наличието на редица възможности да направи това или да докладва за престъплението

¹ Понятията провокация, полицейско подбуждане и агенти-провокатори се използват в съдебната практика на Съда като синоними.

на властите, се ценят от Съда като показателни за съществуваща престъпна дейност или умисъл ([Gorgievski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), § 53; [Matanović v. Croatia](#), §§ 142-143).

244. Друг фактор, който трябва да се вземе предвид, е дали на жалбоподателя е оказан натиск да извърши въпросното престъпление. Поемане на инициатива при установяване на контакт с жалбоподателя при липса на обективни подозрения, че жалбоподателят е участвал в престъпна дейност или е бил предразположен да извърши престъпление ([Burak Hun v. Turkey](#), § 44; [Sepil v. Turkey](#), § 34), повтаряне на офертата въпреки първоначалния отказ на жалбоподателя, настоятелно подканване ([Ramanauskas v. Lithuania](#) [GC], § 67, разграничи от [Ramanauskas v. Lithuania \(no. 2\)](#), § 68, където самият жалбоподател е поискал да се свържат с него), повишаване на цената над средната стойност ([Malininas v. Lithuania](#), § 37) и апелване към състраданието на жалбоподателя като се споменават симптоми на абстиненция ([Vanyan v. Russia](#), §§ 11 и 49) са били разглеждани от Съда като поведение, за което може да се приеме, че е убедило жалбоподателя да извърши въпросното престъпление, независимо дали въпросният агент е бил член на силите за сигурност или частно лице, действащо според техните указания.

245. Друг важен въпрос е дали държавните агенти могат да се считат за „присъединили се“ или „внедрили се“ в престъпната дейност, вместо да са я иницирали. В първия случай въпросното действие остава в рамките на работата под прикритие. В [Milinienė v. Lithuania](#) (§§ 37-38) Съдът счита, че въпреки че полицията е повлияла на хода на събитията, по-специално като е предоставила техническо оборудване на частното лице за записване на разговори и са финансирани предлагането на финансови стимули на жалбоподателя, техните действия са били приети като „присъединяване“ към престъпната дейност вместо като инициране на въпросната, тъй като инициативата по случая е била предприета от частно лице. Последният се е оплакал в полицията, че жалбоподателят ще поиска подкуп, за да постигне благоприятен резултат по своето дело и едва след тази жалба операцията е била разрешена и контролирана от заместник главния прокурор с оглед проверка по жалбата (подобни мотиви вж. в [Sequeira v. Portugal](#) (dec); [Eurofinacom v. France](#) (dec)).

246. Начинът, по който е била предприета и проведена тайната полицейска операция, е от значение при преценката дали жалбоподателят е бил подложен на провокация. Липсата на ясни и предвидими процедури за разрешаване, провеждане и надзор на въпросната мярка за разследване накланя везните в полза на констатацията, че въпросните деяния представляват провокация: вж., например, [Teixeira de Castro v. Portugal](#), § 38, където Съдът отбеляза факта, че намесата на тайните агенти не се е състояла като част от наблюдавана от съдия официална операция за борба с разпространението на наркотици; [Ramanauskas v. Lithuania](#) [GC], § 64, където не е имало

индикация за това какви причини или лични мотиви са накарали тайния агент да се обърне към жалбоподателя по своя инициатива, без да доведе въпроса до знанието на началниците си; и [Tchokhanelidze v. Georgia](#), § 51, където не е имало официално разрешение и надзор на въпросната тайна операция.

247. В [Vanyan v. Russia](#) (§§ 46-47), където Съдът отбелязва, че полицейската операция е била разрешена с обикновено административен акт на органа, който по-късно я е извършил, че актът съдържа много малко информация относно причините и целите на планираната пробна покупка и че операцията не е била обект на съдебен контрол или друг независим надзор. Във тази връзка, техниката „пробна покупка“, използвана от руските власти, е внимателно разгледана по делото [Veselov and Others v. Russia](#) (§ 127) където Съдът е приел, че въпросната процедура е била порочна и че е изложила жалбоподателите на произволни действия от страна на полицията, и е подкопала справедливостта на наказателното производство срещу тях. Освен това той констатира, че националните съдилища също не са разгледали адекватно възражението на жалбоподателите за провокация и, по-специално, не са разгледали причините за пробната покупка и поведението на полицията и нейните информатори спрямо жалбоподателите (вж. и [Kuzmina and Others v. Russia](#), където Съдът обръща внимание на структурните проблеми в националния правен ред на Русия в материята на провокацията).

в. Съдебен контрол при защитна теза за провокация

248. В случаите, повдигащи въпроси за провокация, член 6 от Конвенцията ще се приложи само ако жалбоподателят е можел ефективно да повдигне този въпрос по време на процеса, независимо дали чрез възражение или по друг начин. Фактът, че са спазени общи гаранции, като равнопоставеност на страните или право на защита, не е достатъчен ([Ramanauskas v. Lithuania](#) [GC], § 69). В такива случаи Съдът посочва, че прокуратурата трябва да докаже, че не е имало подбуждателство, в случай че твърденията на подсъдимия не са напълно неправдоподобни.

249. Ако е направено възражение за провокация и има определени *prima facie* доказателства за това, съдебните органи трябва да проучат фактите по делото и да предприемат необходимите стъпки за разкриване на истината, за да установят дали е имало подбуждане към престъпление. Ако установят, че е имало такова, те трябва да направят изводи в съответствие с Конвенцията ([ibid.](#), § 70). Фактът, че жалбоподателят се признава за виновен по наказателното обвинение, не освобождава съда, разглеждащ делото, от задължението да разгледа твърденията за провокация ([ibid.](#), § 72). Всъщност Съдът е намерил, че защитата срещу провокация задължително предполага обвиняемият да признава, че деянието, в което е обвинен, е извършено, но да твърди, че това е станало поради незаконно подбуждане от страна на полицията ([Berlizev v. Ukraine](#), § 46;

вж., обратно, [Yakhymovych v. Ukraine](#),* § 46, когато в контекста на предполагаемо поръчково убийство, жалбоподателят отрича обвиненията, но по време на цялото производство имплицитно или изрично твърди, че е бил субект на провокация).

250. В тази връзка Съдът проверява дали *prima facie* оплакването за провокация представлява материално-правна защита съгласно вътрешното законодателство или дава основание за изключване на доказателства или води до подобни последици ([Bannikova v. Russia](#), § 54). Въпреки че националните власти решават коя процедура е подходяща, когато се сблъскат с възражение за подбуждане, Съдът изисква въпросната процедура да бъде състезателна, задълбочена, изчерпателна и категорична по въпроса за провокацията (*ibid.*, § 57). Освен това, в контекста на неразкриването на информация от разследващите органи, Съдът придава особено значение на спазването на принципите на състезателност и равнопоставеност на страните (*ibid.*, § 58).

251. Когато обвиняемият твърди, че е бил подбуден да извърши престъпление, наказателните съдилища трябва да извършат внимателна проверка на материалите по делото, тъй като за да бъде процесът справедлив по смисъла на член 6, § 1 от Конвенцията, всички доказателства получени в резултат на полицейско подбуждане трябва да бъдат изключени или да се приложи процедура с подобни последици ([Akbay and Others v. Germany](#), §§ 123-124). Това е особено вярно, когато полицейската операция се провежда без достатъчна правна рамка или адекватни гаранции ([Ramanauskas v. Lithuania](#) [GC], § 60). В такава система съдебната проверка на твърденията за провокация предоставя единственото ефективно средство за проверка на валидността на причините за тайните операции и за установяване на това дали агентите са останали „пасивни по същество“ по време на тези операции ([Lagutin and Others v. Russia](#), § 119). Също така е наложително решенията на националните съдилища, с които се отхвърля възражението на жалбоподателя за провокация, да бъдат достатъчно мотивирани ([Sandu v. the Republic of Moldova](#), § 38; [Tchokhanelidze v. Georgia](#), § 52)

252. Ако наличната информация не позволява на Съда да заключи дали жалбоподателят е бил подложен на провокация, съдебният контрол по възражението за провокация става решаващ в съответствие с методологията за оценката на Съда на казуси, свързани с провокация ([Edwards and Lewis v. the United Kingdom](#) [GC], § 46; [Ali v. Romania](#), § 101; вж. също, [Khudobin v. Russia](#), където националните съдилища не са анализирали съответните фактически и правни елементи, за да разграничат провокацията от законната форма на разследваща дейност; [v. v. Finland](#), където за жалбоподателя е било невъзможно да повдигне защита срещу провокацията).

г. Методология за оценката на Съда по казуси, свързани с провокация

253. При прилагането на материално-правните и процесуални тестове за провокация,

Съдът трябва първо да се увери, че разглежданата ситуация попада *prima facie* в категорията „случай на провокация“. Ако Съдът се убеди, че жалбата на жалбоподателя попада в категорията „случай на провокация“, той ще пристъпи, като първа стъпка, към оценката с материално-правения тест. Когато съгласно материално-правния тест, въз основа на наличната информация, Съдът може да установи с достатъчна степен на сигурност, че националните власти са разследвали дейностите на жалбоподателя по същество пасивно и не са го подбуждали да извърши престъпление, това обикновено ще бъде достатъчно, за да може Съдът да заключи, че последващото използване в наказателното производство срещу жалбоподателя на доказателствата, получени от тайната мярка, не повдига въпрос по член 6 § 1.

254. Ако обаче констатациите на Съда на база на материално-правния тест са неубедителни поради липса на информация в кориците на делото, неразкриване на информация или противоречия в тълкуванията на събитията от страните или ако Съдът установи, въз основа на материално-правния тест, че жалбоподателят е бил подложен на подбуждане в противоречие с член 6 § 1, ще е необходимо Съдът да пристъпи, като втора стъпка, към процедурния тест. Съдът пояснява, че прилага този тест, за да определи дали от националните съдилища са предприети необходимите стъпки за разкриване на обстоятелствата по възможно основателно възражение, свързано с провокация, и дали в случай на констатация, че е имало подбуждане, или в случай, че обвинението не е успяло да докаже, че не е имало подбуждане, са били направени съответните изводи в съответствие с Конвенцията. Производството срещу жалбоподателя би било лишено от справедливостта, изисквана от член 6 от Конвенцията, ако действията на държавните органи са имали за цел да подтикнат жалбоподателя да извърши престъплението, за което е осъден, а националните съдилища не са разгледали надлежно твърденията, че е имало подбуждане ([Matanović v. Croatia](#), §§ 131-135; [Ramauskas v. Lithuania \(no. 2\)](#), § 62; [Virgil Dan Vasile v. Romania](#), §§ 47-50; [Akbay and Others v. Germany](#), §§ 111-124).

7. Принципът на непосредственост

255. Съдът приема, че важен елемент на справедливото наказателно производство е и възможността обвиняемият да бъде изправен пред свидетеля в присъствието на съдията, който в крайна сметка ще вземе решение по делото. Такъв принцип на непосредственост е важна гаранция в наказателното производство, при което направените от съда наблюдения относно поведението и достоверността на показания на свидетел могат да имат важни последици за обвиняемия. Следователно, промяна в състава на съда, разглеждащ делото, след изслушването на важен свидетел, трябва да доведе до повторно изслушване на този свидетел ([P.K. v. Finland](#) (dec.)).

256. Принципът на непосредственост обаче не може да се счита за забрана на всяка

промяна в състава на съда по време на делото. Могат да възникнат много ясни административни или процесуални фактори, които да направят невъзможно продължаване участието на съдията в дадено дело. Съдът посочва, че могат да се предприемат мерки, за да се гарантира, че съдиите, които продължават да разглеждат делото, имат подходящо разбиране на доказателствата и аргументите, например чрез предоставяне на стенограми, когато не става въпрос за надеждността на съответния свидетел или организиране на повторно изслушване на съответните аргументи или на важни свидетели пред новоформирания състав ([Cutean v. Romania](#), § 61).

257. В [P.K. v. Finland](#), Съдът не счита, че неспазването на принципа на непосредственост може сам по себе си да доведе до нарушаване на правото на справедлив процес. Съдът взема предвид факта, че въпреки че председателстващият съдия е бил сменен, тримата непрофесионални съдии остават едни и същи през цялото производство. Отбелязва и че надеждността на въпросния свидетел на нито един етап не е била оспорена, нито е имало индикации в кориците на делото, оправдаващи съмненията относно нейната надеждност. При тези обстоятелства фактът, че новият председателстващ съдия е имал на разположение протокола от заседанието, на което е изслушан свидетелят, в голяма степен компенсира липсата на непосредственост на производството. Освен това Съдът отбелязва, че осъдителната присъда на жалбоподателя не се основава единствено на показанията на въпросния свидетел и че нищо не предполага, че председателстващият съдията е бил сменен, за да се повлияе на изхода на делото или поради някакъв друг неприемлив мотив. Подобни съображения са довели Съда до констатация на нарушение на член 6 § 1 в [Graviano v. Italy](#) (§§ 39-40) и [Škaro v. Croatia](#) (§§ 22-31).

258. Обратно, в [Cutean v. Romania](#) (§§ 60-73), Съдът констатира нарушение на член 6, когато никой от съдиите в първоначалния състав, които са изслушали жалбоподателя и свидетелите в първата инстанция, не е продължил при разглеждане на делото. Отбелязва и че изявленията на жалбоподателя и свидетелите представляват релевантни доказателства за неговата присъда, които не са били възприети пряко от съдията. При тези обстоятелства Съдът приема, че наличието на преписи от показанията не може да компенсира липсата на непосредственост в производството (също [Beraru v. Romania](#), § 66).

259. В [Cerovšek and Božičnik v. Slovenia](#) (§§ 37-48) Съдът констатира нарушение на член 6, тъй като мотивите към присъдите срещу жалбоподателите, с които са осъдени и им е наложено наказание, не са били изготвени от едноличния съдия, който ги е произнесъл, а от други съдии, които не са участвали в процеса (вж. също [Svanidze v. Georgia](#), §§ 34-38, относно замяната на съдията по делото от заместващ съдия, който не е участвал в събирането на доказателствата).

260. Подобно на това, в [Iancu v. Romania](#), §§ 52-60, въпреки че оставя въпроса за релевантността на принципа на непосредственост отворен, Съдът разглежда по този принцип въпроса за подписването на решението от председателя на съда от името на съдията, който е участвал в разглеждането на делото, но след това се е пенсиониран преди решението да бъде постановено. Съдът не констатира нарушение на член 6 § 1, като акцентира по-специално върху следните елементи: решението е прието от съдебния състав, който е разгледал делото и е участвал пряко в анализа на доказателствата; решението е изготвено в съответствие с вътрешното законодателство от помощник-съдия, който е участвал в изслушванията и разискванията и който е изложил, от името на съда, основанията за присъдата; съдията, който се пенсионира, обективно не е бил в състояние да подпише решението; подписването на решение от всички членове не е общ стандарт във всички държави-членки на Съвета на Европа; националното законодателство ограничава допустимостта на подписването от председателя на съда само до случаите, при които съдията, разглеждащ делото, не може да подпише решението; и председателят на съда подписва решението от името на пенсионирания съдия, а не от свое име (на председателя).

261. Въпрос, свързан с принципа на непосредственост, може да възникне и когато въззивният съд отмени присъдата на по-долустоящия съд, оправдаваща жалбоподателя по наказателното обвинение, без ново разглеждане на доказателствата, включително изслушване на свидетели ([Hanu v. Romania](#), § 40; [Lazu v. the Republic of Moldova](#), § 43). По същия начин принципът на непосредственост е от значение в случай на промяна в състава на съд, разглеждащ делото, когато делото се връща за ново разглеждане пред друг съдия. Освен това в такава ситуация са от значение и принципите, изведени от практика на Съда относно правото на разпит на свидетели на обвинението ([Famulyak v. Ukraine](#) (dec), §§ 36-38; [Chernika v. Ukraine](#), §§ 40-46 и 54).¹

8. Правна сигурност и противоречива съдебна практика

262. Принципът на правната сигурност изисква националните власти да зачитат обвързващия характер на окончателното съдебно решение. Защитата срещу дублиране на наказателно производство е една от специфичните гаранции, свързани с общата гаранция за справедливо изслушване в наказателното производство съгласно член 6 ([Bratyakin v. Russia](#) (dec.)).

263. Изискванията за правна сигурност обаче не са абсолютни. По наказателни дела те трябва да бъдат оценявани в светлината на, например, член 4 § 2 от Протокол № 7, който изрично позволява на дадена държава да възобнови дело поради появата на нови факти или когато е открит съществено нарушения предходното производство, което би могло

¹ Вж. Раздел [Право на разпит на свидетели](#).

да повлияе на изхода на делото. Независимо от това, спазването на член 4 от Протокол № 7 само по себе си не е достатъчно, за да се установи съответствие с изискванията за справедлив процес съгласно член 6 ([Nikitin v. Russia](#), § 56).

264. Някои специални обстоятелства по делото могат да разкрият, че действителният начин, по който е била използвана процедурата за възобновяване на окончателно решение, е нарушил самата същност на справедливия процес. По-специално, Съдът трябва да прецени дали в даден случай е било упражнено правомощие от властите, за постигане, до възможно най-голяма степен, на справедлив баланс между интересите на индивида и необходимостта да се гарантира ефективността на системата на наказателното правосъдие ([ibid.](#), § 57).

265. Принципът на правната сигурност също гарантира известна стабилност в правните ситуации и допринася за общественото доверие в съдилищата. Наличието на редица противоречиви съдебни решения, от друга страна, може да създаде състояние на правна несигурност, която вероятно ще намали общественото доверие в съдебната система, докато това доверие очевидно е един от основните компоненти на държавата, основана на върховенството на закона. Изискванията за правна сигурност и защита на легитимното доверие на обществеността обаче не водят до придобиване на право на последователност на съдебната практика, а развитието на съдебната практика само по себе си не противоречи на правилното правораздаване, тъй като недопускането на динамичен и еволюционен подход, би рискувало да попречи на развитието или усъвършенстването ([Borg v. Malta](#), § 107).

266. В своята оценка на това дали противоречивите решения на националните висши съдилища са в нарушение на изискването за справедлив процес, залегнало в член 6 § 1, Съдът прилага теста, разработен за първи път по граждански дела ([Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey](#), [GC], § 53), който се състои в установяване на това дали в съдебната практика на даден върховен съд съществуват „дълбоки и дълготрайни различия“, дали вътрешното законодателство предоставя инструменти за тяхното преодоляване, дали такива инструменти са били приложени и, ако е относимо, с какъв ефект ([Borg v. Malta](#), § 108).

267. И накрая, въпрос за правна сигурност може да възникне и в случай на законодателна намеса във висящо наказателно производство. В [Chim and Przywieczerski v. Poland](#), §§ 199-207, основавайки се на своята практика съгласно член 7 от Конвенцията,¹ Съдът не установява нарушение на член 6 § 1 по отношение на законодателните изменения, удължаващи продължителността на давностните срокове по делото срещу жалбоподателя.

¹ Вж. още [Ръководство по член 7 от Европейската конвенция за правата на човека](#).

9. Публичност във вреда на правосъдието

268. Съдът приема, че враждебната прес кампания може да се отрази неблагоприятно на справедливостта на съдебния процес като повлияе на общественото мнение и така и на съдебните заседатели, призвани да определят вината на обвиняемия ([Akay v. Turkey](#) (dec); [Craxi v. Italy \(no. 1\)](#), § 98; [Beggs v. the United Kingdom](#) (dec), § 123). По този начин враждебната прес кампания рискува да окаже въздействие върху безпристрастността на съда съгласно член 6 § 1, както и на презумпцията за невинност, залегнала в член 6 § 2 ([Ninn-Hansen v. Denmark](#) (dec); [Anguelov v. Bulgaria](#) (dec)).¹

269. В същото време отразяването в пресата на текущи събития е упражняване на свободата на изразяване, гарантирана от член 10 от Конвенцията ([Bédat v. Switzerland](#) [GC], § 51). Ако има враждебна прес кампания около съдебен процес, решаваща е не субективните възприятия на заподозрения за това дали съдилищата не са допуснали предубеденост, каквото е изискването към тях, колкото и да са разбираеми, а дали, в конкретните обстоятелства по делото, неговите или нейните опасения могат да се считат за обективно обосновани ([Włoch v. Poland](#) (dec); [Daktaras v. Lithuania](#) (dec); [Priebke v. Italy](#) (dec); [Butkevičius v. Lithuania](#) (dec); [G.C.P. v. Romania](#), § 46; [Mustafa \(Abu Hamza\) v. the United Kingdom](#) (dec), §§ 37-40).

270. Някои от факторите, идентифицирани в практика като релевантни за оценката на Съда за въздействието на такава кампания върху справедливостта на процеса, включват: времето, изминало между кампанията в пресата и началото на процеса, и по-специално определянето от състава на съда, разглеждащ делото; дали за въпросните публикации са отговорни или за тях е съобщено от властите; и дали публикациите са повлияли на съдиите или съдебните заседатели и по този начин са накърнили резултата от производството ([Beggs v. the United Kingdom](#) (dec), § 124; [Abdulla Ali v. the United Kingdom](#), §§ 87-91; [Paulikas v. Lithuania](#), § 59).

271. Освен това, в контекста на съдебен процес със съдени заседатели, съдържанието на всички указания, дадени на съдебните заседатели, също е от значение ([Beggs v. the United Kingdom](#) (dec), § 124). Националните съдилища, които са изцяло съставени от професионални съдии, обикновено притежават, за разлика от съдебните заседатели, подходящ опит и обучение, което им позволява да не допуснат никакво външно влияние ([Craxi v. Italy \(no. 1\)](#), § 104; [Mircea v. Romania](#), § 75).

10. Споразумение

272. Съдът отбелязва, че може да се счита за обща характеристика на европейските

¹ Вж. Раздел [Враждебна прес кампания](#).

системи за наказателно правосъдие обвиняемият да получи смекчено обвинение или по-леко наказание в замяна на признаването си за виновен или пледиране на *nolo contendere* пред съда или за значително сътрудничество на разследващия орган ([Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia](#), § 90). Следователно, само по себе си, не може да има нищо неправилно в процеса на договаряне на обвинение или наказание (*ibid.*), или в оказването на натиск на дадено лице да приеме досъдебно разрешаване на делото от факта, че той или тя трябва да се яви в съда ([Deweer v. Belgium](#), § 51). За Съда споразумението, освен че предлага важни ползи за бързото разглеждане на наказателни дела и облекчава натовареността на съдилищата, прокурорите и адвокатите, може също така, ако се прилага правилно, да бъде успешен инструмент в борбата с корупцията и организираната престъпност, и може да допринесе за намаляването на броя на наложените наказания и в резултат на това на броя на затворниците ([Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia](#), § 90).

273. Съдът също така отбелязва, че ефектът от договарянето е, че наказателното обвинение срещу обвиняемия се определя чрез съкратена форма на съдебно следствие, която по същество представлява отказ от редица процесуални права ([Navalnyy and Ofitserov v. Russia](#), § 100). Това само по себе си не може да бъде проблем, тъй като нито буквата, нито духът на член 6 ограничават възможността дадено лице да се откаже от тези гаранции доброволно.¹ По този начин, по аналогия с принципите относно валидността на отказът от права, Съдът счита, че решението за приемане на споразумение трябва да бъде придружено от следните условия: (а) споразумението трябва да бъде прието от жалбоподателя при пълно осъзнаване на фактите по делото и правните последици и по несъмнено доброволен начин; и (б) съдържанието на споразумението и справедливостта на начина, по който е постигнато то между страните, трябва да бъдат подложени на достатъчен съдебен контрол ([Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia](#), §§ 91-92).

274. В [V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom](#), §§ 195-200, случай на трафик на хора, при който жертвите на трафик са преследвани за престъпления, свързани с наркотици (извършени във връзка с техния трафик) и по който те са се признали за виновни по въпросното обвинение, Съдът констатира по-специално, че при липса на каквато и да било оценка от властите за това дали жалбоподателите са били обект на трафик на хора и, ако е така, дали този факт е могъл да окаже влияние върху тяхната наказателна отговорност, тези признания не са направени „при пълно осъзнаване на фактите“. Освен това, при такива обстоятелства всеки отказ от права от страна на жалбоподателите би бил в противоречие с важния обществен интерес за борба с трафика на хора и защитата на жертвите му. Следователно Съдът не приема, че признанията за вина на жалбоподателите представляват отказ от правата им по член 6 от Конвенцията.

В. Публично гледане на делото

Член 6 § 1 от Конвенцията

“1. „1. Всяко лице, при решаването на ... каквото и да е наказателно обвинение срещу него, има право на ... публично гледане ... от съд ... Съдебното решение се обявява публично, но пресата и публиката могат да бъдат отстранявани по време на целия или на част от съдебния процес в интерес на нравствеността, обществената и националната сигурност в едно демократично общество, когато това се изисква от интересите на непълнолетните лица или за защита на личния живот на страните по делото или, само в необходимата според съда степен, в случаите, когато поради особени обстоятелства публичността би нанесла вреда на интересите на правосъдието.”

Ключови думи в HUDOC

Публично гледане на делото (6-1); Устно изслушване (6-1); Отстраняване на пресата (6-1); Отстраняване на обществеността (6-1)

Необходимо в едно демократичното общество (6-1); Защита на морала (6-1); Защита на общественения ред (6-1); Национална сигурност (6-1); Защита на непълнолетните (6-1); Защита на личния живот на страните (6-1); Строго необходима степен (6-1); Вреда за интересите на правосъдието (6-1); Публично съдебно решение (6-1)

1. Принципът на публичност

275. Публичният характер на производството защитава страните срещу тайно правораздаване без публичен контрол; това е и едно от средствата, чрез които може да се запази доверието в съдилищата. Като прави видимо правораздаването, публичността допринася за постигането на целта на член 6 § 1, а именно справедлив процес, чиято гаранция е един от основните принципи на всяко демократично общество ([Riepan v. Austria](#), § 27; [Krestovskiy v. Russia](#), § 24; [Sutter v. Switzerland](#), § 26).

276. Въпреки че постигането на обща справедливост на производството е висшият принцип по член 6 от Конвенцията, (не)нарушаването на правото на обвиняемия на публично разглеждане на делото с оглед на изключването на обществеността и пресата, не е непременно свързано с наличието на реална вреда за упражняването от обвиняемия на други негови процесуални права, включително тези, защитени по член 6, параграф 3. По този начин, дори когато на жалбоподателя иначе би била предоставена адекватна възможност да представи защитата си при спазване на правото му на устно изслушване и принципите на равнопоставеност на страните и състезателност, властите трябва да докажат, че решението за провеждане на закрито заседание е строго необходимо при обстоятелствата по делото ([Kilin v. Russia](#), §§ 111-112).

¹ Вж. Раздел [Общи съображения по член 6 в неговия наказателно-правен аспект](#).

277. Принципът на публичния характер на съдебното производство включва два аспекта: провеждането на публични изслушвания и публичното произнасяне на съдебни решения ([Sutter v. Switzerland](#), § 27 ; [Tierce and Others v. San Marino](#), § 93).

2. Право на устно изслушване и лично участие в заседанието

а. Право на устно изслушване

278. Правото на „публично гледане на негово дело“ в член 6 § 1 задължително предполага право на „устно изслушване“ ([Döry v. Sweden](#), § 37).

279. Задължението за провеждане на публични заседания обаче не е абсолютно във всички случаи, попадащи в обхвата на наказателно-правния аспект на член 6. В светлината на разширяващото се понятие за „наказателно обвинение“ към дела, които не принадлежат към традиционните категории на наказателното право (като административни наказания, митническо право и данъчни такси), има „наказателни обвинения“ с различна тежест. Въпреки че изискванията за справедливо изслушване са най-строги по отношение на основното ядро на наказателното право, гаранциите от наказателно-правния аспект на член 6 не се прилагат непременно с пълната си строгост към други категории дела, попадащи в този аспект, но без такъв сериозен укор ([Jussila v. Finland](#) [GC], §§ 41-43).

280. Въпреки това отказът за провеждане на устно изслушване може да бъде оправдан само в изключителни случаи ([Grande Stevens and Others v. Italy](#), §§ 121-122). Характерът на обстоятелствата, които могат да оправдаят отказ от устно изслушване, се свежда по същество до естеството на въпросите, които трябва да бъдат разгледани от компетентния съд - по-специално дали те повдигат някакъв фактически или правен въпрос, който не може да бъде адекватно разрешен въз основа на данните в кориците на делото. Устно изслушване може да не се изисква, когато не се оспорват достоверността или факти, които налагат устно представяне на доказателства или кръстосан разпит на свидетели, и когато на обвиняемия е била дадена адекватна възможност да представи писмено становище и да оспори доказателствата срещу него. В тази връзка е законно националните власти да вземат предвид изискванията за ефективност и икономичност ([Jussila v. Finland](#) [GC], §§ 41-43 и 47-48, относно производство по налагане на данъчни санкции; [Suhadolc v. Slovenia](#) (dec), относно съкратена процедура за пътнотранспортни нарушения; [Sancaklı v. Turkey](#), § 45, относно административна глоба на собственик на хотел за използване на помещенията за проституция). Въпреки това, в случаите, в които въпросното престъпление е било наблюдавано от държавен служител, устното изслушване може да бъде от съществено значение за защитата на интересите на обвиняемия, тъй като то може да подложи на проверка достоверността на констатациите на служителите ([Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. v. Slovenia](#), § 54).

281. Освен това, в някои случаи, дори когато предметът на делото се отнася до въпрос от техническо естество, който обикновено може да бъде решен без устно изслушване, обстоятелствата по делото могат да изискват, като въпрос на справедлив процес, провеждането на устно изслушване ([Özmutur İnşaat Elektrik Nakliyat Temizlik San. ve Tic. Ltd. Şti. v. Turkey](#), § 37).

282. Във всеки случай, когато не провеждат устното изслушване по дадено дело, националните съдилища трябва да предоставят достатъчно мотиви за своето решение ([Mtchedlishvili v. Georgia](#), § 39, относно липсата на устно изслушване пред въззивната инстанция, въпреки че някои въпроси изискват, като принципно положение оглед постигане на справедлив процес, пряка оценка на доказателствата, дадени лично от засегнатите лица).

б. Лично участие в съдебния процес

283. Принципът на устното и публично извършване на процеса е особено важен в наказателния контекст, когато лицето, обвинено в престъпление, трябва най-общо да може да присъства в заседанията пред първата инстанция ([Jussila v. Finland \[GC\]](#), § 40; [Tierce and Others v. San Marino](#), § 94; [Igor Pascari v. the Republic of Moldova](#), § 27, относно изключването на жалбоподателя от производството, в което е била установена вината му за пътнотранспортно произшествие).

284. Без да присъства, е трудно разбираемо как това лице би могло да упражни специфичните права, посочени в точки (с), (d) и (е) от параграф 3 на член 6, а именно правото „да се защитава лично”, „да разпитва или да изисква разпит на свидетели” и „да ползва безплатно услугите на преводач, ако не разбира или да говори езика, използван в съда”. Следователно задължението да се гарантира правото на подсъдимия да присъства в съдебната зала се нарежда като едно от съществените изисквания на член 6 ([Hermi v. Italy \[GC\]](#), §§ 58-59; [Sejdovic v. Italy \[GC\]](#), §§ 81 и 84; [Arps v. Croatia](#), § 28).

285. Освен това правото да присъства на съдебното заседание позволява на обвиняемия да провери точността на своята защита и да я сравни с изявленията на жертвите и свидетелите ([Medenica v. Switzerland](#), § 54). Националните съдилища трябва да положат дължимата грижа, за да осигурят присъствието на обвиняемия, като го призоват редовно ([Colozza v. Italy](#), § 32; [M.T.B. v. Turkey](#), §§ 49-53) и трябва да вземат мерки, за да обезсърчат неоправданото му неявяване в заседанието ([Medenica v. Switzerland](#), § 54).

286. Въпреки че член 6 § 1 не може да се тълкува като предоставяне на жалбоподателя на правото да получи специфична форма на връчване на съдебни документи, като

например с препоръчана поща, в интерес на правораздаването, жалбоподателят трябва да бъде уведомен за съдебното заседание по такъв начин, че не само да има информация за неговите дата, час и място, но и да има достатъчно време да подготви позицията си и да присъства на съдебното заседание ([Vyacheslav Korchagin v. Russia](#), § 65).

287. Заседанието може да се проведе в отсъствието на обвиняемия, ако той или тя се е отказал от правото си на лично участие в него. Таков отказ може да бъде изричен или чрез конклюдентни действия, например, ако той или тя се опитва да избегне процес ([Lena Atanasova v. Bulgaria](#), § 52; вж., например, [Chong Coronado v. Andorra](#), §§ 42-45). Всеки отказ от гаранции по член 6 обаче трябва да отговаря на теста за „информиран и интелигентен“ отказ, установен в практиката на Съда ([Sejdovic v. Italy](#) [GC], §§ 86-87).¹

288. В тази връзка Съдът приема, че когато лице, обвинено в престъпление, не е било уведомено лично, не може да се направи извод само на база неговия статут на „беглец“, който е основан на презумпция с недостатъчна фактическа основа, че обвиняемият се е отказал от правото да се участва в съдебния процес и да се защитава. Освен това лице, обвинено в престъпление, не трябва да бъде обременявано с това да доказва, че не се е стремяло да се укрие от правосъдието или че отсъствието му се дължи на непреодолима сила. В същото време националните власти могат да преценят дали обвиняемият е представил основателна причина за отсъствието си или дали има ли нещо по делото, което да подкрепя констатацията, че е отсъствал по независещи от него причини ([ibid.](#), § 87).

289. Съдът също така приема, че невъзможността за провеждане на задочен съдебен процес може да парализира провеждането на наказателното производство, тъй като може да доведе например до загубване на доказателствата, изтичане на срока за преследване или нереализиране на правосъдие ([Colozza v. Italy](#), § 29). Следователно провеждането на заседание в отсъствието на обвиняемия само по себе си не противоречи на член 6. Въпреки това, когато вътрешното законодателство позволява да се проведе съдебен процес, независимо от отсъствието на лице, „обвинено в престъпление“, което е в положението на жалбоподателя, това лице, след като узнае за производството, трябва да може да получи от съда, разгледал делото, преразглеждане по същество ([Sanader v. Croatia](#), §§ 77-78).

290. Въпреки че производствата, които се водят в отсъствието на обвиняемия, сами по себе си не са несъвместими с член 6 от Конвенцията, може да се стигне до отказ от правосъдие, когато задочно осъдено лице не може да получи от съда, разгледал делото му, преразглеждане както по правото, така и по фактите, при условие, че не е установено, че то се е отказало от правото си да участва лично и да се защитава или че е възнамерявало да се укрива от правосъдието ([Sejdovic v. Italy](#) [GC], § 82). Това е така,

¹ Вж. Раздел [Общи съображения по член 6 в неговия наказателно-правен аспект](#).

защото задължението да се гарантира правото на обвиняемия да присъства в съдебната зала - или по време на първоначалното производство, или при повторно разглеждане - се нарежда като едно от основните изисквания на член 6 ([Stoichkov v. Bulgaria](#), § 56).

291. В [Sanader v. Croatia](#) (§§ 87-88) Съдът приема, че изискването дадено лице, съдено задочно, което не е знаело за своето преследване и за повдигнатото срещу него обвинение, не се е опитало да се укрие от правосъдието, нито недвусмислено се е отказало от правото си да се яви в съда, да е трябвало да се яви пред националните власти и да предостави адрес на пребиваване по време на наказателното производство, за да може да поиска повторно разглеждане, е непропорционално. Това е така най-вече, защото, след като обвиняемият попадне под юрисдикцията на националните власти, той би бил лишен от свобода въз основа на задочната присъда. Във връзка с това Съдът подчертава, че не може да става въпрос за задължение на лицето да се предаде, за да бъде задържано с оглед осигуряване на правото му на повторно разглеждане при условия, отговарящи на член 6 от Конвенцията. Обяснява обаче, че това не поставя под въпрос дали в новото производство присъствието на жалбоподателя в процеса ще трябва да бъде осигурено чрез налагане на мярка за неотклонение задържане под стража или чрез прилагане на други мерки, предвидени от съответното национално законодателство. Такива мерки, ако е приложимо, би трябвало да имат различно правно основание - това на обосновано подозрение, че жалбоподателят е извършил проценото престъпление, и съществуването на „релевантни и достатъчни причини“ за задържането му (за разлика, вж. [Chong Coronado v. Andorra](#), §§ 38-40, където задържането не е било задължително в контекста на преразглеждането).

292. И накрая, възниква въпрос по отношение на изискването за лично участие в заседанието, когато обвиняемият е възпрепятстван да участва в процеса поради неуместно поведение ([Idalov v. Russia](#) [GC], § 175; [Marguš v. Croatia](#) [GC], § 90; [Ananyev v. Russia](#), § 43).

293. В този контекст Съдът приема, че за правилното правораздаване е от съществено значение в съдебната зала да се спазват уважение, блаприличие и редът, като важни характеристики на съдебното производство. Грубото пренебрегване от страна на обвиняемия на елементарни стандарти за добро поведение нито може, нито трябва да бъде толерирано. Когато обаче поведението на жалбоподателя може да бъде от такова естество, че да оправдава отстраняването му и продължаването на процеса в негово отсъствие, председателстващият съдията трябва да установи, че жалбоподателят е могъл разумно да предвиди какви биха били последиците от продължаващото му поведение преди решението за разпореждане за отстраняването му от съдебната зала ([Idalov v. Russia](#) [GC], §§ 176-177). Освен това, важно съображение е това дали адвокатът на жалбоподателя е успял да упражни правата на защита в отсъствие на жалбоподателя ([Marguš v. Croatia](#) [GC], § 90) и дали въпросът е бил разгледан и дали е бил надлежно

компенсиран пред въззивния съд ([Idalov v. Russia](#) [GC], § 179).

в. Участие пред въззивната инстанция

294. Принципът, че заседанията трябва да се провеждат публично, включва правото на обвиняемия да дава обяснения лично пред въззивния съд. От тази гледна точка принципът на публичността цели да гарантира правата на защита на обвиняемия ([Tierce and Others v. San Marino](#), § 95). Така, когато обвиняемият обосновава невявяването си на заседание пред втора инстанция, националните съдилища трябва да разгледат обясненията му и да предоставят достатъчно мотиви за своето решение ([Henri Rivière and Others v. France](#), § 33).

295. Личното присъствие на подсъдимия на заседания пред въззивната инстанция обаче няма същото критично значение, каквото има пред първоинстанционния съд. Начинът, по който член 6 се прилага към въззивното производство, зависи от особеностите на съответното производство, като се съобрази целия процес в националния правен ред и ролята на горната инстанция в него ([Hermi v. Italy](#) [GC], § 60).

296. Производствата по допускане на обжалване и производства, касаещи само прилагане на правото, за разлика от такива по установяване на фактите, биха били съвместими с член 6, въпреки факта, че жалбоподателят не получава възможност да бъде изслушан лично от въззивен или касационен съд, при условие че такава възможност е била предоставена пред първа инстанция ([Monnell and Morris v. the United Kingdom](#), § 58, относно производство по допускане на обжалване; [Sutter v. Switzerland](#), § 30, по отношение на касационния съд).

297. Дори когато въззивният съд е компетентен да разгледа делото, както по фактите, така и по правото, член 6 не винаги изисква право на публично заседание, още по-малко право на лично явяване ([Fejde v. Sweden](#), § 31). За да се реши този въпрос, трябва да се вземат предвид специфичните особености на въпросното производство и начинът, по който интересите на жалбоподателя са били действително повдигнати и защитени пред въззивния съд, особено в светлината на естеството на въпросите, които трябва да бъдат решени от него ([Seliwiak v. Poland](#), § 54; [Sibgatullin v. Russia](#), § 36).

298. Но когато въззивният съд е компетентен да измени, включително да увеличи, наказанието, наложено от по-долната инстанция и когато производството по обжалване може да повдигне въпроси, включващи преценка на личността и характера на обвиняемия, и неговото/нейното душевно състояние на време на извършване на престъплението, което прави такова производство от решаващо значение за обвиняемия, от съществено значение за справедливостта на производството е той или тя да може да присъства на съдебното заседание и да му бъде предоставена възможност да участва в

него ([Dondarini v. San Marino](#), § 27; [Popovici v. Moldova](#), § 68; [Lacadena Calero v. Spain](#), § 38; [X v. the Netherlands](#), § 45). Това е особено валидно, когато въззивният съд е сезиран, за да провери дали наказанието на жалбоподателя трябва да бъде увеличено ([Zahirović v. Croatia](#), § 57; [Hokkeling v. the Netherlands](#), § 58). В този контекст, когато разглежданите въпроси в производството изискват лично присъствие на жалбоподателя, той или тя може да се наложи да бъде поканен/а на заседанието, дори без той/тя да го е поискал/а специално ([Mirčetić v. Croatia](#), § 24).

299. Като правило, когато въззивен съд отмени оправдателна присъда на първа инстанция, той трябва да предприеме позитивни мерки, за да осигури възможността обвиняемият да бъде изслушан ([Botten v. Norway](#), § 53; [Dănilă v. Romania](#), § 41; [Gómez Olmeda v. Spain](#), § 32). В противен случай, съдът трябва да се ограничи до това да отмени оправдателната присъда на по-долната инстанция и да върне на делото за ново разглеждане ([Július Pór Sigurþórsson v. Iceland](#), § 38). В тясна връзка с личното участие на обвиняемия възниква и въпросът относно необходимостта от ново обсъждане на доказателства, на които се основава осъдителната присъда ([Ibid.](#), § 42; за разлика, [Marilena-Carmen Popa v. Romania](#), §§ 45-47, и [Zirnīte v. Latvia](#), § 54, когато отмяната на оправдателната присъда на жалбоподателя не се основава на преоценка на достоверността на свидетелските показания; вж. още [Ignat v. Romania](#),* §§ 56-57, относно разногласие между съдилищата на първа и последна инстанция във връзка с начина на преценка на относимостта на свидетелските показания в светлината на писмените доказателства, което не включва въпроси, свързани с надеждността и достоверността на свидетелите като такива). Това може да се отнася, където е уместно, до необходимостта от разпит на свидетели ([Dan v. the Republic of Moldova \(No. 2\)](#)).

300. Обвиняемият обаче може да се откаже от правото си да участва или да бъде изслушан пред въззивната инстанция, изрично или чрез конклюдентни действия ([Kashlev v. Estonia](#), §§ 45-46; [Hernández Royo v. Spain](#), § 39; [Bivolaru v. Romania \(no. 2\)](#), §§ 138-146). Отказът от правото на лично участие в процеса обаче не може, сам по себе си, да се тълкува като съдържащ и отказ от правото лицето да бъде изслушано ([Maestri and Others v. Italy](#), §§ 56-58). Във всеки случай е важно да се установи дали съответният съд е направил всичко, което разумно може да се очаква от него, за да осигури участието на жалбоподателя в производството. Разпитът чрез видеовръзка може да бъде мярка, гарантираща ефективно участие в производството ([Bivolaru v. Romania \(no. 2\)](#), §§ 138-139, 144-145).

301. Практиката на Съда по този въпрос изглежда прави разлика между две ситуации: от една страна, такава, при която въззивен съд, отменил оправдателна присъда, без да изслуша отново устните доказателства, на които се е основала оправдателната присъда, не само е можел да се произнесе са по фактите и правото, но и всъщност пристъпва към разглеждане по същество и, от друга страна, ситуация, при която въззивният съд е

достигнал до различни с долната инстанция изводи, единствено относно тълкуването на закона и / или прилагането му към установените факти, дори ако той също е съд по фактите. Например, в делото [Iguual Coll v. Spain](#), § 36, Съдът счита, че въззивният съд не просто е дал различно правно тълкуване или е приложил други норми към вече установените на първа инстанция факти, но е извършил и нова оценка на фактите извън чисто правните съображения (вж. също [Spînu v. Romania](#), §§ 55-59; [Andreescu v. Romania](#), §§ 65-70; [Almenara Alvarez v. Spain](#)). По подобен начин в [Marcos Barrios v. Spain](#), §§ 40-41), Съдът приема, че въззивният съд се е произнесъл по фактически въпрос, а именно по отношение на надеждността на свидетел, като по този начин е изменил фактите, установени на първа инстанция, и е взел нова позиция по факти, които са били решаващи за определянето на вината на жалбоподателя (вж. също [García Hernández v. Spain](#), §§ 33-34).

302. За разлика от това, в [Bazo González v. Spain](#), Съдът констатира, че няма нарушение на член 6 § 1 тъй като въпросите, които въззивния съд е следвало да обсъди, за да осъди жалбоподателя, са имали предимно правен характер и в неговото решение е изрично посочено, че не е трябвало да извършва нова оценка на доказателствата; по-скоро е приел само правно тълкуване, различно от това на долната инстанция (вж. също [Lamatic v. Romania](#)). По сходен начин, в [Ignat v. Romania](#),* §§ 47-59, където първата и последната инстанция имат различна позиция как да оценят наличните писмени доказателства, Съдът не счита, че последната инстанция е била длъжна да изслуша пряко свидетелските показания.

303. Както обаче Съдът обяснява в [Suuripää v. Finland](#), § 44), трябва да се вземе предвид, че фактите и правната интерпретация могат да бъдат преплетени до такава степен, че да бъде трудно да бъдат разграничени едно от друго.

3. Изключения от правилото за публичност

304. Съдебният процес отговаря на изискването за публичност, ако има обществено достъпна информация за датата и мястото на провеждането му и ако това място е с лесен достъп за обществеността ([Riepan v. Austria](#), § 29).

305. Изискването за публично гледане на делото е предмет на изключения. Това е видно от самия текст на член 6 § 1, който съдържа уговорката, че „пресата и публиката могат да бъдат отстранявани по време на целия или част от съдебния процес ... когато това се изисква от интересите на непълнолетните или за защита на личния живот на страните по делото или, само в необходимата според съда степен, в случаите когато, поради особени обстоятелства, публичността би нанесла вреда на интересите на правосъдието“. Провеждането на производство, независимо дали изцяло или частично, при закрити врата, трябва да е строго наложително от обстоятелствата по делото ([Welke](#)

[and Białek v. Poland](#), § 74; [Martinie v. France](#) [GC], § 40).

306. Ако има основания да приложат едно или повече от тези изключения, властите не са длъжни, но имат право да разпоредят заседанията да се провеждат при закрити врата, ако преценят, че такова ограничение е оправдано ([Toeva v. Bulgaria](#) (dec.)). Освен това на практика Съдът, тълкувайки правото на публично гледане на делото, прилага тест за строга необходимост, каквато и мотивите да са изложени за изключване на публичността ([Yam v. the United Kingdom](#), § 54)

307. Въпреки че в наказателното производство има големи очаквания за публичност, понякога може да се наложи съгласно член 6 да се ограничи откритият и публичен характер на производството, за да се защити, например, безопасността или поверителността на свидетелите или да се насърчи свободният обмен на информация и мнение в търсене на справедливост ([B. and P. v. the United Kingdom](#), § 37; вж. също [Frâncu v. Romania](#), от перспективата на член 8).

308. Въпросите, свързани със сигурността често са типични на наказателните производства, но случаите, при които изключването на обществеността от процеса е оправдано единствено от съображенията за сигурност, все пак са редки ([Riepan v. Austria](#), § 34). Мерките за сигурност следва да бъдат възможно най-съобразени със случая и да отговарят на принципа за необходимост. Съдебните власти трябва да обмислят всички възможни алтернативи за осигуряване на безопасност и сигурност в съдебната зала и да дадат предпочитание на по-малко строга мярка пред по-строга такава, когато тя може да постигне същата цел ([Krestovskiy v. Russia](#), § 29). Така например само предполагаемата възможност някои членове на незаконна въоръжена група да не са били арестувани не може да оправдае изключването на обществеността от цялостното производство от съображения за сигурност. ([Kartoyev and Others v. Russia](#),* § 60).

309. Съображенията от обществен ред сигурност могат да оправдаят изключването на обществеността в дисциплинарните производства в затвора срещу осъдени затворници ([Campbell and Fell v. the United Kingdom](#), § 87).

310. Провеждането на съдебен процес по обикновени наказателни дела в затвора не означава непременно, че той не е публичен. Но, за да ограничи пречките, свързани с провеждането на съдебен процес извън редовна съдебна зала, държавата е длъжна да предприеме компенсаторни мерки, за да гарантира, че обществеността и медиите са надлежно информирани за мястото на заседанието и че им е осигурен ефективен достъп ([Riepan v. Austria](#), §§ 28-29).

311. Наличието на класифицирана информация в кориците на делото само по себе си не означава автоматично необходимост от закриване на съдебния процес за

обществеността, без да се потърси баланс между публичността и съображенията за националната сигурност. Преди да изключат обществеността от наказателното производство, съдилищата трябва да направят конкретни констатации, че това е необходимо за защита на важен държавен интерес и трябва да ограничат секретността до степен, необходима за запазване на този интерес ([Belashev v. Russia](#), § 83; [Welke and Białek v. Poland](#), § 77). Освен това теоретичната възможност класифицираната информация да бъде разгледана в определен момент по време на производството не може да оправдае изключването на обществеността от производството ([Kartoyev and Others v. Russia](#),* § 59).

312. Обичайният подход на Съда в такива случаи е да анализира мотивите за решението да се проведе заседание при закрити врата и да прецени, в светлината на фактите по делото, дали тези причини изглеждат основателни. Прилагането на тест за строга необходимост обаче може да създаде особени предизвикателства, когато основанието, посочено за частичното провеждането на заседания при закрити врата, се отнася до националната сигурност. Чувствителният характер на съображенията за националната сигурност означава, че самите причини за изключване на обществеността вероятно са предмет на специален ред и ответните правителствата може да не желаят да ги разкриват пред Съд. Подобна чувствителност по принцип е легитимна и Съдът е готов да предприеме необходимите стъпки за защита на тайната информация, разкрита от страните по време на производството пред него. Въпреки това, дори такива гаранции за поверителност могат да бъдат счестени за недостатъчни в някои случаи за намаляване риска от сериозни вреди на важни национални интереси, ако информацията бъде разкрита. Следователно от Съда може да се изиска да прецени дали изключването на обществеността и пресата са изпълнили теста за строга необходимост, без той сам да има достъп до материала, върху който е направена тази оценка на национално ниво ([Yam v. the United Kingdom](#), § 55).

313. В тази връзка Съдът няма необходимите инструменти да оспори преценката на националните органи, че възникват съображения за национална сигурност. Въпреки това, дори когато е заложена националната сигурност, мерките, засягащи основните човешки права, трябва да бъдат предмет на някаква форма на състезателност пред независим орган, компетентен да разгледа мотивите за решението. В случаите, когато Съдът не е запознат с материалите, предмет на националната сигурност, на които се основават решенията, ограничаващи правата на човека, той следователно ще разгледа националния процес на вземане на решения, за да гарантира, че той предлага адекватни гаранции за защита интересите на заинтересованото лице. При преценката дали решението да се проведе наказателно производство при закрити врата е съвместимо с правото на публично гледане по член 6, освен това е от значение дали съображенията от обществен интерес и необходимостта от публичност са били балансирани, дали всички доказателства са били разкрити на защитата и дали производството като цяло е било

справедливо ([Ibid.](#), §§ 56-57).

314. И накрая, когато решават да проведат заседание при закрити врата, националните съдилища трябва да предоставят достатъчно мотиви за своето решение, доказващи, че това е строго необходимо по смисъла на член 6 § 1 ([Chaushev and Others v. Russia](#), § 24).

4. Публично обявяване на съдебните решения

315. Съдът не се чувства длъжен да приеме буквално тълкуване на израза „обявено публично“ ([Sutter v. Switzerland](#), § 33; [Campbell and Fell v. the United Kingdom](#), § 91).

316. Въпреки формулировката, която изглежда предполага, че се изисква произнасяне в открито съдебно заседание, други начини за публично обявяване на решение могат да бъдат съвместими с член 6 § 1. Като общо правило формата на оповестяване на „съдебното решение“ съгласно вътрешното законодателство на ответната страна трябва да се оценява в светлината на особеностите на въпросното производство и по отношение на целта, преследвана от член 6 § 1 в този контекст, а именно да се осигури публичен контрол на съдебната власт с оглед защита на правото на справедлив процес. При извършването на тази оценка трябва да се вземе предвид цялото производство ([Welke and Białek v. Poland](#), § 83, където ограничаването на публичното произнасяне до диспозитива на съдебните решения в закрито заседание не противоречи на член 6). По този начин предоставянето на решението в регистъра на съда и публикуването му в официални справочници може да задоволи изискването за публично произнасяне ([Sutter v. Switzerland](#), § 34).

317. Пълното лишаването от публичност по отношение на всички части на съдебно решение не може да бъде оправдано. Законните опасения относно сигурността могат да бъдат разрешени чрез определени техники, като класифициране само на онези части от съдебните решения, чието разкриване би компрометирало националната сигурност или безопасността на другите ([Raza v. Bulgaria](#), § 53; [Fazliyski v. Bulgaria](#), §§ 67-68).

318. Правото на публично изслушване и правото на публично обявяване на съдебно решение са две отделни права съгласно член 6. Фактът, че едно от тези права не е нарушено, само по себе си не означава, че другото право не може да бъде нарушено. С други думи, публичното обявяване на присъдата не може да санира неоправданото провеждане на заседания при закрити врата ([Artemov v. Russia](#), § 109).

С. Разумен срок

Член 6 § 1 от Конвенцията

“1. „1. Всяко лице, при решаването на ... каквото и да е наказателно обвинение срещу него, има право на ... гледане на неговото дело в разумен срок ...”

Ключови думи в HUDOC

Разумен срок (6-1)

1. Определяне продължителността на производството

319. По наказателни дела целта на член 6 § 1, по основание на който всеки има право на гледане на делото му в разумен срок, е да се гарантира, че обвиняемите няма да останат твърде дълго с повдигнато обвинение и че ще получат произнасяне по него ([Wemhoff v. Germany](#), § 18; [Kart v. Turkey](#) [GC], § 68).

а. Начален момент на разглеждания период

320. Периодът, който трябва да се вземе предвид, започва да тече от деня, в който лицето е обвинено ([Neumeister v. Austria](#), § 18).

321. „Разумният срок“ може да започне да тече преди делото да бъде внесено пред съда, който ще го разглежда ([Deweert v. Belgium](#), § 42), например, от момента на ареста ([Wemhoff v. Germany](#), § 19), от момента, в който на лицето е повдигнато обвинение ([Neumeister v. Austria](#), § 18), образуването на досъдебното производство ([Ringeisen v. Austria](#), § 110; [Šubinski v. Slovenia](#), §§ 65-68), или разпит на жалбоподател като свидетел, заподозрян в извършване на престъпление ([Kalēja v. Latvia](#), § 40). Във всеки случай обаче релевантният момент е кога жалбоподателят е узнал за обвинението или кога е бил засегнат съществено от мерките, предприети в контекста на разследване или наказателно производство ([Mamie v. Slovenia \(no. 2\)](#), §§ 23-24); [Liblik and Others v. Estonia](#), § 94).

322. В този контекст „обвинение“ трябва да се разбира като автономно понятие по смисъл на член 6 § 1 ([McFarlane v. Ireland](#) [GC], § 143).¹

б. Край на периода

323. Съдът приема, че по наказателни дела периодът, по отношение на който член 6 е приложим, обхваща цялото разглеждано производство ([König v. Germany](#), § 98), включително апелативно производство ([Delcourt v. Belgium](#), §§ 25-26; [König v. Germany](#), § 98; [v. v. the United Kingdom](#) [GC], § 109; вж. обаче [Nechay v. Ukraine](#), § 64, където

¹ Вж. Раздел [Съществуването на „обвинение“](#).

периодът във връзка с производство по настаняване в психиатрично заведение на жалбоподателя, проведено в хода на процеса срещу него, е изваден от общия период). Член 6 § 1 освен това свързва края на периода с произнасянето по обвинението; това може да е решение, постановено от апелативен съд, когато такъв съд се произнася по същество ([Neumeister v. Austria](#), § 19).

324. Периодът, който трябва да се вземе предвид, продължава най-малко до оправдаването или осъждането, дори ако това актът, с който става това е постановен при обжалване. Освен това няма причина защитата, предоставена на засегнатите лица срещу бавно производство, да приключи на първото съдебно заседание: притеснителни са и необосновани отлагания или прекомерни закъснения, допуснати от първоинстанционните съдилища ([Wemhoff v. Germany](#), § 18).

325. При осъдителна присъда няма „решаване на .. основателността на каквото и да е наказателно обвинение срещу него“, по смисъла на член 6 § 1, докато присъдата не стане окончателна ([Eckle v. Germany](#), § 77; [Ringeisen v. Austria](#), § 110; [v. v. the United Kingdom](#) [GC], § 109).

326. Изпълнението на решение, постановено от който и да е съд, трябва да се разглежда като неразделна част от процеса за целите на член 6 ([Assanidze v. Georgia](#) [GC], § 181). Гаранциите, предоставени по член 6 от Конвенцията, биха били илюзорни, ако вътрешната правна или административна система на едната договаряща страна позволява окончателна, обвързваща оправдателна присъда да не произведе ефект в ущърб на оправданото лице. Наказателното производство се разглежда в цялост, а защитата, предоставена от член 6, не се изчерпва с постановяването на оправдателна присъда ([ibid.](#), § 182). Ако държавните административни органи биха могли да откажат или не изпълнят съдебно оправдателна присъда на лице или дори забавят изпълнението, гаранциите по член 6, които преди това в процеса лицето е ползвало, биха станали отчасти илюзорни ([ibid.](#), § 183).

327. И накрая, счита се, че периодът, следващ акта за прекратяване на наказателното производство, дори да съществува възможност за възобновяване на по-късен етап, не се взема предвид при изчисляване продължителността на наказателното производство - ако се вземе решение за прекратяване на наказателно производство, лицето престава да бъде засегнато и вече не страда от несигурността, която съответната гаранция се стреми да ограничи ([Nakhmanovich v. Russia](#), § 89). Лицето престава да бъде толкова засегнато едва от момента, в който това решение му бъде съобщено ([Borzhonov v. Russia](#), § 38; [Niedermeier v. Germany](#) (dec.)) или несигурността относно неговия статус бъде отстранена по друг начин ([Gröning v. Germany](#) (dec.)).

2. Преценка на разумния срок

а. Принципи

328. Дали продължителността на производството е разумна се определя в светлината на обстоятелствата по делото, които изискват цялостна оценка ([Boddaert v. Belgium](#), § 36). Когато определени етапи от производството сами по себе си се провеждат с приемливо темпо, общата продължителност на производството въпреки това може да надхвърли „разумния срок“ ([Dobbertin v. France](#), § 44).

329. Член 6 изисква производство да бъде експедитивно, но също така отстоява по-общия принцип на правилното правораздаване. Трябва да се постигне справедлив баланс между различните аспекти на това основно изискване ([Boddaert v. Belgium](#), § 39).

б. Критерии

330. При определяне на това дали продължителността на наказателното производство е била разумна, Съдът взема предвид фактори като сложността на делото, поведението на жалбоподателя и поведението на съответните административни и съдебни органи ([König v. Germany](#), § 99; [Neumeister v. Austria](#), § 21; [Ringeisen v. Austria](#), § 110; [Pélissier and Sassi v. France](#) [GC], § 67; [Pedersen and Baadsgaard v. Denmark](#), § 45; [Chiarello v. Germany](#), § 45; [Liblik and Others v. Estonia](#), § 91).

331. *Сложността на делото*: може да произтича например от броя на обвиненията, броя на лицата, участващи в производството, като обвиняеми и свидетели, или международното измерение на делото ([Neumeister v. Austria](#), § 20, където разглежданите трансакции са имали последици в различни държави, изискващи съдействието на Интерпол и прилагането на договори за правна помощ, и отношение са имали 22 лица, някои от които установени в чужбина). Даден случай може да бъде и изключително сложен, когато подозренията се отнасят до престъпления тип „бели якички“, тоест мащабна измама, включваща няколко дружества и сложни сделки, предназначени да избегнат контрола на разследващите органи и изискващи значителни счетоводни и финансови експертизи ([C.P. and Others v. France](#), § 30). По същия начин, дело, свързано с обвинения за международно пране на пари, което включва разследвания в няколко държави, се счита за особено сложно ([Arewa v. Lithuania](#), § 52).

332. Въпреки че дадено дело може да има известна сложност, Съдът не може да счита дългите периоди на необяснимо бездействие като „разумни“ ([Adiletta v. Italy](#), § 17, където общата продължителност възлиза на тринадесет години и пет месеца, включително петгодишно забавяне между изпращането на делото на разследващия съдия и разпита на обвиняемия и свидетелите, както и закъснение от една година и девет

месеца между момента, в който делото е върнато на разследващия съдия, и внасянето на новият обвинителен акт в съда). Освен това, въпреки че сложността на делото би могла да оправдае определен период от време, тя сама по себе си може да е недостатъчна, за да оправдае цялата продължителност на производството ([Rutkowski and Others v. Poland](#), § 137).

333. *Поведение на жалбоподателя:* Член 6 не изисква жалбоподателите да сътрудничат активно на съдебните органи. Те не могат и да бъдат винени за това, че се възползват пълноценно от предоставените им от националното законодателство средствата за защита. Поведението им обаче представлява обективен факт, за който не може да бъде държана отговорна ответната страна и който трябва да се вземе предвид при определяне на това дали продължителността на производството надвишава разумния срок или не ([Eckle v. Germany](#), § 82, където жалбоподателите активно прибегват до действия, които могат да забавят производството, като системно искане на отводи на съдии; някои от които действия могат дори да наведат на извод за умишлено шиканиране; [Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda., and Others v. Portugal](#), § 48).

334. Един пример за поведение, който трябва да се вземе предвид, е намерението на жалбоподателя да забави разследването, когато това е видно от материалите по делото ([I.A. v. France](#), § 121, където жалбоподателят, наред с други неща, изчаква да бъде информиран, че предстои изпращането на досието на прокурора, преди да поиска редица допълнителни следствени действия).

335. Жалбоподателят не може да се позовава на период, прекаран като беглец, през който се е опитвал да избегне изправянето пред съда в собствената си държава. Когато обвиняем избяга от държава, която се придържа към принципа на върховенството на закона, може да се предположи, че той няма право да се оплаква от неразумната продължителност на производството след бягството, освен ако не може да предостави основателни причини за опровергаване на тази презумпция ([Vayıç v. Turkey](#), § 44).

336. *Поведение на съответните власти:* Член 6 § 1 налага на договарящите държави задължението да организират своите съдебни системи по такъв начин, че техните съдилища да могат да отговорят на всяко негово изискване ([Abdoella v. the Netherlands](#), § 24; [Dobbertin v. France](#), § 44). Този общ принцип се прилага дори в контекста на мащабни реформи на съдебната система и разбираемото забавяне, което може да произтече от тях. ([Bara and Kola v. Albania](#),* § 94).

337. Въпреки че временното претоварване не води до отговорност от страна на договарящите държави, при условие че те предприемат коригиращи действия с необходимата бързина, за да се справят с извънредна ситуация от този вид ([Milasi v. Italy](#), § 18; [Baggetta v. Italy](#), § 23), голямото натоварване, посочено от властите, и различните мерки, предприети за отстраняване на проблемите, рядко получават

решаваща тежест от страна на Съда ([Eckle v. Germany](#), § 92).

338. По същия начин националните съдилища носят отговорност за неявяването на съответните участници (като свидетели, съобвиняеми и процесуални представители), в резултат на което производството е отлагано ([Tychko v. Russia](#), § 68). От друга страна, националните съдилища не могат да бъдат обвинявани за значително забавяне на производството, причинено от здравословното състояние на жалбоподателя ([Yaikov v. Russia](#), § 76).

339. Интересът на жалбоподателя трябва да бъде взет предвид при оценката дали продължителността на производството е била разумна. Например, когато дадено лице е задържано под стража, това е фактор, който трябва да се вземе предвид при преценката дали делото му е било решено в разумен срок ([Abdoella v. the Netherlands](#), § 24, където времето, необходимо за изпращане на документи до Върховния съд на два пъти, възлиза на повече от 21 месеца от 52-те месеца, необходими за разглеждане на делото ([Starokadomskiy v. Russia \(no. 2\)](#), §§ 70-71). Самият факт, че жалбоподателят е публична личност и че случаят е привлякъл значително медийно внимание, сам по себе си не изисква решение, че делото му трябва да се гледа като приоритетно ([Liblik and Others v. Estonia](#), § 103).

3. Няколко примера

а. Превिшаване на разумния срок

- 9 години и 7 месеца, без особена сложност, освен броя на участниците (35), въпреки мерките, предприети от властите за справяне с извънредното натоварване на съда след период на безредици ([Milasi v. Italy](#), §§ 14-20).

- 13 години и 4 месеца, политически проблеми в региона и прекомерно натоварване на съдилищата, а усилията на държавата за подобряване условията на работа на съдилищата започват години по-късно ([Baggetta v. Italy](#), §§ 20-25).

- 5 години, 5 месеца и 18 дни, включително 33 месеца между произнасянето на присъдата и представянето от съответния съдия на целия акт в писмен вид, без адекватни дисциплинарни мерки ([B. v. Austria](#), §§ 48-55).

- 5 години и 11 месеца, при сложност на делото, поради броя на лицата, които трябва да бъдат разпитани и техническото естество на документите за разглеждане по дело за квалифицирано присвояване, въпреки че това не може да оправдае разследване, отнело пет години и два месеца; също така, редица периоди на бездействие, за които са отговорни властите. Така, въпреки че продължителността на съдебната фаза изглежда разумна, не може да се каже, че разследването е било проведено усърдно ([Rouille v. France](#), § 29).

- 12 години, 7 месеца и 10 дни, без особена сложност или някаква тактика от страна на жалбоподателя за забавяне на производството, но включващ период от две

години и повече от девет месеца между подаването на жалбата в административния съд и получаването на първоначалните становища на данъчните власти ([Clinique Mozart SARL v. France](#), §§ 34-36).

б. Ненадхвърляне на разумния срок

▪ 5 години и 2 месеца, сложност на свързаните случаи на измама и измама с фалит, с безброй искания и жалби от страна на жалбоподателя не само за освобождаването му, но и за отводи на повечето съдии и търсене на начини за прехвърляне на производството в различни юрисдикции ([Ringeisen v. Austria](#), § 110).

▪ 7 години и 4 месеца: фактът, че са изминали повече от седем години от повдигането на обвинения, без тяхната основателност да са бъде определена с осъдителна или оправдателна присъда, сочи изключително дълъг период, който в повечето случаи трябва да се счита за надвишаващ границите на разумното; освен това в продължение на 15 месеца съдията не е разпитвал никой от многобройните съобвиняеми или свидетели, нито е извършвал никакви други процесуални действия; делото обаче е било особено сложно (брой обвинения и участници, международно измерение, водещо до особени трудности при изпълнението на искания за правна помощ в чужбина и т.н.) ([Neumeister v. Austria](#), § 21).

VI. Специфични гаранции

A. Презумпцията за невинност (член 6 § 2)

Член 6 § 2 от Конвенцията

„2. Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, се смята за невинно до доказване на вината му в съответствие със закона.“

Ключови думи в HUDOC

Обвинен в престъпление (6-2) - Презумпция за невинност (6-2) - Доказан за виновен съгласно закона (6-2)

1. Обхват на член 6 § 2

а. Наказателно производство

340. Параграф 2 от член 6 възплъщава принципа на презумпцията за невинност. Изисква, *inter alia*: (1) при изпълнение на задълженията си членовете на съда не трябва да започват с вече формираната идея, че обвиняемият е извършил въпросното престъпление; (2) тежестта на доказване е върху обвинението и (3) всяко съмнение

трябва да е в полза на обвиняемия ([Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain](#), § 77).

341. Разглеждана като процесуална гаранция в контекста на самия наказателен процес, презумпцията за невинност налага изисквания по отношение, наред с другото, на тежестта на доказване ([Telfner v. Austria](#), § 15); правни презумпции за факти и право ([Salabiaku v. France](#), § 28; [Radio France and Others v. France](#), § 24); привилегията срещу самоинкриминиране ([Saunders v. the United Kingdom](#), § 68); оповестяването на данни на досъдебното производство ([G.C.P. v. Romania](#), § 46); и преждевременни изявления от страна на съда, разглеждащ делото, или други държавни лица в смисъл, че подсъдимият е виновен ([Allenet de Ribemont](#), §§ 35-36, [Nest'ok v. Slovakia](#), § 88).

342. Член 6 § 2 урежда наказателното производство в неговата цялост, независимо от резултата от наказателното преследване и не само във връзка с основателността на повдигнатото обвинение, [Poncelet v. Belgium](#), § 50; [Minelli v. Switzerland](#), § 30; [Garycki v. Poland](#), § 68). Следователно презумпцията за невинност важи и за мотивите, изложени в акт, който в диспозитивните си части, които не могат да бъдат разграничени от мотивите, оправдават лицето. Тя може да бъде нарушена, ако мотивите отразяват мнението, че обвиняемият всъщност е виновен ([Cleve v. Germany](#), § 41).

343. Презумпцията за невинност обаче обикновено не се прилага при липса на наказателно обвинение срещу дадено лице, като например, относно прилагането на мерки срещу жалбоподател, предхождащо образуването на наказателно обвинение срещу него или нея ([Gogitidze and Others v. Georgia](#), §§ 125-126; [Larrañaga Arando and Others v. Spain](#) (dec), §§ 45-46; [Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia \(no.2\)](#), § 543; за разлика вж. [Batiashvili v. Georgia](#), § 79, където член 6 § 2 по изключение се прилага за случай на предполагаемо манипулиране на доказателства с цел да се намекне за съществуването на престъпление преди официално да е повдигнато обвинение, което след това е повдигнато срещу жалбоподателя, много скоро след отбелязаното манипулиране; вж. също [Farzaliyev v. Azerbaijan](#), § 48). Веднъж приложима, презумпцията за невинност не престава да се прилага единствено поради това, че първоинстанционното производство е довело до осъждането на подсъдимия, когато производството продължава по жалба ([Konstas v. Greece](#), § 36).

344. След като обвиняемият е надлежно намерен за виновен, член 6 § 2 не може да се прилага във връзка с твърдения за характера и поведението на обвиняемия като част от процеса довел до осъждането ([Bikas v. Germany](#), § 57), освен ако подобни обвинения не са от такова естество и степен че да представляват повдигане на ново „обвинение“ в автономния смисъл по Конвенция ([Böhmer v. Germany](#), § 55; [Geerings v. the Netherlands](#), § 43; [Phillips v. the United Kingdom](#), § 35).

345. Независимо от това, правото на дадено лице да бъде считано за невинно и да

изисква от прокуратурата да носи тежестта на доказване на твърденията срещу него или нея, е част от общото понятие за справедливо съдебно изслушване съгласно член 6 § 1 от Конвенцията, което се прилага за процедурата по осъждане ([ibid.](#), §§ 39-40; [Grayson and Barnham v. the United Kingdom](#), §§ 37 и 39).

346. Основното правило на наказателното право, според което наказателната отговорност не преживява лицето, извършило престъпните действия, е гаранция за презумпцията за невинност, залегнала в член 6 § 2 от Конвенцията. Съответно член 6 § 2 ще бъде нарушен, ако жалбоподателят не участва в съдебния процес и бъде осъден посмъртно ([Magnitskiy and Others v. Russia](#), § 284, с допълнителни препратки).

б. Паралелни производства

347. Член 6 § 2 може да се прилага за съдебни решения, постановени в производства, които не са насочени срещу жалбоподателя като „обвиняем“, но засягат и имат връзка с висящо по същото време наказателно производство срещу него, когато предполагат преждевременна оценка на неговата или нейната вина ([Böhmer v. Germany](#), § 67; [Diamantides v. Greece \(no. 2\)](#), § 35). Така например, презумпцията за невинност може да се прилага по отношение на съдебните решения в производството за екстрадиция срещу жалбоподател, ако е имало тясна връзка в законодателството, практиката или фактите между изказвания, направени в контекста на производството за екстрадиция и висящото наказателно производство срещу жалбоподателя в молещата държава ([Eshonkulov v. Russia](#), §§ 74-75).

348. Освен това според Съда член 6 § 2 се прилага по отношение на изказвания, направени в паралелни наказателни производства срещу заподозрени, които не са обвързващи по отношение на жалбоподателя, доколкото е имало пряка връзка между производството срещу жалбоподателя и тези паралелни производства. Съдът обяснява, че въпреки че изказванията, направени в паралелното производство, не са обвързващи по отношение на жалбоподателя, те все пак могат да имат неблагоприятен ефект върху висящото срещу него производство по същия начин както преждевременното изказване, че лицето е виновно, направено от друг публичен орган в тясна връзка с висящо наказателно производство ([Karaman v. Germany](#) § 43; [Bauras v. Lithuania](#), § 52).

349. Във всички подобни паралелни производства съдилищата са задължени да се въздържат от всякакви изказвания, които могат да имат неблагоприятен ефект върху висящото производство, дори ако те не са обвързващи. В тази връзка Съдът приема, че ако естеството на обвиненията прави неизбежно в едно производство да бъде установено участието на трети лица, и тези констатации биха имали последици при преценката относно отговорността на третите лица, срещу които се водят отделни производства, то това трябва да се разглежда като сериозна пречка делата да бъдат разделяни. Всяко

решение за разглеждане на дела с толкова силни фактически връзки в отделни наказателни производства трябва да се основава на внимателна преценка на всички конкуриращи се интереси, а на съобвиняемите трябва да се даде възможност да възразят срещу разделянето на делата ([Navalnyy and Ofitserov v. Russia](#), § 104).

350. По-нататък Съдът намира член 6 § 2 за приложим в производството за отмяна на решение за замяна на наказанието лишаване от свобода с пробация, при което е направено позоваване на висящо ново досъдебно производство срещу жалбоподателя ([El Kaada v. Germany](#), § 37).

351. Съдът също така счита, че член 6 § 2 се прилага по отношение на изказвания, направени в паралелното дисциплинарно производство срещу жалбоподател, когато както наказателно, така и дисциплинарно производство срещу него са били образувани по подозрение, че е извършил престъпления, и когато дисциплинарното наказание е определено съществено въз основа на съображения, че жалбоподателят в действителност е извършил престъпленията, за които е обвинен в наказателното производство ([Kemal Coşkun v. Turkey](#), § 44; вж. и [Istrate v. Romania](#),* §§ 63-66).

352. По същия начин член 6 § 2 се прилага, когато срещу жалбоподателя има паралелно висящи две наказателни производства. В такива случаи презумпцията за невинност изключва установяване на вина за определено престъпление извън наказателното производство пред компетентния съд, независимо от процесуалните гаранции в паралелното производство и независимо от общите съображения за целесъобразност. Така, констатации, направени в едно производство във връзка с конкретно престъпление, че жалбоподателят е извършил друго престъпление, по отношение на което тече преследване в паралелно производство, противоречи на правото на жалбоподателя да се счита за невинен по отношение на това друго престъпление ([Kangers v. Latvia](#), §§ 60-61).

353. И накрая, според Съда, член 6 се прилага за парламентарното разследване, проведено успоредно с наказателното производство срещу жалбоподателя. При такива обстоятелства Съдът подчертава, че органите, отговорни за създаването и вземането на решения в парламентарното производство, са обвързани от задължението да спазват принципа на презумпцията за невинност ([Rywin v. Poland](#), § 208).

в. Последващо производство

354. Презумпцията за невинност защитава също лица, които са били оправдани по наказателно обвинение или по отношение на които наказателното производство е прекратено, от третиране от държавни служители и власти, сякаш всъщност са виновни за престъплението, за което са били обвинени. Без защита, която да гарантира признаването на оправдателната присъда или решението за прекратяване в друго

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

производство, гаранциите по член 6 § 2 биха могли да станат само теоретични и илюзорни. Това, което също е заложено след приключване на наказателното производство, е репутацията на лицето и начинът, по който това лице се възприема от обществеността ([Allen v. the United Kingdom](#) [GC], § 94). До известна степен защитата, предоставена съгласно член 6 § 2 в тази връзка, може да се припокрива със защитата, предоставена от член 8 ([G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy](#) (същество) [GC], § 314).

355. Винаги, когато въпросът за приложимостта на член 6 § 2 възниква в контекста на последващо производство, жалбоподателят трябва да докаже съществуването на връзка между приключилото наказателно производство и последващото производство. Такава връзка вероятно ще бъде налице, например, когато последващото производство изисква проверка на резултата от предходното наказателно производство и по-специално, когато съда следва да анализира наказателното решение; да анализира или оцени доказателствата в наказателното доело; да оцени участието на жалбоподателя в някои или всички събития, водещи до наказателното обвинение; или да коментира съществуващите индикации за възможната вина на жалбоподателя ([Allen v. the United Kingdom](#) [GC], § 104; see also [Martínez Agirre and Others v. Spain](#) (dec.), §§ 46-52, където не е установена връзка между последващото производство за обезщетение и по-ранното по време наказателно производство).

356. Съдът разглежда приложимостта на член 6 § 2 по отношение на съдебни решения, взети след приключване на наказателно производство във връзка с, *inter alia* ([Allen v. the United Kingdom](#) [GC], § 98 с допълнителни препратки):

- задължение на бивш обвиняем да заплати разноски по досъдебното и съдебното производство;
- искане на бивш обвиняем за обезщетение за задържане под стража или друго, причинено от наказателното производство, неудобство, като се разбира, че член 6 § 2 не гарантира правото на обезщетение за задържане под стража при сваляне на обвиненията или оправдателна присъда, и по този начин самият отказ на обезщетение сам по себе си не повдига въпрос от гледна точка на презумпцията за невиновност ([Cheema v. Belgium](#), § 23);
- искане на бивш обвиняем за разноски за защита (see further [Lutz v. Germany](#), § 59, където Съдът постановява, че нито член 6 § 2, нито която и да е друга разпоредба от Конвенцията дава на лице, обвинено в престъпление, право на възстановяване на направените от него разходи, когато производството срещу него е прекратено);
- искане на бивш обвиняем за обезщетение за вреди, причинени от незаконно или неправомерно разследване или преследване;
- налагане на гражданска отговорност за изплащане на обезщетение на жертвата;
- отказ от граждански иски, предявени от жалбоподателя срещу застрахователи;
- оставяне в сила на заповед за настаняване на деца, след решение на прокуратурата да не повдига обвинение срещу родителя за насилие над деца;

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

- дисциплинарни въпроси или такива свързани с уволнение ([Teodor v. Romania](#), §§ 42-46, относно гражданско дело за уволнение);
- отнемане на правото на жалбоподателя на социално жилище;
- искане за условно освобождаване от затвора ([Müller v. Germany](#), § 35);
- производство по възобновяване на наказателното производство, след констатацията на Съда за нарушение на Конвенцията в по-ранно дело, където жалбоподателите са били третирани като осъдени лица и данните за съдимост за първоначалната присъда са били запазени ([Dicle and Sadak v. Turkey](#), §§ 61-66);
- конфискация на земя на жалбоподател, въпреки че наказателното дело срещу него е било прекратено като погасено по давност ([G.I.E.M. S.R.L and Others v. Italy](#) (същество) [GC], §§ 314-318);
- осъждане в последващото административно производство (квалифицирано като „наказателно“ по автономния смисъл на Конвенцията) след оправдаване на жалбоподателя по същите обвинения в наказателното производство ([Kapetanios and Others v. Greece](#), § 88);
- отхвърляне от националните съдилища на жалба на жалбоподател срещу акт на прокурора, констатиращ, че той е виновен за престъплението, за които е бил обвинен, въпреки че наказателното производство, образувано срещу него, е прекратено по давност ([Caraian v. Romania](#), §§ 74-77).

357. Съдът намира член 6 § 2 за приложим също във връзка със съмненията, възникващи относно невинността на жалбоподателите, поради приемането на Закон за амнистия и прекратяване на основание на същия, на наказателното производство срещу жалбоподателите. Предвид фактите по делото обаче Съдът не установява нарушение на член 6 § 2 на основание, че никоя формулировка в Закона за амнистията не е свързала по име самите жалбоподатели с престъплението, описано в него, и че никакви други обстоятелства не позволяват да се постави под съмнение невинността на жалбоподателите ([Béres and Others v. Hungary](#), §§ 27-34).

2. Вредоносни изказвания

358. Член 6 § 2 не е само процесуална гаранция. Той също така има за цел да предотврати накърняването на справедливия наказателен процес чрез вредоносни изказвания, направени в тясна връзка с това производство (вж. [Kasatkin v. Russia](#) (dec.), § 22, относно въпроса за средствата за защита във връзка с увреждащи изказвания).

359. Когато обаче няма или е нямало наказателни производства, изказвания, приписващи престъпно или друго укоримо поведение, са по-подходящи за съображения за защита срещу клеветата и адекватен достъп до съд за определяне на граждански права, повдигайки потенциални въпроси съгласно членове 8 и 6 от Конвенцията ([Zollmann v. the United Kingdom](#) (dec); [Ismoilov and Others v. Russia](#), § 160; [Mikolajová v. Slovakia](#),

§§ 42-48; [Larrañaga Arando and Others v. Spain](#) (dec), § 40). Освен това вредоносните изказвания трябва да се отнасят до същото престъпление, по отношение на което се търси защита на презумпцията за невинност в контекста на последното производство ([Ibid.](#), § 48).

360. Когато въпросните изказвания са направени от частни субекти (като вестници) и не представляват дословно възпроизвеждане на (или по друг начин пряко цитиране на) която и да е част от официалната информация, предоставена от властите, не възниква проблем съгласно член 6 § 2, но може да възникне съгласно член 8 от Конвенцията ([Mityanin and Leonov v. Russia](#), §§ 102 и 105).

361. Трябва да се направи генерално разграничение между изказване, че някой е само заподозрян в извършване на престъпление, и ясна декларация, при липса на окончателна присъда, че дадено лице е извършило въпросното престъпление ([Ismoilov and Others v. Russia](#), § 166; [Nest'dk v. Slovakia](#), § 89). Последната нарушава презумпцията за невинност, докато първото се счита за приемливо в различни ситуации, разгледани от Съда ([Garycki v. Poland](#), § 67).

362. Това дали дадено изказване на съдия или друг публичен орган е в нарушение на принципа на презумпцията за невинност трябва да се определи в контекста на конкретните обстоятелства, при които то е направено ([Daktaras v. Lithuania](#), § 42; [A.L. v. Germany](#), § 31).

363. Изказванията на съдиите подлежат на по-строг контрол от тези на разследващите органи ([Pandy v. Belgium](#), § 43). По отношение на такива изказвания, направени от разследващи органи, жалбоподателят може да подаде жалбата си по време на производството или да обжалва решението на първоинстанционния съд, доколкото той или тя смята, че изказването е имало отрицателно въздействие върху справедливостта на съдебния процес ([Czajkowski v. Poland](#) (dec.)).

364. Изказването на подозрения относно невинността на обвиняемия е възможно, доколкото заключението по наказателното производство не е довело до решение по същество на обвинението ([Sekanina v. Austria](#), § 30). След като оправдателната присъда стане окончателна, изказването на всякакви подозрения за вина е несъвместимо с презумпцията за невинност ([Rushiti v. Austria](#), § 31; [O. v. Norway](#), § 39; [Geerings v. the Netherlands](#), § 49; [Paraponiaris v. Greece](#), § 32; [Marinoni v. Italy](#),* §§ 48 and 59). Независимо от това, в този контекст, в случаите на неуместен език, Съдът счита за необходимо да разгледа контекста на производството като цяло, както и неговите особености. Тези характеристики се превръщат в решаващи фактори при оценката на това дали изказването е довело до нарушение на член 6 § 2 от Конвенцията. Съдът счита, че тези характеристики са приложими и когато езикът на съдебното решение може да бъде разбран погрешно, но въз основа на правилна оценка на контекста на националното

право не може да се квалифицира като изявление за наказателна вина ([Fleischner v. Germany](#), § 65; и [Milachikj v. North Macedonia](#), §§ 38-40; обратно, [Pasquini v. San Marino \(no. 2\)](#), където оспорените изказвания представляват недвусмислено вменяване на наказателна отговорност, което не може да бъде обяснено от конкретния вътрешен контекст; вж. също [Felix Gutu v. the Republic of Moldova](#)).

а. Изказвания на съдебните органи

365. Презумпцията за невинност ще бъде нарушена, ако съдебен акт отразява мнение, че лице, обвинено в престъпление, е виновно, преди вината му да е доказана съгласно закона. В тази връзка липсата на намерение за нарушаване на правото на презумпция за невинност не може да изключи нарушение на член 6 § 2 от Конвенцията ([Avaz Zeynalov v. Azerbaijan](#), § 69). Достатъчно е, дори при липса на официална констатация, да има някои мотиви, предполагащи, че съдът смята обвиняемия за виновен (вж., като главна референция, [Minelli v. Switzerland](#), § 37; както и по-скорошните, [Nerattini v. Greece](#), § 23; [Didu v. Romania](#), § 41; [Gutsanovi v. Bulgaria](#), §§ 202-203). Преждевременното изразяване на такова становище от самия съд неизбежно ще наруши тази презумпция ([Nešťák v. Slovakia](#), § 88; [Garycki v. Poland](#), § 66). Така изразяването на „твърда убеденост, че жалбоподателят отново е извършил престъпление“ по време на производството за замяна на наказание лишаване от свобода с пробация, нарушава член 6 § 2 ([El Kaada v. Germany](#), §§ 61-63).

366. Въпреки това, в ситуация, в която диспозитивът на съдебен акт, разглеждан изолирано, сам по себе си не е проблематичен съгласно член 6 § 2, но изложените за него мотиви са, Съдът счита, че решението трябва да се разглежда ведно с и в светлината на акта на следващата инстанция. Когато такова разглеждане демонстрира, че невинността на дадено лице вече не се поставя под съмнение, се счита, че вътрешното дело е приключило без никакво установяване на вина и не е необходимо да се продължава с разглеждане на казуса или проверка на доказателства за вътрешно производство, за да се установи, че е в съответствие с член 6 § 2 ([Adolf v. Austria](#), § 40; [A. v. Norway](#) (dec), § 40).

367. Важното при прилагането на разпоредбата на член 6 § 2 е истинският смисъл на въпросните твърдения, а не буквалната им форма ([Lavents v. Latvia](#), § 126). Дори неприемливото използване на неуместен език не трябва да бъде решаващо относно липсата на уважение към презумпцията за невинност, предвид естеството и контекста на конкретното производство ([Allen v. the United Kingdom](#) [GC], § 126; [Lähteenmäki v. Estonia](#), § 45). По този начин, потенциално вредносно изказване, цитирано от експертен доклад, не нарушава презумпцията за невинност в производството за условно освобождаване от затвора, когато внимателното разглеждане на съдебното решение изключва разбиране, което би засегнало репутацията на жалбоподателя и

начина, по който той се възприема от обществеността. Съдът обаче подчертава, че би било по-разумно националният съд или ясно да се дистанцира от заблуждаващите изказвания на експерта или да посъветва експерта да се въздържа от нежелани изказвания относно наказателната отговорност на жалбоподателя, за да се избегне погрешното схващане, че въпросите за вина и невинност биха могли по някакъв начин да имат отношение към съответното производство ([Müller v. Germany](#), §§ 51-52).

368. Фактът, че в крайна сметка жалбоподателят е признат за виновен, не може да го лиши от първоначалното му право да се счита за невинен, докато вината му не бъде доказана съгласно закона ([Matijašević v. Serbia](#), § 49; [Nešťák v. Slovakia](#), § 90, относно актове, удължаващи задържането под стража на жалбоподателите; вж. още [Vardan Martirosyan v. Armenia](#), §§ 88-89, където Съдът поставя акцент върху факта, че съответният по-горестоящият съд не е направил никакъв опит да коригира вредоносното изказване на долустоящия).

б. Изказвания на държавни служители

369. Презумпцията за невиновност може да бъде нарушена не само от съдия или съд, но и от други публични органи ([Allenet de Ribemont v. France](#), § 36; [Daktaras v. Lithuania](#), § 42; [Petyo Petkov v. Bulgaria](#), § 91). Това се отнася например за полицейските служители ([Allenet de Ribemont v. France](#), §§ 37 и 41); президента на републиката ([Peso v. Croatia](#), § 149; министър-председателя или министъра на вътрешните работи ([Gutsanovi v. Bulgaria](#), §§ 194-198); министъра на правосъдието ([Konstas v. Greece](#), §§ 43 и 45); председателя на парламента ([Butkevičius v. Lithuania](#), § 53); прокурор ([Daktaras v. Lithuania](#), § 42) и други служители на прокуратурата, като напр. следовател ([Khuzhin and Others v. Russia](#), § 96).

370. От друга страна, изказвания, направени от председателя на политическа партия, която е правно и финансово независима от държавата в контекста на бурен политически климат, не могат да се разглеждат като изявления на държавен служител, действащ в обществен интерес съгласно член 6 § 2 ([Mulosmani v. Albania](#), § 141).

371. Член 6 § 2 забранява изказвания на държавни служители по всякакви наказателни производства, които насърчават обществеността да вярва на във вината на заподозрения и влияят на оценката на фактите от компетентния съдебен орган ([Ismoilov and Others v. Russia](#), § 161; [Butkevičius v. Lithuania](#), § 53).

372. Принципът на презумпцията за невиновност обаче не пречи на властите да информират обществеността за текущите криминални разследвания, но изисква те да го правят с цялата дискретност и предпазливост, необходими, за да се зачита презумпцията за невиновност ([Fatullayev v. Azerbaijan](#), § 159; [Allenet de Ribemont v. France](#), § 38;

[Garycki v. Poland](#), § 69).

373. Съдът подчертава значението на избора на думи от публичните служители в техните изказвания, преди дадено лице да бъде съдено и признато за виновно за извършване на престъпление ([Daktaras v. Lithuania](#), § 41; [Arrigo and Vella v. Malta](#) (dec); [Khuzhin and Others v. Russia](#), § 94). Например, в [Gutsanovi v. Bulgaria](#) (§§ 195-201) Съдът установява, че изказванията на министъра на вътрешните работи след ареста на жалбоподателя, но преди неговото явяване пред съдия, публикувани в ежедневник, в което той подчертава, че това, което жалбоподателят е направил представлява сложна система за машинации в продължение на няколко години, нарушава презумпцията за невинност по член 6 § 2. От друга страна, спонтанните изявления на министър-председателя в телевизионно предаване, свързани с настаняването на жалбоподателя в следствения арест, не поставят под съмнение презумпцията за невинност на жалбоподателя.

374. По сходен начин в [Filat v. the Republic of Moldova](#),* §§ 45-51, Съдът не счита, че в контекста на парламентарната процедура за снемане на имунитета изявленията на главния прокурор и на председателя на парламента, отнасящи се до доказателствата в подкрепа на искането за снемане на имунитета на жалбоподателя, са в нарушение на член 6 § 2 от Конвенцията.

375. Вредоносни коментари, направени от самия прокурор, повдигат въпрос съгласно член 6 § 2, независимо от други съображения по член 6 § 1, като тези, свързани с вредоносна публичност на досъдебното производство ([Turyev v. Russia](#), § 21).

3. Вредоносна медийна кампания

376. В едно демократичното общество, когато има обществен интерес, понякога са неизбежни тежки коментари от страна на медиите ([Viorel Burzo v. Romania](#), § 160; [Akay v. Turkey](#) (dec.)).

377. Една злъчна медийна кампания обаче може да се отрази неблагоприятно на справедливостта на процеса, като повлияе на общественото мнение и на презумпцията за невинност на жалбоподателя.¹

378. В тази връзка Съдът приема, че пресата не трябва да превишава определени граници, по-специално по отношение на защитата на правото на личен живот на обвиняемите в наказателното производство и презумпцията за невинност ([Bédat v. Switzerland](#) [GC], § 51). Фактът, че всеки обвинен в престъпление има право съгласно

¹ Вж. Раздел [Публичност във вреда на правосъдието](#).

член 6 § 2 от Конвенцията да се счита за невинен до доказване на вина, е от значение за балансирането на конкурентни интереси - нещо, което Съдът трябва да извърши от гледна точка на член 10 ([Axel Springer SE and RTL Television GmbH v. Germany](#), § 40, относно забраната за публикуване на изображения, по които може да бъде идентифициран обвиняем). В този контекст фактът, че обвиняемият е признал престъплението, сам по себе си не премахва защитата на презумпцията за невинност ([ibid.](#), § 51).

379. Публикуването на снимки на заподозрени само по себе си не нарушава презумпцията за невинност ([Y.B. and Others v. Turkey](#), § 47), нито правенето на снимки от полицията повдига проблем в това отношение ([Mergen and Others v. Turkey](#), § 68). Излъчването на изображенията на заподозрения по телевизията обаче може при определени обстоятелства да повдигне проблем съгласно член 6 § 2 ([Rupa v. Romania \(no. 1\)](#), § 232).

4. Санкции при неизпълнение на задължение за представяне на информация

380. Презумпцията за невинност е тясно свързана с правото срещу самоинкриминиране ([Heaney and McGuinness v. Ireland](#), § 40).

381. Изискването за собствениците на автомобили да идентифицират водача по време на подозрение за извършване на пътно нарушение не е несъвместимо с член 6 от Конвенцията ([O'Halloran and Francis v. the United Kingdom](#) [GC]).

382. Задължаването на шофьорите да се подлагат на тест за алкохол или кръвен тест не противоречи на принципа на презумпцията за невинност ([Tirado Ortiz and Lozano Martin v. Spain](#) (dec.)).

5. Тежест на доказване

383. Изискванията, свързани с тежестта на доказване от гледна точка на принципа на презумпцията за невинност, предвиждат, *inter alia*, че обвинението трябва да информира обвиняемия за делото, което ще бъде заведено срещу него, така че той или тя да може да подготви и представи своята защита по съответния начин, и да представи доказателства, достатъчни да го осъдят ([Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain](#), § 77; [Janosevic v. Sweden](#), § 97).

384. Презумпцията за невинност е нарушена, когато тежестта на доказване се прехвърля от обвинението към защитата ([Telfner v. Austria](#), § 15). От защитата обаче

може да се изиска обяснение, след като обвинението е представило *prima facie* дело срещу обвиняем ([ibid.](#), § 18; [Poletan and Azirovik v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), §§ 63-67). Така, например, извличането на неблагоприятни изводи от изказване на обвиняем, за което се доказва, че е невярно, не повдига въпрос по член 6 § 2 ([Kok v. the Netherlands](#) (dec.)).

385. Съдът също така приема, че принципът *in dubio pro reo* (съмненията трябва да са в полза на обвиняемия) е специфичен израз на презумпцията за невинност ([Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain](#), § 77; [Tsalkitzis v. Greece \(no. 2\)](#), § 60). Въпрос от гледна точка на този принцип може да възникне, ако решенията на националните съдилища, с които даден жалбоподател е намерен за виновен, не са достатъчно мотивирани ([Melich and Beck v. the Czech Republic](#), §§ 49-55; [Ajdarić v. Croatia](#), § 51), или ако на жалбоподателя е била възложена изключителна и непостижима тежест на доказване, така че неговата или нейната защита да няма дори и най-малка перспектива за успех ([Nemtsov v. Russia](#), § 92; [Topić v. Croatia](#), § 45; [Frumkin v. Russia](#), § 166; вж. също [Navalnyy and Gunko v. Russia](#), §§ 68-69, от перспективата на член 6 § 1).

386. Тежестта на доказване не може да бъде обърната в производството за обезщетение след окончателно решение за прекратяване на производството ([Capeau v. Belgium](#), § 25). Освобождаването от наказателна отговорност не изключва установяването на гражданска отговорност за плащане на обезщетение, произтичащо от същите факти въз основа на по-малко строга тежест на доказване ([Ringvold v. Norway](#), § 38; [Y v. Norway](#), § 41; [Lundkvist v. Sweden](#) (dec.)).

6. Презумпции за фактите и правото

387. Правото на дадено лице по наказателно дело да се счита за невинно и да изисква обвинението да носи тежестта да докаже твърденията срещу него не е абсолютно, тъй като фактическите или правните презумпции действат във всяка наказателно-правна система и не са забранени по принцип от Конвенцията ([Falk v. the Netherlands](#) (dec.)), относно глоба за регистриран собственик на автомобил, който не е бил действителният водач по време на пътното нарушение). По-специално договарящите страни могат при определени условия да криминализират прост или обективен факт като такъв, независимо дали е резултат от престъпна умисъл или небрежност ([Salabiaku v. France](#), § 27, относно презумпция за наказателна отговорност за контрабанда, изведена от факта на притежание на наркотици; [Janosevic v. Sweden](#), § 100, относно данъчни санкции въз основа на обективни основания и тяхното изпълнение преди съдебния контрол; [Busuttil v. Malta](#), § 46, относно презумпцията за отговорността на директор за всяко действие, което трябва да бъде извършено от компанията по силата на закона).

388. Член 6 § 2 изисква обаче държавите да ограничат тези презумпции в разумни

граница, които отчитат важността на това, което е заложено, и да отстояват правото на защита ([Salabiaku v. France](#), § 28; [Radio France and Others v. France](#), § 24, относно презумпцията за наказателна отговорност на медиен директор за клеветнически изказвания, направени в радиопрограми; [Västberga Taxi Aktiebolag and Vulic v. Sweden](#), § 113, относно обективна отговорност за данъчни санкции; [Klouvi v. France](#), § 41, относно невъзможност да се докаже твърдение за злонамерено преследване поради законова презумпция, че обвинението срещу обвиняем, оправдан поради липса на доказателства, е невярно; [Iasir v. Belgium](#), § 30, относно материално-правни предположения за участие в престъпление на съобвиняемо лице; [Zschüschen v. Belgium](#) (dec.), § 22, относно производство за пране на пари).

389. Използвайки презумпции в наказателното право, договарящите държави са длъжни да постигнат баланс между важността на това, което е заложено, и правата на защита; с други думи, използваните средства трябва да бъдат разумно пропорционални на преследваната легитимната цел ([Janosevic v. Sweden](#), § 101; [Falk v. the Netherlands](#) (dec.)).

В. Право на защита (член 6 § 3)

Член 6 § 3 от Конвенцията

“3. Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, има следните минимални права:

- а) да бъде незабавно и в подробности информирано за характера и причините за обвинението срещу него на разбираем за него език;
- б) да има достатъчно време и възможности за подготовка на своята защита;
- в) да се защитава лично или да ползва адвокат по свой избор; ако не разполага със средства за заплащане на адвокат, да му бъде предоставена безплатно служебна защита, когато интересите на правосъдието го изискват;
- г) да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите, свидетелстващи против него, и да изисква призоваването и разпита на свидетелите на защитата да се извършват при същите условия;
- д) да ползва безплатно услугите на преводач, ако не разбира или не говори езика, използван в съда.

Ключови думи в HUDOC

Обвинен в престъпление (6-3) - Право на защита (6-3)

(а) Информация за същността и причината на обвинението (6-3-а) - Навременна информация (6-3-а) - Информация на разбираем език (6-3-а) - Подробна информация (6-3-а)

(б) Подготовка на защитата (6-3-б) - Адекватен срок (6-3-б) - Адекватни възможности (6-3-б) - Достъп до съответните материали (6-3-б)

(в) Лична защита (6-3-в) - Защита с правна помощ (6-3-в) - Правна помощ по свой избор (6-3-в) - Недостатъчни средства (6-3-в) - Безплатна правна помощ (6-3-в) – Изискван от интересите на справедливостта (6-3-в)

(г) Свидетели (6-3-г) - Разпит на свидетели (6-3-г) - Осигуряване на присъствието на свидетелите (6-3-г) - Еднакви условия (6-3-г)

(д) Безплатна помощ от преводач (6-3-д)

390. Изискванията на член 6 § 3 относно правото на защита трябва да се разглеждат като специфични аспекти на правото на справедлив процес, гарантирано от член 6 § 1 от Конвенцията ([Gäfgen v. Germany](#) [GC], § 169; [Sakhnovskiy v. Russia](#) [GC], § 94).

391. Конкретните гаранции, посочени в член 6 § 3, илюстрират понятието за справедлив процес по отношение на типични процесуални ситуации, възникващи по наказателни дела, но тяхната присъща цел винаги е да осигурят или да допринесат за осигуряване на справедливостта на наказателното производство като цяло. Следователно гаранциите, залегнали в член 6 § 3, не са самоцел и съответно трябва да се тълкуват в светлината на функцията, която имат в общия контекст на производството ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 251; [Mayzit v. Russia](#), § 77; [Can v. Austria](#), доклад на Комисията, § 48).

1. Информация за характера и причината за обвинението (член 6 § 3 (а))

Член 6 § 3 (а) от Конвенцията

„3. Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, има следните минимални права:

а) да бъде незабавно и в подробности информирано за характера и причините за обвинението срещу него на разбираем за него език;”

Ключови думи в HUDOC

Обвинен в престъпление (6-3) - Право на защита (6-3)

Информация за същността и причината на обвинението (6-3-а) - Навременна информация (6-3-а) - Информация на разбираем език (6-3-а) - Подробна информация (6-3-а)

а. Общи

392. Обхватът на член 6 § 3 (а) трябва да бъде оценен в светлината на по-общото право на справедлив съдебен процес, гарантирано от член 6 § 1 от Конвенцията. По наказателно-правни въпроси предоставянето на пълна и подробна информация относно обвиненията срещу обвиняемия и съответно правната квалификация, която съдът може да приеме по въпроса, е съществена предпоставка за гарантиране на справедливостта на производството ([Pélissier and Sassi v. France](#) [GC], § 52; [Sejdovic v. Italy](#) [GC], § 90; [Varela Geis v. Spain](#), § 42).

393. Подпараграфи (а) и (б) на член 6 § 3 са свързани в това, че правото на информация за естеството и причината на обвинението трябва да се разглежда в светлината на правото на обвиняемия да подготви защитата си ([Pélissier and Sassi v. France](#) [GC], § 54; [Dallos v. Hungary](#), § 47).

б. Информация относно обвинението

394. Член 6 § 3 (а) посочва необходимостта да се обърне специално внимание на уведомяването на обвиняемия за „обвинението“. Данните за престъплението играят решаваща роля в наказателния процес, тъй като от момента на връчването им, заподозреният е официално уведомен писмено за фактическото и правното основание на обвиненията срещу него ([Pélissier and Sassi v. France](#) [GC], § 51; [Kamasinski v. Austria](#), § 79).

395. Член 6 § 3 (а) предоставя на обвиняемия правото да бъде информиран не само за „причината“ на обвинението, тоест за деянията, за които се твърди, че е извършил и на които се основава обвинението, но и за „естеството“ на обвинението, тоест правната квалификация, дадена на тези деяния ([Mattoccia v. Italy](#), § 59; [Penev v. Bulgaria](#), §§ 33 и 42).

396. Не е задължително информацията да включва доказателствата, на които се основава обвинението ([X. v. Belgium](#), решение на Комисията; [Collozza and Rubinat v. Italy](#), доклад на Комисията).

397. Член 6 § 3 (а) не налага никакви специални формални изисквания относно начина, по който обвиняемият трябва да бъде информиран за естеството и причината за обвинението срещу него ([Pélissier and Sassi v. France](#) [GC], § 53; [Drassich v. Italy](#), § 34; [Giosakis v. Greece \(no. 3\)](#), § 29). В тази връзка обвинителният акт играе решаваща роля в наказателния процес, тъй като от момента на връчването му, подсъдимият е официално уведомен за фактическото и правното основание на обвиненията срещу него ([Kamasinski v. Austria](#), § 79).

398. Задължението за информиране на обвиняемия лежи изцяло върху обвинението и не може да бъде изпълнено пасивно като се предоставя информация без да се предоставя на вниманието на защитата ([Mattoccia v. Italy](#), § 65; [Chichlian and Ekindjian v. France](#), доклад на Комисията, § 71).

399. Информацията действително трябва да бъде получена от обвиняемия; правна презумпция за получаване не е достатъчна ([C. v. Italy](#), решение на Комисията).

400. Ако ситуация, по отношение на която са оплакванията, се дължи на собственото поведение на обвиняемия, последният няма да е в позиция да твърди, че е нарушено правото на защита ([Erdogan v. Turkey](#), решение на Комисията; [Campbell and Fell v. the United Kingdom](#), § 96).

401. В случай на лице с психични ограничения, властите са длъжни да предприемат допълнителни стъпки, за да дадат възможност на лицето да бъде подробно информирано за същността и причината за обвинението срещу него ([Vaudelle v. France](#), § 65).

в. Преквалифициране на обвинението

402. Обвиняемият трябва да бъде надлежно и пълно информиран за всякакви изменения в обвинението, включително промени в неговата „причина“, и трябва да разполага с достатъчно време и възможности, за да реагира и да организира защитата си въз основа на всяка нова информация или твърдения ([Mattoccia v. Italy](#), § 61; [Bäckström and Andersson v. Sweden](#) (dec); [Varela Geis v. Spain](#), § 54).

403. Информация относно повдигнатите обвинения, включително правната квалификация, която съдът може да приеме по въпроса, трябва да бъде предоставена или преди процеса в обвинителния акт, или поне в хода на процеса с други средства като формално или имплицитно утежняване на обвинението. Самото позоваване на абстрактната възможност съдът да стигне до различно заключение от обвинението по отношение на квалификацията на престъпление очевидно не е достатъчно ([I.H. and Others v. Austria](#), § 34).

404. Преквалифицирането на престъплението се счита за достатъчно предвидима за обвиняемия, ако се отнася до елемент, който е присъщ на обвинението ([De Salvador Torres v. Spain](#), § 33; [Sadak and Others v. Turkey \(no. 1\)](#), §§ 52 и 56; [Juha Nuutinen v. Finland](#), § 32). Дали елементите на преквалифицираното престъпление са били обсъждани в производството е следващото относимо съображение ([Penev v. Bulgaria](#), § 41).

405. В случай на преквалифициране на факти по време на производството, на обвиняемия трябва да бъде предоставена възможността да упражни правата си на защита

по практичен и ефективен начин и в подходящ срок ([Pélissier and Sassi v. France](#) [GC], § 62; [Block v. Hungary](#), § 24; [Naxhia v. Albania](#), §§ 137-138; [Pereira Cruz and Others v. Portugal](#), § 198).

406. Нередовности в уведомяването за обвинението биха могли да бъдат отстранени в производството по обжалване, ако обвиняемият има възможност да представи пред погорестоящите съдилища защитата си по отношение на преформулираното обвинение и да оспори присъдата си по отношение на всички съответни правни и фактически аспекти ([Dallos v. Hungary](#), §§ 49-52; [Sipavičius v. Lithuania](#), §§ 30-33; [Zhupnik v. Ukraine](#), §§ 39-43; [I.H. and Others v. Austria](#), §§ 36-38; [Gelenidze v. Georgia](#), § 30).

г. „Подробна“ информация

407. Адекватността на информацията трябва да бъде оценена във връзка с член 6 § 3 (б), който предоставя на всеки правото да има достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си, както и в светлината на по-общото право на справедливо изслушване, залегнало в член 6 § 1 ([Mattoccia v. Italy](#), § 60; [Bäckström and Andersson v. Sweden](#) (dec.)).

408. Докато обхватът на „подробната“ информация варира в зависимост от конкретните обстоятелства за всеки случай, на обвиняемия трябва поне да се предостави достатъчно информация, за да разбере напълно обхвата на обвиненията срещу него, за да подготви адекватна защита ([Mattoccia v. Italy](#), § 60). Например, подробна информация ще съществува, когато престъпленията, в които е обвинен подсъдимият, са достатъчно ясно изброени; посочени са мястото и датата на нарушението; има препратка към съответните членове на Наказателния кодекс и се споменава името на жертвата ([Brozicek v. Italy](#), § 42).

409. Някои конкретни подробности за престъплението могат да бъдат установени не само от обвинителния акт, но и от други документи, изготвени от прокуратурата по делото и от други материали в кориците на делото ([Previti v. Italy](#) (dec.), § 208). Освен това фактическите подробности за престъплението могат да бъдат изяснени и уточнени по време на производството ([Sampech v. Italy](#) (dec.), § 110; [Pereira Cruz and Others v. Portugal](#), § 198).

д. „Своевременна“ информация

410. Информацията трябва да бъде предоставена на обвиняемия своевременно за подготовката на защитата му, което е главна и основополагаща цел на член 6 § 3 (а) ([C. v. Italy](#). Решение на Комисията, по което уведомяването на жалбоподателя за обвинения четири месеца преди съдебния процес се счита за приемливо; за разлика, вж., [Borisova](#)

[v. Bulgaria](#), §§ 43-45, където жалбоподателката е разполагала само с няколко часа, за да подготви защитата си без адвокат).

411. При проверката дали член 6 § 3 (а) е спазен, Съдът взема предвид автономното значение на думите „обвинен“ и „наказателно обвинение“, които трябва да се тълкуват по-скоро спрямо целта, а не спрямо формалната ситуация ([Padin Gestoso v. Spain](#) (dec.); [Casse v. Luxembourg](#), § 71).

е. „Език“

412. Ако се установи или има причини да се смята, че обвиняемият не знае достатъчно езика, на който е предоставена информацията, властите трябва да му осигурят превод ([Brozicek v. Italy](#), § 41; [Tabaï v. France](#) (dec.)).

413. Въпреки че член 6 § 3 (а) не посочва, че съответната информация трябва да се предоставя в писмена форма или да се превежда в писмена форма, когато обвиняемият е чужденец, лицето, който не говори езика, използван от съда, може да бъде в практически неизгодна позиция, ако не му бъде предоставен и писмен превод на обвинителния акт на език, който то разбира ([Hermi v. Italy](#) [GC], § 68; [Kamasinski v. Austria](#), § 79).

414. Достатъчна информация за обвиненията обаче може да бъде предоставена и чрез устен превод на обвинителния акт, ако това позволява на обвиняемия да подготви защитата си ([ibid.](#), § 81; [Husain v. Italy](#) (dec.)).

415. Тази разпоредба не предвижда право на обвиняемия да има пълен превод на съдебните дела ([X. v. Austria](#), решение на Комисията).

416. Разходите за превод на обвинението трябва да бъдат поети от държавата в съответствие с член 6 § 3 (е), който гарантира правото на безплатна помощ от преводач ([Luedicke, Belkacem and Koc v. Germany](#), § 45).

2. Подготовка на защитата (член 6 § 3 (б))

Член 6 § 3 (б) от Конвенцията

“3. Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, има следните минимални права:

...

б) да има достатъчно време и възможности за подготовка на своята защита;”

Ключови думи в HUDOC

Обвинен в престъпление (6-3) - Право на защита (6-3)

Подготовка на защитата (6-3-б) - Адекватен срок (6-3-б) - Адекватни възможности (6-3-б) - Достъп до съответните материали (6-3-б)

а. Общи съображения

417. „Правата на защита“, на които член 6 § 3 (б) дава неизчерпателен списък, са създадени преди всичко, за да се установи, доколкото е възможно, равнопоставеност между обвинението и защитата. Условието, които трябва да бъдат предоставени на обвиняемия, са ограничени до тези, които му помагат или могат да му помогнат в подготовката на защитата му ([Mayzit v. Russia](#), § 79).

418. Член 6 § 3 (б) от Конвенцията се отнася до два елемента на подходящата защита, а именно въпроса за възможностите и този за сроковете. Тази разпоредба предполага, че по същество защитната дейност от името на обвиняемия може да включва всичко, което е „необходимо“ за подготовка за процеса. Обвиняемият трябва да има възможността да организира защитата си по подходящ начин и без ограничение по отношение на възможността да представи всички релевантни аргументи на защитата пред съда и по този начин да повлияе на резултата от производството ([Can v. Austria](#), доклад на Комисията, § 53; [Gregačević v. Croatia](#), § 51).

419. Въпросът за адекватността на сроковете и възможностите, предоставени на обвиняемия, трябва да се преценява в светлината на обстоятелствата във всеки конкретен случай ([Iglin v. Ukraine](#), § 65; [Galstyan v. Armenia](#), § 84).

б. Адекватен срок

420. Когато се преценява дали обвиняемият е разполагал с достатъчно време за подготовка на защитата си, трябва да се обърне специално внимание на естеството на производството, както и сложността на делото и етапа на производството ([Gregačević v. Croatia](#), § 51).

421. Член 6 § 3 (б) защитава обвиняемия срещу прибързан процес ([Kröcher and Möller v. Switzerland](#), решение на Комисията; [Bonzi v. Switzerland](#), решение на Комисията; [Borisova v. Bulgaria](#), § 40; [Malofeyeva v. Russia](#), § 115; [Gafgaz Mammadov v. Azerbaijan](#), § 76-82). Въпреки че е важно производството да се води с бързо, това не трябва да става за сметка на процесуалните права на една от страните ([OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia](#), § 540).

422. За да се определи дали член 6 § 3 (б) е спазен, трябва да се вземе предвид и обичайното натоварване на защитника; не е обаче неоснователно да се изисква адвокат на защита да организира поне някаква промяна в приоритизирането на работата си, ако това е необходимо предвид особената спешност на конкретния случай ([Mattick v. Germany](#) (dec.)). В този контекст, по дело, в което жалбоподателят и неговият защитник са имали пет дни да проучат материалите по дело от шест тома, равняващи се

на около 1500 страници, Съдът намира, че времето, предоставено на защитата за проучване на материалите не е било достатъчно, за да защити същността на правото, гарантирано от член 6 §§ 1 и 3 (b). Съдът взема предвид факта, че в жалбата жалбоподателят е анализирал подробно материалите по делото, че е бил представяван пред апелативния съд от двама адвокати, които потвърждават, че са имали достатъчно време да проучат досието и че жалбоподателят не е бил ограничен в броя и продължителността на срещите с адвокатите си ([Lambin v. Russia](#), §§ 43-48).

423. Член 6 § 3 (б) от Конвенцията не изисква подготовката на съдебен процес с продължителност за определен период от време да бъде завършена преди първото заседание. Ходът на процесите не може изцяло да бъде начертан предварително и е възможно да възникнат елементи, които не са били известни и изискват допълнителна подготовка от страните ([Mattick v. Germany](#) (dec.)).

424. Въпрос относно изискването за „адекватен срок“ съгласно член 6 § 3 (б) може да възникне по отношение на ограниченото време за проучване на материалите по дело ([Huseyn and Others v. Azerbaijan](#), § 174-178; [Iglin v. Ukraine](#), §§ 70-73), или краткия период между уведомяването за повдигането на обвинението и провеждането на заседание ([Vyerentsov v. Ukraine](#), §§ 75-77). Освен това на защитата трябва да се даде допълнително време след определени събития в производството, за да коригира позицията си, да подготви искане, да подаде жалба и т.н. ([Miminoshvili v. Russia](#), § 141). Такива „събития“ могат да включват промени в обвинителния акт ([Pélissier and Sassi v. France](#) [GC], § 62), представяне на нови доказателства от обвинението ([G.B. v. France](#), §§ 60-62), или внезапна и драстична промяна в мнението на експерт по време на процеса ([ibid.](#), §§ 69-70).

425. Ако счита, че предоставеното му време е проблематично, от обвиняемият се очаква да поиска отсрочване или отлагане на заседанието ([Campbell and Fell v. the United Kingdom](#), § 98; [Bäckström and Andersson v. Sweden](#) (dec.); [Craxi v. Italy \(no. 1\)](#), § 72), освен при изключителни обстоятелства ([Goddi v. Italy](#), § 31) или когато такова право няма основание във вътрешното законодателство и практика ([Galstyan v. Armenia](#), § 85).

426. При определени обстоятелства, от съдът може да се изисква служебно да отложи заседанието, за да даде достатъчно време на защитата ([Sadak and Others v. Turkey \(no. 1\)](#), § 57; [Sakhnovskiy v. Russia](#) [GC], §§ 103 и 106).

427. За да може обвиняемият да упражни ефективно правото на обжалване, с което разполага, националните съдилища трябва да посочат с достатъчно яснота основанията, на които са базирали своето решение ([Hadjianastassiou v. Greece](#), § 33). Когато не е налице напълно мотивирано решение преди изтичането на срока за подаване на жалба, на обвиняемия трябва да се предостави достатъчно информация, за да може да направи

информирано обжалване ([Zoon v. the Netherlands](#), §§ 40-50; [Baucher v. France](#), §§ 46-51).

428. Държавите трябва да гарантират, че всеки обвинен в престъпление се ползва от гаранциите на член 6 § 3. Обременяването на осъдените жалбоподатели с тежестта да се информират кога започва да тече или изтича определен срок, не е съвместимо с „усърдието“, което договарящите страни трябва да полагат, за да гарантират, че правата, гарантирани от член 6, се ползват по ефективен начин ([Vacher v. France](#), § 28).

в. Адекватни възможности

429. „Възможности“, от които всеки обвинен в престъпление трябва да се ползва, включват възможността да се запознава за целите на подготовката на защитата си с резултатите от разследването, провеждано през цялото производство ([Huseyn and Others v. Azerbaijan](#), § 175; [OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia](#), § 538)

430. Задължението на държавите съгласно член 6 § 3 (б) да осигурят правото на обвиняемия да се защити в наказателното производство включва задължение да организират производството по такъв начин, че да не се накърнява способността на обвиняемия да се концентрира и да прилага умствен капацитет в защита на своята позиция. Когато обвиняемите са задържани, условията на тяхното задържане, транспорт, хранене и други подобни условия са релевантни фактори, които трябва да се вземат предвид в това отношение ([Razvozhayev v. Russia and Ukraine and Udaltsov v. Russia](#), § 252).

431. По-специално, когато дадено лице е задържано в очакване на съдебен процес, понятието „възможности“ може да включва такива условия на задържане, които позволяват на лицето да чете и пише с разумна степен на концентрация ([Mayzit v. Russia](#), § 81; [Moiseyev v. Russia](#), § 221). От решаващо значение е както обвиняемият, така и неговият защитник да могат да участват в производството и да представят становища, без да страдат от прекомерна умора ([Barberà, Messegueé and Jabardo v. Spain](#), § 70; [Makhfi v. France](#), § 40; [Fakailo \(Safoka\) and Others v. France](#), § 50). Така в [Razvozhayev v. Russia and Ukraine and Udaltsov v. Russia](#), §§ 253-254, Съдът констатира, че кумулативният ефект от изтощение, причинено от продължителни трансфери в затвори - при лоши условия и с по-малко от осем часа почивка, повтарящи се в продължение на четири дни в седмицата в продължение на повече от четири месеца - сериозно подкопава способността на жалбоподателя да следи производство, да дава становища, да води бележки и да инструктира адвокатите си. При тези обстоятелства и предвид факта, че исканията на жалбоподателя за график на заседанията с по-ниска интензивност, не са били взети предвид в достатъчна степен, Съдът счита, че той не е получил адекватни възможности за подготовка на защитата си, което е подкопало изискванията на справедлив процес и равнопоставеността между страните, в разрез с изискванията на

член 6 §§ 1 и 3 (b) от Конвенцията.

432. Възможностите, които трябва да бъдат предоставени на обвиняемия, са ограничени до тези, които спомагат или могат да спомогнат в подготовката на защитата му ([Padin Gestoso v. Spain](#) (dec.); [Mayzit v. Russia](#), § 79).

433. Гаранциите на член 6 § 3 (б) имат още значение за достъпа на обвиняемия до материалите и разкриването на доказателствата и в този контекст те се припокриват с принципите на равнопоставеност на страните и за състезателен процес съгласно член 6 § 1 ([Rowe and Davis v. the United Kingdom](#) [GC], § 59; [Leas v. Estonia](#), § 76).¹ Не е необходимо обвиняемият да има пряк достъп до материалите по делото, ако е бил информиран за тях от своите представители ([Kremzow v. Austria](#), § 52). Ограниченият достъп на обвиняемия до кориците на делото обаче не трябва да възпрепятства запознаването му преди процеса с доказателствата срещу него и предоставянето на възможност да ги коментира чрез своя адвокат с устни становища ([Öcalan v. Turkey](#) [GC], § 140).

434. Когато на обвиняемия е разрешено да се защитава сам, лишаването му от достъп до делото представлява нарушение на правото на защита ([Foucher v. France](#), §§ 33-36).

435. За да се улесни работата на защитата, обвиняемият не трябва да бъде възпрепятстван да получава копия на съответните документи по делото и да съставя и използва бележки ([Rasmussen v. Poland](#), §§ 48-49; [Moiseyev v. Russia](#), §§ 213-218; [Matyjek v. Poland](#), § 59; [Seleznev v. Russia](#), §§ 64-69).

436. „Възможностите“, предоставяни на обвиняем, включват консултация с неговия адвокат ([Campbell and Fell v. the United Kingdom](#), § 99; [Goddi v. Italy](#), § 31). Възможността за обвиняемия да се консултира със своя защитник е от основно значение за подготовката на защитата му ([Bonzi v. Switzerland](#), решение на Комисията; [Can v. Austria](#), решение на Комисията, § 52). Затова възниква въпрос по член 6 § 3 (б) дали поставянето на обвиняем в стъклена кабина по време на заседание възпрепятства ефективната му консултация с адвокат ([Yaroslav Belousov v. Russia](#), §§ 148-153).

437. Член 6 § 3 (б) се припокрива с правото на правна помощ от член 6 § 3 (в) от Конвенцията ([Lanz v. Austria](#), §§ 50-53; [Öcalan v. Turkey](#) [GC], § 148; [Trepashkin v. Russia \(no. 2\)](#), §§ 159-168).²

3. Право да се защитава лично или да ползва правна помощ (член 6 § 3 (в))

¹ Вж. Раздел [Ефективно участие в производството и Равни права на страните и състезателно производство](#).

² Вж. Радел [Право да се защитава лично или да ползва правна помощ \(член 6 § 3 \(в\)\)](#).

Член 6 § 3 (в) от Конвенцията

“3. Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, има следните минимални права:

...

в) да се защитава лично или да ползва адвокат по свой избор; ако не разполага със средства за заплащане на адвокат, да му бъде предоставена безплатно служебна защита, когато интересите на правосъдието го изискват;”

Ключови думи в HUDOC

Обвинен в престъпление (6-3) - Право на защита (6-3)

Лична защита (6-3-в) - Защита с правна помощ (6-3-в) - Правна помощ по свой избор (6-3-в) - Недостатъчни средства (6-3-в) - Безплатна правна помощ (6-3-в) – Изискван от интересите на правосъдието (6-3-в)

438. Член 6 § 3 (в) обхваща конкретни аспекти на правото на справедлив процес по смисъла на член 6 § 1 ([Dvorski v. Croatia](#) [GC], § 76; [Correia de Matos v. Portugal](#) (dec.); [Foucher v. France](#), § 30). Този подпараграф гарантира, че производството срещу обвиняемия няма да се проведе без адекватно представяне на делото за целите на защитата ([Pakelli v. Germany](#), доклад на Комисията, § 84). Състои се от три отделни права: да се защитава лично, да се защитава чрез правна помощ по свой избор и при определени условия да получава безплатна правна помощ ([Pakelli v. Germany](#), § 31).

а. Приложно поле

439. Всяко лице, срещу което е повдигнато наказателно обвинение, трябва да бъде защитено от член 6 § 3 (в) на всеки етап от производството ([Imbrioscia v. Switzerland](#), § 37). Така тази защита може да стане релевантна дори преди дадено дело да бъде внесено в съда, ако и доколкото справедливостта на съдебния процес би могла да бъде сериозно засегната от неспазване на разпоредбите на член 6 на досъдебната фаза ([Öcalan v. Turkey](#) [GC], § 131; [Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 253; [Magee v. the United Kingdom](#), § 41).

440. Докато член 6 § 3 (б) е обвързан със съображения, свързани с подготовката на процеса, член 6 § 3 (в) дава на обвиняемия по-общо право на помощ и подкрепа от адвокат през цялото производство ([Can v. Austria](#), доклад на Комисията, § 54). Независимо от това, начинът, по който член 6 § 3 (в) ще се прилага във фазата на досъдебното производство (по време на предварителното разследване), зависи от особеностите на въпросното производство и от обстоятелствата по делото ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 253; [Brennan v. the United Kingdom](#), § 45; [Berliński v. Poland](#), § 75).

441. Аналогично, начинът, по който член 6 § 3 (в) трябва да се прилага по отношение

на въззивните или касационните инстанции, зависи от особеностите на съответното производство ([Meftah and Others v. France](#) [GC], § 41). Трябва да се вземе предвид цялото производство, проведено по вътрешния правен ред, както и ролята на въззивната или касационната инстанция по него ([ibid.](#); [Monnell and Morris v. the United Kingdom](#), § 56). Необходимо е да се разгледат въпроси като естеството на процедурата за допускане до обжалване и нейното значение в контекста на наказателното производство като цяло, обхвата на правомощията на въззивния съд и начина, по който интересите са били действително представени и защитени пред последния ([ibid.](#)).

б. Право на лична защита

442. Предмета и целта на член 6 от Конвенцията взети като цяло показват, че лице, обвинено в престъпление, има право да участва в съдебните заседания ([Zana v. Turkey](#) [GC], § 68; [Monnell and Morris v. the United Kingdom](#), § 58).¹ В тясна връзка с това право член 6 § 3 (в) предлага на обвиняемия възможността да се защитава лично. Затова обикновено няма да е в противоречие с изискванията на член 6, ако обвиняемият се представлява сам в съответствие със собствената си воля, освен ако интересите на правосъдието не изискват друго ([Galstyan v. Armenia](#), § 91).

443. Член 6 §§ 1 и 3 (в) не дават непременно на обвиняемия правото да решава начина, по който ще се предостави защитата на лицето ([Correia de Matos v. Portugal](#) (dec.)). Изборът между две алтернативи, споменати в член 6 § 3 (в), а именно, правото на жалбоподателя да се защитава лично или да бъде представляван от адвокат по свой избор или при определени обстоятелства от назначен от съда адвокат, принципно зависи от приложимото вътрешно законодателство или съдебни правила. Вземайки това решение, държавите-членки се ползват от свобода на преценка, макар и ограничена ([Correia de Matos v. Portugal](#) [GC], § 122).

444. Предвид тези принципи, Съдът първо проверява дали са предоставени релевантни и достатъчни основания за законодателния избор, приложен в конкретния случай. Второ, дори да са били предоставени релевантни и достатъчни основания, все пак е необходимо да се проучи, в контекста на цялостната оценка на справедливостта на наказателното производство, дали националните съдилища, прилагайки обжалваното правило, също са предоставили релевантни и достатъчно основания за своите решения. Във връзка с последното, ще бъде уместно да се прецени дали на обвиняем е бил предоставена възможност на практика да участва ефективно в своя процес ([ibid.](#), § 143).

445. В [Correia de Matos v. Portugal](#) [GC] (§§ 144-169) Съдът взема предвид като цяло процесуалния контекст, в който се прилага изискването за задължително представителство, включително дали обвиняемият е останал в състояние да се намесва

¹ Вж. Раздел [Право на устно изслушване и лично участие в заседанията](#).

лично в производството. Освен това отчита свободата на преценка, с която се ползва държавата, и приема, че причините за въпросния избор на законодателя са били едновременно релевантни и достатъчни. Тъй като освен това няма основание, на което да се установи, че наказателното производство срещу жалбоподателя е несправедливо, Съдът стига до заключението, че не е налице нарушение на член 6 §§ 1 и 3 (с) от Конвенцията.

446. Освен това, когато обвиняемият реши да се защитава лично, той съзнателно се отказва от правото си да бъде подпомаган от адвокат и се счита, че е длъжен да прояви старание в начина, по който провежда защитата си ([Melin v. France](#), § 25). По-конкретно, концепцията за правото на защита на лицата, обвинени в извършване на престъпление би се разширила прекалено, ако се приеме, че те не могат да бъдат преследвани, когато при упражняването на това право, те съзнателно предизвикват неверни подозрения за наказуемо поведение по отношение на свидетел или друго лице, участващо в наказателното производство ([Brandstetter v. Austria](#), § 52). Самата възможност обвиняемо лице да бъде впоследствие преследвано поради твърдения, направени в негова защита, не може да се счита за нарушаване на правата му по член 6 § 3 (с). Положението може да е различно, ако вследствие на неправомерно тежко в това отношение национално законодателство или практика, рискът от последващо наказателно преследване е такъв, че обвиняемият наистина бива възпрепятстван да упражнява свободно своите права на защита ([ibid.](#), § 53).

в. Правна помощ

і. Достъп до адвокат

а. Обхват на правото

447. Правото на всеки обвинен в престъпление да бъде ефективно защитен от адвокат е една от основните характеристики на справедливия процес ([Salduz v. Turkey](#) [GC], § 51; [Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 255; [Simeonovi v. Bulgaria](#) [GC], § 112; [Beuze v. Belgium](#) [GC], § 123). По правило на заподозрян трябва да бъде предоставен достъп до правна помощ от момента, в който има „наказателно обвинение“ срещу него или нея по автономния смисъл на Конвенцията ([Simeonovi v. Bulgaria](#) [GC], § 110).¹ Във връзка с това Съдът подчертава, че дадено лице придобива качество на заподозрян, съпътствано с гаранциите по член 6, не когато официално му бъде дадено това качество, а когато националните власти имат правдоподобни причини да подозират участие на съответното лице в престъпление ([Truten v. Ukraine](#), § 66; [Knox v. Italy](#), § 152; за разлика [Bandaletov v. Ukraine](#), §§ 61-66, относно доброволни изявления, направени от жалбоподател в качеството свидетел; и [Sršen v. Croatia](#) (dec), §§ 43-45, относно

¹ Вж. Раздел [Общи принципи](#).

получаване на рутинна информация, включително вземане на кръвни проби, от участниците в пътно произшествие).

448. Така, например, правото на достъп до адвокат възниква не само когато дадено лице е задържано или разпитвано от полицията ([Simeonovi v. Bulgaria](#) [GC], § 111; [Sîrghi v. Romania](#), § 44;), но може да бъде от значение и по време на процесуални действия, като такива по разпознаване, следствен експеримент и проверки на място ([İbrahim Öztürk v. Turkey](#), §§ 48-49; [Türk v. Turkey](#), § 47; [Mehmet Duman v. Turkey](#), § 41) както и операции по претърсване и изземване ([Ayetullah Ay v. Turkey](#), §§ 135 и 163). Освен това правото на обвиняемия да участва ефективно в наказателен процес включва като цяло не само правото да присъства, но и правото да получи правна помощ, ако е необходимо ([Lagerblom v. Sweden](#), § 49; [Galstyan v. Armenia](#), § 89). По същата причина, присъствието на адвоката на жалбоподателя само по себе си не може да компенсира отсъствието на обвиняемия ([Zana v. Turkey](#) [GC], § 72).

449. В [Beuze v. Belgium](#) [GC] (§§ 125-130), опирайки се на предходна практика, Съдът обяснява, че целите, преследвани от правото на достъп до адвокат, включват следното: предотвратяване на съдебна грешка и най-вече изпълнение на целите на член 6, по-специално равнопоставеност между органите на разследването и обвинението, и обвиняемия; противовес на уязвимостта на заподозрените, задържани от полицията; основна защита срещу принуда и малтретиране на заподозрени от полицията; осигуряване зачитане правото на обвиняемия да не се самоинкриминира и да запази мълчание, което - точно като правото на достъп до адвокат - може да бъде гарантирано само ако той или тя е надлежно уведомен за тези си права. В тази връзка, незабавният достъп до адвокат, който може да разясни на лицето какви са процесуалните му/ ѝ права, вероятно ще предотврати несправедливост, произтичаща от липсата на подходяща информация относно правата.

450. В [Beuze](#) (§§ 133-134) Съдът също така разглежда съдържанието на правото на достъп до адвокат. Разграничава две минимални изисквания: (1) правото на контакт и консултация с адвокат преди разпит, което също включва правото да дава поверителни указания на адвоката и (2) физическо присъствие на адвоката на първоначалния полицейски разпит и всякакви допълнителни разпити по време на досъдебно производство. Такова присъствие трябва да осигури ефективна и практична правна помощ.

451. Във връзка с последното минимално изискване следва да се отбележи, че в [Soytemiz v. Turkey](#) (§§ 44-46, 27) Съдът подчертава, че правото да бъде подпомаган от адвокат изисква не само правото на адвоката да присъства, но и че му е позволено да помага активно на заподозрения по време на, *inter alia*, разпита от полицията, да се намесва, за да гарантира зачитане правата на заподозрения. Правото на помощ от

адвокат се прилага през цялото време и до края на разпита от полицията, включително когато дадените обяснения бъдат прочетени и заподозрения бъде помолен да ги потвърди и подпише, тъй като помощта на адвоката е еднакво важна в този момент от разпита. По този начин полицията по принцип е задължена да се въздържа от или да отложи разпит в случай, че заподозрян се е позовал на правото да бъде подпомаган от адвокат по време на разпита, докато не се осигури присъствието на адвокат, който да е в състояние да помогне на заподозрения. Същите съображения важат и в случай, че адвокатът трябва - или е помолен да напусне - преди края на разпита на полицията и преди прочитането и подписването на дадените обяснения.

452. В [Doyle v. Ireland](#) на жалбоподателя е било позволено да бъде представляван от адвокат, но неговия адвокат не е бил допуснат до полицейския разпит в резултат на съответната полицейска практика, прилагана по това време. Съдът не установява нарушение на член 6 §§ 1 и 3 (в) от Конвенцията. Счита, че въпреки оспорваното ограничение на правото на жалбоподателя на достъп до адвокат по време на полицейския разпит, цялостната справедливост на производството не е била безвъзвратно накърнена. По-специално акцентира върху следните факти: жалбоподателят е имал възможност да се консултира със своя адвокат; не е бил в особено уязвимо положение; успял е да оспори допустимостта на доказателствата и да се противопостави на тяхното използване; обстоятелствата по делото са били разгледани обширно от националните съдилища; присъдата на жалбоподателя е била подкрепена със значителни независими доказателства; съдията по делото е дал подходящи указания на съдебните заседатели; солидни съображения от обществен интерес оправдават наказателното преследване на жалбоподателя; и е имало важни процесуални гаранции, а именно всички разпити в полицията са записани на видео и предоставени на съдиите и съдебните заседатели и, макар и да не е присъствал физически, адвокатът на жалбоподателя е имал възможността, от която се е възползвал, да прекъсне разпита за допълнително консултиране със своя клиент.

453. Освен това в [Beuze v. Belgium](#) [GC], (§ 135) Съдът посочва като пример, че в зависимост от конкретните обстоятелства във всеки случай и съответната правна система, следните ограничения също могат да подкопаят справедливостта на производството: (1) отказ или трудности, с които се сблъсква адвокат при търсене на достъп до материалите по делото на най-ранните етапи от наказателното производство или по време на досъдебното следствие, и (2) неучастието на адвоката в следствените действия, като напр. разпознаване или следствени експерименти.

454. В допълнение, Съдът посочва, че трябва да се вземе предвид, за всеки отделен случай, при оценка на цялостната справедливост на производството, целия набор от услуги, специално свързани с правната помощ: обсъждане на делото, организация на защитата, събиране на оневиняващи доказателства, подготовка за разпит,

психологическа подкрепа за обвиняем и проверка на условията на задържане ([Ibid.](#), § 136).

455. Правото на процесуално представителство не зависи от присъствието на обвиняемия ([Van Geysseghem v. Belgium](#) [GC], § 34; [Campbell and Fell v. the United Kingdom](#), § 99; [Poitrimol v. France](#), § 34). Фактът, че подсъдимият, въпреки че е бил призован редовно, не се явява, не може - дори при липса на извинителна причина - да оправдае лишаването му от правото му да бъде защитаван от адвокат ([Van Geysseghem v. Belgium](#) [GC], § 34; [Pelladoah v. the Netherlands](#), § 40; [Krombach v. France](#), § 89; [Galstyan v. Armenia](#), § 89). Въпреки че законодателят трябва да може да обезкуражава неоправданото неявяване в съдебно заседание, той не може да го наказва като създава изключения от правото на правна помощ. Легитимното изискване подсъдимите да присъстват на съдебните заседания може да бъде изпълнено и с други средства освен лишаване от правото на защита ([Tolmachev v. Estonia](#), § 48). Така възниква въпрос съгласно член 6 § 3 (в), когато защитникът на жалбоподателя не е в състояние да проведе защитата в отсъствие на жалбоподателя в съдебно заседание пред съответния съд, включително въззивен съд ([Lala v. the Netherlands](#), §§ 30-35; [Tolmachev v. Estonia](#), §§ 51-57).

456. За да бъде правото на правна помощ практично и ефективно, а не само теоретично, упражняването му не трябва да зависи от изпълнението на ненужно формалистични условия: съдилищата трябва да гарантират справедливостта на процеса и съответно адвокатът, който присъства на съдебния процес с очевидната цел да защити обвиняемия в негово отсъствие, трябва да има възможност да го направи ([Van Geysseghem v. Belgium](#) [GC], § 33; [Pelladoah v. the Netherlands](#), § 41).

В Ограничения в ранния достъп до адвокат

457. Своевременният достъп до адвокат представлява важен противовес на уязвимостта на заподозрените, задържани от полицията, осигурява основна защита срещу принуда и малтретиране на заподозрени от полицията и допринася за предотвратяване на съдебни грешки и за изпълнение на целите на Член 6, по-специално равнопоставеност между органите на разследването или обвинението, и обвиняемия ([Salduz v. Turkey](#) [GC], §§ 53-54; [Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 255; [Simeonovi v. Bulgaria](#) [GC], § 112).

458. Възможно е обаче достъпът до правна консултация да бъде забавен по изключение. Дали такова ограничаване на достъпа до адвокат е съвместимо с правото на справедлив процес се оценява на два етапа. На първия етап Съдът преценява дали е имало убедителни причини за ограничението. След това претегля вредите, нанесени на правата на защита от ограничението по делото. С други думи, Съдът трябва да проучи

въздействието на ограничението върху цялостната справедливост на производството и да реши дали то е било справедливо като цяло ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 257).

459. Съдът обяснява, че критерият за убедителни причини е строг. Като се има предвид основният характер и значението на ранния достъп до правна консултация, по-специално при първия разпит на заподозрения, ограниченията на достъпа до правна консултация са разрешени само при изключителни обстоятелства, трябва да имат временен характер и да се основават на индивидуална оценка на конкретните обстоятелства по делото. Когато се преценява дали са били наведени убедителни причини, от значение е дали решението за ограничаване на правната помощ е имало основание във вътрешното законодателство и дали обхватът и съдържанието на допустимите ограничения са били достатъчно добре регламентирани от закона, за да насочват вземането на оперативни решения от отговорните за прилагането им ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 258).

460. Такива убедителни причини ще съществуват, например, когато е демонстрирано красноречиво, че е имало спешна необходимост да се избегнат сериозни неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност в даден случай. При такива обстоятелства е налице неминуемо задължение на властите да защитят правата на потенциални или действителни жертви съгласно членове 2, 3 и 5 § 1 от Конвенцията, по-специално ([ibid.](#), § 259; [Simeonovi v. Bulgaria](#) [GC], § 117). От друга страна, общият риск от изтичане на информация не може да представлява убедителни причини, оправдаващи ограничението на достъпа до адвокат ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 259) убедителни причини не могат да съществуват и когато ограничаването на достъпа до адвокат е в резултат от административна практика на властите ([Simeonovi v. Bulgaria](#) [GC], § 130).

461. В [Beuze v. Belgium](#) [GC] (§§ 142-144 и 160-165), Съдът обяснява, че общо и задължително (в този случай законово) ограничение на достъпа до адвокат по време на първия разпит не може да се превърне в убедителна причина: такова ограничение не премахва необходимостта националните органи да установят чрез конкретно лице и оценка на конкретен случай, дали има някакви убедителни причини. Във всички случаи правителството носи тежестта да докаже съществуването на убедителни причини за ограничаване на достъпа до адвокат.

462. Липсата на убедителни причини обаче сама по себе си не води до констатация за нарушение на член 6 от Конвенцията. При преценката дали е налице нарушение на правото на справедлив процес, е необходимо да се разгледа производството в цялост, а правата по член 6 § 3 - като специфични аспекти на цялостното право на справедлив процес, а не като цели сами по себе си ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 262; [Simeonovi v. Bulgaria](#) [GC], § 118).

463. По-специално, когато се установи, че са били установени убедителни причини, трябва да се извърши цялостна оценка на производството, за да се определи дали то е било „справедливо“ за целите на член 6 § 1. Когато, от друга страна, няма убедителни причини за ограничаване на достъпа до правна консултация, Съдът прилага много строг подход при своята оценка на справедливостта. Неспособността на правителството-ответник да наведе убедителни причини натежава сериозно при оценката на цялостната справедливост на процеса и може да наклони баланса в полза на констатирането на нарушение на член 6 §§ 1 и 3 (с). В такъв случай правителството ще трябва да демонстрира убедително защо, по изключение и при специфичните обстоятелства по делото, цялостната справедливост на съдебния процес не е безвъзвратно засегната от ограничението на достъпа до правна консултация ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], §§ 264-265; [Dimitar Mitev v. Bulgaria](#), § 71). Съдът няма задължение да проверява служебно дали съществуват убедителни причини по конкретно дело ([Rodionov v. Russia](#), § 161).

464. В този контекст Съдът взема предвид и привилегията срещу самоинкриминиране и задължението на властите да информират жалбоподателя за тези права ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], §§ 266-273).¹ Когато достъпът до адвокат е бил забавен и когато заподозреният не е бил уведомен за правото на правна помощ, привилегията срещу самоинкриминиране или правото да запази мълчание, за правителството ще бъде още по-трудно да демонстрира, че производството е било справедливо като цяло ([Beuze v. Belgium](#) [GC], § 146). Трябва също да се отбележи, че въпрос от гледна точка на привилегията срещу самоинкриминиране възниква не само в случай на действителни признания или директно инкриминиращи коментари, но и във връзка с изказвания, които могат да се считат за „съществено засягащи“ позицията на обвиняемия ([ibid.](#), § 178).

465. В [Beuze v. Belgium](#) [GC] (§§ 144, 160-165) Съдът потвърждава, че двуетапният тест, както е разработен в [Ibrahim and Others](#), се прилага и към общи и задължителни (в този случай законови) ограничения. При такива обстоятелства обаче Съдът прилага много строг подход при своята оценка на справедливостта и липсата на убедителни причини натежава много в баланса, който по този начин може да се наклони към установяване на нарушение на член 6 §§ 1 и 3 (в) от Конвенцията.

466. При оценка на производството като цяло, трябва да се има предвид, когато е подходящо, следния неизчерпателен списък от фактори ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 274; [Beuze v. Belgium](#) [GC], § 150; [Sitnevskiy and Chaykovskiy v. Ukraine](#), §§ 78-80):

- Дали жалбоподателят е бил особено уязвим, например поради възрастта или

¹ Вж. Раздел [Право да се запази мълчание и привилегия срещу самоинкриминиране](#).

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

умствените си способности;

- Правната рамка, регулираща досъдебното производство и допустимостта на доказателствата в съдебния процес, както и дали е била спазена; когато е било приложено правило за изключване, е особено малко вероятно производството като цяло да бъде намерено за несправедливо;

- Дали жалбоподателят е имал възможност да оспори автентичността на доказателствата и иска тяхното изключване.

- Качеството на доказателствата и дали обстоятелствата, при които са получени, поставят под съмнение тяхната надеждност или точност, като се вземе предвид степента и естеството на някаква принуда;

- Когато доказателствата са получени неправомерно, въпросната неправомерност и, когато произтича от нарушение на друг член на Конвенцията, естеството на установеното нарушение;

- В случай на изказване, неговото естество и дали е било незабавно оттеглено или променено;

- Как са използвани доказателствата и по-специално дали доказателствата са неразделна или значителна част от доказателствената съвкупност, на която се основава присъдата, и тежестта на другите доказателства по делото; (вж. още [Brus v. Belgium](#),* §§ 34-36, в което Съдът не приема, че позоваването на общата достатъчност на доказателствата за осъждането може да замени цялостната оценка на справедливостта, свързана с неоправдано ограничаване на правото на ранен достъп до адвокат);

- дали оценката на вината е била направена от професионални или съдебни заседатели, а в случая с последните - съдържанието на дадените на съдебните заседатели указания;

- Тежестта на обществения интерес върху разследването и наказанието за конкретното, разглеждано престъпление;

- Други съответни процесуални гаранции, предоставени от националното законодателство и практика.

X- Отказ от правото на достъп до адвокат

467. Всеки предполагаем отказ от право на достъп до адвокат трябва да отговаря на стандарта „информиран и интелигентен отказ“ в практиката на Съда ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 272; [Pishchalnikov v. Russia](#), § 77).¹ При прилагането на този стандарт се подразбира, че заподозрените трябва да са запознати със своите права, включително правото на достъп до адвокат ([Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], § 272; [Rodionov v. Russia](#), § 151). Допълнителни гаранции са необходими, когато обвиняемият поиска адвокат, защото ако обвиняемият няма адвокат, вероятността да бъде запознат с правата си намалява, а като следствие, намалява и вероятността тези

¹ Вж. Раздел [Общи съображения по член 6 в неговия наказателно-правен аспект](#).

права да бъдат спазени ([Pishchalnikov v. Russia](#), § 78).

468. Не може да се счита, че заподозрян е направил отказ от правото си на правна помощ, ако не е получил информация за това право незабавно след ареста ([Simeonovi v. Bulgaria](#) [GC], § 118). Подобно, в контекста на процесуални действия, предприети без съответни процесуални гаранции, отказът от правото на адвокат чрез подписване на предварително отпечатана фраза „Не е поискан адвокат“ има съмнителна стойност за целите на демонстриране на недвусмисления характер на отказа от страна на жалбоподателя ([Bozkaya v. Turkey](#), § 48; [Rodionov v. Russia](#), § 155; за разлика [Sklyar v. Russia](#), §§ 22-25, където жалбоподателят е направил явен отказ от правото си на адвокат според запис). Евентуален по-ранен отказ, дори ако е валидно направен, няма да се счита за валиден, ако впоследствие жалбоподателят изрично поиска достъп до адвокат ([Artur Parkhomenko v. Ukraine](#), § 81). Освен това, ако жалбоподателят е бил подложен на нечовешко и унижително отношение от страна на полицията, не може да се счита, че при такива обстоятелства той действително се е отказал от правото си на достъп до адвокат ([Turbylev v. Russia](#), § 96).

469. В по-общ план Съдът обяснява, че се отнася с внимание към доказателствената стойност на документите, подписани по време на полицейското задържане. Обаче подчертава, че както при много други гаранции съгласно член 6 от Конвенцията, тези подписи не са самоцел и те трябва да бъдат разглеждани в светлината на всички обстоятелства по случая. Освен това използването на отпечатана формула за отказ може да представлява предизвикателство при установяване дали текстът действително изразява свободното и информирано решение на обвиняемия да се откаже от правото си да бъде подпомаган от адвокат ([Akdağ v. Turkey](#), § 54).

470. Във всеки случай на първо място е задължението на съда, разглеждащ делото, да установи по убедителен начин дали признанията и отказите от правна помощ на жалбоподателя са били доброволни. Всеки недостатък по отношение на признанията и отказа трябва да бъде отстранен, за да може производството като цяло да се счита за справедливо. Непроучването на обстоятелствата около отказа на жалбоподателя би било равносилно на лишаването на жалбоподателя от възможността ситуацията да бъде поправена, което противоречи на изискванията на Конвенцията ([Türk v. Turkey](#), §§ 53-54; [Rodionov v. Russia](#), § 167).

471. Когато обаче отказът от правото на достъп до адвокат удовлетворява стандарта „информиран и интелигентен отказ“ от практиката на Съда, няма да има основания за съмнения в цялостната справедливост на наказателното производство срещу жалбоподателя ([Šarkienė v. Lithuania](#) (dec), § 38; [Sklyar v. Russia](#), § 26).

ii. Право на избор на адвокат

472. Лице, обвинено в престъпление, което не желае да се защитава лично, трябва да може да прибегне до правна помощ по свой избор в началните етапи на производството. Това произтича от самата формулировка на член 6 § 3 (в), който гарантира, че „Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, има следните минимални права: ... да се защитава ... да ползва адвокат по свой избор ...”, и е общопризнат в международните стандарти за правата на човека като механизъм за осигуряване на ефективна защита на обвиняемия ([Dvorski v. Croatia](#) [GC], § 78; [Martin v. Estonia](#), §§ 90-93).

473. Правото на всеки обвинен в престъпление да бъде защитен от адвокат по негов избор обаче не е абсолютно ([Meftah and Others v. France](#) [GC], § 45; [Dvorski v. Croatia](#) [GC], § 79). Въпреки че, като общо правило, изборът на адвокат от обвиняемия трябва да се зачита ([Lagerblom v. Sweden](#), § 54), националните съдилища могат да отменят избора на това лице, когато има подходящи и достатъчни основания да се приеме, че това е необходимо в интерес на правосъдието ([Meftah and Others v. France](#) [GC], § 45; [Dvorski v. Croatia](#) [GC], § 79 [Croissant v. Germany](#), § 29). Например, специалният характер на производството, разглеждан като цяло, може да оправдае предоставянето на монопол единствено специална категория адвокати да могат да пледират пред съда ([Meftah and Others v. France](#) [GC], § 47). От друга страна, фактът, че производството се провежда задочно, сам по себе си не оправдава назначаването на служебен защитник, пред осигуряването на правото на защита от адвокат по избор ([Lobzhanidze and Peradze v. Georgia](#), §§ 83-91).

474. В този контекст Съдът приема, че за разлика от случаите, свързани с отказ на достъп до адвокат, където се прилага тестът за „убедителни причини“, по-заниженото изискване за „подходящи и достатъчни“ причини трябва да се прилага в ситуации, повдигащи по-малко сериозния въпрос за „отказ от избор“. В такива случаи задачата на Съда ще бъде да прецени дали, в светлината на производството като цяло, правото на защита е било „засегнато неблагоприятно“ до такава степен, че да подкопае цялостната справедливост ([Dvorski v. Croatia](#) [GC], § 81).

475. По-специално, като първа стъпка, Съдът преценява дали е доказано, че е имало подходящи и достатъчни основания за несъобразяване с или възпрепятстване на желанието на подсъдимия по отношение на избора му на представител. Когато няма такива причини, Съдът пристъпва към оценка на цялостната справедливост на наказателното производство. При извършването на своята оценка Съдът може да вземе предвид различни фактори, включително естеството на производството и прилагането на определени професионални изисквания; обстоятелствата около определянето на адвокат и съществуването на възможности да се оспори това; ефективността на помощта на адвоката; дали е била спазена привилегията на обвиняемия срещу самоинкриминиране; възрастта на обвиняемия; дали първоинстанционният съд използва обяснения, дадени от

обвиняемия на разпити, проведени през разглеждания период; възможността, предоставена на обвиняемия да оспори автентичността на доказателствата и да иска тяхното изключване; дали такива изявления представляват съществен елемент, на който се основава присъдата; и тежестта на други доказателства по делото ([ibid.](#), § 82; вж. обаче, [Stevan Petrović v. Serbia](#), §§ 171-172, когато жалбоподателят не успява да обоснове оплакването си как ограничението на достъпа до адвокат по негов избор е повлияло на цялостната справедливост на производството).

г. Правна помощ

476. Третото и последно право, обхванато от член 6 § 3 (в), правото на правна помощ, е предмет на две условия, които трябва да се разглеждат кумулативно ([Quaranta v. Switzerland](#), § 27).

477. Първо, обвиняемият трябва да докаже, че му липсват достатъчно средства за плащане за правна помощ ([Caresana v. the United Kingdom](#) (dec.)). Не е необходимо обаче да го прави „извън всяко съмнение“; достатъчно е да има „някои индикации“, че това е така или, с други думи, да може да се установи „липса на ясни индикации за противното“ ([Pakelli v. Germany](#), доклад на Комисията, § 34; [Tsonyo Tsonev v. Bulgaria \(no. 2\)](#), § 39). Във всеки случай Съдът не може да замести националните съдилища, за да оцени финансовото състояние на жалбоподателя към конкретния момент, а вместо това трябва да направи преглед дали тези съдилища, упражнявайки правомощията си за преценка при оценка на доказателствата, са действали в съответствие с член 6 § 1 ([R.D. v. Poland](#), § 45).

478. Второ, договарящите страни са задължени да предоставят правна помощ само „когато интересите на правосъдието изискват това“ ([Quaranta v. Switzerland](#), § 27). Това трябва да се прецени като се вземат предвид фактите по делото като цяло, включително, но не само ситуацията към момента на произнасяне на решението по молбата за правна помощ, но и тази в момента, в който националният съд се произнася по същество на делото ([Granger v. the United Kingdom](#), § 46).

479. При определяне на това дали интересите на правосъдието изискват на обвиняемия да бъде осигурено безплатно процесуално представителство, Съдът взема предвид различни критерии, включително тежестта на престъплението и тежестта на наказанието, което го грози. По принцип когато е възможно наказание лишаване от свобода, интересите на правосъдието изискват обвиняемият да бъде представляван от адвокат ([Benham v. the United Kingdom](#) [GC], § 61; [Quaranta v. Switzerland](#), § 33; [Zdravko Stanev v. Bulgaria](#), § 38).

480. Като допълнително условие на теста за „необходимо за интересите на

правосъдието“ Съдът разглежда сложността на делото ([Quaranta v. Switzerland](#), § 34; [Pham Hoang v. France](#), § 40; [Twalib v. Greece](#), § 53), както и личната ситуация на обвиняемия ([Zdravko Stanev v. Bulgaria](#), § 38). Последното изискване се разглежда особено по отношение на способността на конкретния обвиняем да представи делото си - например поради непознаване на езика, използван в съда и/или конкретната правна система - ако не му е била предоставена правна помощ ([Quaranta v. Switzerland](#), § 35; [Twalib v. Greece](#), § 53).

481. Когато се прилага изискването за „интереси на правосъдието“, тестът не е дали липсата на правна помощ е причинила „действителна вреда“ на представянето на защитата, а по-малко строга: дали изглежда „правдоподобно при конкретните обстоятелства“, че адвокатът би бил от помощ ([Artico v. Italy](#), §§ 34-35; [Alimena v. Italy](#), § 20).

482. Правото на правна помощ е от значение и за производството по обжалване ([Shekhov v. Russia](#), § 46; [Volkov and Adamskiy v. Russia](#), §§ 56-61). В този контекст, при определяне дали е необходима правна помощ, Съдът взема предвид по-специално три фактора: (а) широтата на правомощията на въззивната инстанция; б) сериозността на обвиненията срещу жалбоподателите; и (в) тежестта на присъдата, която ги грози ([Mikhaylova v. Russia](#), § 80).

483. Независимо от важността на отношенията на доверие между адвокат и клиент, правото на защита от адвокат „по избор“ задължително подлежи на определени ограничения по отношение на безплатната правна помощ. Например, когато се назначава защитник, съдилищата трябва да вземат предвид желанията на обвиняемия, но те могат да бъдат отменени, когато има подходящи и достатъчни основания да се приеме, че това е необходимо в интерес на правосъдието ([Croissant v. Germany](#), § 29; [Lagerblom v. Sweden](#), § 54). По подобен начин член 6 § 3 (в) не може да се тълкува като осигуряване на правото да бъде заменен служебният защитник (*ibid.*, § 55). Освен това, за интересите на правосъдието не може да се приеме, че да изисква автоматично предоставяне на правна помощ, когато осъдено лице, без обективна вероятност за успех, желае да обжалва, след като е получило справедлив съдебен процес на първа инстанция в съответствие с член 6 ([Monnell and Morris v. the United Kingdom](#), § 67).

е. Практическа и ефективна правна помощ

і. Поверителна информация с адвокат

484. Правото на ефективна правна помощ включва, *inter alia*, правото на обвиняемия да комуникира със своя адвокат насаме. Само при изключителни обстоятелства държавата може да ограничи конфиденциалния контакт между задържано лице и неговия защитник ([Sakhnovskiy v. Russia](#) [GC], § 102). Ако адвокатът не може да се

консултира с клиента си и да получи поверителни инструкции от него без наблюдение, неговата помощ губи голяма част от полезността си ([S. v. Switzerland](#), § 48; [Brennan v. the United Kingdom](#), § 58). Всяко ограничение на отношенията между клиенти и адвокати, независимо дали е присъщо или изрично, не бива да осуетява ефективната правна помощ, на която има право да обвиняемият ([Sakhnovskiy v. Russia](#) [GC], § 102).

485. Примери за такива ограничения включват подслушване на телефонни разговори между обвиняем и неговия адвокат ([Zagaria v. Italy](#), § 36); фрапантно ограничаване на броя и продължителността на посещенията на адвокатите при обвиняемите ([Öcalan v. Turkey](#) [GC], § 135); липса на поверителност при видеоконференция ([Sakhnovskiy v. Russia](#) [GC], § 104; [Gorbunov and Gorbachev v. Russia](#), § 37); наблюдение по време на разпитите от прокуратурата ([Rybacki v. Poland](#), § 58); наблюдение от страна на разследващия съдия за контактите на задържания със защитника му ([Lanz v. Austria](#), § 52); надзор над комуникацията между обвиняемия и адвоката му в съдебната зала ([Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia](#), §§ 642-647) и невъзможност за свободна комуникация с адвокат поради заплахата от санкция ([M v. the Netherlands](#), § 92).

486. Ограничения могат да бъдат наложени на правото на обвиняемия да комуникира със своя адвокат извън изслушването на трето лице, ако съществува основателна причина, но такова ограничение не трябва да лишава обвиняемия от справедливо изслушване ([Öcalan v. Turkey](#) [GC], § 133). „Добра причина“ в този контекст трябва да е някоя от „убедителните причини“, оправдаващи такова ограничение ([Moroz v. Ukraine](#), §§ 67-70). „Убедителни причини“ може да съществуват, когато е демонстрирано красноречиво, че мерките, ограничаващи правото на поверителна комуникация с адвокат, са насочени към предотвратяване на риск от тайно споразумение, произтичащ от контактите на адвоката с жалбоподателя, или в случай на въпроси, свързани с адвокатска професионална етика или неправомерно поведение ([S. v. Switzerland](#), § 49; [Rybacki v. Poland](#), § 59), включително подозрение за злоупотреба с поверителност и риск за безопасността ([Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia](#), § 641). Що се отнася до ефекта от такива ограничения върху цялостната справедливост на производството, продължителността, за която са се прилагали, ще бъде от значение ([Rybacki v. Poland](#), 61) и, където е уместно, степента, в която обясненията, получени от обвиняем, който не се е възползвал от конфиденциална комуникация с адвокат, са били използвани в производството ([Moroz v. Ukraine](#), § 72).

ii. Ефективност на правната помощ

487. Член 6 § 3 (в) съдържа правото на „практическа и ефективна“ правна помощ. Направо казано, назначаване на служебен адвокат само по себе си не осигурява ефективна помощ, тъй като назначеният адвокат може да почине, да се разболеете тежко, да бъде възпрепятстван за продължителен период от време или да не изпълнява

надлежно задълженията си ([Artico v. Italy](#), § 33; [Vamvakas v. Greece \(no. 2\)](#), § 36).

488. Договарящата държава обаче не може да носи отговорност за всяка слабост от страна на служебен адвокат, или адвокат, избран от обвиняемия ([Lagerblom v. Sweden](#), § 56; [Kamasinski v. Austria](#), § 65). Поради независимостта на адвокатската професия, поведението на защитата по същество е въпрос между обвиняемия и неговия представител; договарящите страни са длъжни да се вземат отношение само ако неизпълнението от страна на адвоката да осигури ефективно представителство е явно или е доведено до вниманието им в достатъчна степен ([Imbrioscia v. Switzerland](#), § 41; [Daud v. Portugal](#), § 38). Отговорността на държавата може да възникне, когато адвокатът не действа в интерес на обвиняемия ([Artico v. Italy](#), §§ 33 и 36) или когато той не се съобразява с решаващо процесуално изискване, което не може просто да бъде приравнено на неразумна линия на защита или просто недостатък на аргументацията ([Czekalla v. Portugal](#), §§ 65 и 71).

489. Същите съображения, свързани с ефективността на правната помощ, могат по изключение да се прилагат в контекста на частно нает адвокат. В [Güveç v. Turkey](#) (§ 131) Съдът взема предвид ниската възраст на жалбоподателя (15 години), сериозността на престъпленията, за които е обвинен (извършване на дейности с цел постигане на отделяне на националната територия, която по това време се наказва със смърт), привидно противоречивите твърдения, отправени срещу него от полицията и свидетел на обвинението, явната неспособност на адвоката му да го представлява правилно (неявяване на голям брой заседания) и многото неявявания на жалбоподателя на заседания. Съдът намира, че при тези обстоятелства първоинстанционният съд е трябвало спешно да реагира, за да осигури ефективното процесуално представителство на жалбоподателя.

4. Разпит на свидетели (член 6 § 3 (г))

Член 6 § 3 (г) от Конвенцията

“3. Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, има следните минимални права:

...

г) да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите, свидетелстващи против него, и да изисква призоваването и разпита на свидетелите на защитата да се извършват при същите условия;”

Ключови думи в HUDOC

Обвинен в престъпление (6-3) - Право на защита (6-3)

Свидетели (6-3-г) - Разпит на свидетели (6-3-г) - Осигуряване на присъствието на свидетелите (6-3-г) - Същите условия (6-3-г)

490. Гаранциите в член 6, параграф 3, буква г) са специфични аспекти на правото на справедливо изслушване, посочено в параграф 1 от тази разпоредба, и основната задача на Съда съгласно член 6 § 1 е да оцени цялостната справедливост на наказателното производство. При тази оценка Съдът разглежда производството като цяло, включително начина, по който са получени доказателствата като се вземат предвид правата на защита, но също така и интересите на обществеността и жертвите при надлежно преследване и, когато е необходимо, правата на свидетелите ([Schatschaschwili v. Germany](#) [GC], §§ 100-101).

а. Автономното значение на понятието „свидетел“

491. Понятието „свидетел“ има автономно значение в системата на Конвенцията, независимо от класификациите в националните законодателства ([Damir Sibgatullin v. Russia](#), § 45; [S.N. v. Sweden](#), § 45). Когато доказателство може да послужи в значителна степен като основа за осъдителна присъда, те представляват доказателство за обвинението, за което се прилагат гаранциите, предвидени в член 6 §§ 1 и 3 (г) от Конвенцията ([Kaste and Mathisen v. Norway](#), § 53; [Lucà v. Italy](#), § 41). Това може да включва, например, доказателства, предоставени от лице в контекста на разпознаване или очна ставка със заподозрян ([Vanfuli v. Russia](#), § 110).

492. Понятието включва съобвиняем ([Trofimov v. Russia](#), § 37; [Oddone and Pecci v. San Marino](#), §§ 94-95), пострадали ([Vladimir Romanov v. Russia](#), § 97); вещи лица ([Doorson v. the Netherlands](#), §§ 81-82) и полицейски служители ([Ürek and Ürek v. Turkey](#), § 50).

493. Член 6 § 3 (г) може да се прилага и за писмени доказателства ([Mirilashvili v. Russia](#), §§ 158-159; [Chap Ltd v. Armenia](#), § 48), включително доклади, изготвени от служител, извършил арест ([Butkevich v. Russia](#), §§ 98-99).

б. Право да се разпитат свидетели

і. Общи принципи

494. Като се има предвид, че допустимостта на доказателства е въпрос за регулиране от националното законодателство и националните съдилища, единствената задача на Съда съгласно членове 6 §§ 1 и 3 (г) от Конвенцията е да провери дали производството е проведено справедливо ([Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) [GC], § 118).

495. Член 6 §§ 1 и 3 (г) от Конвенцията съдържа презумпция срещу използването на непреки доказателства срещу подсъдим в наказателно производство. Изключването на използването на доказателства на база препредадена информация е оправдано още, когато тези доказателства може да се счита, че помагат на защитата ([Thomas v. the United](#)

[Kingdom](#) (dec.)).

496. Съгласно член 6 § 3 (г), преди обвиняемият да може да бъде осъден, всички доказателства срещу него обикновено трябва да бъдат представени в негово присъствие на публично заседание с оглед на състезателното начало. Изключения от този принцип са възможни, но не трябва да накърняват правата на защита, които по правило изискват на обвиняемия да се даде адекватна и подходяща възможност да оспори и разпита свидетел на обвинението, било когато този свидетел даде показания или на по-късен етап от производството ([Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) [GC], § 118; [Hümmer v. Germany](#), § 38; [Lucà v. Italy](#), § 39; [Solakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), § 57). Тези принципи важат особено при използване на показания на свидетели, получени по време на досъденото разследване и съдебното следствие в съдебно заседание ([Schatschaschwili v. Germany](#) [GC], §§ 104-105).

497. Що се отнася до приложимостта в различните правни системи на договарящите страни, и по-специално в контекста както на общото и на континенталното право, Съдът подчертава, че макар да е важно да се вземат предвид съществените различия в правните системи и процедури, включително различните подходи по отношение на допустимостта на доказателства в наказателния процес, в крайна сметка той трябва да прилага един и същ стандарт в своята оценка съгласно членове 6 §§ 1 и 3 (г), независимо от правната система, от която идва дадено дело ([Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) [GC], § 130; [Schatschaschwili v. Germany](#) [GC], § 108).

ii. Неявяване на свидетели пред първоинстанционния съд

498. Като се има предвид значението на правото на справедливо правораздаване в демократичното общество, всички мерки, ограничаващи правото на защита, трябва да бъдат строго необходими. Ако по-малко ограничителна мярка може да бъде достатъчна, тогава трябва да се приложи тя ([Van Mechelen and Others v. the Netherlands](#), § 58). Възможността обвиняемият да се изправи срещу ключов свидетел в присъствието на съдия е важен елемент от провеждането на справедлив процес ([Tarău v. Romania](#), § 74; [Graviano v. Italy](#), § 38).

499. В [Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) [GC] (§§ 119-147) Съдът изяснява принципите, които трябва да се прилагат, когато даден свидетел не се явява на публичен процес. Тези принципи могат да бъдат обобщени, както следва ([Seton v. the United Kingdom](#), §§ 58-59; [Dimović v. Serbia](#), §§ 36-40; [T.K. v. Lithuania](#), §§ 95-96):

(i) Като предварителен въпрос Съдът трябва да разгледа дали е имало основателна причина за допускане на показанията на отсъстващ свидетел, като се има предвид, че като правило свидетелите трябва да дават показания по време на процеса и че трябва да се положат всички разумни усилия, за да се осигури присъствието им;

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

- (ii) Когато даден свидетел не е бил разпитан на нито един предходен етап от производството, разрешаването на допускане на свидетелски декларации, вместо показания в рамките на процеса, трябва да бъде крайна мярка;
- (iii) Приемането като доказателство на показания на отсъстващи свидетели води до потенциално неравностойно положение за обвиняемия, който по принцип трябва да има ефективна възможност да оспори доказателствата срещу него. По-специално, той би трябвало да може да провери истинността и надеждността на показанията, дадени от свидетелите, чрез тяхното устно разглеждане в негово присъствие, или в момента, в който свидетелят е дал показанията, или на по-късен етап от производството;
- (iv) Съгласно „единственото или решаващо правило“, ако осъдителната присъда на обвиняем се основава единствено или главно на доказателства, събрани от свидетели, които обвиняемият няма възможност да оспори, на който и да е етап от производството, неговите права на защита са неоправдано ограничени;
- (v) Въпреки това, тъй като член 6 § 3 от Конвенцията трябва да се тълкува при цялостно изследване на справедливостта на производството, единственото или решаващото правило не трябва да се прилага по негъвкав начин;
- (vi) По-специално, когато показанията за непряко възприети събития са единственото или решаващо доказателство срещу подсъдимия, признаването им за доказателство няма автоматично да доведе до нарушение на член 6 § 1. В същото време, когато присъдата се основава единствено или решително на доказателства от отсъстващи свидетели, Съдът трябва да подложи производството на най-строг контрол. Поради опасностите от допускане на такива доказателства, това би представлявало много важен фактор за балансиране, както и такъв, който ще изисква достатъчни фактори за уравнивяване, включително наличието на силни процесуални гаранции. Въпросът във всеки отделен случай е дали са налице достатъчно фактори за уравнивяване, включително мерки, които позволяват справедлива и правилна оценка на надеждността на тези доказателства. Това би позволило осъдителната присъда да се основава на такива доказателства, само ако са достатъчно надеждни предвид важността ѝ по делото.

500. Тези принципи са допълнително изяснени в [Schatschaschwili v. Germany](#) [GC] (§§ 111-131), в което Съдът потвърждава, че липсата на основателна причина за невявяването на свидетел не би могла сама по себе си да бъде показателна за липсата на справедливост на процеса, въпреки че остава много важен фактор, който трябва да се претегли, когато се прави оценка на цялостната справедливост, и който би могъл да наклони баланса в полза на констатирането на нарушение на член 6 §§ 1 и 3 (г). Освен това Съдът обяснява, че като се има предвид, че неговата задача е да установи дали производството като цяло е справедливо, той не трябва да прецени само наличието на достатъчно уравнивяващи фактори в случаите, когато доказателствата на отсъстващия свидетел са единствената или решаващата основа за осъдителната присъда на жалбоподателя, но също така и в случаите, когато е установено, че не е ясно дали въпросните доказателства са единствени или решаващи, но въпреки това е убеден, че те

имат значителна тежест и допускането им може да затрудни защитата.

а. Основателна причина за неявяване на свидетел

501. Изискването да има основателна причина за неявяването на свидетел е предварителен въпрос, който трябва да бъде разгледан преди да се разгледа дали тези доказателства са били единствени или решаващи. Когато свидетелите не присъстват, за да дадат показания на живо, властите имат задължение да се изследват дали тяхното неявяване е оправдано ([Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) [GC], § 120; [Gabrielyan v. Armenia](#), §§ 78, 81-84). В този контекст, макар че не е функция на Съда да изразява становище относно релевантността на представените доказателства, неспособността да се обоснове отказа на властите да разпитат или призовават свидетел, може да представлява ограничение на правата на защита, което е несъвместимо с гаранциите за справедлив процес ([Bocos-Cuesta v. the Netherlands](#), § 72).

502. Освен това от жалбоподателя не се изисква да демонстрира важността на личното явяване и разпит на свидетел на обвинението ([Süleyman v. Turkey](#), § 92). По принцип, ако обвинението реши, че конкретно лице е релевантен източник на информация и разчита на неговите показания по време на процеса, и ако показанията на този свидетел се използват от съда в аргументирането на осъдителна присъда, трябва да се предполага, че са необходими личното му явяване и разпит ([Keskin v. the Netherlands](#), §§ 45, 55-56).

503. Въпреки това, както е обяснено в [Schatschaschwili v. Germany](#) [GC] (§§ 113-131), липсата на основателна причина за неявяването на свидетел не би могла сама по себе си да бъде показателна за липсата на справедливост на процеса, въпреки че остава много важен фактор, който трябва да се претегли, когато се прави оценка на цялостната справедливост, и който би могъл да наклони баланса в полза на констатирането на нарушение на член 6 §§ 1 и 3 (г).

504. Член 6 § 1, взет заедно с § 3, изисква договарящите страни да предприемат положителни стъпки, за да дадат възможност на обвиняемия да разпита или да бъдат разпитани свидетели на обвинението ([Trofimov v. Russia](#), § 33; [Sadak and Others v. Turkey \(no. 1\)](#), § 67; [Cafagna v. Italy](#), § 42).

505. В случай, че невъзможността да разпита или да бъдат разпитани свидетелите се дължи на факта, че тях ги няма, властите трябва да положат разумни усилия да осигурят тяхното явяване ([Karpenko v. Russia](#), § 62; [Damir Sibgatullin v. Russia](#), § 51; [Pello v. Estonia](#), § 35; [Bonev v. Bulgaria](#), § 43; [Tseber v. the Czech Republic](#), § 48; [Lučić v. Croatia](#), §§ 79-80). Съдът не трябва да съставя списък на конкретни мерки, които националните съдилища трябва да са предприели, за да демонстрират, че са положили всички разумни усилия да осигурят присъствието на свидетел, по отношение на когото в крайна сметка

са приели, че е невъзможно да се свържат. Ясно е обаче, че те трябва активно да са търсили свидетеля с помощта на националните власти, включително полицията, и по правило трябва да прибегнали до международна правна помощ, когато свидетел е пребивавал в чужбина и такива механизми са били налични. Освен това, необходимостта от всички разумни усилия на властите да осигурят присъствието на свидетеля на процеса допълнително предполага внимателен контрол от страна на националните съдилища на причините за невъзможността на свидетеля да присъства на процеса, като се има предвид конкретната ситуация на всеки свидетел ([Schatschaschwili v. Germany](#) [GC], §§ 121-122).

506. Въпреки това, *impossibilium nulla est obligatio*, при условие че властите не могат да бъдат упрекнати в липса на старание в усилията си да предоставят на подсъдимия възможност да разпита въпросните свидетели, отсъствието на свидетелите само по себе си не е причина за прекратяване на наказателното преследване ([Gossa v. Poland](#), § 55; [Haas v. Germany](#) (dec); [Calabrd v. Italy and Germany](#) (dec); [Ubach Mortes v. Andorra](#) (dec); [Gani v. Spain](#), § 39). Освен това, в случаите, когато даден свидетел се е укрив, националните съдилища са поставени в ситуация, в която на практика нямат възможности да установят свидетеля и би било прекомерно и формалистично да бъдат принудени да предприемат стъпки в допълнение към усилията, които вече са били положени от съответните органи в рамките на специалната процедура за издирване на лица, укриващи се правосъдието. В такива случаи разглеждащият делото съд, преди да заключи, че има основателна причина за неявяването на свидетел, трябва да се убеди, на първо място, че свидетелят се укрива правосъдието, и, второ, че подсъдимият е информиран за това по начин, даващ възможност да вземе становище по предприетите мерки ([Lobarev and Others v. Russia](#), §§ 33-34).

507. Основната причина за отсъствието на свидетел трябва да съществува от гледна точка на разглеждащия делото съд, тоест съдът трябва да е имал добри фактически или правни основания да не осигури присъствието на свидетеля на процеса. Ако е имало основателна причина за неявяването на свидетеля в този смисъл, следва, че е имало основателна причина или оправдание за разглеждащия делото съд да допусне непроверените декларации на отсъстващия свидетел като доказателство ([Schatschaschwili v. Germany](#) [GC], § 119).

508. Има редица причини, поради които свидетелят може да не присъства на процеса, като смърт или страх ([Mika v. Sweden](#) (dec), § 37; [Ferrantelli and Santangelo v. Italy](#), § 52; [Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) [GC], §§ 120-125), отсъствие поради здравословни причини ([Bobes v. Romania](#), §§ 39-40; [Vronchenko v. Estonia](#), § 58), или невъзможност за връзка със свидетеля ([Schatschaschwili v. Germany](#) [GC], §§ 139-140; [Lučić v. Croatia](#), § 80), включително задържането му или ѝ в чужбина ([Štefančič v. Slovenia](#), § 39).

509. И накрая, прилагат се различни съображения по отношение на разпита на поемни лица, участвали при претърсване, когато техните показания са представени от обвинението ([Murtazaliyeva v. Russia](#) [GC], §§ 136-137). Поемните лица действат като неутрални наблюдатели на следствената мярка и за разлика от същинските свидетели, от тях не се очаква да знаят нещо за случая. Затова те не свидетелстват за обстоятелствата по делото или за вината или невинността на подсъдимите. Съответно тяхното присъствие на заседание ще бъде необходимо само по изключение, например ако националните съдилища се позовават съществено на техни становища или ако техните показания в съда могат по друг начин да повлияят на изхода на наказателното производство срещу жалбоподателя ([Shumeyev and Others v. Russia](#) (dec), § 37). С други думи, неявяването на поемни лица в наказателния процес не нарушава гаранциите на член 6 §§ 1 и 3 (г) от Конвенцията, доколкото показанията им са ограничени до начина на провеждане на следствени действия и по същество това са излишни доказателства ([Murtazaliyeva v. Russia](#) [GC], § 136).

510. Независимо от това, когато националният първоинстанционен съд специално се позовава на становища на поемни лица при осъждането на жалбоподателя и ги посочва като елементи на доказателствата, отделни от съответните полицейски доклади, които тези свидетели удостоверяват, тогава е уместно да се разгледа въпросът за неявяване на тези свидетели в процеса и позоваването на техните показания от досъдебната фаза в светлината на принципите на Ал-Хаваджа и Тахери и Шатшашвили ([Garbuz v. Ukraine](#), § 40). От друга страна, когато защитата възнамерява да разчита на показанията на поемни лица, такива свидетели трябва да се разглеждат като „свидетели на“ защитата по смисъла на член 6 § 3 (г) от Конвенцията ([Murtazaliyeva v. Russia](#) [GC], § 138).¹

р. Значението на свидетелските показанията за осъдителна присъда

511. Въпрос, свързан с допускането като доказателства на показания на свидетели, които не са участвали в съдебния процес, възниква само ако свидетелските показания са „единствени“ или „решаващи“ доказателства, или ако те „имат значителна тежест“ за осъждането на жалбоподателя ([Seton v. the United Kingdom](#), § 58; [Sitnevskiy and Chaykovskiy v. Ukraine](#), § 125, където показанията на свидетеля не са били от такова значение).

512. Под „единствено“ доказателство трябва да се разбира, че срещу обвиняемия има само едно доказателство. Понятието „решаващо“ трябва да се разбира в тесен смисъл като свидетелство с такова значение или важност, което е вероятно да бъде определящо за изхода на делото. Когато непроверените свидетелски показания се съпътствани от други подкрепящи доказателства, преценката дали са решаващи ще зависи от силата на

¹ Вж.Раздел [Право на призоваване на свидетели за защитата](#).

подкрепящите доказателства: колкото по-силни са другите инкриминиращи доказателства, толкова по-малко вероятно е доказателствата на отсъстващия свидетел да бъдат третираны като решаващи. Доказателство, което има „значителна тежест“, е такова, чието допускането може да е затруднило защитата ([Schatschaschwili v. Germany](#) [GC], §§ 116 and 123).

513. В този контекст, тъй като не е задължение на Съда да действа като съд от четвърта инстанция, неговата отправна точка за определяне значението на свидетелските показания за осъждането на жалбоподателя е решението на националните съдилища. Съдът трябва да прегледа оценката на националните съдилища в светлината на своите стандарти за оценка на важността на свидетелските показания като доказателство и да реши дали оценката на националните съдилища за тежестта на доказателствата е била неприемлива или произволна. Освен това, ако националните съдилища изложили своята позиция по този въпрос или ако тяхната позиция не е ясна, Съдът трябва да извърши своя собствена оценка на тежестта на показанията на отсъстващ свидетел ([ibid.](#), § 124).

X- Балансиращи фактори

514. Какви и колко балансиращи фактори ще са необходими, за да може даден процес да се смята за справедлив, ще зависи от тежестта на показанията на отсъстващия свидетел. Колкото по-важни са тези доказателства, толкова по-голяма тежест трябва да имат балансиращите факторите, за да може производството като цяло да се счита за справедливо. Тези балансиращи фактори трябва да позволяват справедлива и правилна оценка на надеждността на въпросното доказателство ([ibid.](#), § 116 и 125).

515. В [Schatschaschwili v. Germany](#) [GC] (§§ 126-131, с допълнителни препратки) Съдът идентифицира някои елементи, които могат да бъдат от значение в този контекст:

- Дали националните съдилища са подхождали към непроверени показания на отсъстващ свидетел с повишено внимание, като се има предвид фактът, че тези доказателства имат по-малка тежест, и дали са изложили подробни мотиви защо считат тези доказателства за достоверни, като същевременно вземат предвид и други налични доказателства ([Przydział v. Poland](#), § 53; [Daştan v. Turkey](#), § 31). Всяко указание, дадено на съдебните заседатели от съдията по делото относно показанията на отсъстващите свидетели, е друго важно съображение ([Simon Price v. the United Kingdom](#), § 130);

- Наличие на видеозапис от разпита на отсъстващия свидетел на етапа на досъдебното разследване;

- Наличие по време на процеса на доказателства, подкрепящи непроверени свидетелски показания, като например показания, дадени по време на процеса от лица, на които отсъстващият свидетел е разказал за събитията непосредствено след тяхното настъпване; допълнителни фактически доказателства, съдебни експертизи и експертни доклади; сходство в описанието на събитията от други свидетели, особено ако по

отношение на тези свидетели е извършен кръстосан разпит по време на процеса;

■ Възможността защитата да задава свои въпроси на свидетеля непряко, например писмено, в хода на процеса или, когато е уместно, в досъдебния етап на производството ([Pačić v. Croatia](#), § 47). Въпреки това, разногласия между страните в досъдебна фаза, пред следовател, който не отговаря на изискванията за независимост и безпристрастност, който има до голяма степен дискреционна власт да блокира въпроси, и в които жалбоподателите не са били представлявани, не могат да заместят разпитите на свидетели в открито съдебно заседание ([Chernika v. Ukraine](#), § 45);

■ Възможност за жалбоподателя или защитника да разпита свидетеля по време на етапа на досъдебно разследване. Тези досъдебни разпити са важна процесуална гаранция, която може да компенсира затруднението, пред което се изправя защитата при отсъствие на свидетел в съдебния процес ([Palchik v. Ukraine](#), § 50). Освен това Съдът приема, че при изключителни обстоятелства може да има причини за изслушване на доказателства от свидетел в отсъствието на лицето, срещу което ще бъдат давани показанията, при условие че неговият адвокат е присъствал по време на разпита ([Šmajgl v. Slovenia](#), § 63). Въпреки това може да има обстоятелства, при които участието на защитника само по себе си може да не е достатъчно, за да се защитят правата на защитата, и липсата на непосредствен контакт между свидетеля и обвиняемия може да доведе до истински затруднения за последния. Дали е бил необходим непосредствен контакт на свидетеля с него или нея, е въпрос, който трябва да се определи според фактите за всяко дело въз основа на критериите на Съда за оценка на цялостната справедливост на производството съгласно член 6 § 3 (г) ([Fikret Karahan v. Turkey](#), §§ 39-40);

■ На подсъдимия трябва да бъде дадена възможност да изложи своя собствена версия на събитията и да постави под съмнение надеждността на отсъстващия свидетел. Това обаче само по себе си не може да се счита за достатъчен балансиращ фактор, за да се компенсира недостатъкът, ограничил защитата ([Palchik v. Ukraine](#), § 48). Освен това националните съдилища трябва да изложат достатъчно мотиви, когато отхвърлят аргументите, изтъкнати от защитата ([Prăjină v. Romania](#), § 58). Също така, в някои случаи ефективната възможност на защитата да постави под съмнение достоверността на показания на отсъстващи свидетели, може да зависи от това дали защитата има достъп до всички материали по делото, свързани със събитията, за които се отнасят показанията на свидетеля ([Yakuba v. Ukraine](#), §§ 49-51).

516. С оглед на автономното значение на понятието „свидетел“, горните принципи относно отсъстващите свидетели са съответно приложими в случаите на отсъстващи вещи лица ([Constantinides v. Greece](#), §§ 37-52). В този контекст обаче Съдът обяснява, че ролята на вещо лице може да се разграничи от ролята на очевидец, който трябва да изложи пред съда своя личен спомен за определено събитие. Анализирайки дали е необходимо лично присъствие на експерт в процеса, Съдът се ръководи предимно от принципите, залегнали в концепцията за „справедлив процес“ съгласно член 6, § 1 от

Конвенцията, и по-специално от гаранциите за „състезателни производства“ и „равнопоставеността между страните“ (вж. напр., [Kartoyev and Others v. Russia](#),* §§ 74 и 81). Въпреки това, могат да бъдат приложени, *mutatis mutandis* някои от подходите на Съда относно присъствения разпит на „свидетели“, съгласно член 6 § 3 (г), при надлежно отчитане на разликата в тяхното качество и роля ([Danilov v. Russia](#), § 109).

iii. Други ограничения на правото на разпит на свидетели

517. Горните принципи, свързани с отсъстващите свидетели, са съответно приложими и в други случаи, в които подсъдимият не е бил в състояние да оспори надеждността и достоверността на свидетелските показания, включително тяхната истинност и издържаност, чрез устен разпит на свидетели в негово присъствие, или по времето, когато свидетелят е дал показания, или на някакъв по-късен етап от производството, или когато свидетелите се явят пред разглеждащия делото съд, но процесуалните нарушения пречат на жалбоподателя да ги разпита ([Chernika v. Ukraine](#), § 46).

518. Това може да се отнася до допускането на показания на свидетели, чиято пълна самоличност е скрита от обвиняемия (анонимни показания) ([Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) [GC], § 127; [Scholer v. Germany](#), § 51; [Balta and Demir v. Turkey](#), §§ 36-41; [Asani v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), §§ 36-37; [Süleyman v. Turkey](#)); на свидетели, включително съобвиняемите, които отказват да свидетелстват в съдебния процес или да отговарят на въпроси за защитата ([Craxi v. Italy \(no. 1\)](#), § 88; [Vidgen v. the Netherlands](#), § 42, относно съобвиняеми; [Sofri and Others v. Italy](#) (dec); [Sievert v. Germany](#), §§ 59-61, [Cabral v. the Netherlands](#), § 33, [Breijer v. the Netherlands](#) (dec), §§ 32-33, относно свидетели) и на други свидетели, които са разпитани при специални условия, включващи например невъзможност защитата да присъства на разпита ([Papadakis v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), § 89) или невъзможност защитата да има достъп до източници, на които свидетелят основава своята информация или убеждения ([Donohoe v. Ireland](#), §§ 78-79).

519. Следва също така да се отбележи, че принципите, свързани с приемането като доказателство на показания на отсъстващи свидетели, се прилагат съответно и в случаите, когато резултатът от производството, предмет на жалбата, не включва произнасяне по вината или невинността, а по-скоро по фактическите обстоятелства, определящи за крайната тежест на наказанието. Така, когато показанията на свидетел биха могли да повлияят на изхода на делото на жалбоподателя във връзка с определянето на тежестта на наказанието, Съдът ще пристъпи към разглеждане на въпроса дали невъзможността да се разпита този свидетел на който и да е етап от производството е възпрепятствала защитата на жалбоподателя до степен, която прави производството срещу него като цяло несправедливо ([Dodoja v. Croatia](#), 2021, §§ 33-37).

520. Когато обаче свидетел даде показания в досъдебното производство и след това ги оттегли или твърди, че вече не си спомня факти при кръстосан разпит по време на съдебния процес, не е задължително да се прилагат принципите, свързани с отсъстващите свидетели. С други думи, промяната в отношението на свидетеля сама по себе си не поражда нужда от компенсаторни мерки. Всъщност Съдът отказва да приеме абстрактно, че на показанията, дадени от свидетел в открито съдебно заседание и под клетва, трябва във всички случаи да се придава по-голяма тежест спрямо други показания, дадени от същия свидетел в хода на наказателното производство, дори когато двете си противоречат. В такава ситуация Съдът ще се стреми да установи дали производството като цяло, включително начинът, по който са били събрани доказателствата, е било справедливо ([Vidgen v. the Netherlands](#) (dec), §§ 38-41; вж. също [Makeyan and Others v. Armenia](#), §§ 40-48).¹ Освен това в такива случаи могат да бъдат от значение други процесуални гаранции, като например принципът на равнопоставеността между обвинението и защитата при разпит на свидетел, който е оттеглил своите твърдения, което е било от решаващо значение за присъдата на жалбоподателя ([Bonder v. Ukraine](#), §§ 79-81).

а. Анонимни свидетели

521. Въпреки че проблемите, породени от анонимни и отсъстващи свидетели, не са идентични, двете ситуации по принцип не се различават, тъй като всяка от тях води до потенциално неблагоприятно положение на подсъдимия. Основният принцип е, че подсъдимият в наказателния процес трябва да има ефективна възможност да оспори доказателствата срещу него ([Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) [GC], § 127; [Asani v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), § 33).

522. По-специално Съдът приема, че точните ограничения във възможността на защитата да оспори свидетел в производството се различават в двата случая (анонимни и отсъстващи свидетели). Отсъстващите свидетели поставят проблема, че техните версии не могат да бъдат подлагани на проверка от защитата. Самоличността им обаче е известна на защитата, която следователно е в състояние да идентифицира или разследва всякакви мотиви за подмяна на истината. От друга страна, анонимните свидетели, по отношение на които не са известни данни за самоличност или минало, представляват различен проблем: защитата е изправена пред трудността да не може да изтъкне пред свидетеля и в крайна сметка пред съдебните заседатели никакви мотиви, които свидетелят би могъл да има, за да излъже. На практика обаче се осъществява известно разкриване на материали, което предоставя възможност за кръстосан разпит. Степента на разкриване рефлектира върху степента на неблагоприятното положение, което изпитва защитата. Затова, предвид основното притеснение и при двата вида дела, Съдът последователно следва подход в контекста на анонимните свидетели подобен на този,

¹ Вж. Раздел [Администриране на доказателства](#).

който следва по дела във връзка с отсъстващи свидетели ([ibid.](#), § 36).

523. Използването на показания на анонимни свидетели за осъждане не е при всички обстоятелства несъвместимо с Конвенцията ([Doorson v. the Netherlands](#), § 69; [Van Mechelen and Others v. the Netherlands](#), § 52; [Krasniki v. the Czech Republic](#), § 76).

524. Въпреки че член 6 не изисква изрично да се вземат предвид интересите на свидетелите, заложи биха могли да се окажат техният живот, свобода или лична сигурност, така както интересите, които обикновено попадат в обхвата на член 8 от Конвенцията. Договарящите страни следва да организират своите наказателни производства, така че тези интереси да не бъдат неоправдано нарушавани. Следователно принципите на справедливия процес изискват в подходящи случаи интересите на защитата да бъдат балансирани спрямо интересите на свидетелите или постраниците, призовани да свидетелстват ([Doorson v. the Netherlands](#), § 70; [Van Mechelen and Others v. the Netherlands](#), § 53).

525. Националните власти трябва да са изложили релевантни и достатъчни причини с цел запазване в тайна на самоличността на определени свидетели ([Doorson v. the Netherlands](#), § 71; [Visser v. the Netherlands](#), § 47; [Sapunarescu v. Germany](#) (dec); [Dzelili v. Germany](#) (dec); [Scholer v. Germany](#), §§ 53-56).

526. Практиката на Съда сочи, че е по-често свидетелите изпитват страх от даване на показания по принцип, а не толкова страх, пряко свързан със заплахи, отправени от подсъдимия или свързани нему лица. Например, в много случаи страхът се дължи на известността на подсъдимия или неговите сътрудници. Затова няма изискване страхът на свидетеля да се дължи пряко на заплахи, отправени от подсъдимия, за да може този свидетел да бъде освободен от даването на показания по време на процеса. Освен това страхът от смърт или нараняване на друго лице или от финансови загуби са също важни съображения при определяне дали от свидетеля трябва да се изисква да даде устни показания. Това обаче не означава, че всеки субективен страх на свидетеля ще бъде достатъчен. Разглеждащия делото съд трябва да извърши подходяща проверка, за да установи, първо, дали има обективни основания за този страх или не, и, второ, дали тези обективни основания са подкрепени с доказателства ([Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) [GC], § 124; [Balta and Demir v. Turkey](#), § 44).

527. Съдът също така е приел, че балансирането на интересите на защитата срещу аргументи в полза на запазването на анонимността на свидетелите поражда специални проблеми, ако въпросните свидетели са членове на полицейските сили на държавата. Въпреки че техните интереси - и всъщност интересите на техните семейства - също заслужават защита по Конвенцията, трябва да се признае, че тяхната позиция до известна степен се различава от позицията на незаинтересован свидетел или пострадали.

Те имат общо задължение за подчинение на изпълнителната власт на държавата и обикновено имат връзки с прокуратурата; само поради тези причини до използването им като анонимни свидетели трябва да се прибегва само при изключителни обстоятелства. От друга страна, Съдът признава, че при спазване на правото на защита, може да е оправдано полицейските власти да желаят да запазят анонимността на агент, участващ в тайни операции, за защита на собствената му безопасност, или тази на семейството му, и за да не се накърнява полезността му за бъдещи операции ([Van Mechelen and Others v. the Netherlands](#), §§ 56-57; [Bdtěk and Others v. the Czech Republic](#), § 46; [Van Wesenbeeck v. Belgium](#), §§ 100-101).

528. Ако анонимността на свидетелите на обвинението бъде запазена, защитата ще бъде изправена пред трудности, които обикновено наказателното производство не трябва да включва. В такива случаи затрудненията, пред които е изправена защитата, трябва да бъдат балансирани в достатъчна степен от процедурите, следвани от съдебните власти ([Doorson v. the Netherlands](#), § 72; [Van Mechelen and Others v. the Netherlands](#), § 54; [Haas v. Germany](#) (dec); [Asani v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), § 37).

р. Свидетели по дела, свързани със сексуално насилие

529. Наказателните производства за сексуални престъпления често се възприемат като мъчително изпитание за пострадалия, особено когато последният, противно на желанието си, се сблъсква с подсъдимия. Тези характеристики са още по-явни, когато се касае за непълнолетно лице. При преценката дали обвиняемият е получил справедлив процес, трябва да се вземе предвид правото на зачитане на личния живот на предполагаемата жертва. Следователно в наказателното производство, свързано със сексуално насилие, могат да бъдат взети определени мерки с цел защита на пострадащото лице, при условие че такива мерки могат да бъдат съчетани с адекватното и ефективно упражняване на правото на защита. При осигуряване на правата на защита, от съдебните органи може да се изиска да вземат мерки, които да компенсират ограниченията, при които действа защитата ([Aigner v. Austria](#), § 37; [D. v. Finland](#), § 43; [F and M v. Finland](#), § 58; [Accardi and Others v. Italy](#) (dec); [S.N. v. Sweden](#), § 47; [Vronchenko v. Estonia](#), § 56).

530. Като се имат предвид особеностите на наказателното производство за сексуални престъпления, член 6 § 3 (г) не може да се тълкува като изискващ във всички случаи въпросите да се поставят директно от обвиняемия или неговия защитник чрез кръстосан разпит или по друг начин ([S.N. v. Sweden](#), § 52; [W.S. v. Poland](#), § 55). Съответно Съдът приема, че тъй като непосредствения контакт между обвиняемите, обвинени в извършване на престъпление със сексуално насилие, и предполагаемите им жертви създава риск от още травмиране на последните, присъственият кръстосан разпит от страна на обвиняемите трябва да бъде предмет на най-внимателна оценка от

националните съдилища, толкова в по-голяма степен, колкото по-интимни са въпросите ([Y. v. Slovenia](#), § 106; вж. още [R.B. v. Estonia](#), относно участието в процеса на четиригодишно дете, предполагаема жертва на сексуално посегателство от родител).

531. Това обаче не означава, че мерките, свързани със защитата на пострадалите, особено неявяването на свидетел, който да даде показания пред съда, са приложими автоматично за всички наказателни производства, свързани със сексуални престъпления. Трябва да има релевантни причини, изтъкнати от местните власти за прилагането на такива мерки, а що се отнася до възможността да бъде извинен свидетеля от даване на показания на основание на страх, разглеждащият делото съд трябва да се убеди, че всички налични алтернативи, като анонимност на свидетелите и други специални мерки, са неподходящи или непрактични ([Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) [GC], § 125; [Lučić v. Croatia](#), § 75).

532. Обвиняемият трябва да може да наблюдава поведението на разпитваните свидетели и да оспорва техните показания и надеждност ([Bocos-Cuesta v. the Netherlands](#), § 71; [P.S. v. Germany](#), § 26; [Accardi and Others v. Italy](#) (dec); [S.N. v. Sweden](#), § 52).

533. Преглеждането на видеозапис как свидетел дава показания не може да се разглежда като защитаващо в достатъчна степен правата на защитата, ако властите не са дали възможност да се задават въпроси на свидетелстващото лице ([D. v. Finland](#), § 50; [A.L. v. Finland](#), § 41).

X- Свидетели, които отказват да свидетелстват в съда

534. В някои случаи отказът на свидетел да даде показания или да отговори на въпроси в съда може да бъде оправдан с оглед на особения характер на позицията на свидетеля в производството. Такъв ще бъде случаят, например, когато съобвиняем използва правото си на защита срещу самоинкриминиране ([Vidgen v. the Netherlands](#), § 42). Същото важи и за бивш заподозрян, който отказва да даде показания или да отговори на въпроси в съдебното заседание като свидетел ([Sievert v. Germany](#), §§ 59-61) или бивш съзаподозрян, когото грози обвинение в лъжесвидетелстване за опит за промяна на първоначалните си показания, уличаващо жалбоподателя ([Cabral v. the Netherlands](#), § 34). Нещо повече, това може да се отнася до свидетел, който се е позовал на свидетелска привилегия, за да не даде показания на процеса поради връзката си с един от съобвиняемите ([Sofri and Others v. Italy](#) (dec.)) или свидетел, отказал да даде изявление поради страх от отмъщение ([Breijer v. the Netherlands](#) (dec), §§ 32-33).

535. Във всеки от тези случаи Съдът следва да прецени дали производството е било справедливо като цяло и дали е имало възможност да бъдат поверени инкриминиращите показания на свидетел, за да се убеди, че ограниченията на защитата са били

компенсирани от ефективни балансиращи мерки ([Sievvert v. Germany](#), § 67; [Cabral v. the Netherlands](#), § 37; [Breijer v. the Netherlands](#) (dec), § 35).

в. Право да се призовават свидетели за защитата

536. Като общо правило националните съдилища са тези, които трябва да оценят предоставените им доказателства, както и относимостта на доказателствата, които подсъдимите искат да представят. Член 6 § 3(г) оставя на тях, отново като общо правило, да преценят дали е подходящо да се призовават свидетели. Не се изисква присъствието и разпита на всеки свидетел от името на обвиняемия; основна цел, както е посочено с фразата „при същите условия“, е пълната „равнопоставеност на страните“ по въпроса ([Perna v. Italy](#) [GC], § 29; [Murtazaliyeva v. Russia](#) [GC], § 139; [Solakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), § 57)

537. Член 6 не предоставя на обвиняемия неограничено право да се осигури явяването на свидетели в съда. Обикновено националните съдилища решават дали е необходимо или препоръчително да се разпита даден свидетел ([S.N. v. Sweden](#), § 44; [Accardi and Others v. Italy](#) (dec)). Когато обаче разглеждащия делото съд уважи искане за призоваване на свидетел на защитата, той е длъжен да предприеме ефективни мерки, за да осигури явяването у в съдебно заседание ([Polufakin and Chernyshev v. Russia](#), § 207) най-малкото чрез издаване на призовки или чрез разпореждане до полицията да осигури явяването свидетел пред съда ([Murtazaliyeva v. Russia](#) [GC], § 147).

538. Възможно е наличието на изключителни обстоятелства да доведат Съда до заключение, че неразпитване на дадено лице като свидетел е несъвместимо с член 6 ([Murtazaliyeva v. Russia](#) [GC], § 148; [Dorokhov v. Russia](#), § 65; [Popov v. Russia](#), § 188; [Bricmont v. Belgium](#), § 89; [Pereira Cruz and Others v. Portugal](#), §§ 220-232, относно отказа на въззивен съд да разпита свидетел на защитата, който е оттеглил инкриминиращите си показания срещу жалбоподателя).

539. Не е достатъчно обвиняемият да се оплаче, че не му е било позволено да разпита определени свидетели; освен това той трябва да аргументира искането си с обяснение защо е важно въпросните свидетели да бъдат изслушани и техните показания трябва да са необходими за установяване на истината и правото на защита ([Perna v. Italy](#) [GC], § 29; [Băcanu and SC « R » S.A. v. Romania](#), § 75). Ако показанията на свидетели, които жалбоподателят иска да призове, не могат да повлияят върху изхода на неговия или нейния процес, не възниква проблем по член 6 §§ 1 и 3 (г), ако искането за изслушване на такива свидетели бъде отказано от националните съдилища ([Kapustyak v. Ukraine](#), §§ 94-95).

540. Когато искането на подсъдимия за разпит на свидетели не е злонамерено,

достатъчно мотивирано е, има отношение към предмета на обвинението и може да затвърди позицията на защитата или дори да доведе до неговото или нейното оправдаване, националните власти трябва да изложат съответните мотиви за отхвърлянето на такова искане ([Vidal v. Belgium](#), § 34; [Polyakov v. Russia](#), §§ 34-35; [Sergey Afanasyev v. Ukraine](#), § 70; [Topić v. Croatia](#), § 42).

541. Имайки предвид горните съображения от практика си, в [Murtazaliyeva v. Russia](#) [GC] (§ 158) Съдът формулира следния три-аспектен тест за оценка дали е спазено правото на призоваване на свидетел за защитата съгласно член 6 § 3 (г): (1) дали искането за разпит на свидетел е достатъчно обосновано и релевантно по отношение предмета на обвинението; (2) дали националните съдилища са преценили относимостта на тези показания и дали са изложили достатъчно мотиви за решението си да не допуснат разпит на свидетел в съдебната фаза; и (3) дали решението на националните съдилища да не разпитват свидетел е подкопало цялостната справедливост на производството ([Abdullayev v. Azerbaijan](#), §§ 59-60).

542. По отношение на първия елемент, Съдът приема, че е необходимо да се провери дали показанията на свидетелите са могли да повлияят на изхода от делото или би могло основателно да се очаква, че са щели да затвърдят позицията на защитата. „Достатъчността“ на аргументите на исканията на защитата за изслушване на свидетели ще зависи от оценката на обстоятелствата по дадено дело, включително приложимите разпоредби на националното законодателство, етапа и хода на производството, линиите на аргументацията и стратегиите, преследвани от страните и тяхното процесуално поведение ([Ibid.](#), §§ 160-161).

543. Що се отнася до втория елемент от теста, Съдът обяснява, че като цяло относимостта на показанията и достатъчността на аргументите, изтъкнати от защитата при обстоятелствата по делото, ще определят обхвата и нивото на детайлност на оценката на националните съдилища на необходимостта да се осигури явяването и разпита на свидетел. Съответно, колкото по-силни и по-тежки са аргументите, изтъкнати от защитата, толкова по-задълбочен трябва да бъде контролът и толкова по-убедителни трябва да бъдат мотивите на националните съдилища, ако отхвърлят искането на защитата да разпита свидетел ([Ibid.](#), § 166).

544. По отношение на цялостната оценка на справедливостта като трети елемент от теста, Съдът подчертава, че съответствието с изискванията за справедлив процес трябва да се проверява за всеки случай, като се има предвид развитието на производството като цяло, а не въз основа изолирано разглеждане на един конкретен аспект или конкретен инцидент. Въпреки че заключенията по първите две стъпки от този тест обикновено биха били силно показателни за това дали производството е било справедливо, не може да се изключи, че в някои, несъмнено изключителни случаи, съображенията за справедливост могат да налагат обратното заключение ([Ibid.](#), §§ 167-168).

545. В делото [Kikabidze v. Georgia](#),*, §§ 56-60, Съдът разглежда ситуация, в която молбата на защитата за допускане като доказателство по делото на списък на свидетели, които да бъдат призовани от името на защитата, е била отхвърлена на процедурно основание, тъй като защитата е представила списъка след изтичането на съответния срок. Фактическият резултат от това решение е било, че в хода на съдебния процес със съдебни заседатели - въведео във вътрешния правен ред малко преди началото на съдебния процес на жалбоподателя – не бил разпитан нито един свидетел на защитата. Съдът намира това положение за обезпокоително, особено като се има предвид естеството на предмета на наказателното дело (убийство при утежняващи вината обстоятелства), извършено в затвора в присъствието на около седемдесет затворници), липсата на доказателства, различни от свидетели, както и факта, че делото е било решено от съдебни заседатели. Поради това Съдът намира, че, от гледна точка на изискванията на Конвенцията за справедлив съдебен процес и на правото на жалбоподателя на да бъде осигурено явяването и разпита на свидетели от негово име при същите условия, както свидетелите срещу него, решението да се изключат всички свидетели, предложени от защитата, е трябвало да бъде мотивирано от сериозни причини, надхвърлящи въпроса за спазването от страна на жалбоподателя на процесуалния срок. Въз основа на фактите по делото Съдът установява, че отказът на председателя на съда да допусне списъка на свидетелите на защитата в неговата цялост е резултат от строгото и ограничително прилагане на вътрешното право в ущърб на жалбоподателя, което е било особено обезпокоително предвид липсата на установена съдебна практика след извършването на кардиналната реформа на наказателния процес малко преди процеса срещу жалбоподателя.

5. Превод (член 6 § 3 (д))

Член 6 § 3 (д) от Конвенцията

“3. Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, има следните минимални права:

...

д) да ползва безплатно услугите на преводач, ако не разбира или не говори езика, използван в съда.

Ключови думи в HUDOC

Обвинен в престъпление (6-3) - Право на защита (6-3) Безплатна помощ от преводач (6-3-е)

546. Изискванията на параграф 3 (д) от член 6 трябва да се разглеждат като специфични аспекти на правото на справедлив процес, гарантирано от параграф 1.

Затова Съдът разглежда жалби относно ефективността на превод и по двете разпоредби, взети заедно ([Baytar v. Turkey](#), § 48).

547. Важно е заподозреният да знае, че има право на превод, което означава, че лицето трябва да бъде информирано, че има такова право, когато „бъде обвинено в престъпление. Това информиране трябва да се направи на език, който жалбоподателят разбира ([Vizgirda v. Slovenia](#), §§ 86-87).

548. Подобно на помощта на адвокат, тази на преводач трябва да се предоставя от етапа на разследването, освен ако не се докаже, че има убедителни причини за ограничаване на това право. При липса на превод, това дали обвиняемият е могъл да направи информиран избор по време на производството може да бъде поставено под съмнение. Следователно дефекти в превода в ранна фаза могат да окажат последици за други права и могат да подкопаят справедливостта на производството като цяло ([Baytar v. Turkey](#), §§ 50, 54-55).

а. Обвиняемият „не може да разбира или да говори езика, използван в съда“

549. Правото на безплатна помощ на преводач се прилага изключително в ситуации, когато обвиняемият не разбира или не говори езика, използван в съда ([K. v. France](#), решение на Комисията [Baytar v. Turkey](#), § 49). Обвиняем, който разбира този език, не може да настоява за услугите на преводач, който да му позволи да води защитата си на друг език, включително език на етническо малцинство, чийто член е той ([Bideault v. France](#), решение на Комисията; [Lagerblom v. Sweden](#), § 62).

550. Фактът, че подсъдимият има основни познания за езика на производството или, според случая, трети език, на който да се осигури превод би било лесно осъществимо, не трябва сам по себе си възпрепятства това лице да се възползва от устен превод на език, който той или тя разбира достатъчно добре, за да упражни в пълен обем правото си на защита ([Vizgirda v. Slovenia](#), § 83).

551. Когато обвиняемият се представлява от адвокат, обикновено няма да бъде достатъчно, че адвокатът на обвиняемия, но не и самият обвиняем, знае езика, използван в съда. Превод на производството се изисква, тъй като правото на справедлив съдебен процес, което включва правото на участие в съдебното заседание, изисква обвиняемият да може да разбира процеса и да информира адвоката си по всяка точка, която трябва да бъде посочена в неговата защита ([Kamasinski v. Austria](#), § 74; [Cusani v. the United Kingdom](#), § 38).

552. Член 6 § 3 (д) не обхваща отношенията между обвиняемия и неговия адвокат, а се прилага само за отношенията между обвиняемия и съдията ([X. v. Austria](#), решение на

Комисията). Невъзможността на жалбоподателя обаче да комуникира със своя адвокат поради езикови ограничения може да породи проблем по член 6 §§ 3 (в) и (д) от Конвенцията ([Lagerblom v. Sweden](#), §§ 61-64; [Pugžlys v. Poland](#), §§ 85-92).

553. По отношение на правото на преводач може да бъде направен отказ, но това трябва да бъде решение на обвиняемия, а не на неговия адвокат ([Kamasinski v. Austria](#), § 80).

б. Защитени елементи от наказателното производство

554. Член 6 § 3 (д) гарантира правото на безплатна помощ от преводач за превод на всички документи или изказвания в процеса, които е обвиняемия трябва да разбере или които трябва да се преведат на езика на съда, за да се ползва правото на справедлив процес ([Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany](#), § 48; [Ucak v. the United Kingdom](#) (dec); [Hermi v. Italy](#) [GC], § 69; [Lagerblom v. Sweden](#), § 61).

555. Член 6 § 3 (д) се прилага не само за устни изказвания, направени в съдебното заседание, но и за писмени материали и досъдебното производство ([Kamasinski v. Austria](#), § 74; [Hermi v. Italy](#) [GC], § 70; [Baytar v. Turkey](#), § 49).

556. Това обаче не стига дотам, че да изисква писмен превод на всички писмени доказателства или официални документи от производството ([Kamasinski v. Austria](#), § 74). Например, липсата на писмен превод на съдебно решение само по себе си не води до нарушение на член 6 § 3 (д) ([ibid.](#), § 85). Текстът на член 6 § 3 (д) се отнася за „устен преводач“, а не за „писмен преводач“. Това предполага, че устната езикова помощ може да удовлетвори изискванията на Конвенцията ([Hermi v. Italy](#) [GC], § 70; [Husain v. Italy](#) (dec.)).

557. В обобщение, предоставената помощ за превод трябва да бъде такава, че да позволи на обвиняемия да се запознае с делото срещу него и да може да се защитава, поспециално като може да представи пред съда своята версия за събитията ([Hermi v. Italy](#) [GC]; [Kamasinski v. Austria](#), § 74; [Güngör v. Germany](#) (dec); [Protopapa v. Turkey](#), § 80; [Vizgirda v. Slovenia](#), § 79).

в. „Безплатна“ помощ

558. Задължението за предоставяне на „безплатна“ помощ не е обусловено от финансовите възможности на обвиняемия; да осигури услугите на преводач за обвиняемите е част от възможностите, изисквани от държавата при организирането на нейната система за наказателно правосъдие. Разноските за преводач в съдебно заседание обаче могат да бъдат възложени на обвиняемия, ако той не се яви ([Fedele v. Germany](#)

(dec)).

559. Разходите за превод не могат да бъдат изискани от обвиняемия в следствие ([Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany](#), § 46). Да се приеме, че член 6 § 3 (д) разрешава на националните съдилища да възложат тези разходи на осъденото лице, би означавало да се ограничи във времето полезността на разпоредбата ([ibid.](#), § 42; [Işyar v. Bulgaria](#), § 45; [Öztürk v. Germany](#), § 58).

г. Условия на превода

560. Задължението на компетентните органи не се ограничава до назначаването на преводач и може да обхване, ако им бъде съобщено и при конкретни обстоятелства, някаква форма на последващ контрол върху адекватността на устния превод. Затова, ако националните съдилища не разгледат твърденията за неадекватни услуги на преводач, това може да доведе до нарушение на член 6 § 3 (д) от Конвенцията ([Knox v. Italy](#), §§ 182-187).

561. Независимо от това, не е подходящо да се закрепват никакви подробни условия по член 6 § 3 (д) относно метода, чрез който устни преводачи могат да бъдат осигурявани в помощ на обвиняемите. Преводачът не е част от съда по смисъла на член 6 § 1 и по отношение на него не важи формалното изискване за независимост или безпристрастност. Услугите на преводача трябва да осигурят на обвиняемия ефективно съдействие при провеждането на защитата му, а поведението на преводача не трябва да бъде от такова естество, че да засяга справедливостта на производството ([Ucak v. the United Kingdom](#) (dec.)).

д. Задължение за идентифициране на нуждите от превод

562. Дали жалбоподателят се нуждае от устен превод трябва да прецени съдията, която преценка той следва да направи в консултация с жалбоподателя, особено ако е бил предупреден, че адвокатът изпитва трудности при комуникацията с жалбоподателя. Съдията трябва да се увери, че отсъствието на преводач не би накърнило пълноценното участие на жалбоподателя по въпрос от решаващо значение за него ([Cuscani v. the United Kingdom](#), § 38).

563. Макар да е вярно, че поведението на защитата по същество е въпрос между обвиняемия и неговия защитник ([Kamasinski v. Austria](#), § 65; [Stanford v. the United Kingdom](#), § 28), истинските защитници на справедливостта на производството - включващи, наред с други аспекти, възможното отсъствие на писмен или устен превод за обвиняем -чужденец - са националните съдилища ([Cuscani v. the United Kingdom](#), § 39; [Hermi v. Italy](#) [GC], § 72; [Katritsch v. France](#), § 44).

564. Езиковите знания на обвиняемия са от голямо значение и съдът трябва също да вземе предвид характера на престъплението, за извършването на което е обвинено лицето, както и съобщения, адресирани до него от националните власти, за да прецени дали те са толкова сложни, че да изискват добро владение на езика, използван в съда ([Hermi v. Italy](#) [GC], § 71; [Katrtsch v. France](#), § 41; [Şaman v. Turkey](#), § 30; [Güngör v. Germany](#) (dec.)).

565. По-конкретно, органите, участващи в производството, в частност националните съдилища, трябва да проверят дали справедливостта на процеса изисква или е изисквала назначаването на преводач, който да подпомага обвиняемия. Това задължение не се ограничава до ситуации, при които чужденецът отправя изрично искане за превод. Съдът приема, че предвид важното място, което правото на справедлив процес има в едно демократичното общество, задължението възниква, когато има основания да се подозира, че обвиняемият не владее достатъчно езика на производството, например ако не е нито гражданин, нито жител на държавата, в която се води то. Това е така и когато се предвижда да се използва трети език за устен превод. При такива обстоятелства степента на владеене на третия език трябва да се установи преди да бъде взето решението да се използва за устен превод ([Vizgirda v. Slovenia](#), § 81).

566. Не е задача на Съда да определя с подробности точните мерки, които трябва да се предприемат от националните власти с оглед проверка на езиковите познания на обвиняем, който не владее достатъчно езика на производството. В зависимост от различни фактори, като характера на престъплението и съобщенията, адресирани до лицето от националните власти, серия от отворени въпроси може да е достатъчна, за да се установят езиковите потребности на обвиняемия. Съдът обаче отдава значение на отбелязването в протокола на всяка използвана процедура и взето решение по отношение на проверката на нуждите от устен превод, уведомяване за правото на устен преводач и помощта, предоставяна от преводача, като устен превод или устно обобщение на документи, за да се избегнат всякакви съмнения в това отношение, повдигнати по-късно в производството ([ibid.](#), § 85).

567. С оглед на необходимостта правото, гарантирано от член 6 § 3(д), да бъде практически и ефективно, задължението на компетентните органи не се ограничава до назначаването на преводач, а може да се разшири, ако те бъдат уведомени, при конкретни обстоятелства, до някаква форма на последващ контрол върху адекватността на предоставения превод ([Kamasinski v. Austria](#), § 74; [Hermi v. Italy](#) [GC], § 70; [Protopapa v. Turkey](#), § 80).

VII. Екстра-териториално действие на член 6

568. Конвенцията не изисква от договарящите страни да налагат своите стандарти на трети държави или територии ([Drozd and Janousek v. France and Spain](#), § 110). По правило договарящите страни не са задължени да проверяват дали даден процес, който ще се проведе в трета държава след екстрадиция, например, би бил съвместим с всички изисквания на член 6.

A. Флагрантно лишаване от правосъдие

569. Според практиката на Съда обаче по изключение може да възникне въпрос по член 6 в резултат на решение за екстрадиция или експулсиране при обстоятелства, при които лицето би било изправено пред риск да бъде лишено изцяло от справедлив процес в молещата държава. Този принцип за първи път е изведен в [Soering v. the United Kingdom](#) (§ 113) и впоследствие е потвърден от Съда в редица дела ([Mamatkulov and Askarov v. Turkey](#) [GC], §§ 90-91; [Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom](#), § 149; [Ahorugeze v. Sweden](#), § 115; [Othman \(Abu Qatada\) v. the United Kingdom](#), § 258).

570. Понятието „флагрантно лишаване от правосъдие“ се счита за синоним на съдебен процес, който явно противоречи на разпоредбите на член 6 или на възпелтените в него принципи ([Sejdovic v. Italy](#) [GC], § 84; [Stoichkov v. Bulgaria](#), § 56; [Drozd and Janousek v. France and Spain](#), § 110). Въпреки че все още не му се е налагало да дефинира понятието по-точно, Съдът посочва, че някои форми на несправедливост могат да се приравнят на флагрантно лишаване от правосъдие. Те включват:

- задочно осъждане без последваща възможност за ново решение по основателността на обвинението ([Einhorn v. France](#) (dec.), § 33; [Sejdovic v. Italy](#) [GC], § 84; [Stoichkov v. Bulgaria](#), § 56);
- съдебен процес, проведен по съкратена процедура и при пълно пренебрегване на правата на защита ([Bader and Kanbor v. Sweden](#), § 47);
- задържане без достъп до независим и безпристрастен съд, които да провери законността на задържането ([Al-Moayad v. Germany](#) (dec.), § 101);
- умишлен и систематичен отказ на достъп до адвокат, особено на лице, задържано в чужда държава ([ibid.](#));
- използване в наказателно производство на показания, получени в резултат на третиране на заподозрян или друго лице в нарушение на член 3 ([Othman \(Abu Qatada\) v. the United Kingdom](#), § 267; [El Haski v. Belgium](#), § 85);
- съдебен процес пред военна комисия, която не е предлагала гаранции за безпристрастност на независимост от изпълнителната власт, не е била легитимност съгласно националното и международното право, когато е съществувала достатъчно голяма вероятност за допускане на доказателства, получени с изтезания в производството пред комисията ([Al Nashiri v. Poland](#), §§ 565-569; [Husayn \(Abu Zubaydah\)](#)

[v. Poland](#), §§ 555-561; [Al Nashiri v. Romania](#), §§ 719-722).

571. Изминават двадесет години от решение по [Soering v. the United Kingdom](#) – до решението на Съда от 2012 г. по делото [Othman \(Abu Qatada\) v. the United Kingdom](#) – за да установи Съдът за първи път, че екстрадицията или експулсирането всъщност биха нарушили член 6. Това показва, както се вижда и от примерите, дадени в предходния параграф, че тестът за „флагрантно лишаване от правосъдие“ е строг. Флагрантното лишаване от правосъдие надхвърля обикновените нередности или липсата на гаранции в съдебното производство, които могат да доведат до нарушаване на член 6, ако това се случи в самата договаряща страна. Изисква се нарушение на принципите на справедлив процес, гарантирани от член 6, което е толкова фундаментално, че представлява обезилване или унищожаване на самата същност на правото, гарантирано от този член ([Ahorugeze v. Sweden](#), § 115; [Othman \(Abu Qatada\) v. the United Kingdom](#), § 260).

В. „Реалният риск“: стандарт и тежест на доказване

572. Когато изследва дали екстрадицията или експулсирането биха представлявали флагрантно лишаване от правосъдие, Съдът счита, че следва да се прилагат същите стандарти и тежест на доказване, както при разглеждането на екстрадициите и експулсирането съгласно член 3. Съответно жалбоподателят трябва да представи доказателства, които могат да докажат, че съществуват съществени основания да се смята, че ако бъде отстранен от договаряща страна, той ще бъде изложен на реален риск да бъде подложен на флагрантно лишаване от правосъдие. Когато се представят такива доказателства, правителството трябва да разсее всякакви съмнения относно тях ([Saadi v. Italy](#) [GC], § 129; [J.K. and Others v. Sweden](#) [GC], § 91; [Ahorugeze v. Sweden](#), § 116; [Othman \(Abu Qatada\) v. the United Kingdom](#), §§ 272-280; [El Haski v. Belgium](#), § 86).

573. За да определи дали съществува риск от флагрантно лишаване от правосъдие, Съдът трябва да проучи предвидимите последици от изпращането на жалбоподателя в приемащата държава, като се има предвид общата ситуация там и неговите лични обстоятелства ([Saadi v. Italy](#) [GC], § 130; [Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom](#), § 125). Съществуването на риска трябва да се преценява главно по отношение на онези факти, които са били известни или трябва да са били известни на договарящата страна по време на експулсирането ([Saadi v. Italy](#) [GC], § 133; [Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom](#), § 125). Когато експулсирането или предаването вече се е състояло към датата, на която Съдът разглежда делото, въпреки това няма пречка да вземе предвид информацията, която бива разкрита впоследствие ([Mamatkulov and Askarov v. Turkey](#) [GC], § 69; [J.K. and Others v. Sweden](#) [GC], § 83; [Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom](#), § 149).

574. И накрая, в контекста на европейската заповед за арест (ЕЗА) между държавите-членки на ЕС, Съдът е приел, че в случаите, в които държавата не е имала свобода на действие при прилагане на правото на ЕС, се прилага принципа на „еквивалентна защита“, както е разработен в практика на Съда ([Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland](#) [GC], §§ 149-158; [Avotins v. Latvia](#) [GC], §§ 115-116). Такъв е случаят, когато механизмите за взаимно признаване изискват от съда да приеме, че спазването на основните права от друга държава-членка е било достатъчно. Както е предвидено в рамката на ЕЗА, националният съд по този начин е лишен от право на преценка по въпроса, което води до автоматично прилагане на презумпцията за еквивалентност. Всяка такава презумпция обаче може да бъде оборена от обстоятелствата по конкретен случай. Дори като вземе предвид, в духа на взаимно допълване, начина, по който функционират механизмите за взаимно признаване, и по-специално целта за ефективност, която се преследва, Съдът трябва да проверява дали принципът на взаимното признаване не се прилага автоматично и механично в ущърб на основни права ([Pirozzi v. Belgium](#), § 62).

575. В този дух, когато съдилищата на държава, която е едновременно договаряща страна по Конвенцията и държава-членка на Европейския съюз, са призовани да прилагат механизъм за взаимно признаване, установен от правото на ЕС, като ЕЗА, те трябва да предоставят пълно действие на този механизъм, където защитата на правата по Конвенцията не може да се счита за явно недостатъчна. Ако обаче пред тях се повдигне сериозно и обосновано оплакване, че защитата на дадено право по Конвенцията е явно недостатъчна и това положение не може да бъде отстранено от правото на ЕС, те не могат откажат да разглеждат съответната жалба само с мотива, че прилагат правото на ЕС. В такива случаи те трябва да прилагат правото на ЕС в съответствие с изискванията на Конвенцията ([ibid.](#), §§ 63-64).

Списък на цитирани дела

Цитираната в настоящото Ръководство практика се отнася до решения по същество и по допустимост на Съда и до решения или доклади на Европейската комисия по правата на човека („Комисията“).

Освен ако не е посочено друго, всички препратки са към решение по същество, постановено от камара на Съда. Съкращението „(dec.)“ показва, че цитирането е на решение по допустимост на Съда, а „[GC]“ - че делото е гледано от голямата камара.

Решенията на камарите, които не са били окончателни по смисъла на член 44 от Конвенцията, когато тази актуализация е финализирана, са отбелязани със звездичка (*) в списъка по-долу. Член 44 § 2 от Конвенцията предвижда: „Решението на камара става окончателно (а), когато страните декларират, че няма да поискат делото да бъде отнесено до голямата камара; или (б) три месеца след датата на решението, ако не е поискано отнасяне на делото до голямата камара; или (в) когато съставът на голямата камара отхвърли искането за отнасяне съгласно член 43”. В случаите, когато искането за отнасяне се приема от състава на голямата камара, решението на камарата не става окончателно и следователно няма правно действие; последващото решение на голямата камара става окончателно.

Хипервръзките към делата, цитирани в електронната версия на Ръководството, пренасочват към базата данни HUDOC, (<http://hudoc.echr.coe.int>), която осигурява достъп до практиката на Съда (решения на голямата камара, камари и комитети, комуникирани дела, консултативни становища и правни резюмета от Информационния бюлетин за съдебната практика) и на Комисията (решения и доклади) и на резолюциите на Комитета на министрите.

Съдът постановява своите решения по същество и по допустимост на английски и/или френски език, двата му официални езика. HUDOC също така съдържа преводи на много важни дела на повече от тридесет неофициални езика и връзки към около сто онлайн сборника от съдебна практика, изготвени от трети страни. Всички налични езикови версии на цитираните дела, са достъпни в раздел „Езикови версии“ в базата данни [HUDOC](#) - раздел, който може да бъде намерен, след като щракнете върху хипервръзката.

—А—

[A. v. Austria](#), № 16266/90, Решение на Комисията от 7 май 1990 г., Решения и доклади 65
[A. v. Norway](#) (dec), № 65170/14, 29 май 2018 г.
[A. Menarini Diagnostics S.R.L v. Italy](#), № 43509/08, 27 септември 2011 г.
[A.K v. Liechtenstein](#), № 38191/12, 9 юли 2015 г.
[A.L. v. Finland](#), № 23220/04, 27 януари 2009 г.
[A.L v. Germany](#), № 72758/01, 28 април 2005 г.
[Abdoella v. the Netherlands](#), 25 ноември 1992 г., Серия А № 248-А
[Abdulla Ali v. the United Kingdom](#), № 30971/12, 30 юни 2015 г.
[Abdullayev v. Azerbaijan](#), № 6005/08, 7 март 2019 г.
[Accardi and Others v. Italy](#) (dec), № 30598/02, ЕСПЧ 2005-II
[Adamčo v. Slovakia](#), № 45084/14, 12 ноември 2019 г.
[Adiletta and Others v. Italy](#), 19 февруари 1991 г., Серия А № 197-Е
[Adolf v. Austria](#), 26 март 1982 г., серия А № 49
[AGOSI v. the United Kingdom](#), 24 октомври 1986 г., Серия А № 108
[Ahorugeze v. Sweden](#), № 37075/09, 27 октомври 2011 г.
[Aigner v. Austria](#), № 28328/03, 10 май 2012 г.
[Air Canada v. the United Kingdom](#), 5 май 1995 г., Серия А № 316-А
[Ajdarić v. Croatia](#), № 20883/09, 13 декември 2011 г.
[Akay v. Turkey](#) (dec), № 34501/97, 19 февруари 2002 г.
[Akbay and Others v. Germany](#), № 40495/15 и 2 други, 15 октомври 2020 г.
[Akdağ v. Turkey](#), № 75460/10, 17 септември 2019 г.
[Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) [GC], № 26766/05 и 22228/06, ЕСПЧ 2011
[Al-Moayad v. Germany](#) (dec), № 35865/03, 20 февруари 2007 г.
[Al Nashiri v. Poland](#), № 28761/11, 24 юли 2014 г.
[Al Nashiri v. Romania](#), № 33234/12, 31 май 2018 г.
[Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom](#), № 61498/08, ЕСПЧ 2010
[Albert and Le Compte v. Belgium](#), 10 февруари 1983 г., Серия А № 58
[Aleksandr Dementyev v. Russia](#), № 43095/05, 28 ноември 2013 г.
[Aleksandr Zaichenko v. Russia](#), № 39660/02, 18 февруари 2010 г.
[Alexandru Marian lancu v. Romania](#), № 60858/15, 4 февруари 2020 г.
[AH v. Romania](#), № 20307/02, 9 ноември 2010 г.
[AH Rıza and Others v. Turkey](#), № 30226/10 и 4 други, 28 януари 2020 г.
[Alimena v. Italy](#), 19 февруари 1991 г., Серия А № 195-D
[Allan v. the United Kingdom](#), № 48539/99, ЕСПЧ 2002-IX
[Allen v. the United Kingdom](#) [GC], № 25424/09, ЕСПЧ 2013
[Allenet de Ribemont v. France](#), 10 февруари 1995 г., Серия А № 308
[Almenara Alvarez v. Spain](#), № 16096/08, 25 октомври 2011 г.
[Ananyev v. Russia](#), № 20292/04, 30 юли 2009 г.
[Andreescu v. Romania](#), № 19452/02, 8 юни 2010 г.
[Anguelov v. Bulgaria](#) (dec), № 45963/99, 14 декември 2004 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Antoine v. the United Kingdom](#) (dec), № 62960/00, ЕСПЧ 2003
[Arewa v. Lithuania](#), № 16031/18, 9 март 2021 г.
[Arlewin v. Sweden](#), № 22302/10, 1 март 2016 г.
[Arps v. Croatia](#), № 23444/12, 25 октомври 2016 г.
[Arrigo and Vella v. Malta](#) (dec), № 6569/04, 10 май 2005 г.
[Artemov v. Russia](#), № 14945/03, 3 април 2014 г.
[Artico v. Italy](#), 13 май 1980 г., Серия А № 37
[Artur Parkhomenko v. Ukraine](#), № 40464/05, 16 февруари 2017 г.
[Asani v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), № 27962/10, 1 февруари 2018 г.
[Asciutto v. Italy](#), № 35795/02, 27 ноември 2007 г.
[Assanidze v. Georgia](#) [GC], № 71503/01, ЕСПЧ 2004-II
[Avagyan v. Armenia](#), № 1837/10, 22 ноември 2018 г.
[Avaz Zeynalov v. Azerbaijan](#), № 37816/12 и 25260/14, 22 април 2021 г.
[Avotins v. Latvia](#) [GC], № 17502/07, 23 май 2016 г.
[Axel Springer SE and RTL Television GmbH v. Germany](#), № 51405/12, 21 септември 2017 г.
[Ayetullah Ay v. Turkey](#), № 29084/07 и 1191/08, 27 октомври 2020 г.

—В—

[B. v. Austria](#), 28 март 1990 г., Серия А № 175
[B. and P. v. the United Kingdom](#), № 36337/97 и 35974/97, ЕСПЧ 2001-III
[Băcanu and SC « R » S.A. v. Romania](#), № 4411/04, 3 март 2009 г.
[Bäckström and Andersson v. Sweden](#) (dec), № 67930/01, 5 септември 2006 г.
[Bader and Kanbor v. Sweden](#), № 13284/04, ЕСПЧ 2005-XI
[Baggetta v. Italy](#), 25 юни 1987 г., Серия А № 119
[Bahaettin Uzan v. Turkey](#), № 30836/07, 24 ноември 2020 г.
[Bajić v. North Macedonia](#), № 2833/13, 10 юни 2021
[Balsyte-Lideikiene v. Lithuania](#), № 72596/01, 4 ноември 2008 г.
[Balta and Demir v. Turkey](#), № 48628/12, 23 юни 2015 г.
[Bandaletov v. Ukraine](#), № 23180/06, 31 октомври 2013 г.
[Bannikova v. Russia](#), № 18757/06, 4 ноември 2010 г.
[Bara and Kola v. Albania](#),* № № 43391/18 и 17766/19, 12 октомври 2021 г.
[Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain](#), 6 декември 1988 г., Серия А № 146
[Bdtěk and Others v. the Czech Republic](#), № 54146/09, 12 януари 2017 г.
[Batiashvili v. Georgia](#), № 8284/07, 10 октомври 2019 г.
[Batmaz v. Turkey](#), № 714/08, 18 февруари 2014 г.
[Boucher v. France](#), № 53640/00, 24 юли 2007 г.
[Bauras v. Lithuania](#), № 56795/13, 31 октомври 2017 г.
[Baydar v. the Netherlands](#), № 55385/14, 24 април 2018 г.
[Bayer v. Germany](#), № 8453/04, 16 юли 2009 г.
[Baytar v. Turkey](#), № 45440/04, 14 октомври 2014 г.
[Bazo González v. Spain](#), № 30643/04, 16 декември 2008 г.
[Bédat v. Switzerland](#) [GC], № 56925/08, 29 март 2016 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

- [Beggs v. the United Kingdom](#) (dec), № 15499/10, 16 октомври 2012 г.
- [Beghal v. the United Kingdom](#), № 4755/16, 28 февруари 2019 г.
- [Belashev v. Russia](#), № 28617/03, 4 декември 2008 г.
- [Belilos v. Switzerland](#), 29 април 1988 г., Серия А № 132
- [Bellerín Lagares v. Spain](#) (dec), № 31548/02, 4 ноември 2003 г.
- [Belugin v. Russia](#), № 2991/06, 26 ноември 2019 г.
- [Bendenoun v. France](#), 24 февруари 1994, Серия А № 284
- [Benham v. the United Kingdom](#), 10 юни 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-III
- [Beraru v. Romania](#), № 40107/04, 18 март 2014 г.
- [Béres and Others v. Hungary](#), № 59588/12 и 2 други, 17 януари 2017 г.
- [Berliński v. Poland](#), № 27715/95 и 30209/96, 20 юни 2002 г.
- [Berlizev v. Ukraine](#), № 43571/12, 8 юли 2021 г.
- [Beuze v. Belgium](#) [GC], № 71409/10, 9 ноември 2018 г.
- [Bideault v. France](#), № 11261/84, Решение на Комисията от 9 декември 1987 г., Решения и доклади 48
- [Bikas v. Germany](#), № 76607/13, 25 януари 2018 г.
- [Bivolaru v. Romania \(no. 2\)](#), № 66580/12, 2 октомври 2018 г.
- [Blaj v. Romania](#), № 36259/04, 8 април 2014 г.
- [Block v. Hungary](#), № 56282/09, 25 януари 2011 г.
- [Blokhin v. Russia](#) [GC], № 47152/06, 23 март 2016 г.
- [Bobeş v. Romania](#), № 29752/05, 9 юли 2013 г.
- [Bocos-Cuesta v. the Netherlands](#), № 54789/00, 10 ноември 2005 г.
- [Boddaert v. Belgium](#), 12 октомври 1992 г., Серия А № 235-D
- [Bodet v. Belgium](#) (dec), № 78480/13, 5 януари 2017 г.
- [Böhmer v. Germany](#), № 37568/97, 3 октомври 2002 г.
- [Bokhonko v. Georgia](#), № 6739/11, 22 октомври 2020 г.
- [Boldea v. Romania](#), № 19997/02, 15 февруари 2007 г.
- [Bonder v. Ukraine](#), № 18895/08, 16 април 2019 г.
- [Bonev v. Bulgaria](#), № 60018/00, 8 юни 2006 г.
- [Bonisch v. Austria](#), 6 май 1985 г., Серия А № 92
- [Bonzi v. Switzerland](#), № 7854/77, Решение на Комисията от 12 юли 1978 г, Решения и доклади 12
- [Borzhonov v. Russia](#), № 18274/04, 22 януари 2009 г.
- [Boulois v. Luxembourg](#) [GC], № 37575/04, ЕСПЧ 2012
- [Borisova v. Bulgaria](#), № 56891/00, 21 декември 2006 г.
- [Borg v. Malta](#), № 37537/13, 12 януари 2016 г.
- [Borgers v. Belgium](#), 30 октомври 1991 г., Серия А № 214-B
- [Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland](#) [GC], № 45036/98, ЕСПЧ 2005-VI
- [Botten v. Norway](#), 19 февруари 1996, Доклади за съдебни и други решения 1996-I
- [Boyan Gospodinov v. Bulgaria](#), № 28417/07, 5 април 2018 г.
- [Bozkaya v. Turkey](#), № 46661/09, 5 септември 2017 г
- [Brandstetter v. Austria](#), 28 август 1991 г., Серия А № 211

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Bratyakin v. Russia](#) (dec), № 72776/01, 9 март 2006 г.
[Breijer v. the Netherlands](#) (dec), № 41596/13, 3 юли 2018 г.
[Brennan v. the United Kingdom](#), № 39846/98, ЕСПЧ 2001-Х
[Bricmont v. Belgium](#), 7 юли 1989 г., Серия А № 158
[Brožicek v. Italy](#), 19 декември 1989 г., Серия А № 167
[Brus v. Belgium](#),* № 18779/15, 14 септември 2021 г.
[Brusco v. France](#), № 1466/07, 14 октомври 2010 г.
[Budak v. Turkey](#), № 69762/12, 16 февруари 2021 г.
[Buijen v. Germany](#), № 27804/05, 1 април 2010 г.
[Buliga v. Romania](#), № 22003/12, 16 февруари 2021 г.
[Bulut v. Austria](#), 22 февруари 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-II
[Burak Hun v. Turkey](#), № 17570/04, 15 декември 2009 г.
[Buscemi v. Italy](#), № 29569/95, ЕСПЧ 1999-VI
[Busuttil v. Malta](#), № 48431/18, 3 юни 2021 г.
[Butkevich v. Russia](#), № 5865/07, 13 февруари 2018 г.
[Butkevičius v. Lithuania](#), № 48297/99, ЕСПЧ 2002-II (допълнения)
[Bykov v. Russia](#) [GC], № 4378/02, 10 март 2009 г.

—С—

[C. v. Italy](#), № 10889/84, Решение на Комисията от 11 май 1988 г., Решения и доклади 56
[C.G.P. v. the Netherlands](#), № 29835/96, Решение на Комисията от 15 януари 1997 г.
[C.P. and Others v. France](#), № 36009/97, 1 август 2000 г.
[Cabral v. the Netherlands](#), № 37617/10, 28 август 2018 г.
[Cafagna v. Italy](#), № 26073/13, 12 октомври 2017 г.
[Campbell and Fell v. the United Kingdom](#), 28 юни 1984 г., Серия А № 80
[Calabrb v. Italy and Germany](#) (dec), № 59895/00, ЕСПЧ 2002-V
[Caldas Ramírez de Arrellano v. Spain](#) (dec), № 68874/01, ЕСПЧ 2003-I (допълнения)
[Can v. Austria](#), № 9300/81, Доклад на Комисията от 12 юли 1984 г.
[Capeau v. Belgium](#), № 42914/98, ЕСПЧ 2005-I
[Caraian v. Romania](#), № 34456/07, 23 юни 2015 г.
[Caresana v. the United Kingdom](#) (dec), № 31541/96, 29 август 2000 г.
[Carmel Saliba v. Malta](#), № 24221/13, 29 ноември 2016 г.
[Carrefour France v. France](#) (dec), № 37858/14, 1 октомври 2019 г.
[Casse v. Luxembourg](#), № 40327/02, 27 април 2006 г.
[Castillo Algar v. Spain](#), 28 октомври 1998 г., Доклади за съдебни и други решения 1998-VIII
[Cătăniciu v. Romania](#) (dec), № 22717/17, 6 декември 2018 г.
[Célice v. France](#), № 14166/09, 8 март 2012 г.
[Cerovšek and Božičnik v. Slovenia](#), № 68939/12 и 68949/12, 7 март 2017 г.
[Cēsnieks v. Latvia](#), № 9278/06, 11 февруари 2014 г.
[Chap Ltd v. Armenia](#), № 15485/09, 4 май 2017 г.
[Chaushev and Others v. Russia](#), № 37037/03 и 2 други, 25 октомври 2016 г.
[Cheema v. Belgium](#), № 60056/08, 9 февруари 2016 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Chernika v. Ukraine](#), № 53791/11, 12 март 2020 г.
[Chiarello v. Germany](#), № 497/17, 20 юни 2019 г.
[Chichlian and Ekindjian v. France](#), № 10959/84, Доклад на Комисията от 16 март 1989 г.
[Chim and Przywieczerski v. Poland](#), № 36661/07 и 38433/07, 12 април 2018 г.
[Chong Coronado v. Andorra](#), № 37368/15, 23 юли 2020 г.
[Čivinskaitė v. Lithuania](#), № 21218/12, 15 септември 2020 г.
[Clarke v. the United Kingdom](#) (dec), № 23695/02, 25 август 2005 г.
[Cleve v. Germany](#), № 48144/09, 15 януари 2015 г.
[Clinique Mozart SARL v. France](#), № 46098/99, 8 юни 2004 г.
[Coëme and Others v. Belgium](#), № 32492/96 и 4 други, ЕСПЧ 2000-VII
[Collozza and Rubinat v. Italy](#), № 9024/80, Доклад на Комисията от 5 май 1983 г., Серия А № 89
[Colozza v. Italy](#), 12 февруари 1985 г., Серия А № 89
[Constantin and Stoian v. Romania](#), № 23782/06 и 46629/06, 29 септември 2009 г.
[Constantinides v. Greece](#), № 76438/12, 6 октомври 2016 г.
[Cooper v. the United Kingdom](#) [GC], № 48843/99, 16 декември 2003 г.
[Cornelis v. the Netherlands](#) (dec), № 994/03, ЕСПЧ 2004-V (допълнения)
[Correia de Matos v. Portugal](#) (dec), № 48188/99, ЕСПЧ 2001-XII
[Correia de Matos v. Portugal](#) [GC], № 56402/12, 4 април 2018 г.
[Craxi v. Italy \(no. 1\)](#), № 34896/97, 5 декември 2002 г.
[Croissant v. Germany](#), 25 септември 1992 г., Серия А № 237-B
[Cuscani v. the United Kingdom](#), № 32771/96, 24 септември 2002 г.
[Cutean v. Romania](#), № 53150/12, 2 декември 2014 г.
[Ćwik v. Poland](#), № 31454/10, 5 ноември 2020 г.
[Czajkowski v. Poland](#) (dec), № 6809/03, 16 октомври 2007 г.
[Czekalla v. Portugal](#), № 38830/97, ЕСПЧ 2002-VIII

—D—

[D. v. Finland](#), № 30542/04, 7 юли 2009 г.
[Daktaras v. Lithuania](#) (dec), № 42095/98, 11 януари 2000 г.
[Daktaras v. Lithuania](#), № 42095/98, ЕСПЧ 2000-X
[Dallos v. Hungary](#), № 29082/95, ЕСПЧ 2001-II
[Damir Sibgatullin v. Russia](#), № 1413/05, 24 април 2012 г.
[Dan v. the Republic of Moldova \(no. 2\)](#), № 57575/14, 10 ноември 2020 г.
[Dănilă v. Romania](#), № 53897/00, 8 март 2007 г.
[Danilov v. Russia](#), № 88/05, 1 декември 2020 г.
[Daştan v. Turkey](#), № 37272/08, 10 октомври 2017 г.
[Daud v. Portugal](#), 21 април 1998 г., Доклади за съдебни и други решения 1998-II
[Dāvidsons and Savins v. Latvia](#), № 17574/07 и 25235/07, 7 януари 2016 г.
[Davran v. Turkey](#), № 18342/03, 3 ноември 2009 г.
[De Cubber v. Belgium](#), 26 октомври 1984, Серия А № 86
[De Salvador Torres v. Spain](#), 24 октомври 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-V

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[De Tommaso v. Italy](#) [GC], № 43395/09, 23 февруари 2017 г.
[Delcourt v. Belgium](#), 17 януари 1970 г., Серия А № 11
[Deli v. the Republic of Moldova](#), № 42010/06, 22 октомври 2019 г.
[Demicoli v. Malta](#), 27 август 1991 г., Серия А № 210
[Deweert v. Belgium](#), 27 февруари 1980 г., Серия А № 35
[Dhahbi v. Italy](#), № 17120/09, 8 април 2014 г.
[Di Martino and Molinari v. Italy](#), № 15931/15 и 16459/15, 25 март 2021 г.
[Diamantides v. Greece \(no. 2\)](#), № 71563/01, 19 май 2005 г.
[Dicle and Sadak v. Turkey](#), № 48621/07, 16 юни 2015 г.
[Didu v. Romania](#), № 34814/02, 14 април 2009 г.
[Dijkhuizen v. the Netherlands](#), № 61591/16, 8 юни 2021 г.
[Dimitar Mitev v. Bulgaria](#), № 34779/09, 8 март 2018 г.
[Dimović v. Serbia](#), № 24463/11, 28 юни 2016 г.
[Diriöz v. Turkey](#), № 38560/04, 31 май 2012 г.
[Dobbervin v. France](#), 25 февруари 1993 г., Серия А № 256-D
[Dodoja v. Croatia](#), № 53587/17, 24 юни 2021 г.
[Dominka v. Slovakia](#) (dec), № 14630/12, 3 април 2018 г.
[Dondarini v. San Marino](#), № 50545/99, 6 юли 2004 г.
[Donohoe v. Ireland](#), № 19165/08, 12 декември 2013 г.
[Doorson v. the Netherlands](#), 26 март 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-II
[Dorado Baúlde v. Spain](#) (dec), № 23486/12, 1 септември 2015 г.
[Dorokhov v. Russia](#), № 66802/01, 14 февруари 2008 г.
[Dorozhko and Pozharskiy v. Estonia](#), № 14659/04 и 16855/04, 24 април 2008 г.
[Döry v. Sweden](#), № 28394/95, 12 ноември 2002 г.
[Dowsett v. the United Kingdom](#), № 39482/98, ЕСПЧ 2003-VII
[Doyle v. Ireland](#), № 51979/17, 23 май 2019 г.
[Dragojević v. Croatia](#), № 68955/11, 15 януари 2015 г.
[Dragoş Ioan Rusu v. Romania](#), № 22767/08, 31 октомври 2017 г.
[Drassich v. Italy](#), № 25575/04, 11 декември 2007 г.
[Drozd and Janousek v. France and Spain](#), 26 юни 1992 г., Серия А № 240
[Dubus S.A. v. France](#), № 5242/04, 11 юни 2009 г.
[Dvorski v. Croatia](#) [GC], № 25703/11, ЕСПЧ 2015
[Dzelili v. Germany](#) (dec), № 15065/05, 29 септември 2009 г.

—Е—

[Eckle v. Germany](#), 15 юли 1982 г., Серия А № 51
[Edwards and Lewis v. the United Kingdom](#) [GC], № 39647/98 и 40461/98, ЕСПЧ 2004-X
[Eftimov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), № 59974/08, 2 юли 2015 г.
[Sigurdur Einarsson and Others v. Iceland](#), № 39757/15, 4 юни 2019 г.
[Einhorn v. France](#) (dec), № 71555/01, ЕСПЧ 2001-XI
[El Haski v. Belgium](#), № 649/08, 25 септември 2012 г.
[El Kaada v. Germany](#), № 2130/10, 12 ноември 2015 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Enea v. Italy](#) [GC], № 74912/01, ЕСПЧ 2009

[Engel and Others v. the Netherlands](#), 8 юни 1976 г., Серия А № 22

[Erdogan v. Turkey](#), № 14723/89, Решение на Комисията от 9 юли 1992 г., Решения и доклади 73

[Erduran and Em Export Dis Tic A.Ş. v. Turkey](#), № 25707/05 и 28614/06, 20 ноември 2018 г.

[Ergin v. Turkey \(no. 6\)](#), № 47533/99, ЕСПЧ 2006-VI (допълнения)

[Erkapić v. Croatia](#), № 51198/08, 25 април 2013 г.

[Eshonkulov v. Russia](#), № 68900/13, 15 януари 2015 г.

[Eurofinacom v. France](#) (dec), № 58753/00, ЕСПЧ 2004-VII

[Evaggelou v. Greece](#), № 44078/07, 13 януари 2011 г.

[Ezeh and Connors v. the United Kingdom](#) [GC], № 39665/98 и 40086/98, 9 октомври 2003 г., ЕСПЧ 2003-X

—F—

[F and M v. Finland](#), № 22508/02, 17 юли 2007 г.

[Faig Mammadov v. Azerbaijan](#), № 60802/09, 26 януари 2017 г.

[Fakailo \(Safoka\) and Others v. France](#), № 2871/11, 2 октомври 2014 г.

[Folk v. the Netherlands](#) (dec), № 66273/01, ЕСПЧ 2004-XI

[Falzarano v. Italy](#) (dec.), № 73357/14, 15 юни 2021 г.

[Famulyak v. Ukraine](#) (dec), № 30180/11, 26 март 2019 г.

[Fariz Ahmadov v. Azerbaijan](#), № 40321/07, 14 януари 2021 г.

[Farzaliyev v. Azerbaijan](#), № 29620/07, 28 май 2020 г.

[Fatullayev v. Azerbaijan](#), № 40984/07, 22 април 2010 г.

[Fazliyski v. Bulgaria](#), № 40908/05, 16 април 2013 г.

[Fedele v. Germany](#) (dec), № 11311/84, 9 декември 1987 г.

[Fejde v. Sweden](#), 29 октомври 1991 г., Серия А № 212-C

[Felix Guțu v. the Republic of Moldova](#), № 13112/07, 20 октомври 2020 г.

[Ferrantelli and Santangelo v. Italy](#), 7 август 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-III

[Ferrazzini v. Italy](#) [GC], № 44759/98, ЕСПЧ 2001-VII

[Fey v. Austria](#), 24 февруари 1993 г., Серия А № 255-A

[Filat v. the Republic of Moldova](#),* № 11657/16, 7 декември 2021 г.

[Filippini v. San Marino](#) (dec), № 10526/02, 28 август 2003 г.

[Findlay v. the United Kingdom](#), 25 февруари 1997 г., Доклади за съдебни и други решения 1997-I

[Fischer v. Austria](#) (реш), № 27569/02, ЕСПЧ 2003-VI

[Fleischner v. Germany](#), № 61985/12, 3 октомври 2019 г.

[Flisar v. Slovenia](#), № 3127/09, 29 септември 2011 г.

[Foucher v. France](#), 18 март 1997 г., Доклади за съдебни и други решения 1997-II

[Frâncu v. Romania](#), № 69356/13, 13 октомври 2020 г.

[Frumkin v. Russia](#), № 74568/12, 5 януари 2016 г.

[Fruni v. Slovakia](#), № 8014/07, 21 юни 2011 г.

[Funke v. France](#), 25 февруари 1993 г., Серия А № 256-A

—G—

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[G.B. v. France](#), № 44069/98, ЕСПЧ 2001-Х
[G.C.P. v. Romania](#), № 20899/03, 20 декември 2011 г.
[G.I.E.M. S.R.L and Others v. Italy](#) (същество) [GC], № 1828/06 и 2 други, 28 юни 2018 г.
[Gabrielyan v. Armenia](#), № 8088/05, 10 април 2012 г.
[Gäfgen v. Germany](#) [GC], № 22978/05, ЕСПЧ 2010
[Gafgaz Mammadov v. Azerbaijan](#), № 60259/11, 15 октомври 2015 г.
[Galan v. Italy](#) (dec.), № 63772/16, 18 май 2021 г.
[Galstyan v. Armenia](#), № 26986/03, 15 ноември 2007 г.
[Gani v. Spain](#), № 61800/08, 19 февруари 2013 г.
[Garbuz v. Ukraine](#), № 72681/10, 19 февруари 2019 г.
[García Hernández v. Spain](#), № 15256/07, 16 ноември 2010 г.
[García Ruiz v. Spain](#) [GC], № 30544/96, ЕСПЧ 1999-I
[Garycki v. Poland](#), № 14348/02, 6 февруари 2007 г.
[Gast and Popp v. Germany](#), № 29357/95, ЕСПЧ 2000-II
[Geerings v. the Netherlands](#), № 30810/03, ЕСПЧ 2007-III
[Gelenidze v. Georgia](#), № 72916/10, 7 ноември 2019 г.
[George-Laviniu Ghiurău v. Romania](#), № 15549/16, 16 юни 2020 г.
[Gestur Jónsson and Ragnar Halldór Hall v. Iceland](#) [GC], № 68273/14 и 68271/14, 22 декември 2020 г.
[Giosakis v. Greece \(no. 3\)](#), № 5689/08, 3 май 2011 г.
[Goddi v. Italy](#), 9 април 1984 г., Серия А № 76
[Gogitidze and Others v. Georgia](#), № 36862/05, 12 май 2015 г.
[Goktepe v. Belgium](#), № 50372/99, 2 юни 2005 г.
[Gorbunov and Gorbachev v. Russia](#), № 43183/06 и 27412/07, 1 март 2016 г.
[Gorgievski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), № 18002/02, 16 юни 2009 г.
[Gorgiladze v. Georgia](#), № 4313/04, 20 октомври 2009 г.
[Gossa v. Poland](#), № 47986/99, 9 януари 2007 г.
[Gómez de Liaho y Botella v. Spain](#), № 21369/04, 22 юли 2008 г.
[Gómez Olmeda v. Spain](#), № 61112/12, 29 март 2016 г.
[Grădinar v. Moldova](#), № 7170/02, 8 април 2008 г.
[Gradinger v. Austria](#), 23 октомври 1995 г., Серия А № 328-С
[Grande Stevens and Others v. Italy](#), № 18640/10 и 4 други, 4 март 2014 г.
[Granger v. the United Kingdom](#), 28 март 1990 г., Серия А № 174
[Graviano v. Italy](#), № 10075/02, 10 февруари 2005 г.
[Grayson and Barnham v. the United Kingdom](#), № 19955/05 и 15085/06, 23 септември 2008 г.
[Grba v. Croatia](#), № 47074/12, 23 ноември 2017 г.
[Gregačević v. Croatia](#), № 58331/09, 10 юли 2012 г.
[Grievés v. the United Kingdom](#) [GC], № 57067/00, ЕСПЧ 2003-XII (допълнения)
[Gröning v. Germany](#) (dec), № 71591/17, 20 октомври 2020 г.
[Gudmundur Andri Ástráðsson v. Iceland](#) [GC], № 26374/18, 1 декември 2020 г.
[Guérin v. France](#), 29 юли 1998 г., Доклади за съдебни и други решения 1998-V
[Guisset v. France](#), № 33933/96, ЕСПЧ 2000-IX

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Gülağacı v. Turkey](#) (dec.), № 40259/07, 13 април 2021 г.
[Güngör v. Germany](#) (dec), № 31540/96, 24 януари 2002 г.
[Gurguchiani v. Spain](#), № 16012/06, 15 декември 2009 г.
[Gürkan v. Turkey](#), № 10987/10, 3 юли 2012 г.
[Gutsanovi v. Bulgaria](#), № 34529/10, ЕСПЧ 2013 (допълнения)
[Güveç v. Turkey](#), № 70337/01, ЕСПЧ 2009 (допълнения)

—H—

[H. and J. v. the Netherlands](#) (dec), № 978/09 и 992/09, 13 ноември 2014 г.
[Haarde v. Iceland](#), № 66847/12, 23 ноември 2017 г.
[Haas v. Germany](#) (dec), № 73047/01, 17 ноември 2005 г.
[Habran and Dalem v. Belgium](#), № 43000/11 и 49380/11, 17 януари 2017 г.
[Hadjianastassiou v. Greece](#), 16 декември 1992 г., Серия А № 252
[Hamer v. Belgium](#), № 21861/03, ЕСПЧ 2007-V (допълнения)
[Hanif and Khan v. the United Kingdom](#), № 52999/08 и 61779/08, 20 декември 2011 г.
[Hanu v. Romania](#), № 10890/04, 4 юни 2013 г.
[Harabin v. Slovakia](#), № 58688/11, 20 ноември 2012 г.
[Harutyunyan v. Armenia](#), № 36549/03, ЕСПЧ 2007-III
[Hasáliková v. Slovakia](#), № 39654/15, 24 юни 2021 г.
[Hauschildt v. Denmark](#), 24 май 1989 г., Серия А № 154
[Haxhia v. Albania](#), № 29861/03, 8 октомври 2013 г.
[Heaney and McGuinness v. Ireland](#), № 34720/97, ЕСПЧ 2000-XII
[Heglas v. the Czech Republic](#), № 5935/02, 1 март 2007 г.
[Henri Rivière and Others v. France](#), № 46460/10, 25 юли 2013 г.
[Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland](#), № 23614/08, 30 ноември 2010 г,
[Hermi v. Italy](#) [GC], № 18114/02, ЕСПЧ 2006-XII
[Hernández Royo v. Spain](#), № 16033/12, 20 септември 2016 г.
[Hokkeling v. the Netherlands](#), № 30749/12, 14 февруари 2017 г.
[Holm v. Sweden](#), 25 ноември 1993 г., Серия А № 279-A
[Horvatić v. Croatia](#), № 36044/09, 17 октомври 2013 г.
[Hümmer v. Germany](#), № 26171/07, 19 юли 2012 г.
[Husain v. Italy](#) (dec), № 18913/03, ЕСПЧ 2005-III
[Husayn \(Abu Zubaydah\) v. Poland](#), № 7511/13, 24 юли 2014 г.
[Hüseyin Turan v. Turkey](#), № 11529/02, 4 март 2008 г.
[Huseyn and Others v. Azerbaijan](#), № 35485/05 и 3 други, 26 юли 2011 г.

—I—

[I.A. v. France](#), 23 септември 1998 г., Доклади за съдебни и други решения 1998-VII
[I.H. and Others v. Austria](#), № 42780/98, 20 април 2006 г.
[Iasir v. Belgium](#), № 21614/12, 26 януари 2016 г.
[Iancu v. Romania](#), № 62915/17, 23 февруари 2021 г.
[Ibrahim and Others v. the United Kingdom](#) [GC], № 50541/08 и 3 други, 13 септември 2016 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Ibrahim Öztürk v. Turkey](#), № 16500/04, 17 февруари 2009 г.
[Idalov v. Russia](#) [GC], № 5826/03, 22 май 2012 г.
[Iglin v. Ukraine](#), № 39908/05, 12 януари 2012 г.
[Ignat v. Romania](#),* № 17325/16, 9 ноември 2021 г.
[Igual Coll v. Spain](#), № 37496/04, 10 март 2008 г.
[Igor Pascari v. the Republic of Moldova](#), № 25555/10, 30 август 2016 г.
[Ilgar Mammadov v. Azerbaijan \(no. 2\)](#), № 919/15, 16 ноември 2017 г.
[Imbrioscia v. Switzerland](#), 24 ноември 1993 г., Серия А № 275
[Incal v. Turkey](#), 9 юни 1998 г., Доклади за съдебни и други решения 1998-IV
[International Bank for Commerce and Development AD and Others v. Bulgaria](#), № 7031/05, 2 юни 2016 г.
[Ibrahim Ülger v. Turkey](#), № 57250/00, 29 юли 2004 г.
[Ismoilov and Others v. Russia](#), № 2947/06, 24 април 2008 г.
[Istrate v. Romania](#), № 44546/13, 13 април 2021 г.
[Işyar v. Bulgaria](#), № 391/03, 20 ноември 2008 г.

—J—

[J.K. and Others v. Sweden](#) [GC], № 59166/12, 23 август 2016 г.
[J.M. and Others v. Austria](#), № 61503/14 и 2 други, 1 юни 2017 г.
[Jalloh v. Germany](#) [GC], № 54810/00, ЕСПЧ 2006-IX
[Janatuinen v. Finland](#), № 28552/05, 8 декември 2009 г.
[Janosevic v. Sweden](#), № 34619/97, ЕСПЧ 2002-VII
[Jasiński v. Poland](#), № 30865/96, 20 декември 2005 г.
[Jasper v. the United Kingdom](#) [GC], № 27052/95, 16 февруари 2000 г.
[Jhangiryan v. Armenia](#), № 44841/08 и 63701/09, 8 октомври 2020 г.
[Johansen v. Germany](#), № 17914/10, 15 септември 2016 г.
[John Murray v. the United Kingdom \[GC\]](#), 8 февруари 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-I
[Jorgic v. Germany](#), № 74613/01, ЕСПЧ 2007-III
[Jossaume v. France](#), № 39243/10, 8 март 2012 г.
[Judge v. the United Kingdom](#) (dec), № 35863/10, 8 февруари 2011 г.
[Juha Nuutinen v. Finland](#), № 45830/99, 24 април 2007 г.
[Julius Kloiber Schlachthof GmbH and Others v. Austria](#), № 21565/07 и 3 други, 4 април 2013 г.
[Július Por Sigurporsson v. Iceland](#), № 38797/17, 16 юли 2019 г.
[Jussila v. Finland](#) [GC], № 73053/01, ЕСПЧ 2006-XIV

—K—

[K. v. France](#), № 10210/82, Решение на Комисията от 7 декември 1983 г., Решения и доклади 35
[Kagiu and Kotorri v. Albania](#), № 33192/07 и 33194/07, 25 юни 2013 г.
[Kadagishvili v. Georgia](#), № 12391/06, 14 май 2020 г.
[Kalēja v. Latvia](#), № 22059/08, 5 октомври 2017 г.
[Kamasinski v. Austria](#), 19 декември 1989 г., Серия А № 168

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Kamenos v. Cyprus](#), № 147/07, 31 октомври 2017 г.
[Kangers v. Latvia](#), № 35726/10, 14 март 2019 г.
[Kapetanos and Others v. Greece](#), № 3453/12 и 2 други, 30 април 2015 г.
[Kapustyak v. Ukraine](#), № 26230/11, 3 март 2016 г.
[Karimov and Others v. Azerbaijan](#), №№ 24219/16 and 2 други, 22 юли 2021 г.
[Fikret Karahan v. Turkey](#), № 53848/07, 16 март 2021 г.
[Karaman v. Germany](#), № 17103/10, 27 февруари 2014 г.
[Karelin v. Russia](#), № 926/08, 20 септември 2016 г.
[Karpenko v. Russia](#), № 5605/04, 13 март 2012 г.
[Karrar v. Belgium](#), № 61344/16, 31 август 2021 г.
[Kartoyev and Others v. Russia](#),* № № 9418/13 и 2 др. 19 октомври 2021 г.
[Kasatkin v. Russia](#) (dec.), № 53672/14, 22 юни 2021 г.
[Kashlev v. Estonia](#), № 22574/08, 26 април 2016 г.
[Kasparov and Others v. Russia](#), № 21613/07, 3 октомври 2013 г.
[Kaste and Mathisen v. Norway](#), № 18885/04 и 21166/04, ЕСПЧ 2006-ХІІІ
[Kart v. Turkey](#) [GC], № 8917/05, ЕСПЧ 2009 (допълнения)
[Katritsch v. France](#), № 22575/08, 4 ноември 2010 г.
[Kemal Coşkun v. Turkey](#), № 45028/07, 28 март 2017 г.
[Kereselidze v. Georgia](#), № 39718/09, 28 март 2019 г.
[Kerman v. Turkey](#), № 35132/05, 22 ноември 2016 г.
[Kerr v. the United Kingdom](#) (dec), № 63356/00, 23 септември 2003 г.
[Keskin v. the Netherlands](#), № 2205/16, 19 януари 2021 г.
[Khalfaoui v. France](#), № 34791/97, ЕСПЧ 1999-ІХ
[Khan v. the United Kingdom](#), № 35394/97, ЕСПЧ 2000-V
[Khlyustov v. Russia](#), № 28975/05, 11 юли 2013 г.
[Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia](#), № 11082/06 и 13772/05, 25 юли 2013 г.
[Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia \(no.2\)](#), № 42757/07 и 51111/07, 14 януари 2020 г.
[Khudobin v. Russia](#), № 59696/00, ЕСПЧ 2006-ХІІ (допълнения)
[Khuzhin and Others v. Russia](#), № 13470/02, 23 октомври 2008 г.
[Kikabidze v. Georgia](#),* № 57642/12, 16 ноември 2021 г.
[Kilin v. Russia](#), № 10271/12, 11 май 2021 г.
[Klimentyev v. Russia](#), № 46503/99, 16 ноември 2006 г.
[Klouvi v. France](#), № 30754/03, 30 юни 2011 г.
[Knox v. Italy](#), № 76577/13, 24 януари 2019 г.
[Kobiashvili v. Georgia](#), № 36416/06, 14 март 2019 г.
[Kok v. the Netherlands](#) (dec), № 43149/98, 4 юли 2000 г.
[Kolesnikova v. Russia](#), № 45202/14, 2 март 2021 г.
[König v. Germany](#), 28 юни 1978 г., Серия А № 27
[Konstas v. Greece](#), № 53466/07, 24 май 2011 г.
[Kontalexis v. Greece](#), № 59000/08, 31 май 2011 г.
[Kormev v. Bulgaria](#), № 39014/12, 5 октомври 2017 г.
[Krasniki v. the Czech Republic](#), № 51277/99, 28 февруари 2006 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Kremzow v. Austria](#), 21 септември 1993 г., Серия А № 268-В
[Krestovskiy v. Russia](#), № 14040/03, 28 октомври 2010 г.
[Kriegisch v. Germany](#) (dec), № 21698/06, 23 ноември 2010 г.
[Kristiansen v. Norway](#), № 1176/10, 17 декември 2015 г.
[Kröcher and Möller v. Switzerland](#), № 8463/78, Решение на Комисията от 9 юли 1981 г., Решения и доклади 26
[Krombach v. France](#), № 29731/96, ЕСПЧ 2001-II
[Kulikowski v. Poland](#), № 18353/03, 19 май 2009 г.
[Kuopila v. Finland](#), № 27752/95, 27 април 2000 г.
[Kuzmina and Others v. Russia](#), № 66152/14 и 8 други, 20 април 2021 г.
[Kyprianou v. Cyprus](#) [GC], № 73797/01, ЕСПЧ 2005-XIII

—L—

[Labergere v. France](#), № 16846/02, 26 септември 2006 г.
[Lacadena Calero v. Spain](#), № 23002/07, 22 ноември 2011 г.
[Lagerblom v. Sweden](#), № 26891/95, 14 януари 2003 г.
[Lagutin and Others v. Russia](#), № 6228/09 и 4 други, 24 април 2014 г.
[Lähteenmäki v. Estonia](#), № 53172/10, 21 юни 2016 г.
[Lala v. the Netherlands](#), 22 септември 1994 г., Серия А № 297-А
[Lamatic v. Romania](#), № 55859/15, 1 декември 2020 г.
[Lambin v. Russia](#), № 12668/08, 21 ноември 2017 г.
[Larrañaga Arando and Others v. Spain](#) (dec), № 73911/16 и 2 други, 25 юни 2019 г.
[Lazu v. the Republic of Moldova](#), № 46182/08, 5 юли 2016 г.
[Lanz v. Austria](#), № 24430/94, 31 януари 2002 г.
[Laska and Lika v. Albania](#), № 12315/04 и 17605/04, 20 април 2010 г.
[Lauko v. Slovakia](#), 2 септември 1998 г., Доклади за съдебни и други решения 1998-VI
[Lavents v. Latvia](#), № 58442/00, 28 ноември 2002 г.
[Layijov v. Azerbaijan](#), № 22062/07, 10 април 2014 г.
[Leas v. Estonia](#), № 59577/08, 6 март 2012 г.
[Legillon v. France](#), № 53406/10, 10 януари 2013 г.
[Lena Atanasova v. Bulgaria](#), № 52009/07, 26 януари 2017 г.
[Lhermitte v. Belgium](#) [GC], № 34238/09, 29 ноември 2016 г.
[Liblik and Others v. Estonia](#), № 173/15 и 5 други, 28 май 2019 г.
[Lilly v. France](#) (dec), № 53892/00, 3 декември 2002 г.
[Lobarev and Others v. Russia](#), № 10355/09 и 5 други, 28 януари 2020 г.
[Lobzhanidze and Peradze v. Georgia](#), № 21447/11 и 35839/11, 27 февруари 2020 г.
[Löffler v. Austria](#), № 30546/96, 3 октомври 2000 г.
[Lucà v. Italy](#), № 33354/96, ЕСПЧ 2001-II
[Lučić v. Croatia](#), № 5699/11, 27 февруари 2014 г.
[Luedicke, Belkacem and Kog v. Germany](#), 28 ноември 1978 г., Серия А № 29
[Lundkvist v. Sweden](#) (dec), № 48518/99, ЕСПЧ 2003-XI
[Lutz v. Germany](#), 25 август 1987 г., Серия А № 123

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Lysyuk v. Ukraine](#), № 72531/13, 14 октомври 2021 г.

—М—

[M v. the Netherlands](#), № 2156/10, 25 юли 2017 г.

[M.T.B. v. Turkey](#), № 147081/06, 12 юни 2018 г.

[Maaouia v. France](#) [GC], № 39652/98, ЕСПЧ 2000-X

[Maciszewski and Others v. Poland](#) (реш), № 65313/13 и др., 23 юни 2020 г.

[Maestri and Others v. Italy](#), № № 20903/15 и 3 други, 8 юли 2021 г.

[Magee v. the United Kingdom](#), № 28135/95, ЕСПЧ 2000-VI

[Magnitskiy and Others v. Russia](#), № 32631/09 и 53799/12, 27 август 2019 г.

[Makeyan and Others v. Armenia](#), № 46435/09, 5 декември 2019 г.

[Makhfi v. France](#), № 59335/00, 19 октомври 2004 г.

[Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina](#) [GC], № 2312/08 и 34179/08, ЕСПЧ 2013

[Malige v. France](#), 23 септември 1998 г. Доклади за съдебни и други решения 1998-VII

[Malininas v. Lithuania](#), № 10071/04, 1 юли 2008 г.

[Malofeyeva v. Russia](#), № 36673/04, 30 май 2013 г.

[Mamatkulov and Askarov v. Turkey](#) [GC], № 46827/99 и 46951/99, ЕСПЧ 2005-I

[Mamie v. Slovenia \(no. 2\)](#), № 75778/01, ЕСПЧ 2006-X (допълнения)

[Marčan v. Croatia](#), № 40820/12, 10 юли 2014 г.

[Marcello Viola v. Italy](#), № 45106/04, ЕСПЧ 2006-XI (допълнение)

[Marcos Barrios v. Spain](#), № 17122/07, 21 септември 2010 г.

[Maresti v. Croatia](#), № 55759/07, 25 юни 2009 г.

[Marguš v. Croatia](#) [GC], № 4455/10, ЕСПЧ 2014

[Marilena-Carmen Popa v. Romania](#), № 1814/11, 18 февруари 2020 г.

[Marinoni v. Italy](#), * № 27801/12, 18 ноември 2021 г.

[Marpa Zeeland B.V. and Metal Welding B.V. v. the Netherlands](#), № 46300/99, ЕСПЧ 2004-X
(допълнения)

[Martin v. Estonia](#), № 35985/09, 30 май 2013 г.

[Martin v. the United Kingdom](#), № 40426/98, 24 октомври 2006 г.

[Martínez Agirre and Others v. Spain](#) (dec), № 75529/16 и 79503/16, 25 юни 2019 г.

[Martinie v. France](#) [GC], № 58675/00, ЕСПЧ 2006-VI

[Matanović v. Croatia](#), № 2742/12, 4 април 2017 г.

[Matijašević v. Serbia](#), № 23037/04, 19 септември 2006 г.

[Matijašić v. Croatia](#) (dec.), № 38771/15, 8 юни 2021 г.

[Matis v. France](#) (dec), № 43699/13, 6 октомври 2015 г.

[Mattick v. Germany](#) (dec), № 62116/00, ЕСПЧ 2005-VII

[Mattoccia v. Italy](#), № 23969/94, ЕСПЧ 2000-IX

[Matyjek v. Poland](#), № 38184/03, 24 април 2007 г.

[Matytsina v. Russia](#), № 58428/10, 27 март 2014 г.

[Mariusz Lewandowski v. Poland](#), № 66484/09, 3 юли 2012 г.

[Mayzit v. Russia](#), № 63378/00, 20 януари 2005 г.

[McFarlane v. Ireland](#) [GC], № 31333/06, 10 септември 2010 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Medenica v. Switzerland](#), № 20491/92, ЕСПЧ 2001-VI
[Meftah and Others v. France](#) [GC], № 32911/96 и 2 други, ЕСПЧ 2002-VII
[Mehmet Ali Eser v. Turkey](#), № 1399/07, 15 октомври 2019 г.
[Mehmet Duman v. Turkey](#), № 38740/09, 23 октомври 2018 г.
[Mehmet Zeki Çelebi v. Turkey](#), № 27582/07, 28 януари 2020 г.
[Melgarejo Martinez de Abellanosa v. Spain](#),* № 11200/19, 14 декември 2021 г.
[Melich and Beck v. the Czech Republic](#), № 35450/04, 24 юли 2008 г.
[Melin v. France](#), 22 юни 1993 г., Серия А № 261-A
[Meng v. Germany](#), № 1128/17, 16 февруари 2021 г.
[Mergen and Others v. Turkey](#), № 44062/09 и 4 други, 31 май 2016 г.
[Mežnarić v. Croatia](#), № 71615/01, 15 юли 2005 г.
[Mica lief v. Malta](#) [GC], № 17056/06, ЕСПЧ 2009
[Mieg de Boofzheim v. France](#) (реш), № 52938/99, ЕСПЧ 2002-X
[Mika v. Sweden](#) (dec), № 31243/06, 27 януари 2009 г.
[Mikhail Mironov v. Russia](#), № 58138/09, 6 октомври 2020 г.
[Mikhaylova v. Russia](#), № 46998/08, 19 ноември 2015 г.
[Mikolajovd v. Slovakia](#), № 4479/03, 18 януари 2011 г.
[Milachikj v. North Macedonia](#), № 44773/16, 14 октомври 2021 г.
[Milasi v. Italy](#), 25 юни 1987 г., Серия А № 119
[Milinienė v. Lithuania](#), № 74355/01, 24 юни 2008 г.
[Miljević v. Croatia](#), № 68317/13, 25 юни 2020 г.
[Miller and Others v. the United Kingdom](#), № 45825/99 и 2 други, 26 октомври 2004 г.
[Miminoshvili v. Russia](#), № 20197/03, 28 юни 2011 г.
[Minelli v. Switzerland](#), 25 март 1983 г., Серия А № 62
[Mircea v. Romania](#), № 41250/02, 29 март 2007 г.
[Mirčetić v. Croatia](#), № 30669/15, 22 април 2021 г.
[Mirilashvili v. Russia](#), № 6293/04, 11 декември 2008 г.
[Mitrov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), № 45959/09, 2 юни 2016 г.
[Mityanin and Leonov v. Russia](#), № 11436/06 и 22912/06, 7 май 2019 г.
[Monedero Angora v. Spain](#) (dec), № 41138/05, ЕСПЧ 2008
[Monnell and Morris v. the United Kingdom](#), 2 март 1987 г.; Серия А № 115
[Montcornet de Caumont v. France](#) (реш), № 59290/00, ЕСПЧ 2003-VII
[Montera v. Italy](#) (dec), № 64713/01, 9 юли 2002 г.
[Moiseyev v. Russia](#), № 62936/00, 9 октомври 2008 г.
[Moreira Ferreira v. Portugal \(no. 2\)](#) [GC], № 19867/12, 11 юли 2017 г.
[Morice v. France](#) [GC], № 29369/10, ЕСПЧ 2015
[Moroz v. Ukraine](#), № 5187/07, 2 март 2017 г.
[Mouillet v. France](#) (dec), № 27521/04, 13 септември 2007 г.
[Mtchedlishvili v. Georgia](#), № 894/12, 25 февруари 2021 г.
[Mucha v. Slovakia](#),* № 63703/19, 25 ноември 2021 г.
[Müller v. Germany](#), № 54963/08, 27 март 2014 г.
[Müller-Hartburg v. Austria](#), № 47195/06, 19 февруари 2013 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Mulosmani v. Albania](#), № 29864/03, 8 октомври 2013 г.
[Murtazaliyeva v. Russia](#) [GC], № 36658/05, 18 декември 2018 г.
[Mustafa v. Bulgaria](#), № 1230/17, 28 ноември 2019 г.
[Mustafa \(Abu Hamza\) v. the United Kingdom](#) (dec), № 31411/07, 18 януари 2011 г.
[Mustafa Tung and Fecire Tung v. Turkey](#) [GC], № 24014/05, 14 април 2015 г.

—N—

[Nagmetov v. Russia](#) [GC], № 35589/08, 30 март 2017 г.
[Nakhmanovich v. Russia](#), № 55669/00, 2 март 2006 г.
[Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia](#), № 9043/05, ЕСПЧ 2014 (допълнения)
[Natunen v. Finland](#), № 21022/04, 31 март 2009 г.
[Navalnyy v. Russia](#) [GC], № 29580/12 и 4 други, 15 ноември 2018 г.
[Navalnyy and Gunko v. Russia](#), № 75186/12, 10 ноември 2020 г.
[Navalnyy and Ofitserov v. Russia](#), № 46632/13 и 28671/14, 23 февруари 2016 г.
[Navone and Others v. Monaco](#), № 62880/11 и 2 други, 24 октомври 2013 г.
[Nechay v. Ukraine](#), № 15360/10, 1 юли 2021 г.
[Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine](#), № 42310/04, 21 април 2011 г.
[Negulescu v. Romania](#), № 11230/12, 16 февруари 2021 г.
[Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey](#) [GC], № 13279/05, 20 октомври 2011 г.
[Nemtsov v. Russia](#), № 1774/11, 31 юли 2014 г.
[Nerattini v. Greece](#), № 43529/07, 18 декември 2008 г.
[Nest'dk v. Slovakia](#), № 65559/01, 27 февруари 2007 г.
[Neumeister v. Austria](#), 27 юни 1968 г., Серия А № 8
[Nicholas v. Cyprus](#), № 63246/10, 9 януари 2018 г.
[Nicoleta Gheorghe v. Romania](#), № 23470/05, 3 април 2012 г.
[Niedermeier v. Germany](#) (dec), № 37972/05, 3 февруари 2009 г.
[Nikitin v. Russia](#), № 50178/99, ЕСПЧ 2004-VIII
[Ninn-Hansen v. Denmark](#) (dec), № 28972/75, ЕСПЧ 1999-V
[Nifulescu v. Romania](#), № 16184/06, 22 септември 2015 г.
[Nortier v. the Netherlands](#), 24 август 1993 г., Серия А № 267
[Nurmagomedov v. Russia](#), № 30138/02, 7 юни 2007 г.

—O—

[O. v. Norway](#), № 29327/95, ЕСПЧ 2003-II
[O'Donnell v. the United Kingdom](#), № 16667/10, 7 април 2015 г.
[O'Halloran and Francis v. the United Kingdom](#) [GC], № 15809/02 и 25624/02, ЕСПЧ 2007-VIII
[O'Neill v. the United Kingdom](#) (dec), № 14541/15, 8 януари 2019 г.
[OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia](#), № 14902/04, 20 септември 2011 г.
[Oberschlick v. Austria \(no. 1\)](#), 23 май 1991 г., Серия А № 204
[Ocalan v. Turkey](#) [GC], № 46221/99, ЕСПЧ 2005-IV
[Ocalan v. Turkey](#) (dec), № 5980/07, 6 юли 2010 г.
[Oddone and Pecci v. San Marino](#), № 26581/17 и 31024/17, 17 октомври 2019 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Oleksandr Volkov v. Ukraine](#), № 21722/11, ЕСПЧ 2013
[Omar v. France](#), 29 юли 1998 г., Доклади за съдебни и други решения 1998-V
[Otegi Mondragon v. Spain](#), № 4184/15 и 4 други, 6 ноември 2018 г.
[Otegi Mondragon and Others v. Spain](#) (dec), № 4184/15, 3 ноември 2015 г.
[Othman \(Abu Oatada\) v. the United Kingdom](#), № 8139/09, ЕСПЧ 2012
[Özmutatlınsaat Elektrik Nakliyat Temizlik San. ve Tic. Ltd. Şti. v. Turkey](#), № 48657/06, 28 ноември 2017 г.
[Özfurk v. Germany](#), 21 февруари 1984 г., Серия А № 73

— P —

[P.G. and J.H. v. the United Kingdom](#), № 44787/98, ЕСПЧ 2001-IX
[P.K. v. Finland](#) (dec), № 37442/97, 9 юли 2002 г.
[P.S. v. Germany](#), № 33900/96, 20 декември 2001 г.
[Pad v. Belgium](#), № 45597/09, § 85, 17 април 2018 г.
[Padin Gestoso v. Spain](#) (реш), № 39519/98, ЕСПЧ 1999-II (допълнения)
[Padovani v. Italy](#), 26 февруари 1993 г., Серия А № 257-B
[Paić v. Croatia](#), № 47082/12, 29 март 2016 г.
[Paixão Moreira Sd Fernandes v. Portugal](#), № 78108/14, 25 февруари 2020 г.
[Pakelli v. Germany](#), 25 април 1983 г., Серия А № 64
[Paksas v. Lithuania](#) [GC], № 34932/04, ЕСПЧ 2011 (допълнения)
[Palchik v. Ukraine](#), № 16980/06, 2 март 2017 г.
[Pandjikidze and Others v. Georgia](#), № 30323/02, 27 октомври 2009 г.
[Pandy v. Belgium](#), № 13583/02, 21 септември 2006 г.
[Papadakis v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), № 50254/07, 26 февруари 2013 г.
[Papon v. France](#) (dec), № 54210/00, ЕСПЧ 2001-XII
[Papon v. France \(no. 2\)](#), № 54210/00, ЕСПЧ 2002-VII
[Paraponiaris v. Greece](#), № 42132/06, 25 септември 2008 г.
[Parlov-Tkalčić v. Croatia](#), № 24810/06, 22 декември 2009 г.
[Pasquini v. San Marino \(no. 2\)](#), № 23349/17, 20 октомври 2020 г.
[Pastörs v. Germany](#), № 55225/14, 3 октомври 2019 г.
[Paulikas v. Lithuania](#), № 57435/09, 24 януари 2017 г.
[Paunović v. Serbia](#), № 54574/07, 3 декември 2019 г.
[Pedersen and Baadsgaard v. Denmark](#) [GC], № 49017/99, ЕСПЧ 2004XI
[Pélissier and Sassi v. France](#) [GC], № 25444/94, ЕСПЧ 1999-II
[Pelladoah v. the Netherlands](#), 22 септември 1994 г., Серия А № 297-B
[Pello v. Estonia](#), № 11423/03, 12 април 2007 г.
[Penev v. Bulgaria](#), 20494/04, 7 януари 2010 г.
[Pehafiel Salgado v. Spain](#) (dec), № 65964/01, 16 април 2002 г.
[Pereira Cruz and Others v. Portugal](#), № 56396/12 и 3 други, 26 юни 2018 г.
[Perez v. France](#) [GC], № 47287/99, ЕСПЧ 2004-I
[Perna v. Italy](#) [GC], № 48898/99, ЕСПЧ 2003-V

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Peša v. Croatia](#), № 40523/08, 8 април 2010 г.
[Pescador Valero v. Spain](#), № 62435/00, ЕСПЧ 2003-VII
[Peter Armstrong v. the United Kingdom](#), № 65282/09, 9 декември 2014 г.
[Petyo Petkov v. Bulgaria](#), № 32130/03, 7 януари 2010 г.
[Pfeifer and Plankl v. Austria](#), 25 февруари 1992 г., Серия А № 227
[Pham Hoang v. France](#), 25 септември 1992 г., Серия А № 243
[Phillips v. the United Kingdom](#), № 41087/98, ЕСПЧ 2001-VII
[Pierre-Bloch v. France](#), 21 октомври 1997 г., Доклади за съдебни и други решения 1997-VI
[Piersack v. Belgium](#), 1 октомври 1982 г., Серия А № 53
[Pirozzi v. Belgium](#), № 21055/11, 17 април 2018 г.
[Pishchalnikov v. Russia](#), № 7025/04, 24 септември 2009 г.
[Pişkin v. Turkey](#), № 33399/18, 15 декември 2020 г.
[Planka v. Austria](#), № 25852/94, Решение на Комисията от 15 май 1996 г.
[Poitrimol v. France](#), 23 ноември 1993 г., Серия А № 277-A
[Poletan and Azirovik v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), № 26711/07 и 2 други, 12 май 2016 г.
[Polufakin and Chernyshev v. Russia](#), № 30997/02, 25 септември 2008 г.
[Polyakh and Others v. Ukraine](#), № 58812/15 и 4 други, 17 октомври 2019 г.
[Polyakov v. Russia](#), № 77018/01, 29 януари 2009 г.
[Poncelet v. Belgium](#), № 44418/07, 30 март 2010 г.
[Popov v. Russia](#), № 26853/04, 13 юли 2006 г.
[Popovici v. Moldova](#), № 289/04 и 41194/04, 27 ноември 2007 г.
[Poppe v. the Netherlands](#), № 32271/04, 24 март 2009 г.
[Posokhov v. Russia](#), № 63486/00, ЕСПЧ 2003-IV
[Prade v. Germany](#), № 7215/10, 3 март 2016 г.
[Prăjină v. Romania](#), № 5592/05, 7 януари 2014 г.
[Previti v. Italy](#) (dec), № 45291/06, 8 декември 2009 г.
[Priebke v. Italy](#) (dec), № 48799/99, 5 април 2001 г.
[Prina v. Romania](#) (dec), № 37697/13, 8 септември 2020 г.
[Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. v. Slovenia](#), № 47072/15, 23 октомври 2018 г.
[Protopapa v. Turkey](#), № 16084/90, 24 февруари 2009 г.
[Przydział v. Poland](#), № 15487/08, 24 май 2016 г.
[Pugžlys v. Poland](#), № 446/10, 14 юни 2016 г.
[Pullar v. the United Kingdom](#), 10 юни 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-III
[Pullicino v. Malta](#) (dec), № 45441/99, 15 юни 2000 г.
[Putz v. Austria](#), 22 февруари 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-I

—Q—

[Quaranta v. Switzerland](#), 24 май 1991 г., Серия А № 205

—R—

[R. v. Belgium](#), № 15957/90, Решение на Комисията от 30 март 1992 г., Решения и Доклади 72

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

- [R. v. the United Kingdom](#) (dec), № 33506/05, 4 януари 2007 г.
[R.B. v. Estonia](#), № 22597/16, 22 юни 2021 г.
[R.D. v. Poland](#), № 29692/96 и 34612/97, 18 декември 2001 г.
[R.S. v. Germany](#) (dec), № 19600/15, 28 март 2017 г.
[Radio France and Others v. France](#), № 53984/00, ЕСПЧ 2004-II
[Raimondo v. Italy](#), 22 февруари 1994 г., Серия А № 281-A
[Ramanauskas v. Lithuania](#) [GC], № 74420/01, ЕСПЧ 2008
[Ramanauskas v. Lithuania \(no. 2\)](#), № 55146/14, 20 февруари 2018 г.
[Ramda v. France](#), № 78477/11, 19 декември 2017 г.
[Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal](#) [GC], № 55391/13 и 2 други, 6 ноември 2018 г.
[Rasmussen v. Poland](#), № 38886/05, 28 април 2009 г.
[Ravnsborg v. Sweden](#), 23 март 1994 г., Серия А № 283-B
[Raza v. Bulgaria](#), № 31465/08, 11 февруари 2010 г.
[Razvozhayev v. Russia and Ukraine and Udaltsov v. Russia](#), № 75734/12 и 2 други, 19 ноември 2019 г.
[Refah Partisi \(the Welfare Party\) and Others v. Turkey](#) (dec), № 41340/98 и 3 други, 3 октомври 2000 г.
[Reichman v. France](#), № 50147/11, 12 юли 2016 г.
[Reinhardt and Slimane-Käid v. France](#), 31 март 1998 г., Доклади за съдебни и други решения 1998-II
[Remli v. France](#), 23 април 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-II
[Richert v. Poland](#), № 54809/07, 25 октомври 2011 г.
[Riepan v. Austria](#), № 35115/97, ЕСПЧ 2000-XII
[Ringeisen v. Austria](#), 16 юли 1971 г. Серия А № 13
[Ringvold v. Norway](#), № 34964/97, ЕСПЧ 2003-II
[Rodionov v. Russia](#), № 9106/09, 11 декември 2018 г.
[Romenskiy v. Russia](#), № 22875/02, 13 юни 2013 г.
[Rook v. Germany](#), № 1586/15, 25 юли 2019 г.
[Rostomashvili v. Georgia](#), № 13185/07, 8 ноември 2018 г.
[Rouille v. France](#), № 50268/99, 6 януари 2004 г.
[Rowe and Davis v. the United Kingdom](#) [GC], № 28901/95, ЕСПЧ 2000-II
[Rudnichenko v. Ukraine](#), № 2775/07, 11 юли 2013 г.
[Ruiz Torija v. Spain](#), 9 декември 1994 г., Серия А № 303-A
[Rupa v. Romania \(no. 1\)](#), № 58478/00, 16 декември 2008 г.
[Rushiti v. Austria](#), № 28389/95, 21 март 2000 г.
[Rutkowski and Others v. Poland](#), № 72287/10 и 2 други, 7 юли 2015 г.
[Rybacki v. Poland](#), № 52479/99, 13 януари 2009 г.
[Rywin v. Poland](#), № 6091/06 и 2 други, 18 февруари 2016 г.

—S—

- [S. v. Switzerland](#), 28 ноември 1991 г., Серия А № 220
[S.C. IMH Suceava S.R.L. v. Romania](#), № 24935/04, 29 октомври 2013 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[S.N. v. Sweden](#), № 34209/96, ЕСПЧ 2002-V
[Saadi v. Italy](#) [GC], № 37201/06, ЕСПЧ 2008
[Saccoccia v Austria](#) (dec), № 69917/01, 5 юли 2007 г.
[Sadak and Others v. Turkey \(no. 1\)](#), № 29900/96 и 3 други, ЕСПЧ 2001-VIII
[Sahiner v. Turkey](#), № 29279/95, 25 септември 2001 г.
[Sainte-Marie v. France](#), 16 декември 1992 г., Серия А № 253-А
[Sakhnovskiy v. Russia](#) [GC], № 21272/03, 2 ноември 2010 г.
[Sakit Zahidov v. Azerbaijan](#), № 51164/07, 12 ноември 2015 г.
[Salabiaku v. France](#), 7 октомври 1988 г., Серия А № 141-А
[Salduz v. Turkey](#) [GC], № 36391/02, ЕСПЧ 2008
[Saman v. Turkey](#), № 35292/05, 5 април 2011 г.
[Sampech v. Italy](#) (dec), № 55546/09, 19 май 2015 г.
[Sanader v. Croatia](#), № 66408/12, 12 февруари 2015 г.
[Sancakh v. Turkey](#), № 1385/07, 15 май 2018 г.
[Sandu v. the Republic of Moldova](#), № 16463/08, 11 февруари 2014 г.
[Sapunarescu v. Germany](#) (dec), № 22007/03, 11 септември 2006 г.
[Saric v. Denmark](#) (dec), № 31913/96, 2 февруари 1999 г.
[Šarkienė v. Lithuania](#) (dec), № 51760/10, 27 юни 2017 г.
[Sassi and Benchellali v. France](#), * № № 10917/15 и 10941/15, 25 ноември 2021 г.
[Sounders v. the United Kingdom](#) [GC], 17 декември 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-VI
[Sawoniuk v. the United Kingdom](#) (dec), № 63716/00, ЕСПЧ 2001-VI
[Schatschaschwili v. Germany](#) [GC], № 9154/10, ЕСПЧ 2015
[Schenk v. Switzerland](#), 12 юли 1988 г. Серия А № 140
[Schmautzer v. Austria](#), 23 октомври 1995 г., Серия А № 328-А
[Schmid-Laffer v. Switzerland](#), №. 41269/08, 16 юни 2015 г.
[Schneider v. France](#) (dec), № 49852/06, 30 юни 2009 г.
[Scholer v. Germany](#), № 14212/10, 18 декември 2014 г.
[Schwarzenberger v. Germany](#), № 75737/01, 10 август 2006 г.
[Sejdovic v. Italy](#) [GC], № 56581/00, ЕСПЧ 2006-II
[Sekanina v. Austria](#), 25 август 1993 г., Серия А № 266-А
[Seleznev v. Russia](#), № 15591/03, 26 юни 2008 г.
[Seliwiak v. Poland](#), № 3818/04, 21 юли 2009 г.
[Sepil v. Turkey](#), № 17711/07, 12 ноември 2013 г.
[Sequeira v. Portugal](#) (dec), № 73557/01, ЕСПЧ 2003-VI
[Sergey Afanasyev v. Ukraine](#), № 48057/06, 15 ноември 2012 г.
[Serrano Contreras v. Spain \(no. 2\)](#), * № 2236/19, 26 октомври 2021 г.
[Seton v. the United Kingdom](#), № 55287/10, 31 март 2016 г.
[Shabelnik v. Ukraine \(no. 2\)](#), № 15685/11, 1 юни 2017 г.
[Shannon v. the United Kingdom](#) (dec), № 67537/01, ЕСПЧ 2004-IV
[Shekhov v. Russia](#), № 12440/04, 19 юни 2014 г.
[Shulepova v. Russia](#), № 34449/03, 11 декември 2008 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

- [Shumeyev and Others v. Russia](#) (dec), № 29474/07 и 2 други, 22 септември 2015 г.
- [Sibgatullin v. Russia](#), № 32165/02, 23 април 2009 г.
- [Sidabras and Diautas v. Lithuania](#) (dec), № 55480/00 и 59330/00, 1 юли 2003 г.
- [Sievert v. Germany](#), № 29881/07, 19 юли 2012 г.
- [Sigridur Elín Sigfúsdóttir v. Iceland](#), № 41382/17, 25 февруари 2020 г.
- [Silickienė v. Lithuania](#), № 20496/02, 10 април 2012 г.
- [Simeonovi v. Bulgaria](#) [GC], № 21980/04, 12 май 2017 г.
- [Simon Price v. the United Kingdom](#), № 15602/07, 15 септември 2016 г.
- [Simşek, Andig and Boğatekin v. Turkey](#) (dec), № 75845/12 и др., 17 март 2020 г.
- [Sipavičius v. Lithuania](#), № 49093/99, 21 февруари 2002 г.
- [Sfrghi v. Romania](#), № 19181/09, 24 май 2016 г.
- [Sitnevskiy and Chaykovskiy v. Ukraine](#), № 48016/06 и 7817/07, 10 ноември 2016 г.
- [Škaro v. Croatia](#), № 6962/13, 6 декември 2016 г.
- [Sklyar v. Russia](#), № 45498/11, 18 юли 2017 г.
- [Škrli v. Croatia](#), № 21835/06, 11 юли 2019 г.
- [Słomka v. Poland](#), № 68924/12, 6 декември 2018 г.
- [Šmajgl v. Slovenia](#), № 29187/10, 4 октомври 2016 г.
- [Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda., and Others v. Portugal](#), № 56637/10 и 5 други, 30 октомври 2014 г.
- [Soering v. the United Kingdom](#), 7 юли 1989 г., Серия А № 161
- [Solakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), № 47023/99, ЕСПЧ 2001-Х
- [Sofri and Others v. Italy](#) (dec), № 37235/97, ЕСПЧ 2003-VIII
- [Soytemiz v. Turkey](#), № 57837/09, 27 ноември 2018 г.
- [Spînu v. Romania](#), № 32030/02, 29 април 2008 г.
- [Sršen v. Croatia](#) (dec), № 30305/13, 22 януари 2019 г.
- [Stanford v. the United Kingdom](#), 23 февруари 1994 г., Серия А № 282-А
- [Starokadomskiy v. Russia \(no. 2\)](#), № 27455/06, 13 март 2014 г.
- [Štefančič v. Slovenia](#), № 18027/05, 25 октомври 2012 г.
- [Steininger v. Austria](#), № 21539/07, 17 април 2012 г.
- [Stepanyan v. Armenia](#), № 45081/04, 27 октомври 2009 г.
- [Stephens v. Malta \(no. 3\)](#), № 35989/14, 14 януари 2020 г.
- [Stevan Petrović v. Serbia](#), № 6097/16 и 28999/19, 20 април 2021 г.
- [Stirmanov v. Russia](#), № 31816/08, 29 януари 2019 г.
- [Stoichkov v. Bulgaria](#), № 9808/02, 24 март 2005 г.
- [Stojkovic v. France and Belgium](#), № 25303/08, 27 октомври 2011 г.
- [Stoimenov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia](#), № 17995/02, 5 април 2007 г.
- [Stow and Gai v. Portugal](#) (dec), № 18306/04, 4 октомври 2005 г.
- [Šubinski v. Slovenia](#), № 19611/04, 18 януари 2007 г.
- [Suhadolc v. Slovenia](#) (dec), № 57655/08, 17 май 2011 г.
- [Suküt v. Turkey](#) (dec), № 59773/00, 11 септември 2007 г.
- [Süleyman v. Turkey](#), № 59453/10, 17 ноември 2020 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Sutter v. Switzerland](#), 22 февруари 1984 г., Серия А № 74
[Suuripää v. Finland](#), № 43151/02, 12 януари 2010 г.
[Svanidze v. Georgia](#), № 37809/08, 25 юли 2019 г.
[Svinarenko and Slyadnev v. Russia](#) [GC], № 32541/08 и 43441/08, ЕСПЧ 2014 (допълнения)
[Szabó v. Sweden](#) (dec), № 28578/03, 27 юни 2006 г.

—Т—

[T.K. v. Lithuania](#), № 114000/12, 12 юни 2018 г.
[Tabaï v. France](#) (dec) № 73805/01, 17 февруари 2004 г.
[Talmane v. Latvia](#), № 47938/07, 13 октомври 2016 г.
[Tarău v. Romania](#), № 3584/02, 24 февруари 2009 г.
[Tatishvili v. Russia](#), № 1509/02, ЕСПЧ 2007-I
[Taxquet v. Belgium](#) [GC], № 926/05, ЕСПЧ 2010
[Tchokhonelidze v. Georgia](#), № 31536/07, 28 юни 2018 г.
[Teixeira de Castro v. Portugal](#), 9 юни 1998 г., Доклади за съдебни и други решения 1998-IV
[Telfner v. Austria](#), № 33501/96, 20 март 2001 г.
[Tempel v. the Czech Republic](#), № 44151/12, 25 юни 2020 г.
[Teodor v. Romania](#), № 46878/06, 4 юни 2013 г.
[Teslya v. Ukraine](#), № 52095/11, 8 октомври 2020 г.
[Thiam v. France](#), № 80018/12, 18 октомври 2018 г.
[Thomann v. Switzerland](#), 10 юни 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-III
[Thomas v. the United Kingdom](#) (dec), № 19354/02, 10 май 2005 г.
[Tierce and Others v. San Marino](#), № 24954/94 и 2 други, ЕСПЧ 2000-IX
[Tikhonov and Khasis v. Russia](#), № 12074/12 и 16442/12, 16 февруари 2021 г.
[Tirado Ortiz and Lozano Martin v. Spain](#) (dec), № 43486/98, ЕСПЧ 1999-V
[Toeva v. Bulgaria](#) (dec), № 53329/99, 9 септември 2004 г.
[Tolmachev v. Estonia](#), № 73748/13, 9 юли 2015 г.
[Topić v. Croatia](#), № 51355/10, 10 октомври 2013 г.
[Tortladze v. Georgia](#), № 42371/08, 18 март 2021 г.
[Trepashkin v. Russia \(no. 2\)](#), № 14248/05, 16 декември 2010 г.
[Trofimov v. Russia](#), № 1111/02, 4 декември 2008 г.
[Trubić v. Croatia](#) (dec), № 44887/10, 2 октомври 2012 г.
[Truten v. Ukraine](#), № 18041/08, 23 юни 2016 г.
[Tsalkitzis v. Greece \(no. 2\)](#), № 72624/10, 19 октомври 2017 г.
[Tseber v. the Czech Republic](#), № 46203/08, 22 ноември 2012 г.
[Tsonyo Tsonev v. Bulgaria \(no. 2\)](#), № 2376/03, 14 януари 2010 г.
[Turbylev v. Russia](#), № 4722/09, 6 октомври 2015 г.
[Türk v. Turkey](#), № 22744/07, 5 септември 2017 г.
[Turyev v. Russia](#), № 20758/04, 11 октомври 2016 г.
[Twalib v. Greece](#), 9 юни 1998 г., Доклади за съдебни и други решения 1998-IV
[Twomey, Cameron and Guthrie v. the United Kingdom](#) (dec), № 67318/09 и 22226/12, 28 май 2013 г.
[Tychko v. Russia](#), № 56097/07, 11 юни 2015 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

—U—

[Ubach Mortes v. Andorra](#) (dec), № 46253/99, ЕСПЧ 2000-V
[Ucak v. the United Kingdom](#) (dec), № 44234/98, 24 януари 2002 г.
[Üçdağ v. Turkey](#), № 23314/19, 31 август 2021 г.
[Urazbayev v. Russia](#), № 13128/06, 8 октомври 2019 г.
[Ürek and Ürek v. Turkey](#), № 74845/12, 30 юли 2019 г.

—V—

[V. v. Finland](#), № 40412/98, 24 април 2007 г.
[V. v. the United Kingdom](#) [GC], № 24888/94, ЕСПЧ 1999-IX
[Vacher v. France](#), 17 декември 1996 г., Доклади за съдебни и други решения 1996-VI
[Valeriy Lopata v. Russia](#), № 19936/04, 30 октомври 2012 г.
[Vamvakas v. Greece \(no. 2\)](#), № 2870/11, 9 април 2015 г.
[Van de Hurk v. the Netherlands](#), 19 април 1994 г., Серия А № 288
[Van Gevsegheem v. Belgium](#) [GC], № 26103/95, ЕСПЧ 1991-I
[Van Mechelen and Others v. the Netherlands](#), 23 април 1997 г., Доклади за съдебни и други решения 1997-III
[Van Wesenbeeck v. Belgium](#), № 67496/10 и 52936/12, 23 май 2017 г.
[Vanfuli v. Russia](#), № 24885/05, 3 ноември 2011 г.
[Vanyan v. Russia](#), № 53203/99, 15 декември 2005 г.
[Vardan Martirosyan v. Armenia](#), № 13610/12, 15 юни 2021 г.
[Varela Geis v. Spain](#), № 61005/09, 5 март 2013 г.
[Vasenin v. Russia](#), № 48023/06, 21 юни 2016 г.
[Västberga Taxi Aktiebolag and Vulic v. Sweden](#), № 36985/97, 23 юли 2002 г.
[Vaudelle v. France](#), № 35683/97, ЕСПЧ 2001-I
[Vayıç v. Turkey](#), № 18078/02, ЕСПЧ 2006-VIII (допълнения)
[V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom](#), № 77587/12 и 74603/12, 16 февруари 2021 г.
[Vera Fernández-Huidobro v. Spain](#), № 74181/01, 6 януари 2010 г.
[Verhoek v. the Netherlands](#) (dec), № 54445/00, 27 януари 2004 г.
[Veselov and Others v. Russia](#), № 23200/10 и 2 други, 11 септември 2012 г.
[Vidal v. Belgium](#), 22 април 1992 г., Серия А № 235-B
[Vidgen v. the Netherlands](#), № 29353/06, 10 юли 2012 г.
[Vidgen v. the Netherlands](#) (dec), № 68328/17, 8 януари 2019 г.
[Viorel Burzo v. Romania](#), № 75109/01 и 12639/02, 30 юни 2009 г.
[Virgil Dan Vasile v. Romania](#), № 35517/11, 15 май 2018 г.
[Visser v. the Netherlands](#), № 26668/95, 14 февруари 2002 г.
[Vizgirda v. Slovenia](#), № 59868/08, 28 август 2018 г.
[Vladimir Romanov v. Russia](#), № 41461/02, 24 юли 2008 г.
[Volkov and Adamskiy v. Russia](#), № 7614/09 и 30863/10, 26 март 2015 г.
[Vronchenko v. Estonia](#), № 59632/09, 18 юли 2013 г.
[Vyacheslav Korchagin v. Russia](#), № 12307/16, 28 август 2018 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)

[Vyerentsov v. Ukraine](#), № 20372/11, 11 април 2013 г.

—W—

[W.S. v. Poland](#), № 21508/02, 19 юни 2007 г.

[Walchli v. France](#), № 35787/03, 26 юли 2007 г.

[Weh v. Austria](#), № 38544/97, 8 април 2004 г.

[Welke and Bialek v. Poland](#), № 15924/05, 1 март 2011 г.

[Wemhoff v. Germany](#), 27 юни 1968 г., Серия А № 7

[Willems and Gorjon v. Belgium](#), № № 74209/16 и 3 други, 21 септември 2021 г.

[Wloch v. Poland](#) (dec), № 27785/95, 30 март 2000 г.

—X—

[X. v. Austria](#), № 6185/73, Решение на Комисията от 29 май 1975 г., Решения и доклади 2

[X. v. Belgium](#), № 7628/73, Решение на Комисията от 9 май 1977 г., Решения и доклади 9

[X v. the Netherlands](#), № 72631/17, 27 юли 2021 г.

[Xhoxhaj v. Albania](#), № 15227/19, 9 февруари 2021 г.

—Y—

[Y v. Norway](#), № 56568/00, ЕСПЧ 2003-II (допълнения)

[Y. v. Slovenia](#), № 41107/10, ЕСПЧ 2015 (допълнения)

[Y.B. and Others v. Turkey](#), № 48173/99 и 48319/99, 28 октомври 2004 г.

[Yaikov v. Russia](#), № 39317/05, 18 юни 2015 г.

[Yakuba v. Ukraine](#), № 1452/09, 12 февруари 2019 г.

[Yakhymovych v. Ukraine](#),* № 23476/15, 16 декември 2021 г.

[Yam v. the United Kingdom](#), № 31295/11, 16 януари 2020 г.

[Yankov and Others v. Bulgaria](#), № 4570/05, 23 септември 2010 г.

[Yaroslav Belousov v. Russia](#), № 2653/13 и 60980/14, 4 октомври 2016 г.

—Z—

[Zagaria v. Italy](#), № 58295/00, 27 ноември 2007 г.

[Zahirović v. Croatia](#), № 58590/11, 25 април 2013 г.

[Zana v. Turkey](#), 25 ноември 1997 г., Доклади за съдебни и други решения 1997-VII

[Zarouali v. Belgium](#), № 20664/92, Решение на Комисията от 29 юни 1994 г., Решения и доклади 78

[Zdravko Stanev v. Bulgaria](#), № 32238/04, 6 ноември 2012 г.

[Zhang v. Ukraine](#), № 6970/15, 13 ноември 2018 г.

[Zhuk v. Ukraine](#), № 45783/05, 21 октомври 2010 г.

[Zhupnik v. Ukraine](#), № 20792/05, 9 декември 2010 г.

[Zličić v. Serbia](#), № 73313/17 и 20143/19, 26 януари 2021 г.

[ZirnTte v. Latvia](#), № 69019/11, 11 юни 2020 г.

[Zollmann v. the United Kingdom](#) (реш), № 62902/00, ЕСПЧ 2003-XII

[Zoon v. the Netherlands](#), № 29202/95, ЕСПЧ 2000-XII

[Zschüschen v. Belgium](#) (dec), № 23572/07, 2 май 2017 г.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес
(наказателно-правен аспект)